T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULLAH B. MES'ÛD ve HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Tuğba ALTUNCU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir PALABIYIK

İZMİR-2015

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2010800420

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adı ve Soyadı : TUĞBA ALTUNCU

Tez Başlığı : Abdullah bin Mes'ud ve Hadis İlmindeki Yeri

Savunma Tarihi : 23.10.2015

Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Abdülkadir PALABIYIK

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Yrd.Doç.Dr.Abdülkadir PALABIYIK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Yrd.Doç.Dr.Ahmet Tahir DAYHAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Doç.Dr.İbrahim KUTLUAY	İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ	.....

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ( )

TUĞBA ALTUNCU tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Abdullah bin Mes'ud ve Hadis İlmindeki Yeri**" başlıklı Tezi( ) / Projesi( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Mustafa Yaşar TINAR
Enstitü Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi / Projesi olarak sunduğum “Abdullah b. Mes’ûd ve Hadis İlmindeki Yeri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../..

Tuğba ALTUNCU

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah b. Mes'ûd ve Hadis İlmindeki Yeri

Tuğba ALTUNCU

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Temel İslam Bilimleri Programı

Hz. Peygamber, kendisine indirilen vahyin günlük hayatta uygulayıcısı ve açıklayıcısı olmuş; "model olma" özelliğini göstererek dinin daha geniş kitlelere yayılmasını sağlamıştır. Kur'an'ı anlamak ve onun ruhuna göre hareket etmek isteyen ashâb, Rasûlullah'ın tedrisatından geçerek, İslam'ın gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Zira Hz. Peygamber'in sözlerinin, davranışlarının, emir ve yasaklarının doğru anlaşılması; hadiselerin gerçek sebebi algılanarak, iç yüzüne vakıf olarak nakledilmesi, İslamiyet'in ilk dönem temsilcilerinin büyük gayret gösterdikleri bir alan olmuştur.

İlk dönem İslam neslinin en önemli isimlerinden birisi şüphesiz Abdullah b. Mes'ûd'dur. İslamiyet'in ilk dönemlerinde Müslüman olan ve Rasûlullah'ın hizmetinde, O'nun yakınında uzun yıllar bulunan İbn Mes'ûd, ilmi ve zekâsı yönüyle seçkin bir konum elde etmiş, kendi ismiyle anılan bir ekolün kurucusu ve temsilcisi olmuştur. O yalnızca çok hadis nakleden bir muhaddis olmamış, aynı zamanda müfessir, fakîh, kâri, hatîb gibi vasıfları da kendisinde taşımıştır. Onun Hz. Peygamber'den oldukça fazla hadis nakletmesi ve İslam dünyasındaki mümtaz yeri bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendirmiştir.

İslam tarihine ve düşünce sistemine yön veren bu büyük sahâbe ile ilgili yaptığımız bu çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi, Hz. Peygamber ve Sahâbe döneminde hadis nakli üzerinde durduk. Birinci bölümde İbn Mes'ûd'un hayatını; Hz. Peygamber'e yakınlığı, O'nun vefatından sonra halifelerle ilişkisi, bu dönemlerde üstlendiği

görev ve sorumluluklar yönüyle ele aldık. Onun ilmi şahsiyeti, hadisçiliği ve kendisinden hadis nakleden talebelerini belirlemeye çalıştık. İkinci ve son bölümde Abdullah b. Mes'ûd'un Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan hadislerinin tespitini yaparak, senetlerin durumu ve metinlerdeki farklılaşmaları inceledik.

Anahtar Kelimeler: Abdullah b. Mes'ûd, Sahâbe, Hadis, Sünnet

ABSTRACT

Thesis of Master

Abdullah bin Mas'ûd and His Place In The Hadith Science

Tuğba ALTUNCU

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Fundamental Islamic Sciences

Fundamental Islamic Sciences Program

The Prophet Muhammad was the practitioner and descriptor of the divine inspiration, which are inspired to him, in daily life. Companions of The Prophet Muhammad, who wanted to understand the Koran and act accordingly, shouldered an important role to convey Islam to the next generations by getting His schooling. Because it was a point for which the first representatives of Islam tried very hard in order to make people understand the words, behaviours, orders and prohibitions of The Prophet Muhammad correctly as well as realising the underlying reasons of the cases and having a grasp of the cases.

One of the most important names in this period was undoubtedly Abdullah b. Mes'ûd.. Ibn Mes'ûd, who became a Muslim in the early periods of Islamism and was close to The Prophet Muhammad for long years under his service, got an eminent position with the help of his knowledge and intelligence, became the founder and representative of a school called by his own name. He is not only a person conveying lots of sayings from The Prophet Muhammad but also a scribe, a very good preacher and a glossator. Therefore; our study was inspired by the sayings of The Prophet Muhammad conveyed by him as well as his unique position in Islamic world.

Our study which we carry out regarding this important companion of The Prophet Muhammad who directed Islamic history and current of thought is composed of an introduction and two parts. In the introduction part, we touched on the aim and method of the study as well as the sayings of The

Prophet Muhammad conveyed during the age of The Prophet Muhammad and His companions. In the first part, we discussed the life of Ibn Mes'ûd, his proximity to The Prophet Muhammad, relations with the caliphs after His death in terms of his duties and responsibilities. We tried to determine his knowledgeable personality, his conveying sayings from The Prophet Muhammad and his students who conveyed sayings from Ibn Mes'ûd.In the second and the last part, we determined the hadiths of Abdullah b. Mes'ûd included in Kutub-u Sitte and analyzed the status and differences of the texts.

Key Words: Abdullah b. Mas'ûd, Companion, Hadiths, Sunnah.

ABDULLAH B. MES'ÛD ve HADİS İLMİNDEKİ YERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii

YEMİN METNİ iii

ÖZET iv

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER viii

KISALTMALAR xxi

ŞEKİLLER LİSTESİ xxii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH B. MES'ÛD'UN HAYATI ve İLMİ YÖNÜ

1.1. ABDULLAH B. MES'ÛD'UN HAYATI 12

1.1.1. İslamiyet Öncesi Abdullah b. Mes'ûd'un Hayatı 13

1.1.2. Müslüman Oluşu ve Hz. Peygamber Dönemi 16

1.1.3. Halifeler Dönemi 25

1.1.3.1. Hz. Ebû Bekir Dönemi Abdullah b. Mes'ûd 26

1.1.3.2. Hz. Ömer Dönemi Abdullah b. Mes'ûd 27

1.1.3.3. Hz. Osman Dönemi Abdullah b. Mes'ûd 29

1.2. ABDULLAH B. MES'ÛD'UN İLMİ YÖNÜ 32

1.2.1. İlminin Kaynakları 33

1.2.2. Kur'an Bilgisi ve Mushafı 33

1.2.3. Kıraat Bilgisi 35

1.2.4. Kelam Bilgisi 36

1.2.5. Fıkıh Bilgisi 36

1.2.6. Lügat Bilgisi 37
1.2.7. Sünnet ve Hadis Bilgisi 38
1.2.8. Talebeleri 39
1.2.8.1. Ebû Vâil Şakik b. Seleme el-Esedî (ö. 82/701) 39
1.2.8.2. Ebû Şibl Alkame b. Kays en-Nehaî (ö. 62/681) 40
1.2.8.3. Ebû Amr Esved b. Yezid en-Nehâi (ö. 75/694) 41
1.2.8.4. Ebû Aişe Mesruk b. El-Ecda' el-Hemdânî (ö. 62/681) 41
1.2.8.5. Ebû Bekir Abdurrahman b. Yezid en-Nehai (ö. 83/702) 42
1.2.8.6. Ebu'l-Ahvas Avf b. Malik el-Eşcâî (ö. 90/708) 42
1.2.8.7. Ebû Müslim Abîde b. Amr el-A'ver es-Selmânî (ö. 72/691) 43
1.2.8.8. Ebû Meryem Zirr b. Hubeyş el-Esedî (ö. 81/700) 43
1.2.8.9. Ebû Ma'mer Abdullah b. Sahbera el-Ezdî (ö. 60 /679) 44
1.2.8.10. Ebû Osman Abdurrahman b. Mül en-Nehdî (ö. 95/715) 44
1.2.9. Talebelerinin Abdullah b. Mes'ûd'dan Aldığı Rivayetlerin Sayısı 45
1.2.10. İbn Mes'ûd'un Rivayetlerinin Kütüb-i Sitte İçerisinde Dağılımı 46
1.2.10.1. Buhâri'nin el-Câmiu's-Sahîh'indeki Rivayetlerinin Dağılımı 47
1.2.10.2. Müslim'in el-Câmiu's-Sahih'indeki Rivayetlerinin Dağılımı 48
1.2.10.3. Ebû Dâvud'un Sünen'indeki Rivayetlerinin Dağılımı 48
1.2.10.4. Tirmizi'nin Sünen'indeki Rivayetlerinin Dağılımı 49
1.2.10.5. Nesâi'nin Sünen'indeki Rivayetlerinin Dağılımı 49
1.2.10.6. İbn Mâce'nin Sünen'indeki Rivayetlerin Dağılımı 49
1.2.11. Edâ Sigaları 50

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH B. MES'ÛD'UN KÜTÜB-İ SİTTE'DEKİ HADİSLERİ

2.1. İTİKÂDÎ KONULARDAKİ HADİSLERİ 52
2.1.1. Allah'a Şirk Koşarak Ölen Kişinin Durumu 52

2.1.2. Şirkin En Büyük Zulüm Olması 54
2.1.3. Allah'ın İşitme Sıfatı 55
2.1.4. Allah'ın Yarattıklarına Teşbih Edilmesi 57
2.1.5. Allahın Kıskanç Olması 59
2.1.6. Şeytanın Vesvese, Meleğin İlham Vermesi 60
2.1.7. Cibril'in Kanatlarının Olması 60
2.1.8. Meleklerin Hz. Peygambere Selam Ulaştırması 61
2.1.9. İnsanın Meleklerden ve Cinlerden Bir Arkadaşının Olması 62
2.1.10. Şeytan 63
2.1.11. Ruhun mahiyeti 63
2.1.12. Meleklerin Cenneti Anlatması 64
2.1.13. Vahyin İnişi 65
2.1.14. Yunus b. Metta 66
2.1.15. Rasûlullah'ın Kavminin Bağışlanması İçin Dua Etmesi 67
2.1.16. Peygamberlerin Adil Olması 68
2.1.17. Rasûlullah'ı Rüyada Görmek 69
2.1.18. Her Peygamberin Diğer Peygamberlerden bir Dostu Olması 70
2.1.19. Sidretü'l-Müntehada Verilen Üç Şey 71
2.1.20. Rasûlullah Zamanında Gerçekleşen Beş Hadise 72
2.1.21. Sahâbenin Kızgın Kumlardan Şikayet Etmesi 72
2.1.22. Ayın İkiye Bölünmesi 73
2.1.23. İslam Ümmeti İçin Dört Fitnenin Olması 74
2.1.24. İslamın Değirmeni 74
2.1.25. İnsanların Kıyamete Yakın Uğrayacakları Azablar 75
2.1.26. Kur'an ve Hadis ile Amel Edilmemesi 76
2.1.27. İlmin Kaldırılması ve Ölümün Artması 76

2.1.28. Kıyametin Kopmasına Yakın Bir Takım Fitnelerin Olması 77
2.1.29. Mehdi'nin Çıkışı 78
2.1.30. Ye'cüc Ve Me'cüc'ün Çıkması 79
2.1.31. Deccal 80
2.1.32. Fitne Zamanına Ulaşanlar 80
2.1.33. Kıyametin Üzerine Koptuğu Kişiler 81
2.1.34. Kıyamet Günü İnsana Sorulan Beş Soru 82
2.1.35. Kıyamet Günü Karara Bağlanacak İlk Dava 82
2.1.36. Cennet Ve Cehennemin Yakın Olması 84
2.1.37. Meleklerin Cehennemi Çekmesi 84
2.1.38. Tüm İnsanların Cehenneme Uğraması 85
2.1.39. Rasûlullah'ın Havzın Başına İlk Gelen Kişi Olması 86
2.1.40. Cennet Kadınları 87
2.1.41. Cehennemden En Son Çıkacak Olan Kişi 88
2.1.42. Cennete Yalnızca Müslümanların girmesi 90
2.1.43. Cennetin Vasfı 90
2.1.44. Rasûlullah'ın Ecel ve Emel Tasviri 91
2.1.45. Ecel 92
2.1.46. Ölen Küçük Çocuklar 92
2.1.47. Çocuğunu Diri Diri Gömen Kişi 93
2.1.48. Allah Hiçbir Şeyi Vaktinden Önce Yaratmaz 93
2.1.49. İhtiyacı Olanın İhtiyacını İnsanlardan İstemesi 94
2.1.50. İnsanın Anne Karnında Kırk Günde Oluşması 94
2.2. İBADET İLE İLGİLİ HADİSLERİ 97
2.2.1. Taharetlenme 97
2.2.2. Taş ve Kemik ile Temizlenme 97

2.2.3. Hz. Peygamber'in Ümmetini Abdest Nedeniyle Tanıması 98
2.2.4. Uykunun Abdesti Bozmaması 98
2.2.5. Hz. Peygamber'in Hurma Şırası İle Abdest Alması 99
2.2.6. Pis Olan Şeye Basıldığında Abdest Alınmaması 100
2.2.7. Açık Alanda Gusul 101
2.2.8. Abdullah b. Mes'ûd'un Mina'da Kıldığı Namaz 102
2.2.9. Amellerin En Sevimlisi 102
2.2.10. Kibirlenerek Namaz Kılmak 104
2.2.11. Namazın Kötülüklere Kefaret Olması 104
2.2.12. Mescitte Namaz 106
2.2.13. Cemaat ile Namaz Kılmayanlar 106
2.2.14. Kadının Evinde Kıldığı Namaz 107
2.2.15. Sabah Namazına Kalkmayan Kişinin Durumu 107
2.2.16. Öğle Namazının Vakti 108
2.2.17. İftitah Tekbiri 109
2.2.18. Namazda Ayakları Dinlendirmek 109
2.2.19. Kıyamın Uzatılması İle İlgili Rivayet 110
2.2.20. Ayakkabı ve Mestler İle Namaz 111
2.2.21. Namazda Konuşmak 111
2.2.22. Namazda Sağ Elin Sol Elin Üzerine Konulması 113
2.2.23. Secde ve Rükû'daki Tesbihat 113
2.2.24. Namazda Tekbir 114
2.2.25. Teşehhüd Duası 114
2.2.26. Teşehhüdün Gizli Okunması 119
2.2.27. Namazdaki İlk Oturuşta Fazla Beklememek 120
2.2.28. Rükunun Yapılış Şekli 120

2.2.29. Namazdan Çıkarken Selam Vermek 122
2.2.30. Namazdan Her İki Yöne Doğru Çıkılabilmesi 122
2.2.31. Namazdan Çıkarken İki Tarafa Selam Vermek 123
2.2.32. Hz. Peygamber'in Cuma Günü Okuduğu Sureler 124
2.2.33. Orta Namaz 125
2.2.34. Akşam Namazında Kafirun ve İhlas Surelerinin Okunması 125
2.2.35. Vitir Namazı Kılmaya Teşvik 126
2.2.36. Vitir Namazının Vakti 126
2.2.37. Sehiv Secdesi 127
2.2.38. Sabah Namazının Kazası 130
2.2.39. Kaza Namazı 130
2.2.40. Müşriklerin Hz. Peygamber'i Namazdan Alıkoyması 131
2.2.41. Namazın Vakti Dışında Kılınması 131
2.2.42. Hacet Duası 133
2.2.43. Korku Namazı 134
2.2.44. Hutbe Dinlemede Adab 134
2.2.45. Hutbeyi Ayakta Vermesi 135
2.2.46. Orucun Sevabı 135
2.2.47. Ramazan Orucunun Süresi 136
2.2.48. Sahur Yemeği 136
2.2.49. Sahur İçin Ezan Okunması 137
2.2.50. Ayın Ortasında ve Cuma Günleri Oruç Tutmak 138
2.2.51. Aşure Günü Oruç Tutmak 139
2.2.52. Kadir Gecesi 140
2.2.53. Malının Zekatını Vermekten Kaçınan Kişinin Durumu 140
2.2.54. Büyükbaş Hayvanların Zekat Miktarı 141

2.2.55. Hac ve Umrenin Beraber Yapılması 141
2.2.56. Telbiye 142
2.2.57. Müzdelife'de Namaz 143
2.2.58. Akabe Cemresi 144
2.3. MUAMELAT İLE İLGİLİ HADİSLERİ 145
2.3.1. Düğünde Verilen Yemek 145
2.3.2. Hulle Nikahı 146
2.3.3. Hadım Olmanın Yasaklanması 146
2.3.4. Evlenmenin Teşvik Edilmesi 147
2.3.5. Süt Kardeşliği 149
2.3.6. Kocası Ölen Kadının İddet Süresi 149
2.3.7. Mehir Tayin Etmeden Kocası Ölen Kişinin İddeti 150
2.3.8. Hz. Peygamber'in Hz. Ayşe İle Evliliği 151
2.3.9. Sünnete Uygun Boşanma 152
2.3.10. Cenazeyi Taşıma 153
2.3.11. Cenazenin Önünden Gitmemek 153
2.3.12. Kabir Ziyaretleri 154
2.3.13. Ağıt ve Feryat Etmenin Yasaklanması 155
2.3.14. Cahiliye Adeti 155
2.3.15. Miras 156
2.3.16. Kişinin, Kız Kardeşine, Kızına ve Kız Torununa Mirası 157
2.3.17. Nineye Kalan Miras 158
2.3.18. Hz. Peygamber'in El Kesme Cezası Uygulaması 158
2.3.19. Zina Suçu 159
2.3.20. Zina Edenin Çocuğundan Mahrum Bırakılması 160
2.3.21. Hata İle Öldürmenin Diyeti 160

2.3.22. Faiz 161
2.3.23. Faizle Uğraşanlara Lanet Edilmesi 161
2.3.24. Faizli Malın Akibeti 162
2.3.25. Borç Verme 162
2.3.26. Satıcıyı Yolda Karşılama 163
2.3.27. Müslümanı Aldatmak 164
2.3.28. Pazar Yerlerindeki Keşmekeşlik 164
2.3.29. Alıcı İle Satıcı İhtilaf Ettiğinde Söz Satıcınındır 165
2.3.30. Haksız Yere Bir İnsanı Öldürmek 165
2.3.31. Bir Müslümanın Kanının Üç Şey Dışında Helal Olmaması 166
2.3.32. Savaşta İnsanların En Merhametlisi 167
2.3.33. Allah Yolunda Cihad Eden ve Şehid Olan Kişi 168
2.3.34. Köleler 168
2.3.35. Kölelerin Malları 169
2.3.36. Esirler 169
2.3.37. Allah Yolunda Ölenler 169
2.3.38. Müslümanlarla Savaşmak 170
2.3.39. Bedir Esirleri 172
2.4. AHLAKİ KONULARDAKİ HADİSLERİ 173
2.4.1. Hz. Peygamber Adına Yalan Söylemek 173
2.4.2. İhtiyacı Olmadığı Halde Başkalarından İsteyen Kişi 173
2.4.3. Şarkı 174
2.4.4. İlim Ehli 174
2.4.5. Hüküm Verme 175
2.4.6. Hadis Nakli 176
2.4.7. Hadisi En Güzel Şekilde Anlamaya Çalışmak 176

2.4.8. Hadis Nakletmek 176
2.4.9. Kur'an ve Ferâiz İlmi 177
2.4.10. Abdullah b. Mes'ûd'un Hadis Nakletmesi 177
2.4.11. Rasûlullah'ın Yattığında Okuduğu Dua 178
2.4.12. Rasûlullah Beş Şeyden Allah'a Sığınırdı 178
2.4.13. Rasûlullah'ın Akşama Ulaştığında Okuduğu Duası 179
2.4.14. Rasûlullah'ın Duası 180
2.4.15. Rasûlullah Üç Kere Dua Eder, Üç Defa İstiğfar Ederdi 180
2.4.16. Hz. Peygambere Salavat Getirmek 181
2.4.17. Şiir 181
2.4.18. Kendisine Gıpta Edilebilecek Kişiler 182
2.4.19. Tövbe Edenin Günahlarının Temizlenmesi 182
2.4.20. Pişmanlık 183
2.4.21. Vesvese 183
2.4.22. Vaaz ve Nasihat Verirken Dinleyenlerin Durumunu Gözetmek 183
2.4.23. Allah Kendisinden İstenilmesini Sever 184
2.4.24. Kibir 185
2.4.25. Doğru Konuşmak 186
2.4.26. Adam Öldüren İki Kişinin Ahiretteki Durumuna Dair Rivayet 187
2.4.27. İnsanlar Arasında Hükmeden Kişinin Ahiretteki Durumu 188
2.4.28. Meşrubatlar 188
2.4.29. Kişi Sevdiği İle Beraberdir 189
2.4.30. Kusur Aramak 189
2.4.31. İnsanları İncitmek 190
2.4.32. Büyük Günahlar 190
2.4.33. Arazi Sahibi Olmak 191

2.4.34. Allah'ın Sevdiği Üç Kişi 192
2.4.35. Resim Çizmek 192
2.4.36. Taşkınlık Yapanlar 193
2.4.37. Rasûlullah'ın Çirkin Gördüğü Şeyler 194
2.4.38. Nazar 194
2.4.39. Hz. Musa'nın Kıyafeti 195
2.4.40. Kadınların Birbirleriyle Olan İlişkisi 195
2.4.41. Kadınların Dışarıya Çıkması 196
2.4.42. Kötü Şeyleri Yaymak 196
2.4.43. Topluluk İçinde Fısıltı İle Konuşmak 197
2.4.44. Allah'ın Lanet Ettiği Şeyler 198
2.4.45. Münafıklık Alametleri 199
2.4.46. Mü'min ve Facir Kişinin Günaha Bakışı ve Tövbe 199
2.4.47. Yatsı Namazından Sonra Sohbet Etmek 201
2.4.48. Müslüman Olmadan Önce İşlenen Günahlar 201
2.4.49. Selamlaşma 202
2.4.50. Öfke Halinde Kendisine Hakim Olabilen Kişi 202
2.4.51. Kıyamet Gününde Vefasızlar 203
2.4.52. Ödünç Vermek 204
2.4.53. Cehennem Ateşine Haram Olan Kişi 204
2.4.54. Pişen Yemeği Hizmetçiyle Beraber Yemek 204
2.4.55. Hz. Peygamber'in Yemeği 205
2.4.56. Sarhoş Eden Her Şeyin Haram Olması 205
2.4.57. Komşunun Kişinin Yaptığı İşler Hakkındaki Düşüncesi 205
2.4.58. Kavmine Haksızlıkta Yardım Eden Kişi 206
2.4.59. Dünya Rahatlığı 206

2.4.60. İntikam Korkusundan Dolayı Yılan Öldürmekten Kaçınmak 207
2.4.61. Yılanların Öldürülmesi 207
2.4.62. Beyaz Renkli Küçük Yılanlar 208
2.4.63. Kuşu Yavrularından Ayırmak 209
2.4.64. Allah'a Karşı Takvalı Olmak 209
2.4.65. İslam Garib Başladı 210
2.4.66. Allah Korkusundan Dolayı Ağlamak 210
2.4.67. Başına Felaket Gelen Bir Kişiyi Ziyaret Etmek 211
2.4.68. İsrailoğullarının Yaptığı İlk Hata 211
2.4.69. Uğursuzluğa İnanmak 212
2.4.70. Yalan Yere Yemin Ederek Bir Kişinin Malını Almak 213
2.4.71. Hz. Peygambere Salavat Getirmek 214
2.4.72. Mü'min Kişinin Vefatı 214
2.4.73. Kan Aldırmak 215
2.4.74. Bulaşıcı Hastalıklar 215
2.4.75. Hastalıkların Günahları Dökmesi 216
2.4.76. Her Hastalığın İlacının Olması 217
2.4.77. Şifalı Olan İki Şey 217
2.4.78. Rukye Yapmak 217
2.5.TARİHİ KONULARDAKİ HADİSLERİ 218
2.5.1. Hz. Peygamber'in Parmaklarından su Fışkırması 218
2.5.2. Abdullah b. Mes'ûd'un Ganimette Ortak Olması 219
2.5.3. Hz. Peygamber'in Beddua Etmesi 219
2.5.4. Müslümanların Hz. Ebû Bekir'i Lider Kabul Etmeleri 220
2.5.5. Müslüman Olduğunu Açıklayan Yedi Kişi 221
2.5.6. Hz. Ömer'in İslam'a Girmesiyle Müslümanların Kuvvetlenmesi 221

2.5.7. Sa'd b. Muaz ile Ümeyye b. Halef Arasındaki Anlaşmazlık 222
2.5.8. Kabe'nin Putlardan Temizlenmesi 223
2.5.9. Mikdad b.Esved'in Cihad Hakkındaki Sözleri 223
2.5.10. Abdullah b. Mes'ûd'un Ebû Cehil'i Öldürmesi 224
2.5.11. Ebû Cehil'in Kılıcı 224
2.5.12. İbn Nevvaha 225
2.5.13. Rasûlullah'ın Et Sevmesi 225
2.5.14. Cin Gecesi 226
2.5.15. Komutana İtaat 226
2.6.KIRAAT İLE İLGİLİ RİVAYETLERİ 227
2.6.1.Tilavet Secdesi 227
2.6.2. Hadid Suresinin İnişi 228
2.6.3. Kur'an Kıraatinde İhtilaf 228
2.6.4. Mufassal Sureler 229
2.6.5. Kıyamet Günü Dumanın Ortaya Çıkması 230
2.6.6. "Fehel Min Müddekir" Ayeti 231
2.6.7. Leyl Suresi 232
2.6.8. Abdullah b. Mes'ûd'un Kıraati 232
2.6.9. Alkame'nin Kıraati 233
2.6.10. İnişi En Eski Olan Sureler 234
2.6.11. Rablerine Vesile Arayıp Duruyorlar Ayeti 235
2.6.12. Cinlerin Kuran Dinlemek İstemesi 235
2.6.13. İbn Mes'ûd'un Şarap İçme Cezası Uygulaması 236
2.6.14. Ayetlerin Unutulması 236
2.6.15. Yusuf Suresi 32. Ayet 237
2.6.16. Abdullah b. Mes'ûd'un Nisa Suresini Okuması 238

2.6.17. Abdullah b. Mes'ûd'un Okuduğu bir Ayet 239
2.6.18. Kur'an'dan Bir Harf Okumak 239
2.6.19. En'am 151-153. Ayetlerin Okunması 239
2.6.20. Kur'an'ı İndiği Gibi Okumak İsteyen 240
2.6.21. Sözün En Güzeli 240
2.7. SAHÂBENİN FAZİLETİ 241
2.7.1. İbn Mes'ûd'un Hz. Peygamber'in Evine Rahatça Girip Çıkması 242
2.7.2. Abdullah B. Mes'ûd'un Salih bir Kişi Olması 242
2.7.3. Hz. Peygamber'in Halilliği 243
2.7.4. Ebû Ubeyde b. Cerrah 244
2.7.5. Abdullah b. Mes'ûd'un Duası 244
2.7.6. Cennet Ehlinden Olan Sahâbiler 244
2.7.7. Hz. Ömer ve Ebû Bekir'e İtaat 245
2.7.8. Umare b. Ukbe 245
2.7.9. Peygamberlerin Davetine Uyanlar 246
2.7.10 İnsanların En Hayırlıları 246
SONUÇ 248
KAYNAKÇA 251

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin, İbn (oğlu)
bk	: Bakınız
c.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
mad	: Maddesi
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö	: Ölüm tarihi
s	: Sayfa
S	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk	: Tahkîk
trc	: Tercüme
[ts]	: Tarihsiz
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb	: Ve benzeri
[yy]	: Yayın yeri yok

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İsnad Şeması – Hadis 1 s. 52
Şekil 2: İsnad Şeması – Hadis 2 s. 54
Şekil 3: İsnad Şeması – Hadis 3 s. 56
Şekil 4: İsnad Şeması – Hadis 4 s. 57
Şekil 5: İsnad Şeması – Hadis 5 s. 59
Şekil 6: İsnad Şeması – Hadis 6 s. 60
Şekil 7: İsnad Şeması – Hadis 7 s. 61
Şekil 8: İsnad Şeması – Hadis 8 s. 62
Şekil 9: İsnad Şeması – Hadis 9 s. 62
Şekil 10: İsnad Şeması – Hadis 10 s. 63
Şekil 11: İsnad Şeması – Hadis 11 s. 64
Şekil 12: İsnad Şeması – Hadis 12 s. 65
Şekil 13: İsnad Şeması – Hadis 13 s. 66
Şekil 14: İsnad Şeması – Hadis 14 s. 66
Şekil 15: İsnad Şeması – Hadis 15 s. 67
Şekil 16: İsnad Şeması – Hadis 16 s. 69
Şekil 17: İsnad Şeması – Hadis 17 s. 69
Şekil 18: İsnad Şeması – Hadis 18 s. 70
Şekil 19: İsnad Şeması – Hadis 19 s. 71
Şekil 20: İsnad Şeması – Hadis 20 s. 72
Şekil 21: İsnad Şeması – Hadis 21 s. 72
Şekil 22: İsnad Şeması – Hadis 22 s. 73
Şekil 23: İsnad Şeması – Hadis 23 s. 74
Şekil 24: İsnad Şeması – Hadis 24 s. 75
Şekil 25: İsnad Şeması – Hadis 25 s. 75
Şekil 26: İsnad Şeması – Hadis 26 s. 76
Şekil 27: İsnad Şeması – Hadis 27 s. 76
Şekil 28: İsnad Şeması – Hadis 28 s. 78
Şekil 29: İsnad Şeması – Hadis 29 s. 78
Şekil 30: İsnad Şeması – Hadis 30 s. 79
Şekil 31: İsnad Şeması – Hadis 31 s. 80

Şekil 32: İsnad Şeması – Hadis 32 s. 81
Şekil 33: İsnad Şeması – Hadis 33 s. 81
Şekil 34: İsnad Şeması – Hadis 34 s. 82
Şekil 35: İsnad Şeması – Hadis 35 s. 83
Şekil 36: İsnad Şeması – Hadis 36 s. 84
Şekil 37: İsnad Şeması – Hadis 37 s. 84
Şekil 38: İsnad Şeması – Hadis 38 s. 85
Şekil 39: İsnad Şeması – Hadis 39 s. 86
Şekil 40: İsnad Şeması – Hadis 40 s. 88
Şekil 41: İsnad Şeması – Hadis 41 s. 88
Şekil 42: İsnad Şeması – Hadis 42 s. 90
Şekil 43: İsnad Şeması – Hadis 43 s. 91
Şekil 44: İsnad Şeması – Hadis 44 s. 91
Şekil 45: İsnad Şeması – Hadis 45 s. 92
Şekil 46: İsnad Şeması – Hadis 46 s. 92
Şekil 47: İsnad Şeması – Hadis 47 s. 93
Şekil 48: İsnad Şeması – Hadis 48 s. 94
Şekil 49: İsnad Şeması – Hadis 49 s. 94
Şekil 50: İsnad Şeması – Hadis 50 s. 96
Şekil 51: İsnad Şeması – Hadis 51 s. 97
Şekil 52: İsnad Şeması – Hadis 52 s. 98
Şekil 53: İsnad Şeması – Hadis 53 s. 98
Şekil 54: İsnad Şeması – Hadis 54 s. 99
Şekil 55: İsnad Şeması – Hadis 55 s. 100
Şekil 56: İsnad Şeması – Hadis 56 s. 100
Şekil 57: İsnad Şeması – Hadis 57 s. 101
Şekil 58: İsnad Şeması – Hadis 58 s. 102
Şekil 59: İsnad Şeması – Hadis 59 s. 103
Şekil 60: İsnad Şeması – Hadis 60 s. 104
Şekil 61: İsnad Şeması – Hadis 61 s. 105
Şekil 62: İsnad Şeması – Hadis 62 s. 106
Şekil 63: İsnad Şeması – Hadis 63 s. 106

Şekil 64: İsnad Şeması – Hadis 64 s. 107
Şekil 65: İsnad Şeması – Hadis 65 s. 107
Şekil 66: İsnad Şeması – Hadis 66 s. 108
Şekil 67: İsnad Şeması – Hadis 67 s. 109
Şekil 68: İsnad Şeması – Hadis 68 s. 110
Şekil 69: İsnad Şeması – Hadis 69 s. 110
Şekil 70: İsnad Şeması – Hadis 70 s. 111
Şekil 71: İsnad Şeması – Hadis 71 s. 111
Şekil 72: İsnad Şeması – Hadis 72 s. 113
Şekil 73: İsnad Şeması – Hadis 73 s. 113
Şekil 74: İsnad Şeması – Hadis 74 s. 114
Şekil 75: İsnad Şeması – Hadis 75 s. 115
Şekil 76: İsnad Şeması – Hadis 76 s. 119
Şekil 77: İsnad Şeması – Hadis 77 s. 120
Şekil 78: İsnad Şeması – Hadis 78 s. 121
Şekil 79: İsnad Şeması – Hadis 79 s. 122
Şekil 80: İsnad Şeması – Hadis 80 s. 122
Şekil 81: İsnad Şeması – Hadis 81 s. 123
Şekil 82: İsnad Şeması – Hadis 82 s. 124
Şekil 83: İsnad Şeması – Hadis 83 s. 125
Şekil 84: İsnad Şeması – Hadis 84 s. 126
Şekil 85: İsnad Şeması – Hadis 85 s. 126
Şekil 86: İsnad Şeması – Hadis 86 s. 127
Şekil 87: İsnad Şeması – Hadis 87 s. 128
Şekil 88: İsnad Şeması – Hadis 88 s. 130
Şekil 89: İsnad Şeması – Hadis 89 s. 130
Şekil 90: İsnad Şeması – Hadis 90 s. 131
Şekil 91: İsnad Şeması – Hadis 91 s. 132
Şekil 92: İsnad Şeması – Hadis 92 s. 133
Şekil 93: İsnad Şeması – Hadis 93 s. 134
Şekil 94: İsnad Şeması – Hadis 94 s. 135
Şekil 95: İsnad Şeması – Hadis 95 s. 135

Şekil 96: İsnad Şeması – Hadis 96 s. 136
Şekil 97: İsnad Şeması – Hadis 97 s. 136
Şekil 98: İsnad Şeması – Hadis 98 s. 137
Şekil 99: İsnad Şeması – Hadis 99 s. 137
Şekil 100: İsnad Şeması – Hadis 100 s. 138
Şekil 101: İsnad Şeması – Hadis 101 s. 139
Şekil 102: İsnad Şeması – Hadis 102 s. 140
Şekil 103: İsnad Şeması – Hadis 103 s. 140
Şekil 104: İsnad Şeması – Hadis 104 s. 141
Şekil 105: İsnad Şeması – Hadis 105 s. 141
Şekil 106: İsnad Şeması – Hadis 106 s. 142
Şekil 107: İsnad Şeması – Hadis 107 s. 144
Şekil 108: İsnad Şeması – Hadis 108 s. 144
Şekil 109: İsnad Şeması – Hadis 109 s. 146
Şekil 110: İsnad Şeması – Hadis 110 s. 146
Şekil 111: İsnad Şeması – Hadis 111 s. 147
Şekil 112: İsnad Şeması – Hadis 112 s. 147
Şekil 113: İsnad Şeması – Hadis 113 s. 149
Şekil 114: İsnad Şeması – Hadis 114 s. 150
Şekil 115: İsnad Şeması – Hadis 115 s. 151
Şekil 116: İsnad Şeması – Hadis 116 s. 152
Şekil 117: İsnad Şeması – Hadis 117 s. 152
Şekil 118: İsnad Şeması – Hadis 118 s. 153
Şekil 119: İsnad Şeması – Hadis 119 s. 154
Şekil 120: İsnad Şeması – Hadis 120 s. 154
Şekil 121: İsnad Şeması – Hadis 121 s. 155
Şekil 122: İsnad Şeması – Hadis 122 s. 155
Şekil 123: İsnad Şeması – Hadis 123 s. 156
Şekil 124: İsnad Şeması – Hadis 124 s. 157
Şekil 125: İsnad Şeması – Hadis 125 s. 158
Şekil 126: İsnad Şeması – Hadis 126 s. 158
Şekil 127: İsnad Şeması – Hadis 127 s. 159

Şekil 128: İsnad Şeması – Hadis 128 s. 160
Şekil 129: İsnad Şeması – Hadis 129 s. 161
Şekil 130: İsnad Şeması – Hadis 130 s. 161
Şekil 131: İsnad Şeması – Hadis 131 s. 161
Şekil 132: İsnad Şeması – Hadis 132 s. 162
Şekil 133: İsnad Şeması – Hadis 133 s. 163
Şekil 134: İsnad Şeması – Hadis 134 s. 163
Şekil 135: İsnad Şeması – Hadis 135 s. 164
Şekil 136: İsnad Şeması – Hadis 136 s. 164
Şekil 137: İsnad Şeması – Hadis 137 s. 165
Şekil 138: İsnad Şeması – Hadis 138 s. 166
Şekil 139: İsnad Şeması – Hadis 139 s. 167
Şekil 140: İsnad Şeması – Hadis 140 s. 167
Şekil 141: İsnad Şeması – Hadis 141 s. 168
Şekil 142: İsnad Şeması – Hadis 142 s. 168
Şekil 143: İsnad Şeması – Hadis 143 s. 169
Şekil 144: İsnad Şeması – Hadis 144 s. 169
Şekil 145: İsnad Şeması – Hadis 145 s. 170
Şekil 146: İsnad Şeması – Hadis 146 s. 170
Şekil 147: İsnad Şeması – Hadis 147 s. 172
Şekil 148: İsnad Şeması – Hadis 148 s. 173
Şekil 149: İsnad Şeması – Hadis 149 s. 174
Şekil 150: İsnad Şeması – Hadis 150 s. 174
Şekil 151: İsnad Şeması – Hadis 151 s. 175
Şekil 152: İsnad Şeması – Hadis 152 s. 175
Şekil 153: İsnad Şeması – Hadis 153 s. 176
Şekil 154: İsnad Şeması – Hadis 154 s. 176
Şekil 155: İsnad Şeması – Hadis 155 s. 176
Şekil 156: İsnad Şeması – Hadis 156 s. 177
Şekil 157: İsnad Şeması – Hadis 157 s. 178
Şekil 158: İsnad Şeması – Hadis 158 s. 178
Şekil 159: İsnad Şeması – Hadis 159 s. 178

Şekil 160: İsnad Şeması – Hadis 160 s. 179
Şekil 161: İsnad Şeması – Hadis 161 s. 180
Şekil 162: İsnad Şeması – Hadis 162 s. 180
Şekil 163: İsnad Şeması – Hadis 163 s. 181
Şekil 164: İsnad Şeması – Hadis 164 s. 182
Şekil 165: İsnad Şeması – Hadis 165 s. 182
Şekil 166: İsnad Şeması – Hadis 166 s. 183
Şekil 167: İsnad Şeması – Hadis 167 s. 183
Şekil 168: İsnad Şeması – Hadis 168 s. 183
Şekil 169: İsnad Şeması – Hadis 169 s. 184
Şekil 170: İsnad Şeması – Hadis 170 s. 184
Şekil 171: İsnad Şeması – Hadis 171 s. 186
Şekil 172: İsnad Şeması – Hadis 172 s. 187
Şekil 173: İsnad Şeması – Hadis 173 s. 188
Şekil 174: İsnad Şeması – Hadis 174 s. 188
Şekil 175: İsnad Şeması – Hadis 175 s. 189
Şekil 176: İsnad Şeması – Hadis 176 s. 189
Şekil 177: İsnad Şeması – Hadis 177 s. 189
Şekil 178: İsnad Şeması – Hadis 178 s. 190
Şekil 179: İsnad Şeması – Hadis 179 s. 191
Şekil 180: İsnad Şeması – Hadis 180 s. 192
Şekil 181: İsnad Şeması – Hadis 181 s. 192
Şekil 182: İsnad Şeması – Hadis 182 s. 193
Şekil 183: İsnad Şeması – Hadis 183 s. 194
Şekil 184: İsnad Şeması – Hadis 184 s. 194
Şekil 185: İsnad Şeması – Hadis 185 s. 195
Şekil 186: İsnad Şeması – Hadis 186 s. 195
Şekil 187: İsnad Şeması – Hadis 187 s. 195
Şekil 188: İsnad Şeması – Hadis 188 s. 196
Şekil 189: İsnad Şeması – Hadis 189 s. 196
Şekil 190: İsnad Şeması – Hadis 190 s. 197
Şekil 191: İsnad Şeması – Hadis 191 s. 198

Şekil 192: İsnad Şeması – Hadis 192 s. 199
Şekil 193: İsnad Şeması – Hadis 193 s. 200
Şekil 194: İsnad Şeması – Hadis 194 s. 201
Şekil 195: İsnad Şeması – Hadis 195 s. 201
Şekil 196: İsnad Şeması – Hadis 196 s. 202
Şekil 197: İsnad Şeması – Hadis 197 s. 203
Şekil 198: İsnad Şeması – Hadis 198 s. 203
Şekil 199: İsnad Şeması – Hadis 199 s. 204
Şekil 200: İsnad Şeması – Hadis 200 s. 204
Şekil 201: İsnad Şeması – Hadis 201 s. 205
Şekil 202: İsnad Şeması – Hadis 202 s. 205
Şekil 203: İsnad Şeması – Hadis 203 s. 205
Şekil 204: İsnad Şeması – Hadis 204 s. 206
Şekil 205: İsnad Şeması – Hadis 205 s. 206
Şekil 206: İsnad Şeması – Hadis 206 s. 207
Şekil 207: İsnad Şeması – Hadis 207 s. 207
Şekil 208: İsnad Şeması – Hadis 208 s. 207
Şekil 209: İsnad Şeması – Hadis 209 s. 208
Şekil 210: İsnad Şeması – Hadis 210 s. 209
Şekil 211: İsnad Şeması – Hadis 211 s. 209
Şekil 212: İsnad Şeması – Hadis 212 s. 210
Şekil 213: İsnad Şeması – Hadis 213 s. 210
Şekil 214: İsnad Şeması – Hadis 214 s. 211
Şekil 215: İsnad Şeması – Hadis 215 s. 211
Şekil 216: İsnad Şeması – Hadis 216 s. 212
Şekil 217: İsnad Şeması – Hadis 217 s. 213
Şekil 218: İsnad Şeması – Hadis 218 s. 214
Şekil 219: İsnad Şeması – Hadis 219 s. 214
Şekil 220: İsnad Şeması – Hadis 220 s. 215
Şekil 221: İsnad Şeması – Hadis 221 s. 215
Şekil 222: İsnad Şeması – Hadis 222 s. 216
Şekil 223: İsnad Şeması – Hadis 223 s. 217

Şekil 224: İsnad Şeması – Hadis 224 s. 217
Şekil 225: İsnad Şeması – Hadis 225 s. 218
Şekil 226: İsnad Şeması – Hadis 226 s. 219
Şekil 227: İsnad Şeması – Hadis 227 s. 219
Şekil 228: İsnad Şeması – Hadis 228 s. 220
Şekil 229: İsnad Şeması – Hadis 229 s. 220
Şekil 230: İsnad Şeması – Hadis 230 s. 221
Şekil 231: İsnad Şeması – Hadis 231 s. 221
Şekil 232: İsnad Şeması – Hadis 232 s. 222
Şekil 233: İsnad Şeması – Hadis 233 s. 223
Şekil 234: İsnad Şeması – Hadis 234 s. 224
Şekil 235: İsnad Şeması – Hadis 235 s. 224
Şekil 236: İsnad Şeması – Hadis 236 s. 224
Şekil 237: İsnad Şeması – Hadis 237 s. 225
Şekil 238: İsnad Şeması – Hadis 238 s. 226
Şekil 239: İsnad Şeması – Hadis 239 s. 226
Şekil 240: İsnad Şeması – Hadis 240 s. 227
Şekil 241: İsnad Şeması – Hadis 241 s. 227
Şekil 242: İsnad Şeması – Hadis 242 s. 228
Şekil 243: İsnad Şeması – Hadis 243 s. 228
Şekil 244: İsnad Şeması – Hadis 244 s. 229
Şekil 245: İsnad Şeması – Hadis 245 s. 231
Şekil 246: İsnad Şeması – Hadis 246 s. 232
Şekil 247: İsnad Şeması – Hadis 247 s. 232
Şekil 248: İsnad Şeması – Hadis 248 s. 233
Şekil 249: İsnad Şeması – Hadis 249 s. 234
Şekil 250: İsnad Şeması – Hadis 250 s. 234
Şekil 251: İsnad Şeması – Hadis 251 s. 235
Şekil 252: İsnad Şeması – Hadis 252 s. 235
Şekil 253: İsnad Şeması – Hadis 253 s. 236
Şekil 254: İsnad Şeması – Hadis 254 s. 237
Şekil 255: İsnad Şeması – Hadis 255 s. 237

Şekil 256: İsnad Şeması – Hadis 256 s. 238
Şekil 257: İsnad Şeması – Hadis 257 s. 239
Şekil 258: İsnad Şeması – Hadis 258 s. 239
Şekil 259: İsnad Şeması – Hadis 259 s. 240
Şekil 260: İsnad Şeması – Hadis 260 s. 240
Şekil 261: İsnad Şeması – Hadis 261 s. 241
Şekil 262: İsnad Şeması – Hadis 262 s. 242
Şekil 263: İsnad Şeması – Hadis 263 s. 243
Şekil 264: İsnad Şeması – Hadis 264 s. 243
Şekil 265: İsnad Şeması – Hadis 265 s. 244
Şekil 266: İsnad Şeması – Hadis 266 s. 244
Şekil 267: İsnad Şeması – Hadis 267 s. 245
Şekil 268: İsnad Şeması – Hadis 268 s. 245
Şekil 269: İsnad Şeması – Hadis 269 s. 246
Şekil 270: İsnad Şeması – Hadis 270 s. 246
Şekil 271: İsnad Şeması – Hadis 271 s. 247

GİRİŞ

Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olan hadisler, açıklayıcısı oldukları Kur'an ile birlikte Cahiliye dönemindeki kötü uygulamaları kaldırmış, bazılarını ıslah etmiş ve yeni kurallar koymuşlardır. Bu iki kaynak büyük bir coğrafyada toplumların algısını değiştirip dönüştürerek yeni bir kültürün, düşünce yapısının temelini oluşturmuştur. Hz. Peygamber hayattayken İslam ile tanışan ashâb, karşılaştıkları her türlü problemin çözümünü bizzat Rasûlullah'a sormuşlar, inen Kur'an vahyi ve Rasûlullah'ın görüşlerini ifade eden söz, fiil ve takrirlerine göre hayatlarını dizayn etmişlerdir.

Hz. Peygamber'in vefatının ardından İslam topraklarının genişlemesi ve bu yeni dine katılımın artması; sahâbenin, muallim vasfıyla İslam'ın doğup geliştiği yerler olan Mekke ve Medine'nin dışında farklı bir coğrafyaya yerleşmesine neden olmuştur. Bu durum Hz. Peygamber'in öğrencileri olan ilk neslin sahip oldukları ilmin dağılmasını da beraberinde getirmiş; her sahâbi, gördükleri lüzum ve üzerlerine aldıkları sorumluluk dolayısıyla gittikleri yerlerde kendi Kur'an ve hadis ilmiyle öğrenciler yetiştirmişlerdir. Onlar ders halkaları kurarak Rasûlullah'tan kendilerine miras kalan hadisleri nakletmişler, böylelikle gidip yerleştikleri, ders verdikleri topraklardaki İslam anlayışını etkilemiştir.

Hz. Peygamber'in uzun yıllar yakınında bulunup ona hizmet eden, hatta Rasûlullah'ın evine çokça girip çıkması nedeniyle ehl-i beytten zannedilen Abdullah b. Mes'ûd da Kûfe'ye yerleşerek ilmi faaliyetlerde bulunmuş, buradaki İslam düşünce sisteminin oluşumunda önemli bir rol üstlenmiştir. Onun bir tasnife göre muksirûndan kabul edilmiş olması, başka sahâbilerin bilmediği bazı hususlarda bilgi sahibi olması, Rasûlullah ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, Hz. Peygamber'in bu derece yakınında olan ve İslam anlayışını bizzat Rasûlullah'ın tedrisinden geçerek kazanan İbn Mes'ûd'un naklettiği hadislerin, Kur'an, sünnet, itikat, ibadet gibi konularla ilgili görüşlerinin tespit edilerek incelenmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı da ilk dönemden itibaren farklı söylem geliştiren bir âlimi farklı yönleriyle tanımak, İslamî ilimlerde özellikle Tefsir ve Fıkıh'ta şöhret kazanan İbn Mes'ûd'un hadisçilik tarafını inceleyerek açığa çıkarmaktır.

Abdullah b. Mes'ûd'un Hadis ilmindeki yerini tespit etmek amacı ile yaptığımız bu araştırma esas itibariyle bir metodoloji çalışmasıdır. İslam düşünce sisteminde önemli bir şahsiyet olan Abdullah b. Mes'ûd'un, Kütüb-i Sitte içerisinde Hz. Peygamber'in sözü olarak yer alan rivayetleri ve kendi görüşleri incelenecektir.

Bu amaçla çalışmamıza bir giriş olabilmesi maksadıyla Hz. Peygamber döneminde ve O'nun vefatının ardından hadis naklinin durumu ile ilgili genel bilgiler vererek başladık.

Birinci bölümde Abdullah b. Mes'ûd'un hayatına dair tarih ve tabakât kitaplarında yer alan bilgileri değerlendirerek, onun Hz. Peygamber'le ilişkisi, ashâb arasındaki yeri, kişiliği, yaşadığı dönemde onun hakkında söylenenler, kendisinin bazı hadiseler karşısındaki görüşlerini ele aldık. Hz. Peygamber'e yakın bir sahâbi olması nedeniyle onun hakkındaki biyografik eserler oldukça fazladır. Birbirini tekrar edici nitelikte olsa da elimizden geldiğince bu eserlerin tamamını incelemeye çalıştık. Bu bölümde ayrıca, Hz. Peygamber'in vefatının ardından İbn Mes'ûd'un muallim olarak Kûfe'ye gidişi, buradaki ilmî faaliyetlerini değerlendirdik. İlmî şahsiyeti ve yetiştirmiş olduğu öğrencilerinin Kûfe/rey ekolüne etkilerine temas ettik. Daha sonra Abdullah b. Mes'ûd'un en muteber kaynak olarak bilinen Kütüb-i Sitte içerisindeki rivayetlerinin sayısına, Abdullah b. Mes'ûd'un ve öğrencilerinin kullandığı eda sigâlarını tespit ettik.

İkinci ve son bölümde ise Abdullah b. Mes'ûd'un naklettiği rivayetler, konularına göre tasnif edilerek senet ve metin olarak incelenmiş ve hakkında çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bitişini Beyhakî'nin (ö.458/1066) vefat tarihi kabul ettiğimiz "tasnif dönemi" içinde yazılan diğer hadis koleksiyonlarını tarayarak, rivayetlerin Kütüb-i Sitte'deki senetlerinden farklı bir isnadının bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılmış; farklılık olması durumunda bu hususa da çalışmamızın değerlendirme kısmında yer verilmiştir. Çalışmanın hacmini zorlamamak için ravilerin hadis ilmindeki durumları ancak zaruri durumlarda teze dahil edilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un hadislerinin çok olması ve konunun genişliği nedeniyle çalışmamızda bazı tasarruflara giderek tasnif ettiğimiz benzer hadis metinlerini, farklılıklarına rağmen ayrı ayrı yazmayı uygun görmedik. Ancak hadise eklenen dipnotta bütün bu metinlerin geçtiği kaynaklar verilerek okuyanlara inceleme imkanı sağlanmıştır.

Abdullah b. Mes'ûd tarafından nakledilen hadis metinlerinin incelenmesi dört aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada hadis metninin kaynaklar içerisindeki yerleri bulunup tercüme edilmiş; hadisin ana gövdesinin anlaşılmasına gayret gösterilmiştir. Hadislerin tercümesinde Ahmed Davudoğlu ve Mehmet Sofuoğlu gibi önemli isimlerin mevcut tercümelerinden de istifade edilmiştir. Daha sonra hadisin geçtiği kaynaklardaki isnad şeması çalışmamıza eklenmiştir. Üçüncü aşamada ravilerin kimlikleri tespit edilip isnadında kopukluk olup olmadığı incelenmiş, ravilerin hadis ilmindeki durumları göz önüne alınarak metinlerdeki değişimin hangi raviler tarafından yapıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü aşamada da metinlerdeki farklılıklar belirtilmiş, örnek hadisler, gerekli durumlarda Kur'an ve Sünnete arz edilerek incelenmiş, İslam âlimlerinin değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Çalışmamızda Abdullah b. Mes'ûd'un rivayetlerinin bulunması, değerlendirilmesi ve ravilerinin incelenmesinde Cevâmiu'l-Kelim, el-Mektebetü'l-Elfiyye li's-Sünneti'n-Nebeviyye, Mevsuatü'l-Hadisi'n-Nebeviyye, Mevsûatü Hadis'i Şerif, el-Mektebetü'ş-Şâmile gibi programlar sıklıkla kullanılmıştır. Ancak programlarda olabilecek bazı yazım hataları matbu nüshalar ile karşılaştırılarak kullanılmıştır.

Son dönemlerde gerek yurt içinde gerekse yurt dışında Abdullah b. Mes'ûd ile ilgili olarak yazılmış, bize yol gösterici olan ve istifade etttiğimiz çok ciddi çalışmalar bulunmaktadır. Yurt içindeki bu çalışmalara Hüseyin KÜÇÜKKALAY'ın "Abdullah İbn Mes'ûd ve Tefsir İlmindeki Yeri", Ayşe ELMALI'nın "Abdullah b. Mes'ûd ve Hukuki Kişiliği" adlı doktora tezleri ve Ali Haydar BÖLÜKBAŞ'ın "İbadetler Bağlamında Abdullah b. Mes'ûd'un Ebû Hanife'ye Etkisi" adlı Yüksek Lisans Tezi örnek olarak verilebilir.

Yurt dışında yazılmış olan eş-Şerif Mansur b. Avn el-Abdeli'nin "Merviyyâtü İbn Mes'ûd" adlı eseri, Abdüssettâr eş-Şeyh'in "A'lâmu'l-Huffâzi ve'l-Muhaddisîn'i"; Abdüssettar eş-Şeyh'in "Abdullah b. Mes'ûd" adlı çalışması kendilerinden büyük ölçüde istifade ettiğimiz eserlerdendir.

"Hadis" kelimesi sözlük anlamı itibariyle "yeni" demektir ve "eski" anlamındaki "kadîm" kelimesinin zıttıdır.[1] Kur'an-ı Kerim'de bu ifadenin geçtiği birçok ayette[2] ve Hz. Peygamber'den gelen bazı rivayetlerde söz, haber gibi anlamlarda kullanılmıştır. Örneğin Abdullah b. Mes'ûd'dan merfû olarak nakledilen "ان احسن الحديث كتاب الله" rivayetinde,[3] hadis kelimesi söz, haber anlamlarını karşılamaktadır. Istılahi anlamda ise Hz. Peygamber'e izâfe edilen söz, fiil, takrir ve sıfatlarının yazılı halidir.[4]

Rasûlullah'ın gönderilişinden h.110 senesine kadar geçen dönem, genel itibariyle sahâbe devri olarak kabul edilmektedir. Bu kabul Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre önce söylemiş olduğu *"Yüz sene sonra bugün toprağın üstünde olan hiç kimse yaşamayacaktır"*[5] hadisi sebebiyledir. Kaynaklarımızda sahâbilerden en son vefat eden kişinin Ebû Tufeyl Âmir b. Vâsile el-Leysî olduğu ve h. 100 ile 110 senesi arasında vefat ettiği belirtilmektedir.[6] Bu nedenle biz de bu döneminin bitiş tarihi olarak h. 110 senesini kabul edeceğiz.

Bilindiği gibi hadis ilminin kaynağı Hz. Peygamber'dir. O, İslam'ın öğrenilmesi, anlaşılması ve yayılması amacıyla her zaman insanlarla beraber bulunmuş; gerek tek tek, gerekse gruplar halinde yanına gelen kişilere itikad, ibadet, ahlak, tarih gibi pek çok hususta; kendisine inen vahyi, bilgilerini ve içtihadlarını aktarmıştır. İslamiyet'in doğuşundan itibaren Hz. Peygamber'i dinlemek ve sohbetlerinde bulunmak, kadın-erkek, yaşlı-genç demeden herkesin gayret ettiği bir

---

[1] İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, "hds" maddesi, Dâru's-Sâdr, Beyrut, 1414, II, 131.
[2] Tûr 52/34; Taha 20/9; Zariat 51/24; Vakıa 56/81; Naziat 79/15.
[3] Buhârî, Edeb 70; İ'tisam 2.
[4] İbn Hacer, **Nüzhetü'n-Nazar**, thk. Nureddîn Itr, Dımeşk, 2000, I, 41; Suyûtî, **Tedrîbu'r-Râvî**, thk. Ebû Kuteybe Nazr Muhammed Fâriyâbî, I, 26-29; es-Sibâi, Mustafa b. Hüsnî, **es-Sünnetü ve Mekânetühe fi't-Teşrîu'l-İslamî**, Beyrut, 1982, I, 47; Ebû Şuhbe, **el-Vasît fî Ulûmi Mustalihi'l-Hadis**, Dâru'l Fikri'l-Arabi, I, 24; Usaymin, Muhammed b. Salih, **Mustalihu'l-Hadîs**, Mektebetü'l-Ilm, Kahire, 1994, I, 5; Bazmûl, **el-Mukterib fî Beyâni'l-Muzdarib**, Dâru İbn Hâzm, 2001, I, 37; Mahmûd Tahhân, **Teysîru Mustalihu'l-Hadîs**, Mektebetü'l-Maârif, 2004, I, 162; Nureddin Itr, **Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadis**, Dâru'l-Fikr, Suriye, 1997, I, 27; el-Cadî, Abdullah b. Yusuf, **Tahrîru Ulûmi'l-Hadis**, Beyrut, 2003, I, 17; Muhammed Accac, **es-Sünnetü Gable't-Tedvîn,** Dâru'l-Fikr, Lübnan, 1980, I, 22.
[5] Buhârî, Mevâkıtu's-Salât 40; Müslim, Fedâil 219; Ebû Dâvûd, Melâhim 18; Tirmîzî, Fiten 64; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 93; III, 345.
[6] İbn Hıbban, **Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr**, thk. Merzûk Ali İbrahim, Dâru'l-Vefâ, Mansûra, 1991, I, 64; el-Esbehânî, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî, Riyâd, 1998, IV, 2067; İbn Abdilberr, **el-İstîab**, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut, 1992, II, 799; IV, 1696; Bağdâdî, **Tarihu Bağdâd**, Beşşar Avvâd Ma'rûf, Beyrut, 2002, I, 559; İbn Asâkir, **Tarihu Dımeşk**, thk. Amr b. Ğurâme el-Âmirî, Dâru'l-Fikr, 1995, XXVI, 118, İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Tarih**, thk. Ömer Abdusselâm, Beyrut, 1997, IV, 110.

husus haline gelmiştir. Onlar, Rasûlullah'a karşı olan bağlılıkları ve inançları sebebiyle Hz. Peygamber'in hayat tarzını örnek almışlar, ondan görüp işittikleri sözleri, fiilleri ve Rasûlullah'ın bazı olaylar karşısındaki tutumunu muhafaza etmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte Rasûlullah, sohbetlerinde ashâbına bıkkınlık vermemek için uygun vakitler ve günler tayin etmiş,[7] ashâbını da ilim elde etmek ve bazı dinî meseleleri öğrenmeleri için teşvik etmiştir.

Ashâb, O'nun *"Allah bizden bir söz işitip onu aynı şekilde başkalarına ulaştıran kişinin yüzünü ak eylesin. Zira kendisine nakledilen birçok kimse onu işitenden daha iyi kavrar"*[8] gibi ilmin yayılması yönündeki teşvikine uyup hadis öğrenip başkalarına aktarmayı dini bir görev olarak kabul etmişlerdir. Kur'an ve Hadis öğrenmeye gayret eden ancak işleri nedeniyle Hz. Peygamber'in yanında bulunamayanlar, işitenlere sorup öğrenme yoluna gitmişler, böylece kendi aralarında da hadisleri müzakere etme imkanı bulmuşlardır.[9] Rasûlullah da onlara bu yönde tavsiyede bulunmuş, *"Hadisleri müzakere ediniz. Zira onların yaşaması müzakere ile mümkündür"* buyurmuştur.[10] Sahâbenin ilim öğrenme hususundaki arzu ve iştiyakı, Hz. Peygamber'in her sözüne dikkat kesilip O'nu ciddiyetle dinlemelerine neden olmuştur. Kaynaklarda sahâbenin Rasûlullah'ın sohbetinde bulundukları esnada başlarının üzerine bir kuş konmuş gibi kıpırdamadan onu dinledikleri ile ilgili haberler aktarılmıştır. [11]

Bu dönemin bir özelliği hadis öğrenip muhafaza etme işinin büyük çoğunlukla hafızaya dayanması olmuştur. Hadisler daha çok semâ yoluyla alınıp nakledilmiştir.

Kur'an, genel ve kesin hüküm koyan yazılı bir kanun; hadisler ise uygulama yönünden Hz. Peygamber'in hayatı süresince şartlara ve duruma göre değişebilecek, daha hareketli, daha ayrıntılı bir yapıya sahiptir. İslamiyet'in ilk yıllarında Hz. Peygamber de bu yeni dinin hükümlerini, kendisine gelen ayetlerle öğrenmiştir. O'nun kendi içtihadıyla söylemiş olduğu bir sözün, gelen ayetler dolayısıyla değişme ihtimali de bulunmaktadır. Bu nedenle ilk dönemlerde hadislerin yazı ile kayıt altına alınmadığını ve ezberlenerek günlük hayata yansıdığını söylemek mümkündür.

---

[7] Buhârî, İlim 11; Tirmîzî, Edeb 72.
[8] Tirmîzî, İlim 7; Ebû Dâvûd, İlim 10.
[9] Tirmîzî, Salât 103.
[10] Darimi, Mukaddime 51.
[11] Tirmîzî, Şemâil 160.

Vahyin devam ediyor oluşu, yazı malzemesinin ve okuyup yazan kişi sayısının azlığı, yazının gelişmemiş olması, Kur'an ile hadislerin karışmasına sebep verebileceğinden bu dönemde hadislerin yazımı yasaklanmıştır.[12] Yazı malzemesinin az oluşu nedeniyle Kur'an'ın ve hadislerin aynı sayfaya yazıldığında; sahâbenin uslup bakımından onları ayırt edecek seviyede olmamaları söz konusu yasak için önemli bir etkendir.[13] Bununla birlikte ilerleyen zaman içerisinde okuma yazma bilenlerin sayısı arttıkça bazı genç sahâbilere hadislerin yazılmasına dair izin verildiği de bilinmektedir. Ancak bu izin Abdullah b. Amr (ö.65/684) gibi ilmi yönü kuvvetli sınırlı sayıdaki belli kimselere yönelik olmuştur.[14]

Hz. Peygamber döneminde onun emriyle yazılmış birçok vesikanın bulunuşu, Kur'an dışında başka şeylerin yazımına kötü bakılmadığını da ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in davet mektupları, anlaşmaları, memur olarak tayin ettikleri kişilerin vazifeleri ve bu hususta tavsiyeleri, arazi gelirleri, eman ve tavsiye mektupları gibi pek çok konuda Rasûlullah'ın yazıya başvurduğu görülmektedir.[15] Ayrıca Hz. Peygamber, sünneti içeren bir kitap yazdırarak Amr b. Hâzım (ö.53/673) ile Yemen'e göndermiştir. Bu eserin; kitap, ferâiz, sünen ve diyet hükümleri içerdiği ifade edilmiştir.[16] Bunun dışında Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Amr gibi sahâbilerin Rasûlullah'tan aldıkları hadisleri sahife haline getirdikleri bilinmektedir.[17]

Yazının yasak oluşu ile ilgili birbirine zıt hadislerin bulunması hakkında, bazı ilim adamları belli bir dönem yazı yasağının olduğunu ancak daha sonra bu yasağın

---

[12] İbn Kuteybe, **Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis**, Mektebetü'l-İslamiyye, 1999, I, 8; Sezgin, Fuat, **Buhârî'nin Kaynakları**, Kitâbiyat, Ankara, 2000, s. 52. İbn Salah, **Ulûmu'l-Hadis**, thk. Nureddîn Itr, Beyrut, 1986, I, 182; Yasak ile ilgili rivayetlerin değerlendirmesi için bk. Yücel, Ahmet, **Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetlerin Tenkid ve Değerlendirilmesi**, MÜİFD, 1998, S.16-17, s.93; Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, TDV, Ankara, 2003, s. 28-29; Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tesbiti, 1957, AÜİF, 17-18.

[13] Bağdâdi, **Takyîdu'l-Ilm**, İhyâu's-Sünneti'n-Nebeviyye, Beyrut, I, 57; Râmehurmüzî, **el-Muhaddisü'l-Fâsıl**, thk. Muhammed Accâc, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404, I, 386; Ebû Zehv, el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, Dâru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, I, 123-124.

[14] Rasûlullah'ın Abdullah b. Amr'a verdiği izinle ilgili rivayetler için bk. Darimi, Mukaddime 43, İbn Hanbel, Müsned, II,199.

[15] Koçyiğit, Talat, **Hadis Tarihi**, TDV, Ankara, 2003, s.33; Bağcı, Musa, **Hicri İlk Üç Asır Hadis Tarihi**, Ankara, 2009, 54-63.

[16] en-Nîsâbûrî **Müstedrek ale's-Sahihayn**, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut, 1990, I, 552; İbn Ebî Hatim, **el-Ilelü'l-Hadis**, thk. Sa'd b. Abdillah ve Halid b. Abdirrahman, 2006, II, 619; Bağdâdî, Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm, **Emvâl**, thk. Halil Muhamed Hıras, Beyrut, I, 447; SülEymân b. Abdillah, **Teysiru'l-Aziz**, Dımeşk, 2002, I, 329; Muhammed Accac, **es-Sünnetü Gable't-Tedvîn**, Beyrut, 1980, I, 347; İbnü'l-Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, thk. Ali Şîrî, Dâru'l-İhyâit-Turas, 1998, V, 89. Koçyiğit, s. 34.

[17] Rıf'at b. Fevzî, **Kitâbetü's-Sünnet fî Ahdi'n-Nebi**, Medine, 14.

kaldırıldığını ifade etmektedir.[18] Yasağın, hadisin Kur'an ile aynı sayfaya yazılması ile ilgili olduğu; yazma yasağının veya izninin belli şahıslara yönelik olduğu da söz konusu ihtilafın giderilmesi için ortaya atılan görüşlerdendir.[19] Bu konuda Ali Yardım; *"Yasaklama sadece karıştırmayı önlemek maksadıyla alınmış bir tedbir olarak gözükmektedir. Nitekim böyle bir karışıklığa meydan vermeyeceğinden emin olduğu kimselere, başlangıçtan beri özel olarak yazma izni vermişlerdir"*[20] demektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra da Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Ebî Evfâ, Semüre b. Cündeb, Ebû Hureyre, Cabir b. Abdillah gibi pek çok sahâbi, hadisleri yazı ile kaydetmiştir.[21] Ancak yine de Hz. Peygamber'in vefatının ardından bazı sahâbilerin hadislerin yazımına karşı olan bu düşünceyi devam ettirdikleri görülmektedir. Hz. Ömer gibi bazı sahâbiler, Kur'an dışında bir şeyle meşgul olunduğu takdirde, onun unutulacağından endişe etmişlerdir. Hz. Ömer, başta hadislerin yazıya geçirilmesini düşünmüş, daha sonra bundan vazgeçerek çokça hadis nakledilmesine karşı çıkmıştır. Bu hususta, *"Ben sünnetin yazılmasını istemiştim ancak sizden önce kendilerine kitap verilenlerin başka bir kitap yazdıklarını ve Allah'ın kitabını terk ettiklerini hatırladım. Yemin ederim ki ben Allah'ın kitabı üzerine bir şey eklemeyeceğim"* demiştir.[22] Vahiy kâtiplerinin de hadislerin yazımına dair Rasûlullah'ın kendilerine koymuş olduğu yasağın ömür boyu olduğunu düşünmeleri; yazılan hadislerin ilme değer vermeyen bazı kimselerin eline geçip, üzerinde tahrif yapılabileceği düşüncesi; yazılanlara güvenilip ezberin terk edileceği ve dolayısıyla hadislerin günlük hayatta uygulanışının zor olacağı

---

[18] Ahmed b. Muhammed Hamid, **Kitâbetü'l-Hadis Beyne'n-Nehy ve'l-İzn**, Medine, I, 55; Hattabî, **Meâlimü's-Sünen**, Haleb, 1932, IV, 184; Begavî, **Şerhu's-Sünne**, thk. Şuayb Arnaut, Beyrut, 1983, I, 294; Sem'ânî, **Edebü'l-İmlâ ve'l-İstimlâ**, thk. Max Weisweiller, Beyrut, 1981, I, 146; İbn Teymiyye, **Mecmûu Fetâvâ**, thk. Abdurrahman b. Muhammed, Medine, 1995, XX, 322.

[19] Hattabî, **Garîbu'l-Hadîs**, thk. Abdulkerim İbrahim el-Garbâvî, Dâru'l-Fikr, 1982, I, 632; Muallimî, **Envâru'l-Kâşife**, Beyrut, 1986, I, 36. Aydınlı, Abdullah, Sünnetin Dindeki, Yeri, İstanbul, 1997, 308; Hamidullah, Hz. Peygamber Zamanında Hadis Tedvini, İstanbul, 1958, 12; İbnü's-Salah, a.g.e, 182; San'anî, **Tavdîhu'l-Efkâr**, thk. Salâh b. Muhammed, Beyrut, 1997, II, 222.

[20] Ali Yardım, Hadis II, İstanbul 2000, s. 14.

[21] El-Ömerî, Ekrem b. Ziya, **Asru'l-Hılâfeti'r-Raşide**, Riyâd, 2009, I, 311. A'zami 52 sahâbinin hadis yazmış olduğunu belirterek isimlerini tek tek zikretmiştir. bk. A'zami, **Dirâsât fi'l-Hadisi'n-Nebeviyye**, Riyâd, 1980, I, 92-142.

[22] Bağdâdî, Takyid, I, 49; Beyhaki, **el-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Ziyaurrahman, Kuveyt, I, 407; İbn Hacer, **el-Ucâb fî Beyani'l-Esbâb**, thk. Abdulhakim Muhammed el-Enîs, Dâru'l-İbni'l-Cevzî, I, 9; Suyûtî, **Tedrîbu'r-Ravi**, thk. Ebû Kuteybe Muhammed el-Fâriyâbi, I, 495; el-Usaymin, Muhammed b. Salih, **Mustalahu'l-Hadis**, Kahire, 1994, I, 45; Ahmed b. Ömer; **Kitâbetü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Ahdi'n-Nebiyyi ve's-Sahâbe,** Medine, I, 34; Hüsna bint Bekrî Neccar, **Kitâbetü'l-Hadisi'n-Nebeviyye**, Medine, c. I, s.20, 31.

anlayışı hadislerin yazımına karşı çıkılmasının nedenleri arasında gösterilmiştir.[23] Ayrıca o dönem insanının yazıdan çok ezbere alışkın olmaları da bu hususu etkilemiştir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra ashâb, Rasûlulah'tan almış oldukları hadislerde hata yapmamak için nakilde ihtiyatlı davranmışlardır. Nitekim *"Kim bana kasıtlı olarak yalan isnad ederse cehennemdeki yerini hazırlasın"*[24] hadisi gereğince, rivayette anlamı değiştiren bir hatanın Rasûlullah'a yalan isnad etmek olduğunu düşünerek araştırma yapmaksızın hadis alıp vermemişlerdir. Bu nedenle sahâbe dönemi içinde hadislerin değiştirilmeden nakledilebilmesi hususunda bir takım tedbirler alınmıştır.

Daha önce işitmedikleri bir hadis kendilerine ulaştığında, sahâbenin ilk yaptığı iş rivayet eden kişiden şahit getirmesini istemek olmuştur. Eğer bu mümkün olmazsa, Hz. Peygamber'den işittiğine dair bir yemin ile hadisleri almışlardır.[25] Bu dönemde rivayetlerin bizzat Rasûlullah'tan nakledilmesi tercih sebebidir. Böylece sahâbe tabakası ile Hz. Peygamber arasındaki ravi sayısının az, metnin ise hatadan salim olması sağlanmıştır. Bütün bunlarla birlikte, sahâbe aldıkları bir hadisi kendi aralarında da müzakere edip varsa hataları düzeltmiş, eksiklikleri gidermiş, rivayeti Kur'an'a ve Sünnete arz ederek hayatlarında uygulamaya çalışmışlardır.

Sahâbe döneminde çok hadis nakleden kişinin bunları hatasız nakledemeyeceği düşüncesinden hareketle az hadis rivayet etmek önem kazanmıştır. Hz. Ebû Bekir'in Rasûlullah ile beraberliklerinin fazla olmasına ve ondan çokça hadis işitmesine rağmen, rivayet ettiği hadis sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Hz. Ömer, Karaza b. Ka'b'ı (ö.50/670) bir heyet ile Kûfe'ye gönderdiğinde onlara *"Siz, ahalisi arı gibi Kur'an okuyan bir beldeye gidiyorsunuz. Onlar 'Rasûlullah'ın ashâbı buraya geldi' diyerek size uğrayıp hadis sorarlar. Onların yolunu hadisle saptırmayın. Hz. Peygamber'den rivayeti azaltın"* uyarısında bulunmuştur.[26] Hz. Ömer'in bu tutumu oldukça dikkat çekicidir. Fakat onun

---

[23] İbnü's-Salah, **Ulumu'l-hadis**, thk. Nureddin Itr, Beyrut, 1986, I, 182.
[24] Buhârî, İlim 38; Müslim, Mukaddime 3, Zühd ve Rekâik, 72; Ebû Dâvûd, İlim 4; Tirmîzî, İlim 8; İbn Mâce, Sünne 4; Darimi, Mukaddime 25.
[25] Efendioğlu, Mehmet, "Rivayet" , **DİA**, 2008, XXXV, 135.
[26] İbn Mâce, Sünne 3; Darimi, Mukaddime 28; Tahavî, **Şerhu Müşkili'l-Asâr**, thk. Şuayb Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, 1994, XV, 319; İbnü'l-Mukrî, **Mu'cemü İbn Mukrî**, thk. Adil b. Sa'd, 1998, I, 213; Beyhaki, **Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Asâr**, thk. Abdulmu'ti Emin Kal'acî, Kahire, 1991, XIII, 152;

hadislerin nakledilmesi ile ilgili bu tavrı, rivayetlerin tamamının reddedilmesi anlamına gelmemektedir. Çünkü o, halifeliği döneminde vermiş olduğu bir hükmü, birçok defa kendisine nakledilen bir hadis nedeniyle değiştirmiştir. Örneğin akli dengesi yerinde olmayan bir kadına zina suçundan dolayı recm cezası vermiş ancak Hz. Ali'den gelen *"Akli melekeleri yerinde olmayanlardan, uyanıncaya kadar uykuda olanlardan ve bülûğa erinceye kadar çocuklardan kalem kaldırılmıştır"* hadisi nakledilince bu hükmü kaldırmıştır.[27] Onun hadis nakli konusundaki tutumu, sayısı belli olmayan hadis unsurunun, insanları meşgul edip Kitab'ı öğrenmekten uzaklaştıracağı ve hadis öğreniminin Kur'an'ın önüne geçebileceği düşüncesinden ileri gelmektedir. Onun düşüncesine göre büyük hadis kütlesinin içinde İslam'ın öğrenilmesinde zaruri olan hadislerin nakli öncelik kazanmıştır. Hadislerin içinde Hz. Peygamber'le ilgili olan her olayın değil de en mühimlerinin nakledilmesi, ayrıca genişleyen ve yabancı unsurlarla karşılaşılan İslam coğrafyasında hadis naklinin kontrol altında tutulması önem kazanmıştır. O, böylece ehil olmayan kişilerin hadis nakletmelerine ve hadisleri istismar etmelerine engel olmak istemiş, bu nedenle az hadis nakletmenin daha doğru olacağı kanaatine varmıştır. Onun döneminde çok hadis nakleden sahâbilere ciddi yaptırımlar uygulandığı görülmektedir. Örneğin Hz. Ömer; çok hadis nakleden İbn Mes'ûd, Ebû'd-Derdâ ve Ebû Zerr'i hapsederek Medine dışına çıkmalarına izin vermemiştir.[28] Ebû Hureyre'ye de *"Ya Hz. Peygamber'den hadis naklini azaltırsın ya da seni Devs'e gönderirim"*[29] dediği bilinmektedir. Ebû Hureyre'nin *"Ömer zamanında bugünkü gibi hadis nakletseydim, o kırbacıyla beni döverdi"*[30] ifadeleri, bu döneme açıklık getirmektedir.

Dört halife döneminde az hadis nakletmek önem kazanmış ve bir takım kısıtlamalar getirilmiş olsa da halifelerin; Kur'an'da çözümünü bulamadıkları bir hususta hadislere, sünnete başvurdukları inkâr edilemez bir gerçektir.

Ashâb mümkün olduğunca hadislerin Hz. Peygamber'den işitildiği şekliyle, lafzen nakledilmesini doğru kabul etmiştir. Bu hususta Hz. Ömer, *"Kim*

---

er-Rudânî, **Cem'ul-Fevâid min Câmi'il-Usûl**, thk. Ebû Ali SülEymân b. Dürey', Beyrut, 1998, I, 64; Dihlevî, **Huccetullahi'l-Bâliğa**, thk. Seyyid Sâbık, Lübnan, 2005, I, 259.

[27] Ebû Dâvûd, Hudûd 17.

[28] Zehebî, **Tezkiratü'l-Huffaz**, Dâru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut, 1998, I, 12, Bağdâdî, **Şerefü Ashâbi'l-Hadis**, thk. Mehmed Said Hatipoğlu, Ankara, I, 87; el-Esbâhanî, **Zikru'l-Akrân ve Rivâyetühüm**, thk. Misad es-Su'dânî, Dâru'l-Kütüb'il-İlmiyye, 1996, I,76.

[29] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, thk. Şuayb Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, 1985, II, 600-601.

[30] Zehebî, Huffaz, I, 12; Accac, I, 96; Ali Abdulbâsit Mezid, **el-Menhecü'l-Muhaddisîn**, Mısır, 75.

Rasûlullah'tan bir hadis duyar ve onu duyduğu şekliyle naklederse kurtulur"[31] demesi bu düşünceyi ortaya koymaktadır.

Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Erkam gibi bazı sahâbiler kelimelerin eş anlamlarıyla nakledilmesine, lafızların cümle içerisinde manayı etkilemeyecek şekilde farklı yerlerde kullanılmasına dahi tolerans göstermemişlerdir. Bununla birlikte Abdullah b. Mes'ûd, Enes b. Malik gibi sahâbiler, mana ile de hadis naklini caiz kabul etmişlerdir.[32] Mana ile hadis nakledenler "فيما قال أو كما قال" gibi lafızlar kullanmışlardır.[33]

Fetihlerle İslam coğrafyasının Arap yarımadasının dışına çıkarak genişlemesi bu bölgelerdeki halka İslam'ı anlatacak, sorunlarını çözecek muallimlerin, idarecilerin görevlendirilmesini gerekli kılmıştır. Medine'de, Hz. Peygamber'in yanında yetişen ashâb bu görev üzerine farklı şehirlere dağılmış, ilim faaliyetlerine yerleştikleri bu şehirlerde devam etmişlerdir. Bu nedenle ilk asırlarda Medine dışında ilim merkezleri oluşmaya başlamıştır. Mekke, Kûfe, Basra, Şam ve Mısır birçok sahâbinin yerleştiği, ilmi faaliyetlerin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği bölgeler olmuştur. Bu sahâbilerin ilmi düzeylerinin, kavrayışlarının, Hz. Peygamber'in sağlığında onun yanında bulunuş sürelerinin farklılığı, bir sahâbinin bildiği hadisin diğeri tarafından bilinmemesine yol açmıştır. Bir şehre hangi sahâbi gitmişse orada onun rivayetleri yayılmıştır. Bu durum "Irak ehlinin hadisi", "Şam ehlinin hadisi" gibi tabirlerle de ortaya çıkmaktadır. Farklı sahâbilerden gelen rivayetlerdeki değişiklikler bir takım hukuki çeşitliliğe de zemin hazırlamıştır.[34]

Farklı sahâbilerden hadis almak, bir sahâbinin bilmediği veya tereddütte olduğu hadisi başka bir sahâbiden işitmek için rihle denilen uzun ve meşakkatli yolculuklar başlamış ve böylece hadisler geniş bir coğrafyaya ve büyük kitlelere yayılmıştır. Hadis öğrenebilmek amacıyla muhaddisler senelerce gezerek birçok âlimle karşılaşmışlar ve binlerce hadis toplamışlardır.[35]

---

[31] Ramahürmüzî, I, 538; Bağdâdi, **el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye,** thk. İbrahim Hamdi el-Medenî, Medine, I, 172; Rıf'at b. Fevzî, **Tevsîku's-Sünne**, Mısır, I, 420; el-Cadî', **Tahrîru Ulûmi'l-Hadis**, Beyrut, 2003, I, 285.
[32] Başaran, Selman, "Hadislerin Lafız ve Mana Olarak Rivayeti Meselesi", UÜİFD, 1991, S.3; 51-64.
[33] Kattan, **Tarihu't-Teşrîi'l-İslami**, 2001, I, 229
[34] Bağcı, Hadis Tarihi, 115-116.
[35] Koçyiğit, Hadis Tarihi, 100-101; Bağcı, Hadis Tarihi, 116-117.

Bu izahati yaptıktan sonra Abdullah b. Mes'ûd'un hayatını ele aldığımız bölüme geçebiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM
ABDULLAH B. MES'ÛD'UN HAYATI ve İLMİ YÖNÜ

1.1. ABDULLAH B. MES'ÛD'UN HAYATI

Hz. Peygamber'e, Allah tarafından insanlığın kurtuluşu için nübüvvet ve tebliğ görevi verildikten sonra başta Mekke olmak üzere Arap yarımadasındaki birçok bölgede sosyal ve siyasi açıdan önemli değişiklikler yaşanmıştır. Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu yeni dine inanan ashâbın hayatları incelendiğinde, bu değişikliklerin ne kadar önemli olduğu gözlenmektedir. İslamiyet'in gelişi Mekke'de etkin bir kutuplaşmayı ortaya çıkarmış, Hz. Peygamber'e inanmayanlar, O'na ve getirmiş olduğu ilahi mesajlara inananlara karşı birçok yönden amansız bir mücadeleye girişmişlerdir. Bunun İslam tarihindeki en büyük örneklerinden bazıları; Müslümanlara karşı uygulanan ambargo yani dışlama politikası, işkence dönemi, Habeşistan ve Medine hicretlerinin yaşanmasına sebep olan süreç ve sonraki dönemlerde meydana gelen savaşlardır. Meydana gelen bütün bu olaylar nedeniyle ashâbın İslamiyet'e girişleri, onların hayatları bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Mesela Mus'ab bin Umeyr, daha önceleri sosyal ve ekonomik yönden çok güçlü bir konumda olmasına karşın, İslam'a girmesinden sonra özellikle ailesi ve yakınlarının baskı ve zulümleri nedeniyle bütün bu imkanların dışında yer almıştır. Benzer şekilde Bilal-i Habeşi, önceleri sıradan bir köle iken İslam'a girmesiyle birlikte Hz. Peygamber'in müezzinliğini üstlenmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un, Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu mesaja yönelmesi de kendisi açısından benzer etkiler oluşturmuştur. Ortaya çıkan yukarıdaki farklılıklar ashâbın hayatını İslam'a girmesinden önce ve İslam'dan sonra olmak üzere iki dönem içerisinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar bazı sahâbiler için İslam'dan önceki süreç oldukça karanlık olsa da, ulaşabildiğimiz rivayetler onların hayatlarını anlamamız açısından önemli ipuçları vermektedir.

Genel olarak bu izahatı yaptıktan sonra Abdullah İbn Mes'ûd'un hayatını ayrıntılarıyla inceleyebiliriz.

1.1.1. İslamiyet Öncesi Abdullah b. Mes'ûd'un Hayatı

Abdullah b. Mes'ûd'un doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat bazı kaynaklarda nübüvvetten yaklaşık on sekiz yıl önce Mekke'de doğduğuna dair ifadeler yer almaktadır.[36]

İslam'a girmeden önceki hayatı hakkında çok az bilgi bulunan İbn Mes'ûd, Mekke'nin en önemli kabilelerinden birisi olan Hüzeyl'e mensuptur. Arap dilini fasih bir şekilde kullanmasıyla meşhur olmuş ve mensuplarının birçoğunun Cahiliye dönemi Arap edebiyatının önemli şairleri arasında yer aldığı bu kabile, Mekke-Taif civarını yurt edinmiş; burada nüfus, teçhizat, güç ve şeref bakımından Arap kabileleri arasında önemli bir konuma yükselmiştir.[37] Kureyş ve Kinane kabileleri gibi, Hüzeyl kabilesi de Adnânilere mensuptur[38] Bu yakın akrabalık, aynı topraklarda yaşayan Kureyş ve Hüzeyl kabileleri arasında oldukça kuvvetli ilişkilere zemin hazırlamış, Fil hadisesi gibi pek çok olayda birbirlerinin destekçisi olmuşlardır. [39]

Abdullah b. Mes'ûd'un nesebi*, Abdullah b. Mes'ûd b. Ğâfil b. Habîb b. Şemh b. Far*[40] *b. Mahzûm b. Sâhile b. Kâhel b. el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike*[41] *b. İlyâs b. Mudâr b. Nizâr b. Maad b. Adnan* şeklindedir.[42] Henüz bir çocuğu yokken kendisine, Hz. Peygamber tarafından *Ebû Abdirrahman* künyesi

---

[36]Ğanayım, Muhammed Nebil "Abdullah b. Mes'ûd", **Mevsûatü A'lami'l-Fikri'l-İslamî**, Kahire, 2004, s. 626; ed-Dakr, Abdulğani, "Abdullah b. Mes'ûd", **Min A'lami't-Terbiyeti'l- Arabiyyeti'l-İslamiyye**, Mektebetü't-Terbiyyeti'l Arabî, Riyâd, 1988, I, s.73.

[37] Nasuhi Ünal Karaarslan, "Hüzeyl" DİA, İstanbul, 1999, XIX, 72.

[38] Kahhale,Ömer Rıza, Mu'cemü Kabailü'l-Arab, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997, III, 1213.

[39] Nasuhi Ünal Karaarslan, "Hüzeyl", **DİA**, İstanbul, 1999, XIX, 72.

[40] İbn Asâkir, Fâd olarak belirtmiştir. bk. İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XXXIII, 51.

[41] İbn Sa'd Müdrike'nin ismini Amr olarak belirtmektedir. bk. İbn Sa'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, III, 111.

[42] Zehebî, Siyer, I, 461; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dairatü'l-Maârif, 1326, VI, 27; **el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe**, thk. Adil Ahmed Abdulmevcut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, IV, 198; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1989, II, 280; Mizzi, **Tehzîbü'l-Kemâl**, thk. Beşşar Avvad Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980; XVI, 121; İbn Asâkir, a.g.e, XXXIII, s. 51; İbn Hıbban, **es-Sikât**, Dairatü'l-Maârifi'l-Osmaniyye, Hind, 1973, III, 208. Abdullah b. Mes'ûd'un nesebi ile ilgili farklı rivayetler için bk. El-Esbehânî, Ma'rifetü's-Sahâbe, IV, 1765.

verilmiştir.[43] Annesi ile tanındığı için çoğu zaman "*İbn Ümmi Abd"* şeklinde çağrılmıştır.[44]

Araştırdığımız kaynaklarda, Abdullah b. Mes'ûd'un babası ile ilgili olarak, eşinin dedesi olan Abd b. el-Hâris b. Zühre'nin halîfi[45] olması[46] ve İslamiyet öncesinde genç bir yaşta vefat etmesi[47] dışında çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda onun hakkında zikredilmiş olan herhangi bir olaya veya onun şöhretine işaret eden herhangi bir ifadeye rastlayamadık.

Abdullah b. Mes'ûd'un annesinin nesebi ise, *Ümmü Abd bint. Abduvüd b. Sevae b. Kuraym b. Sâhile b. Kâhel b. el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl ibn Müdrike b. İlyas b. Mudâr* şeklindedir ve Abdullah b. Mes'ûd, anneannesi *Hind bint. Abd b. el-Haris b. Zühre b. Kilâb*[48] yönüyle Zühre oğullarıyla akrabadır. Dolayısıyla anne ve baba yönüyle Hüzeyl kabilesine mensup olan Abdullah b. Mes'ûd, akrabalık ve haliflik nedeniyle Zühre oğulları ile de yakın bir ilişki içerisinde olmuştur.

Abdullah b. Mes'ûd her ne kadar Mekke'nin önemli kabileleriyle bu derece bir yakınlığı olsa da kendisinin ve ailesinin maddi gücünün yok denecek kadar az olması nedeniyle ticaretle uğraşamamıştır. Bununla birlikte Mekke'de ne siyasi-askeri konularda fikrine başvurulan, ne de hac dönemlerinde görevlendirilen kimselerden olmuştur. Kısacası, Cahiliye toplumunda askeri, siyasi, ticari, sosyal ve dini konularda ön planda olabilecek bir özelliği olmamıştır. İbn Mes'ûd'un Müslüman olmadan önceki hayatı ile ilgili fazla bilginin bulunmamasının temel

---

[43] Zehebî, **Tarihu'l-İslam**, thk. Beşşar Avvad Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslami, 2003, II, s. 205; Taberî, **Tarihu'r-Rusul ve'l-Mülük**, Dâru't-Turas, Beyrut, 1387, XI, 558; İbn Abdilberr, el-İstîab, III, 403; İbn Asâkir, a.g.e, XXXIII, s. 58. Künyesi Ebû Abdirrahman olan diğer sahâbiler için bk. İbn Salah, Ulûmu'l-Hadis, 337.

[44] Zehebî, Siyer, I, 462. Abdussettar eş-Şeyh, **A'lamü'l-Huffaz ve'l-Muhaddisîn**, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1998, s. 338; el-Kattan, Menna' Halil, **Tarihu't-Teşrîi'l-İslamî**, Mektebetü Vehbe, Kahire, 2001, 248; el-Hâti, Yusuf b. Abdillah, **el-İnâye bi'l-Kur'ani'l-Kerim fi'l-Ahdi'n-Nebeviyye**, Riyâd, I, 316; Komisyon, "Abdullah b. Mes'ûd-Terâcimü'l-A'lam", Mecelletü'l-Buhusu'l- İslamiyye, 2210.

[45] Hilf, Cahiliye Arapları'nda kabilelerin veya şahısların yardımlaşma, dayanışma ve himaye amacıyla yaptıkları antlaşşma ve ittifakları ifade eder. Hilf yapan kişilere halif (çoğulu ahlâf veya hulefâ) denir. bk. Özkuyumcu, Nadir, "Hilf", DİA, XVIII, s. 29.

[46] İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 199; Es-Safedî, **el-Vâfî bi'l-Vefeyât**, thk. Ahmed Arnaut, Dâru'l-İhyau't-Turas, Beyrut, 2000, XVII, 324.

[47] Abdussettar eş-Şeyh, **Abdullah b. Mes'ûd**, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1982, s. 23.

[48] İbnü'l Cevzî, **el-Muntazam fi't-Tarih**, thk. Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, V, s. 30; Belâzurî, **Ensâbu'l-Eşraf**, thk. Süheyl Zekkar, Beyrut, 1996, XI, 210; İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XXXIII, 55; Taberî, Tarih, XI, 623; İbn Sa'd, Tabakatü'l-Kübra, III, 111.

sebeplerinden birisi ailesinin ve kendisinin Cahiliye toplumunun bakış açısında değerli sayılan bazı hususlarda sivrilememiş, ön plana çıkamamış olmasıdır.

Babası Mes'ûd b. Ğâfil'in erken sayılabilecek bir yaşta vefâtı, Abdullah b. Mes'ûd'un annesinin ve kardeşlerinin geçimini temin etmek için çalışmaya başlamasına neden olmuş, belli bir ücret karşılığında Ukbe b. Ebî Muayt'ın koyunlarının bakımını üstlenmiştir.[49] Müslüman oluncaya kadar burada çalışan Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber'le tanışması ve Müslüman olmasıyla beraber Ukbe'nin yanından ayrılmış, Hz. Peygamber'in hizmetine girmiştir.[50] Ukbe b. Ebî Muayt'ın Hz. Peygamber'e yönelik düşmanlığı ve Übey b. Halef gibi Mekkeli müşriklerle yakın bir ilişki içerisinde olması,[51] Abdullah b. Mes'ûd'un, Ukbe'nin yanından ayrılmasında oldukça etkili olmuştur.[52]

Kaynaklara göre Abdullah b. Mes'ûd'un Hz. Peygamber'le ilk karşılaşması Mekke'de Kâbe yakınlarında gerçekleşmiştir. Abdullah b. Mes'ûd, kabilesiyle beraber bazı ihtiyaçlarını temin etmek için Mekke'ye gelmiş ve Hz. Peygamber'in amcası Abbas'a yönlendirilmişlerdir. İbn Mes'ûd ve yanındakiler, Zemzem kuyusunun başında Abbas'la karşılaştıkları sırada Safa kapısından içeriye bir adam, bir kadın ve küçük bir çocuğun girdiğini görmüşlerdir. Haceru'l-Esved'e selam verip Kâbe etrafında yedi defa dönen, tekbir getirip ayakta duran, rükûa giden bu kişilerin yaptıkları Abdullah b. Mes'ûd'u şaşırtmış ve Abbas'a Mekke'de bunu daha önce hiç görmediklerini belirtmiştir. *"Bu din size yeni midir yoksa biz mi bilmiyoruz?"* sorusu üzerine Abbas, *"Evet bunu siz bilmiyordunuz. Bu kardeşimin oğlu Muhammed, yanındaki çocuk Ali b. Ebî Tâlib, yanındaki kadın da eşi Hatice bint. Huveylid'dir. Yeryüzünde Allah'a bu dinde ibadet eden şu üç kişiden başka kimse yoktur."* şeklinde cevap vermiştir.[53]

---

[49] Abdussettar eş-Şeyh, s. 40.
[50] Küçükkalay, **Abdullah b. Mes'ûd ve Tefsîr İlmindeki Yeri**, Konya, 1971, s. 10-11.
[51] Müşriklerin Rasûlullah'a karşı tavırları ile ilgili rivayetler için bk. Esbehâni, **Delâilü'n-Nübüvve**, Thk. Muhammed Ravvas, Beyrut, 1986, I, 266; Makrizi, **İmtâu'l-Esmâ**, thk. Muhammed Abdulhamid, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, XII, s. 105. Galuş**,** Ahmed, **es-Siretü'n-Nebeviyye ve'd-Da'vetü fi'l-Ahdi'l-Mekki**, M. Risale, 2003, I, 349; Müslim, Cihâd ve Siyer, 110.
[52] Bu hususlaki değerllendirmeler için bk. Küçükkalay, s. 8-12
[53] Ez-Zehebî, I, 463; İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XXXIII, 67.

1.1.2. Müslüman Oluşu ve Hz. Peygamber Dönemi

Abdullah b. Mes'ûd'un, İslamiyet'in ilk yıllarında Müslüman olduğu bilinmekle birlikte bunun ne zaman gerçekleştiği hakkında kaynaklarda farklı rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetler şu şekilde sıralanabilir:

- Abdullah b. Mes'ûd'un kendisini Müslümanların altıncısı olarak belirttiği rivayet[54]
- İbn Mes'ûd'un Müslüman oluşunun; Hz. Peygamber'in, henüz Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evine gitmeden önce olduğuna dair rivayet [55]
- İbn Mes'ûd'un Ömer b. Hattab'tan önce, Fatma bint Hattab ve eşi Said b. Zeyd ile aynı zamanlarda Müslüman olduğuna dair rivayet[56]
- Yirmi iki yaşından sonra Müslüman olduğuna dair gelen rivayet[57]

Yukarıdaki ifadelerin hepsi, Abdullah b. Mes'ûd'un İslamiyet'e giren ilk kimselerden olduğunu göstermektedir. O'nun söylemiş olduğu *"Ömer Müslüman olmadan önce Kâbe'de namaz kılamıyorduk. Ömer Müslüman olunca Mekke'deki müşriklere karşı çıktı. Böylece Ömer'in Müslüman olmasıyla bizler Kâbe'de namaz kılmaya başladık"* ve *"Ömer'in İslamiyet'e girişi feth, Medine'ye hicreti zafer ve Ebû Bekir'den sonraki yönetimi rahmettir. O, İslamiyet'e girene kadar biz Kâbe'de namaz kılamazdık"*[58] ifadeleri Abdullah b. Mes'ûd'un Hz. Ömer'den önce İslamiyet'e girdiğini ve ilk Müslümanlardan birisi olduğunu göstermektedir.

---

[54]İbnü'l-Esîr, III, 281. Begavi, **Mu'cemü's-Sahâbe**, thk. Muhammed Emin, Kuveyt, 2000, III, 460; el-Esbehâni, **Siyeru's-Selef**, thk. Kerem b. Hilmi, Riyâd, I, 471, en-Nevevi, **Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lügat**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I, 288; Zehebî, Siyer, I, 464; Muheysin, Muhammed Salim **Mu'cemü Huffazi'l-Kur'an**, Beyrut, 1992, I, 395.

[55]İbnü'l-Cevzi, **Sıfatü's-Safve**, thk. Ahmed b. Ali, Kahire, Mısır, 2000, I, 149; İbnü'l-Cevzi, **et-Telkîh fuhûmu ehli'l-Eser**, Beyrut, 1997, I, 90; Muntazam, V, 30; Salih b. Abdillah, **Nadratü'n-Naîm fî Mekârimi Ahlâki'r-Rasûli'l-Kerîm**, Cidde, I, 215; el-Ömeri, **Sîretü'n-Nebeviyye**, Medine, 1994, I, 137; İbn Sa'd, Tabakat, III, 112; İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XXXIII, 69.

[56] İbnü'l-Esir, III, 281; en-Nevevi, I, 288; İbn Abdilberr, el-İstîab, III, 987; es-Safedi, a.g.e, XVII, 324. Muhammed b. Rıza, **Osman b. Affan Zünnureyn**, I, 117.

[57] Zehebî, Siyer, I, 464; el-Esbehani, Siyeru's-Selef, I, 470; İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XXXIII, 69; Moğoltay b. Kılıç, **İkmalü Tehzibü'l-Kemâl**, thk. Adil b. Muhammed, 2001, VIII, 199.

[58] İbn Hişam, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk. Mustafa es-Saka, 1955, I, 342; es-Süheylî, **Ravdu'l-Unuf**, thk. Ömer Abdusselâm, Beyrut, 2000, III, 162; el-Kilâi, **el-İktifâ**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420, I, 204; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, III, 99; Moğoltay b. Kılıç, **el-İşâretü ilâ Sîreti'l-Mustafa**, Thk. Muhammed Nizâmeddin, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1996, I, 124; Ebû Şuhbe, **es-Sîretü'n-Nebeviyye alâ Dav'il-Kur'ân ve's-Sünne**, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1427, I, 356; el-Cezâirî, Abdullatif b. Ali, **Fî Sebîli'l-Akîdeti'l-İslami**, Cezâir, 1982, I, 195; es-Sallâbî **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Lübnan, 2008, 1, 195; Makdisi, **el-Bed'ü ve't- Tarih**, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, V, 90; Küçükkalay, s. 13.

Abdullah b. Mes'ûd'un kendisini yeryüzünde Müslüman olanların altıncısı olarak nitelendirdiği rivayete temkinli yaklaşmak gerekir. Bilindiği gibi, Hz. Peygamber tebliğine yakın akrabası ve dostlarından başlamış ve inananların sayısı O'nun yakın çevresi içerisinde artmıştır. Ancak Cahiliye döneminde, İbn Mes'ûd'un Müslüman olan ilk on kişiden biri olacak derecede Rasûlullah'ın yakın çevresinde bulunduğunu söylemek mümkün değildir. İslamiyet'in ilk yıllarındaki ortamın ve davetin gizli yapılıyor olması nedeniyle ilk Müslümanların birbirlerinden haberleri olamayabileceği bir gerçektir. Bu rivayeti, onun kendi şartlarında, kendi bakış açısı ve bilgisi dahilinde belirtmiş olduğu bir ifade olarak görmek daha isabetli olacaktır. Bu yorum İbn Mes'ûd'un, Hz. Peygamber'in henüz Erkâm'ın evine gitmeden önce Müslüman olduğu şeklindeki rivayeti de güçlendirmektedir.

Abdullah b. Mes'ûd'un Müslüman oluşu ile ilgili kaynaklarda sıkça geçen bir olay yer almaktadır. Burada, müşriklerden kaçmakta olan Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in; Ukbe b. Ebî Muayt'ın koyunlarını otlatan Abdullah b. Mes'ûd ile karşılaşmaları, sonrasında gelişen karşılıklı konuşma ve meydana gelen bir mucize anlatılmaktadır. Bu rivayette Hz. Peygamber, Abdullah b. Mes'ûd'a içebilecekleri bir miktar sütünün bulunup bulunmadığını sormuş, o da bulunduğunu ancak emanetçi olması nedeniyle sütü veremeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisinden, henüz süt vermemiş bir koyun getirmesini istemiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un istenilen nitelikteki bir koyunu getirmesi üzerine Hz. Peygamber, koyunun memesini mesh ederek süt gelinceye kadar dua etmiş, bir kaba sütü sağıp içmişlerdir. Daha sonra Rasûlullah, yine dua etmiş ve koyun tekrar eski haline dönmüştür. Olayı hayretler içerisinde izleyen Abdullah b. Mes'ûd, bu sözün kendisine de öğretilmesini istemiş, Rasûlullah da ona *"Sen öğrenmeye istekli bir gençsin"* diyerek onu methetmiştir.[59]

Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in müşriklerden kaçıyor olması, İslam davetinin bilinmeye başlandığını ve bu yeni davete müşriklerin, büyük bir tepki gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Ancak rivayetten anlaşılan bu tepki, geniş bir

---

[59] İbnü'l-Cevzi, Sıfatü's-Safve, I, 149; Esbehânî, Delâil, I, 329; İbn Sa'd, Tabakat, III, 111; Zehebî, Siyer, I, 115; Tarih, I, 549; Beyhaki, **Delâilü'n-Nübüvve**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405, II, 171; Taberî, **er-Riyâdu'n-Nadıra fî Menâkıbi'l-Aşere,** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I, 114; Halid Muhammed, **Ricâl Havle'r-Rasûl**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000, I, 132; Makrizi, a.g.e, V, 216; el-Halebî, **İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mun**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1427, I, 396; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 462.

müşrik grubun katılımıyla planlı bir şekilde olmamıştır. Tebliğin ilk yıllarında, *"Yakın çevreni uyar"*[60] ayeti gereğince İslam'a davet edilen bazı kişilerin, -yeni davete ve davetçisine karşı olan şaşkınlık, korku ve "ataların dinini terk etmeme" ifadesiyle şekillendirilen toplumsal baskı ve ekonomik kaygılar nedeniyle- bireysel veya birkaç kişi ile beraber gösterdikleri ilk tepkiler olduğu ve bu olayın İslamiyet'in ilk zamanlarında gerçekleştiği düşünmek daha doğru gözükmektedir.[61]

Abdullah b. Mes'ûd Müslüman olduktan kısa bir süre sonra, annesi Ümmü Abd ve kardeşi Utbe b. Mes'ûd da Müslüman olmuş ve ilk sahâbiler arasındaki yerlerini almışlardır.[62]

Abdullah b. Mes'ûd, İslam'a ve onun davetçisine olan sevgi ve bağlılığı sebebiyle her anını Hz. Peygamber'in yanında geçirmeye özen göstermiş, ona elinden geldiğince hizmet etmiştir. Hz. Peygamber'in devamlı yanında yürüyen, gece bir yere gittiklerinde onun önünden giden, bir sefere çıktıklarında Hz. Peygamber'e ait asa, yastık ve misvak gibi hususi eşyalarını taşıyan, Hz. Peygamber'in ayakkabılarını giymesine ve çıkarmasına yardım eden Abdullah b. Mes'ûd; sahâbiler arasında, "misvak ve elbise taşıyan" manasında "*Sahibu's-sevad ve's-sivak"* şeklinde anılmıştır.[63] Abdullah b. Mes'ûd'un Hz. Peygambere hizmeti, yalnızca kişisel eşyalarını taşımasından ibaret olmamıştır. O, İslam ile tanıştıktan sonra Hz. Peygamber uyuduğu zaman uyandıracak, yıkandığı zaman da gizleyecek kadar ona yakın bir kişi haline gelmiştir.[64]

Hz. Peygamber'in yanında bulunmak için diğer sahâbilere perde çekildiğinde, Abdullah b. Mes'ûd'a izin verildiği; Hz. Peygamber'in yanında kimsenin bulunmadığı vakitlerde Abdullah b. Mes'ûd'un yanında bulunduğu birçok kaynakta zikredilmektedir. Bu hususta Hz. Peygamber, Abdullah b. Mes'ûd'a: *"Yanıma girmen, perdeyi kaldırman ve sesimi duyman senin iznindir. Seni men edinceye kadar iznim böyledir"*[65] diyerek ona yakın çevresi içerisinde hususi bir yer ayırmıştır.

---

[60] Şuarâ 26/ 214.
[61] Bu hususta değerlendirmeler için bk. Küçükkalay s. 7-9.
[62] Abdüssettar eş-Şeyh, Abdullah b. Mes'ûd, s. 23-25.
[63] Halid Muhammed, a.g.e, I, 135; İbn Asâkir, Tarih, XXXIII, 89; İbn Sa'd, Tabakât, III, 113; Belâzurî, Ensâb, XI, 217; Zehebî, Siyer, I, 469.
[64] İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 282.
[65] İbn Hacer, **el-İsâbe,** IV, 200; İbn Abdilberr; **el-İsti'ab,** III, s. 988. el-Hanbeli, İbnü'l-Müflih, **el-Adâbu'ş-Şer'iyye ve Menehu'l-Mer'iyye,** Âlemü'l-Kütüb, I, 402; Buhârî, **Tarihu'l-Kebîr**, Dâru'l-

Hicretten sonra Hz. Peygamber'in emriyle Mescid-i Nebevi'nin arkasında Abdullah b. Mes'ûd ve ailesi için bir ev tahsis edilmiştir. Bu nedenle o, Hz. Peygamber'in yanında uzun süre vakit geçirmiş; yanında en fazla bulunan sahâbiler arasında yer almıştır. Şehrin dışından gelen bazı kişiler, Abdullah b. Mes'ûd'un ve annesinin, Rasûlullah'ın yanına çokça girip çıkmaları ve beraberliklerinin fazlalığı sebebiyle, Hz. Peygamber'in aile efradından olduklarına hükmetmişlerdir.[66] Abdullah b. Mes'ûd bu gibi ayrıcalıklı özellikleri sebebiyle, Hz. Peygamber'in yanında bulunduğu ve hizmetini gördüğü uzun yıllar içinde, onun örnekliğiyle İslam terbiyesi üzerine yetişmiş, İslam'ı en iyi anlayan kişilerden biri olmuştur. Genç bir yaşta hayatını böyle bir çevrede sürdürmesi onun ilim ve ahlak yönünden seçkin bir konuma getirmiştir. Bu nedenle o, ashâb arasında hal, tavır ve davranış bakımından Rasûlullah'a en çok benzeyen kişilerden biri olarak gösterilmiştir.[67] Hz. Peygamber *"Eğer bir kimseyi istişare etmeden göreve atayacak olsam hiç şüphesiz Ümmü Abd'ın oğlunu tayin ederdim"*[68] diyerek İbn Mes' ûd'un ilim ve yönetimle alakalı konulardaki bilgisini ve ona duyduğu güveni ifade etmiştir.[69] Yine Hz. Peygamber, *"Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e tabi olun, Ammâr'ın gösterdiği yoldan gidin. İbn Ümmi Abd'ın dediğine uyun"* [70] ve *"Ben, İbn Mes'ûd'un rıza gösterdiği bir şeye ümmetim adına razı olurum"*[71] ifadeleriyle onun ilmi derinliğini ve dini otoritesini ortaya koymuştur.[72] Ebû Musa el-Eşari de dini konularda kendisine danışan kişilere

---

Maârifi'l-Osmaniyye, Haydarabad, I, 291; el-Berrî, **el-Cevheratü fî Nesebi'n-Nebi**, thk. Muhammed et-Tüncî, Riyâd, 1983, I, 224.

[66] el-Cevziyye, İbn Kayyim, **İ'lamü'l-Muvakkiin**, thk. Muhammed Abdusselam, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, II, 167; el-Âmiri, Yahya b. Ebî Bekr, **Behcetü'l-Mehâfil**, Beyrut, II, 155; İbnü'l-Esir, a.g.e, III, 283; İbn Asâkir, a.g.e, XXXIII, 83; İbn Hacer, el-İsâbe,IV,200; es-Salihi, **Sübülü'l-Hüdâ**, thk. Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut,1993, XI, 400; Abdusselam Mukbil, **İzhâbu'l-Hüzn ve Şifau's-Sadru's-Sakîm**, Dâru'l-İmân, Kahire, I, 121.

[67] İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğabe, III, 284; İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 200; İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Safve, I, 152; el-Hâlifî, **es-Sahîhu'l-Müsned min Âsâr's-Sahâbe**, II, 1; Zehebî, Tezkîratü'l-Huffaz, I, 16; İbnü'l-Cezerî, **Ğâyetü'n-Nihaye**, Mektebetü İbn Teymiyye, 1351, I, 458.

[68] Timizi, Menâkıb 37; İbn Mâce, Sünne 11; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 10.

[69] Ali Haydar Bölükbaş, **İbâdetler bağlamında Abdullah b. Mes'ûd'un Ebû Hanife'ye Etkisi**, (Basılmamış yüksek lisans tezi), s. 23

[70] Tirmizi, Menâkıb 37; es-Sâlihi, a.g.e, XI, 245.

[71] Zehebî, Siyer, I, 479; el-Hadimî, **Berikatü Mahmûdiyye**, Matbaatü'l-Halebî, 1348, I, 43; en-Nîsâbûrî , Ebû Said, **Şerefü'l-Mustafa**, Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Mekke, 1424, VI, 67.

[72] Bölükbaş, s. 23

"İbn Mes' ûd aranızda bulunduğu müddetçe bana soru sormayınız"[73] diyerek ilmi derinliğine işaret etmiştir.[74]

Abdullah b. Mes'ûd'un, diğer dini ilimlerde olduğu gibi Hadis alanında da özel bir yeri bulunmaktadır. Abdurrahman b. Yezid ile Huzeyfe arasında geçen konuşma bu gerçeği doğrulamaktadır. Abdurrahman b. Yezid, hadis alma ve ilim öğrenme konusunda sahâbeden kime başvurması gerektiğini Huzeyfe'ye danışmış; Hz. Peygamber'e üslup, hal tavır bakımından yakın olan sahâbenin kim olduğunu sormuştur. Huzeyfe de Hz. Peygamber'in tavırlarına en çok benzeyen ve Allah'a yakınlık bakımından en dikkat çeken kişinin İbn Mes'ûd olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşünü ise *"Herkes evine dağıldığı zaman Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber'in yanında kalırdı"* diyerek izah etmiştir.[75]

Kaynaklarda Abdullah b. Mes'ûd'un fiziki özelliklerine de yer verilmiştir. Onun oldukça zayıf ve kısa boylu bir kimse olduğu anlatılmıştır. Bununla birlikte saçlarının omuzlarına değecek kadar uzun olduğu ve namaza duracağı vakit, onları kulaklarının arkasına attığı ifade edilmektedir.[76] Bir gün Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber'in isteği doğrultusunda bir ağaca çıkmıştır. Bu esnada orada bulunan ashâb, Abdullah b. Mes'ûd'un oldukça zayıf olan ayak bileklerini görüp gülmeye başlamışlardır. Hz. Peygamber *"Niçin gülüyorsunuz? Kıyamet gününde Abdullah'ın bir ayağı Uhud dağından daha ağır gelecektir"*[77] sözleriyle onun ashâb arasındaki değerini ortaya koymuştur. Bunun gibi ifadelerden de İbn Mes'ûd'un oldukça zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Fiziki görünüş olarak çok zayıf, ince yapılı, kısa boylu olan Abdullah b. Mes'ûd'un hayatı biraz incelendiğinde fiziki yapısının zayıf olmasına rağmen cesaretinin çok büyük olduğunu görüyoruz. Onun Hz. Peygamber'den sonra Mekke'de Kur'an-ı Kerim'i açıktan okuyan ilk sahâbe olması, cesaretinin bir örneği olarak gösterilebilir.[78] Kâbe'de Kur'an-ı Kerim'i açıktan okumasından sonra

---

[73] Buhârî, Ferâiz 8; Ebû Dâvûd, Nikâh 8; Muvatta, Rida 3.
[74] M. Fatih Kesler, **Irak Tefsîr Ekolü**, Ankara 2005, s. 27.
[75] Tirmizi, Menâkıb 38; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, III, 284; Bölükbaş, s. 24.
[76] İbn Kuteybe, **Kitâbu'l-Maârif**, Servet Ukkaşe, Kahire, 1992, I, 249; İbn Sa'd, Tabakât, III, 117.
[77] Buhârî, Edebü'l-Müfred 92; İbn Sa'd, Tabakât, III, 115; el-Esbehânî, IV, 1769; İbn Abdilberr, el-İstiab, III, 989. Belazûri, Ensâb, XI, 220; İbn Kesir, el-Bidâye, IX, 150.
[78] İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 281; İbn İshâk, **es-Siyer ve'l-Meğâzi**, thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1978, I, 186; İbn Hişâm, Sîret, I, 314; Ebû Zehra, Hatemü'n-Nebiyyin, Dâru'l-Fikri'l-

Mekkelilerin baskısı Abdullah b. Mes'ûd üzerinde giderek daha da yoğunlaşmaya başlamıştır. Bunda onun hem fiziken zayıf olmasının hem de ailesinden ve tanıdıklarından kendisini korumaya gücü yetecek herhangi bir kimsenin bulunmayışı da oldukça etkili olmuştur.

Mekkeli müşrikler; yeni dinin fakir, kimsesiz insanlar arasında yayıldığını görünce zulümlerini artırarak onları Hz. Peygamber'in etrafından uzaklaştırmak istemişlerdir. Bunda muvaffak olamayınca Hz. Peygamber'in yanına gidip kendilerinin bu topluluğun ulları olduklarını, bu güçsüz kimselerle beraber olamayacaklarını ancak köleleri ve zayıf kimseleri yanından kovduğu takdirde kendisine tâbi olacaklarını söylemişlerdir.[79] Bu esnada Hz. Peygamber'in yanında, Sa'd b. Ebî Vakkas, İbn Mes'ûd ve dört Müslüman daha bulunmaktadır. Bunun üzerine, *"Allah'ın rızasını umarak sabah akşam Rabbine dua eden insanları yanından uzaklaştırayım deme. Onların hesabından sana hiçbir sorumluluk olmadığı gibi senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur. Eğer onları yanından uzaklaştıracak olursan sen de zalimlerden olursun"*[80] meâlindeki ayet nazil olmuştur.

Hz. Peygamber Mekke müşriklerinin, zayıf Müslümanlara yapmış oldukları zulümlere engel olamayınca onların hicretine *"Habeşistan topraklarına giderseniz orada hiç kimseye zulmetmeyen bir kral vardır. O topraklar güvenin, huzurun hâkim olduğu topraklardır. Allah size bir rahatlık verinceye kadar orada kalın."*[81] diyerek müsaade etmiştir. Abdullah İbn Mes'ûd da bütün bu işkenceler sonucunda Habeşistan'a gitmek zorunda kalmış, daha sonra Hz. Peygamber'in hicret ettiğini duyunca o da Medine'ye gitmiştir.[82]

Habeşistan'a giden ilk kafilenin orada iyi karşılanması ve olumsuz bir tepki almaması Mekke'deki Müslümanlar için ümit verici, sevindirici bir haber olmuştur.

Arabi, Kahire, 1425, I, 327; Zehebî, Siyer, I, 466; Ahmed b. Hanbel, **Fedâilü's-Sahâbe**, thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbas, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1983; II, 837;

[79] Beyhaki, Delâilü'n-Nübüvve, I, 353; el-Ömerî, a.g.e, I, 166; İbn Asâkir, Tarih, XXXIII, 74; Zehebî, Siyer, I, 466; İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, thk. Sami b. Muhammed es-Selâme, Dâru Tayyibe, 1999, III, 260;

[80] En'am 6/52.

[81] Ebû Şuhbe, es-Sîre, I, 349; İbn Hişâm, Sîre, I, 321; İbn Hudeyde, **el-Misbâhu'l-Mudi fî Küttabi'n-Nebiyyi'l-Ümmî,** thk. Muhammed Azimüddin, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, II, 19; İbn Kunfuz, **Vesîletü'l-islam bi'n-Nebî**, thk. SülEymân el-Iyd, Beyrut, 1984, I, 96; el-Gadbân, Münir Muhammed, **el-Menhecü'l-Hareki li's-Sîreti'n-Nebevî**, Ürdün, 1990, I, 63.

[82] İbn Seyyidinnas, **Uyûnu'l-Eser fî Fünûnu'l-Megâzi ve'ş-Şemâil ve's-Siyer**, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1993, I, 139.

Fakat Habeşistan'da bulunanlara, Mekkeli müşriklerin tamamının Müslüman olduğu ile ilgili yalan bir haber ulaşmıştır.[83] Bu yüzden Habeşistan'a hicret eden sahâbenin, Mekke'de her hangi bir tehlikenin kalmadığı düşüncesiyle geri döndükleri bilinmektedir.[84] Mekke'deki durumun bahsedildiği gibi olmaması nedeniyle ikinci kez Habeşistan'a hicret edildiği ifade edilmektedir.[85] İbn Mes'ûd'un Habeşistan'a hicret ettiği kesin olmakla birlikte bu hicretin iki defa mı yoksa bir defa mı olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

İbn Sa'd'a göre İbn Mes'ûd, ilk Habeşistan hicretine katılmış daha sonra Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'in getirdiği dine inandıkları ve Ona tabi oldukları haberi üzerine tekrar Mekke'ye geri dönmüştür. Ancak şehrin dışında biraz bekleyip haberin doğru olmadığını öğrenince geri gitmiştir.[86] Ancak İbn Sa'd'ın eserindeki rivayetlerde çelişki vardır. O, Habeşistan'a hicret edenlerin sayısını on bir erkek ve dört kadın olarak belirttikten sonra hemen alt paragrafta bu hicrete katılanların ismini on iki erkek ve dört kadın olarak vermiş en son olarak da İbn Mes'ûd'un ismini zikretmiştir.[87] Ayrıca daha önce zikretmiş olduğumuz, İbn Mes'ûd'un Hz. Ömer hakkındaki *"O Müslüman oluncaya kadar biz Kâbe'de namaz kılamazdık, O Müslüman olunca Kâbe'de namaz kılmaya başladık"* ifadesi İbn Mes'ûd'un, Hz. Ömer'in İslam'ı kabul ettiği zaman Mekke'de olduğunu göstermektedir. Hz. Ömer'in Müslüman olması ise ilk Habeşistan hicretinden sonradır. [88]

İbn Hişam ise ilk Habeşistan hicretine katılanların sayısını on erkek ve dört kadın olarak vermiş fakat İbn Mes'ûd'u bu grubun içerisine dahil etmemiştir.[89] İkinci Habeşistan hicreti ile ilgili bir rivayet ise şöyledir: *"Nebi (sav) bizi Necâşi'ye gönderdi. Biz yaklaşık olarak seksen erkektik. Onların arasında Abdullah b. Mes'ûd, Cafer b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Urfata, Osman b. Maz'ûn ve Ebû Musa el-Eş'ari*

---

[83] İbn Seyyidinnas, I, 139; bk. Cerrahoğlu, İsmail, **"Garanik Meselesinin İstirmarcıları"** AÜİFD, Ankara, 1990, XXIV s. 69-91.
[84] İbn Sa'd, Tabakat, I, 160-161; İbn Seyyidinnas, I, 139, İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, I, 673; İbn İshak, es-Siyer, I, 177.
[85] İbn Sa'd, Tabakat, I, 161.
[86] İbn Sa'd, Tabakat, I, 161; İbn Hişam, es-Sire, I, 364.
[87] İbn Sa'd, Tabakat, I, 159.
[88] Hz. Ömer'in Müslüman oluşu Habeşistan hicretinden sonra nübüvvetin 6. yılının Zilhicce ayında gerçekleşmiştir. İlk Habeşistan hicreti ise nübüvvetin 5. senesinde Recep ayında vuku' bulmuştur. bk.Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, DİA, Ankara, 2004, s.100-101.
[89] İbn Hişam, es-Sire, I, 322.

vardır."[90] Bütün bu rivayetler dikkate alındığında Abdullah b. Mes'ûd'un ilk Habeşistan hicretine katılmadığı, bundan bir sene sonra ve daha büyük bir kalabalıkla gerçekleşen ikinci Habeşistan hicretine katıldığı anlaşılmaktadır.

Akabe biatlarıyla İslam'ı kabul eden Medine'deki Evs ve Hazrec kabileleri, Müslümanlar Medine'ye geldikleri takdirde onları koruma sözü vermişlerdir. Onlardan bu sözü alan Hz. Peygamber, Medine'ye hicret etme emri vermiştir.

Habeşistan'a giden Müslümanlara Nebi'nin Medine'ye hicret ettiği haberi geldiğinde otuz üçü erkek, sekizi kadın olmak üzere kırk kişi geri dönmüştür. Bunlardan ikisi Mekke'de vefat etmiş, yedisi tutuklanmış, Abdullah b. Mes'ûd'un da içinde bulunduğu yirmi dört kişi ise önce Mekke'ye oradan da Medine'ye hicret etmiştir.[91] Abdullah b. Mes'ûd Mekke'ye ulaştığında Hz. Peygamber'i bulamamış, onunla Medine'de karşılaşmıştır.

Hicretten sonra Hz. Peygamber, ensar ve muhacir arasında muahât ilan etmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un kiminle kardeş ilan edildiği hususunda ise kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Buna göre o, Zübeyr b. Avvam[92], Sa'd b. Muaz[93], Enes[94] ve Muaz b. Cebel[95] ile kardeş olmuştur. Abdullah b. Mes'ûd'un kendisi gibi muhacirden olan Zübeyr b. Avvam ile kardeşliği, hicretten önce Hz. Peygamber'in sahâbe arasında yaptığı kardeşlik neticesinde olmuştur.[96]

Hicretten sonra Medine'de Müslümanların ibadet edebilecekleri, görüş alış verişinde bulunabilecekleri ve aynı zamanda ilim öğrenmek isteyenlerin kalıp faydalanabilecekleri bir mescit inşa edilmiştir. Bu mescit, genel amaçlara uygun olarak yapılmış, mescidin etrafına ilim öğrenenler için Suffe, Hz. Peygamber'in ve eşlerinin kalması için odalar yapılmıştır. Mekke'den gelen bazı muhacirler ise Mescid-i Nebevi'nin etrafında evler yaparak yerleşmeye başlamışlardır. Hz. Peygamber, Mescid'i Nebevi'nin etrafında bulunan bir araziyi Abdullah b. Mes'ûd,

---

[90] İbn Hanbel, Müsned, I, 461; Salih b. Abdillah, a.g.e, VIII, 3559; el-Kandehlevi, **Hayatü's-Sahâbe**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Beyrut, 1999, I, 428. İbn Kesir, el-Bidâye, III, 88.
[91] İbn Sa'd, Tabakat, I, 162; Sarıçam, a.g.e, 105.
[92] İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, III, 73; Belâzurî, Ensâb, I, 270; İbn Hacer, Tehzîb, III, 319; Zehebî, **Ma'rifetü'l-Kurra'il-Kibâr,** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, I, 15; İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, I, 505; İbn Sa'd, Tabakat, III, 112.
[93] İbn Hacer, Tehzîb, VI, 28.
[94] İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 199.
[95] Belâzurî, Ensâb, I, 271; İbn Sa'd, Tabakat, III, 112; en-Nümerî, **ed-Dürer fî İhtisâri'l-Megâzi ve's-Siyer**, thk. Şevkî Dayf, Dâru'l-Maârif, Kahire, 1403, I, 89; İbn Seyyidinnas, I, 231.
[96] Zağlûl, Abdullah b. Mes'ûd, 96-97; Elmalı, **Abdullah b. Mes'ûd ve Hukuki Kişiliği**, (Basılmamış doktora tezi), DEU, İzmir, 2009, s. 22.

annesi ve kardeşi için tahsis etmiş, bu arazi üzerinde onlara bir ev inşa edilmesini istemiştir.[97] Bazı sahâbilerin bu evin yapımına yanaşmamaları nedeniyle Hz. Peygamber *"Öyleyse Allah beni niye gönderdi. Şüphesiz Allah zayıflara hakkını vermeyen bir kavmi yüceltmez"*[98] diyerek onları uyarmıştır. Hz. Peygamber'in emriyle yapılan ve "Dâr'ul Kurra" denilen bu ev, Rasûlullah'ın ve Hz. Ebû Bekir'in evlerinin batı tarafında yer almıştır.[99] Abdullah b. Mes'ûd'un Hz. Peygamber'in sürekli hizmetinde olması, uyandığı andan tekrar yatana kadar Rasûlüllah'ın yanında bulunmaya çalışması Hz. Peygamber'in evdeki halini, vahyin gelişi sırasındaki durumunu, getirdiği din hükümlerini ashâb içerisinde en iyi bilen kişilerden biri olma özelliğini kazandırmıştır. O, Hz. Peygamber'in hayatı adına birçok sahâbenin görmediğini görmüş, duymadığını duymuş biridir.

Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber zamanında yapılan bütün savaşlara katılmış ve O'nu, müşriklere karşı olan mücadelesinde hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır. Bu hususta şöyle bir rivayet aktarılmaktadır. Hz. Peygamber mü'minleri, müşriklerle savaşa çağırdığı zaman, Mikdat b. Esved Rasûlüllah'a *"Biz İsrail oğullarının Musa'ya dediği gibi, "Sen ve rabbin gidin düşmanlarla savaşın. Biz buradan ayrılmayız" sözünü söylemeyiz. Biz senin sağında, solunda, önünde, arkanda olmak üzere savaşacağız ya Rasûlullah!"* demiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd, *"Mikdat b. Esved'in sözlerini söylemiş olmak bana dünyadaki her şeyden hoş gelirdi."* demiştir.[100]

Abdullah b. Mes'ûd, Bedir Savaşı'ndan önceki gece keşif kolunda görev almıştır. Yine bu savaşta, yaralı olarak bulduğu azılı İslam düşmanı ve önemli bir Kureyş lideri olan Ebû Cehil'i öldürmüştür. Onun ölümü ile ilgili nakledilen rivayetlere göre; Ebû Cehil, savaş esnasında Afra'nın çocukları olan Muaz ve Muavviz adlı sahâbiler tarafından kılıç darbeleriyle ağır yaralanmış ancak bu iki kardeş onun öldüğünü zannedip oradan ayrılmışlardır. Savaş sonunda Hz. Peygamber, Ebû Cehil'in akibetinin araştırılmasını istemiştir. Bu emir üzerine onu arayan Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Cehil'i savaş alanında yaralı olarak bulmuş ve ayağıyla boynuna basıp *"Ey Allah düşmanı, Allah seni bedbaht etti"* demiştir. Bunun

---

[97] İbn Sa'd, Tabakat, III, 112; eş-Şeyh, s. 60.
[98] İbn Sa'd, Tabakat, III, 112; eş-Şeyh, s. 60.
[99] el-Fâsî, **Şifâu'l-Ğarâm bi Ahbâi'l-Beledi'l-Haram**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000, II, 438; es-Semhûdî, **Hulâsatü'l-Vefâ bi- Ahbâri Dari'l-Mustafa**, thk. Muhammed Emin, II,123;
[100] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 390.

üzerine Ebû Cehil *"Neden bedbaht etsin, efendisini öldüren ilk insan ve kavim sizler değilsiniz. Ey koyun çobanı, çok çetin ve sarp bir yere çıkmışsın. Söyle bakalım zafer kimindir?"* diye sormuştur. Abdullah b. Mes'ûd da ona cevaben, *"Zafer Allah ve Rasûlünündür"* diyerek onu öldürmüştür.[101] Hz. Peygamber, *"ümmetin firavunu"* olarak adlandırılan Ebû Cehil'in ölümüne sevinmiş ve onun kılıcını bu münasebetle Abdullah b. Mes'ûd'a vermiştir.[102]

Abdullah b. Mes'ûd Uhud gününde de Hz. Peygamber'in yanında mücadele etmiştir. Savaşının en şiddetlendiği anda Hz. Peygamber'in etrafından ayrılmayan dört kişiden birisi de İbn Mes'ûd olmuştur.[103] Mekke'nin fethi esnasında Hz. Peygamber'in yanında yürüyerek şehre girmiştir.[104]

1.1.3. Halifeler Dönemi

Hz. Peygamber'in vefatı sırasında Müslümanlar arasında bir kargaşanın yaşandığı fakat özellikle Hz. Ebû Bekir'in tavır ve konuşmaları neticesinde ashâbın bu durumu kabullendikleri görülmektedir.[105] Bundan sonra ashâb, Hz. Peygamber'in yanında iken öğrendiklerini, ondan duyduklarını başkalarına aktarmaya, İslam'ın yayılmasına ve onun doğru bir şekilde öğretilmesine çaba harcamışlardır. Nitekim, Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunup, onu dinleyen, ona sorular sorup İslam'ı öğrenmeye ve anlamaya çalışan her bir sahâbi, onun vefatının ardından artık soruları cevaplayan, onun hayatı ve ahlakına dair gördükleriyle muhakeme edip hüküm veren, okutan, anlatan birer öğretici olmuşlardır. Abdullah b. Mes'ûd da gittiği yerlerde İslam'ı anlatmaya ve öğretmeye ömrünü vermiş, istişareye ihtiyaç duyulan durumlarda görüşünü açıklamış, İslam'ın bilinmesi ve anlaşılması için ilmini her zaman ortaya koymuştur.

---

[101] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 445; İbn Abdilberr, İstiab, III, 990; Küçükkalay, s.20; eş-Şeyh, s. 64.
[102] Ebû Dâvûd, Cihad 139.
[103] Zehebî, Siyer, I, 467.
[104] eş-Şeyh, s.74.
[105] Gazali, İhyau Ulûmiddin, Dâru'l-Maârif, Beyrut, IV, 474; İbnü'l-Cevzi, Sıfatü's-Safve, I, 85; İbn Receb, **Letâifu'l-Maârif**, Dâru'l-İbn Hâzım, 2004, I, 110; el-Cud', **Fedâiyyun Min Asri'r-Rasûl**; Ürdün, 1987, I, 53; el-İsâmî, **Semtu'n-Nücûmu'l-Avâli, thk.** Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, II, 329.

1.1.3.1. Hz. Ebû Bekir Dönemi Abdullah b. Mes'ûd

Hz. Ebû Bekir hilafeti süresince, Hz. Peygamber'in getirdiklerinin ve onun dönemindeki uygulamaların değişmesine müsaade etmeyerek, İslam dairesi etrafındaki dağılmaları önlemeye çalışmış, birleştirici ve toparlayıcı bir siyaset izlemiştir. Hz. Peygamber'in vefatının ardından irtidat edenler, zekâtı ve İslam'ın bazı uygulamalarını reddedenler, onun döneminin ana problemi oluşturmuştur. İslam toplumunun lideri olarak bunlarla mücadeleye girişmiştir.[106]

Hz. Ebû Bekir, hilafeti esnasında aldığı kararlarda ve bunların tatbik edilmesinde sahâbenin görüşlerini ve yardımlarını her zaman almıştır. Her taraftan irtidat haberleri Medine'ye ulaştığı zaman Hz. Ebû Bekir elçiler göndererek, onların İslam'a dönmelerini sağlamaya çalışmış fakat Medine'ye gelen elçiler, namaz kılacaklarını ancak zekatı vermeyeceklerini bildirmişlerdir.[107] Bu olaylar esnasında da sahâbe ile istişarelerde bulunan Hz. Ebû Bekir, Abdullah b. Mes'ûd ve Hz. Ömer gibi bazı sahâbelerin farklı görüşleri olmasına karşın[108] irtidat edenler ve zekat vermeyenlerle savaşma kararı almıştır. Medine'ye olabilecek bir saldırı düşüncesinden hareketle, düşman birliklerinin şehre girişini önlemek için Ali, Talha, Zübeyr ve İbn Mes'ûd, şehre giren yolları tutmuş ve düşmanın şehre girişine engel olmuşlardır.[109] Abdullah b. Mes'ûd isyan bastırıldıktan sonra Ebû Bekir'in bu hususta kararının oldukça haklı olduğunu belirtmiş, onun dönemiyle ilgili olarak *"Hz. Peygamber'in vefatından sonra Allah, Ebû Bekir'i bize emir tayin etmeseydi biz helak olurduk. O bizi toparladı bizi birleştirdi, bizden bazı kimseler bu savaşa karşı iken o savaşmayı emretti. Onların söylediklerine razı olmadı"*[110] ifadelerini kullanmıştır.

Abdullah b. Mes'ûd, Bizans ile yapılan Yermük savaşında da artçı birlikleri komuta ederek büyük katkılar sağlamıştır. Bu savaşta ganimetlerden sorumlu olmuştur.[111]

---

[106] Nesâi, Muharibe 1; Ahmed b. Hanbel Hanbel, Müsned, I, 11.
[107] Belâzuri, **Fütûhu'l-Büldân**, Dâr ve Mektebetü'l-Hilal, Beyrut, 1988, I, 99.
[108] Nesai, Cihad 1; Belâzuri, a.g.e, I, 99.
[109] Abdüssettar eş-Şeyh, Abdullah b. Mes'ûd, s.79-80.
[110] Belâzuri, a.g.e, I, 99-100.
[111] eş-Şeyh, s.80; İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XXXIII, 51; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 284; Zehebî, Siyer, I, 461.

1.1.3.2. Hz. Ömer Dönemi Abdullah b. Mes'ûd

Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Şam'ın fethine katılan İbn Mes'ûd, burada bir müddet kalmış, 14/635 yılında kış mevsiminde Hıms kuşatmasına katılmıştır. Müslüman orduları Hıms yakınlarında karargâhlarını kurarak şehir halkını kuşatma altına almışlar ve şiddetli soğuklara rağmen kuşatmayı sürdürmüşlerdir. Müslüman ordusu soğuğa; Hıms şehri sakinleri de yardım gelecek ümidiyle bu kuşatmaya sabretmişler ancak beklenen yardımın gelmemesi üzerine, İslam ordularıyla anlaşmaya razı olmuştur. Ebû Ubeyde, Halife Ömer'e fethi haber vermek üzere bir mektup yazarak beşte birlik payı Abdullah b. Mes'ûd ile göndermiştir.[112]

Abdullah b. Mes'ûd'un, Hz. Ömer döneminde en önemli vazifelerinden biri de Kûfe şehrinde kadı[113] ve beytülmal memuru[114] olarak görevlendirilmesidir. İlmi ve yetiştirdiği öğrencilerle burada Kûfe ekolünün oluşmasına zemin hazırlamış olan Abdullah b. Mes'ûd aynı zamanda burada Kuran öğretimi, İslam'ın anlatılması ve öğrenci yetiştirilmesi ile meşgul olmuştur.[115] Daha sonra buradaki kadılık görevine Kadı Şurayh'ın getirilmesi ile kadılık vazifesinden ayrılmış, sadece hazinedarlık görevine devam etmiştir.[116]

Halife Ömer, Abdullah b. Mes'ûd'u Kûfe'ye görevlendirdiği zaman halka hitaben, *"Size emir olarak Ammar b. Yasir'i, muallim ve vezir olarak da Abdullah b. Mes'ûd'u gönderiyorum. O ikisi ashâbın seçkinlerinden ve Bedir ehlindendir. Onlara uyun sözlerini dinleyip itaat edin. Ben size Abdullah b. Mes'ûd'u göndermekle sizi kendime tercih ediyorum."* ifadeleriyle bir mektup yazmıştır.[117] Ancak daha sonra Abdullah b. Mes'ûd ile Ammar b. Yasir arasında sıkıntılı bir durum ortaya çıkmış, aralarındaki tatsız hadise ve kırıcı sözler Halife Ömer tarafından işitilince, Ammar b. Yasir'i görevinden alarak yerine el-Muğıra b. Şube'yi Kûfe valisi olarak tayin

---

[112] Taberi, Tarih, III, 600- 601; eş-Şeyh, s.81.
[113] İbnü'l-Cevzi, el-Muntazam, IV, 309; Belâzuri, Fütûhu'l-Buldan, I, 265; Bağdâdî, Tarih, I, 301.
[114] İbn Hıbban, **es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâri'l-Hulefâ**, el-Kütübü's-Sekafiyye, Beyrut, 1417, II,492; Zehebî, **el-Iber fî Haberi Men Ğaber**, thk. Muhammed es-Said Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I, 19; el-Yâfî, **Mir'atü'l-Cinan ve İbretu'l-Yekzan**, thk. Halil Mansur, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, I, 66; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, VII, 128.
[115] Suyûtî, **Husnu's-Semt fi's-Samt**, thk. Ahmed Muhammed SülEymân, Mısır, 2010; I, 22.
[116] Küçükkalay, s. 21.
[117] El-Esbehâni, Siyeru's-Selef, I, 465; İbn Asakir, Tarihu Dımeşk, XXXIII,129. İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 284;

etmiştir.[118] Ammar'ın görevden alınmasında İbn Mes'ûd ile aralarında geçen hadisenin çıkış nedeninin değil, ortak ve uygun bir üslubun bulunamamasının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Eğer onların görevlerinde bir ihmalleri olsaydı Ömer onları cezalandırmaktan kaçınmaz ve Ammar'ı görevden aldıktan sonra ona, *"Görevden alındığına üzüldün mü?"*[119] şeklinde bir soru sormazdı. Ammar b. Yasir ise bu soruya *"Valiliğe tayin edilmekten hoşlanmamıştım ancak görevden alındığıma üzüldüm"* şeklinde karşılık vermiştir.[120]

Kaynaklarda Hz. Ömer ile Abdullah b. Mes'ûd arasında büyük bir muhabbet, saygı ve dostluğa dayalı bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ömer'in dini ve idari işlerde sık sık İbn Mes'ûd'a danıştığı ve onunla istişarede bulunduğu görülmektedir. Ayrıca verilen kararlarda ikisinin de oldukça uyumlu oldukları ve almış oldukları kararların birbirleri tarafından beğenildiği ifade edilmektedir.[121] Şa'bî; Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd ve Zeyd b. Sâbit'in kendi aralarında birbirlerine fetva verdiklerini belirtmiştir.[122] İbn Mes'ûd'un "*İnsanlar bir yola, Ömer de başka bir yola girse ben Ömer'in girdiği yola girerim"*[123] ve *"Eğer Ömer'in ilmi terazinin bir kefesine, dünyadaki diğer bütün insanların ilmi de terazinin diğer kefesine konsa Ömer'in ilmi daha ağır basardı"*[124] ifadeleri, Hz. Ömer'e duymuş olduğu güven ve sadakati göstermesi bakımından oldukça önemlidir.[125]

Halife Ömer'in 23/644 yılında şehit edilmesinden sonra vefatını duyan Abdullah b. Mes'ûd, Kûfe'den Medine'ye gelmiş ancak Hz. Ömer'in cenazesine yetişememiştir. Buna çok üzülen Abdullah b. Mes'ûd, *"Her ne kadar cenazene yetişemesem de seni övmeyi bırakmam. Allah'a yemin olsun ki sen hakikat ile dolu, batıldan uzak biriydin. Öfkelenilmesi gereken yerde öfke, rıza gösterilmesi gereken*

---

[118] Belâzuri, Ensâb, I, 168; Taberi, Tarih, IV, 163-165; el-Halifî, **es-Sahihu'l-Müsned min Âsâri's-Sahâbe**, I, 81; İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XLVI, 380.
[119] Taberi, a.g.e, IV, 164.
[120] Taberi, a.g.e, IV, 164; İbn Asâkir, a.g.e, XVIII, 451;
[121] Kal'âci, **Mevsûatü fıkhi Abdullah b. Mes'ûd**, Beyrut, 1992, s. 12; Elmalı, Abdullah b. Mes'ûd'un Hukuki Kişiliği, (Basılmamış Doktora Tezi), s. 32, 34.
[122] İbnü'l-Cevziyye, İ'lâm, I, 12; İbn Asakir, Tarihu Dımeşk, XXXII, 64.
[123] İbnü'l-Cevziyye, İ'lâm, I, 16; İbn Hacer, el-İsâbe, I, 58.
[124] Fesevî, **el-Ma'rife ve't-Tarih**, thk. Ekrem Ziya el-Ömeri, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1981, I, 461; Suyûtî, **Tarihu'l-Hulefâ**, Mektebetü Nezzar Mustafa el-Bâz, 2004, I, 98; Esbehâni, Siyeru's-Selef, I, 126; İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XLIV, 283; Zehebî, Tarih, II, 138; İbü'l-Cevziyye, I, 13.
[125] Elmalı, Abdullah b. Mes'ûd'un Hukuki Kişiliği (Basılmamış Doktora Tezi), s. 32- 34.

yerde de rıza gösterirdin. Kınayıcı da değildin, meddah da. İslam'a hizmetlerinle Allah seni mükâfatlandırsın."[126] demiştir.

1.1.3.3. Hz. Osman Dönemi Abdullah b. Mes'ûd

Osman b. Affan'ın halife olması üzerine ona biat eden İbn Mes'ûd, yeniden görevlendirilmesiyle Kûfe'ye geri dönmüş ve eski hizmetine devam etmiştir.[127] İbn Mes'ûd'a Irak'ta bir araziyi ikta olarak verdiği de kaynaklarda yer almaktadır.[128] Bununla birlikte İbn Mes'ûd, halifenin talebi doğrultusunda Kûfe'de misafirhane niteliğinde bir "Daru'z-Ziyafe" yaptırmıştır. Bu misafirhane, Kûfe'de akrabası olmayanlara, özellikle de ticaret için gelenlerin hizmetine tahsis edilmiştir.[129] Ancak daha sonraki yıllar içerisinde onunla Halife Osman arasında bir takım anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Bu nedenle Hz. Osman, Abdullah b. Mes'ûd'u Medine'ye çağırmış ve vefat edinceye kadar Medine'den çıkmasını yasaklamıştır.[130] Abdullah b. Mes'ûd'un Medine'ye çağrılmasının nedenleri hakkında kaynaklarımızda farklı bilgiler yer almaktadır.

Bunlardan en önemlisi olarak gösterebileceğimiz anlaşmazlık, Halife Osman döneminde Kur'an'ın çoğaltılması hadisesinde yaşanmıştır. Hz. Osman, çoğaltılan mushaf dışında sahâbenin ellerinde bulunan tüm mushafların yakılmasını ve yalnızca Kureyş lehçesiyle okunmasını emretmiştir.[131] Bu durum Abdullah b. Mes'ûd'un tepkisini çekmiş ve emri, Kur'an'ın yalnızca Kureyş lehçesiyle değil diğer lehçeler üzerine de indiğini belirterek eleştirmiştir. Hz. Peygamber'in, "*Kim Kur'an'ı indiği gibi okumak istiyorsa onu İbn Ümmi Abd'dan alsın*"[132] sözleriyle methettiği ve derin kıraat bilgisine işaret ettiği İbn Mes'ûd, *"Kur'an'ı Zeyd b. Sabit'in kıraatiyle okumamı mı istiyorsunuz? Ben Hz. Peygamber'in kendisinden yetmiş sûre aldım o*

---

[126] Küçükkalay, s. 23.
[127] İbn Sa'd, Tabakat, III, 46; İbn Şebbe, **Tarihu'l-Medine**, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, Cidde, 1399, III, 957.
[128] Belâzuri, Futuhu'l-Buldan, I, 268.
[129] Kılıç, Ünal, Kûfelilerin Hz. Osman'a Muhalefet Etmelerinin Sebepleri, CÜİFD, Sivas, 2002, c.VI S. II, s. 253.
[130] Belâzuri, Ensâb, XI, 228;
[131] Zürkâni, **Menâhilu'l-İrfân**, İsâ el-Bâbî Matbaası, I, 259.
[132] İbn Mâce, Sünne 11; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 8; Zehebî, Siyer, I, 475; İbn Asâkir, Tarihu Dımeşk, XXXIII, 95; İbnü'l-Cezerî, el-Ğâye, I, 459; Zehebî, **Ma'rifetü'l-Kurrai'l-Kebîr**, Müessesetür-Risâle, Beyrut, 1404, I, 34.

zaman Zeyd çocuklarla oyun oynuyordu"[133] diyerek eleştirmiştir. Onun Kur'an'ın çoğaltılması işinde, kendisine görev verilmemesi ve danışılmaması nedeniyle idareye karşı bir kırgınlığı olduğu söylenebilir. Abdullah b. Mes'ûd'un, Zeyd'in kıraati ile okumak istemediğini duyan Halife Osman, verilen emre muhalefet edebilir düşüncesi ile onu Kûfe gibi uzak bir şehirde değil de yakınında kalmasını istemiş ve gözetiminde tutmak için Medine'ye çağırmıştır.

Abdullah b. Mes'ûd'un Medine'ye çağrılması neden olan diğer bir olay, Ebû Zerr'in Rebeze'ye sürgün edilmesi ve Abdullah b. Mes'ûd'un bu sürgünü eleştirerek onun yanında yer almasıdır. Ebû Zerr, ganimetlerin artması ile zenginleşen İslam ülkesinde, insanların giderek dünyaya yönelmesini her zaman eleştirmiş, ihtiyaç fazlası malın elde tutularak biriktirilmesine karşı çıkmıştır. Bu nedenle zaman zaman idarecilerle ters düşmüştür. Ebû Zerr fikirlerini daha da sertleştirerek sürdürmesi ve idarecileri de itham edici boyutlara ulaştırması, Müslümanlar arasında bir kargaşanın çıkmasından çekinen idarecileri endişelendirmiştir. Bu yüzden Ebû Zerr, Şam'a gönderilmiş ancak burada da taraftar bulması nedeniyle Şam valisi Muaviye, Halife Osman'dan onu Medine'ye geri çağırmasını istemiştir.[134] Medine'de de tavrını sürdüren Ebû Zerr'i Hz. Osman, yerleşim yeri olmayan ve hiç kimsenin yaşamadığı Medine yakınlarındaki Rebeze'ye göndermiştir.[135]

Ebû Zerr'in Rebeze'de yaşamaya mecbur edilmesi Abdullah b. Mes'ûd'u çok üzmüş ve halifenin aleyhinde konuşmuştur. *"Bu misakı kabul eden sizler -verdiğiniz sözün aleyhine- birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir zümreyi yurtlarından çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz"*[136] mealindeki ayeti kerimeyi okuyarak sürgün olayı hakkındaki düşüncesini ortaya koymuştur.[137] İbn Mes'ûd'un bu tavrı halifenin kulağına gidince, onu Medine'ye çağırmıştır. Medine'ye giderken Ebû Zerr'in vefat ettiğini öğrenen Abdullah b. Mes'ûd, Rebeze'de onun defn işleriyle uğraşmış ve namazını kılmıştır.[138] Onun vefatı üzerine Abdullah b. Mes'ûd'un çok üzüldüğü ve ağlayarak Rasûlullah'ın Ebû Zerr hakkında söylemiş olduğu *"Yalnız*

---

[133] Zehebî, Siyer, I, 472-473.
[134] İbn Sa'd, Tabakât, IV, 171.
[135] Aydınlı, Abdullah, "Ebû Zer el-Gıfârî", DİA, X, 267.
[136] Bakara 2/85.
[137] Diyarbekrî, **Tarihu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi'n-Nefîs**, Dâru's-Sâdr, Beyrut , II, 270.
[138] İbn Asakir, Tarihu Dımeşk, LXVI, 176, 2002; Zehebî, Tarih, II, 218.

yürüyeceksin, yalnız öleceksin, yalnız diriltileceksin"[139] sözlerini tekrarlamıştır. İbn Mes'ûd'un, Ebû Zerr'in Rebeze'ye sürgün edilmesi ve burada vefatı nedeniyle halifeye karşı kırgınlığının olduğunu söyleyebiliriz.[140]

Kaynaklarda Abdullah b. Mes'ûd'un Kûfe'de beytülmal memuru olarak görev yaparken Medine'ye çağrılması ile ilgili olarak başka bir hadise daha anlatılmaktadır. Buna göre Velid b. Ukbe, hazineden aldığı borç para nedeniyle Abdullah b. Mes'ûd ile tartışmış ve onu Halife Osman'a şikâyet etmiştir.[141] Bunun üzerine Hz. Osman Abdullah'a *"Sen bizim haznedarımızsın. Beytülmalden aldığı şey hususunda Velid ile tartışma!"* demiş; Abdullah b. Mes'ûd ise *"Ben Müslümanların haznedarı olduğumu sanıyordum. Eğer sizin haznedarınızsam benim buna ihtiyacım yok"* diyerek beytülmalin anahtarını atmıştır.[142] Yaşanan bu olaylar ve Velid b. Ukbe'nin Abdullah b. Mes'ûd'u halifeye şikâyet etmesi sonucu, Hz. Osman tarafından Medine'ye çağrılmıştır.[143] Velid'in, Abdullah b. Mes'ûd'un gençlik yıllarında yanında çalıştığı azılı İslam düşmanı Ukbe b. Ebî Muayt'ın oğlu ve Hz. Osman'ın anne bir kardeşi olması[144] da atlanılmaması gereken bir husustur. Benzer bir olayın Abdullah b. Mes'ûd ve Sa'd b. Ebî Vakkas arasında olduğu, Hz. Osman'ın Sa'd'ı görevden aldığı şeklinde rivayetler de bulunmaktadır.[145] Ancak olaylar birbirine benzemesine rağmen Sa'd'ın görevden alınması, Velid'in desteklenmesi dikkat çekicidir ve hadisenin güvenilirliğini azaltmaktadır.

Abdullah b. Mes'ûd'un Kûfe'deki görevinden alınmasının sebebi ne olursa olsun, onun Medine'ye çağrıldığının duyulması Kûfelileri hareketlendirmiş, Abdullah b. Mes'ûd'a giderek Kûfe'den ayrılmamasını istemişlerdir. Kûfelilerin onu her zaman koruyacaklarını ve destekleyeceklerini söylemelerine rağmen, Abdullah b. Mes'ûd halifeye itaat etmesi gerektiğini belirterek buna razı olmamış ve *"Halife'ye itaat etmem gerek. İlerde birçok huzursuzluklar olacak, bu huzursuzlukların benimle başlamasını istemem"* diyerek vakit kaybetmeden

---

[139] es-Semerkandi, **Tenbihu'l-Ğâfilin**, thk. Yusuf Ali Bedevi, Beyrut, 2000, I, 586.
[140] Küçükkalay, Abdullah b. Mes'ûd ve Tefsîr İlmindeki Yeri, s.24-26.
[141] Belâzurî, Ensâb, V, 518.
[142] Elmalı, s. 38; Bu olay Abdullah b. Erkam'a da atfedilmiştir. bk. Belâzurî, Ensab, V, 548.
[143] el-Ömeri, Asru'l-Hilafeti'r-Raşide, I, 135.
[144] İbnü'l-Esîr, el-Kamil, II, 456. Ayrıca bk. Dölek, Adem, "**el-Velîd b. Ukbe'nin Hayatı ve Sahâbe Adaleti Açısından Değerlendirilmesi"** CÜİFD, 2002, c.VI, S.1, s.93.
[145] Taberi, Tarih, IV, 251; İbnü'l-Cezerî, Kâmil, II, 456; Apak, Adem, **"Hz. Osman'ın Hilafeti Döneminde Ümeyyeoğulları'nın Devlet İdaresindeki Yeri"** UÜİFD, 1998, c.7, 487.

Medine'ye doğru yola çıkmıştır.[146] Bu hadise de gösteriyor ki Abdullah b. Mes'ûd ile idareciler arasında ne kadar düşünce farkı olursa olsun o hiçbir zaman İslam devletinin liderine itaatsizlik yapmamış ve kendisini seven ve destekleyenleri de ona itaatsizliğe ya da isyana yönlendirmemiştir. Müslümanlar arasında fitneye sebep olacak herhangi bir düşünceye asla meyil vermemiş, devleti idare edene itaati her zaman dile getirmiştir. Halife Osman ile aralarında bir takım kırgınlıklar olsa da o asla emre itaatsizliği bir çözüm olarak görmemiş, halifenin aleyhine yönelik bir hareketin içerisinde yer almamıştır.

Abdullah b. Mes'ûd, Kûfe'den Medine'ye geldikten kısa bir süre sonra rahatsızlanmış ve bu rahatsızlığı nedeniyle h. 32 yılında, Medine'de vefat etmiştir.[147] Vefatı esnasında altmış yaşını geçmiş bulunan İbn Mes'ûd, iki yüz dirhemlik bir kefene konulmayı ve Baki' kabristanlığında Osman b. Maz'un'un yanına defnedilmeyi vasiyet etmiştir. Vefatı üzerine de onun bu arzusu yerine getirilmiştir.[148] Cenaze namazını Osman b. Affan,[149] Ammar b. Yasir[150] veya Zübeyr[151] kıldırmıştır. İbn Mes'ûd'un isteği üzerine cenazesi gece vakti defnedilmiş arkasında ise doksan bin dirhem bırakmıştır.[152] Kûfe'de İslami ilimler konusunda bir ekol oluşturan İbn Mes'ûd'un dört bin talebe yetiştirmiş olduğu belirtilmiştir.[153]

1.2. ABDULLAH B. MES'ÛD'UN İLMİ YÖNÜ

Abdullah b. Mes'ûd'un Kûfe'de kurmuş olduğu ekol, ilk dönem İslam anlayışının ve muhafaza edilmesi gereken en temel bilgilerin farklı coğrafya ve nesillere ulaşmasını sağlamıştır. Abdullah b. Mes'ûd'un burada üstlenmiş olduğu rol ve yetiştirmiş olduğu talebeler, onunla Kûfe şehrinde oluşan ekolün özdeş hale gelmesine neden olmuş; Abdullah b. Mes'ûd denilince Kûfe, Kûfe denilince de Abdullah b. Mes'ûd akla gelmiştir. Nitekim Hz. Ömer'in emriyle 17/638 tarihinde

---

[146] İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 286; İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 201.
[147] İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 286; Mizzi, Tehzib, XVI, 127; el-Lekânî, İbrahim, **Behcetü'l-Mehâfil ve Ecmelü'l-Vesâil**, Şâdi b. Muhammed, Yemen, 2011.
[148] Belâzuri, Ensab, V, 526; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğabe, III, 286.
[149] Belâzuri, Ensâb, I, 204; İbn Sa'd, Tabakât, III, 118.
[150] Belâzuri, Ensab, V, 526.
[151] İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğabe, III, 286.
[152] İbn Sa'd, Tabakât, III, 118.
[153] Bölükbaş, s.27.

Sa'd b. Ebî Vakkas tarafından kurulan,[154] daha sonraki yıllarda idari bir merkez ve karargâh olarak kullanılan bu şehrin manevi gelişimi ve İslam dünyasındaki önemli yeri, büyük ölçüde Abdullah b. Mes'ûd tarafından şekillendirilmiştir. Mekke ekolünden olan Atâ b. Ebî Rebâh'ın, Kûfe ehlinden olan bir kişiye *"İlim bize sizden geldi"* şeklinde bir ifade kullanmış olması, Kûfe ekolünün ve Abdullah b. Mes'ûd'un İslami ilimler açısından önemini göstermektedir.[155] Bu nedenle çalışmamızın bu bölümünde biz Abdullah b. Mes'ûd'un ilminin kaynakları, bilgisi ve yetiştirmiş olduğu öğrencilerle Kûfe ekolü üzerindeki etkilerini tespit etmeye çalışacağız.

1.2.1. İlminin Kaynakları

Daha önceki bölümlerde çokça ifade ettiğimiz gibi, Abdullah b. Mes'ûd'un Hz. Peygamber'le beraberliklerinin fazla olması ve O'nun devamlı yakınında yer alıp hizmetinde bulunması, Kur'an'ın vahiy sürecini gözlemleyen ve Hz. Peygamber'in hadislerini en iyi bilen kişi olmasını sağlamıştır. Bu nedenle onun ilim kaynağının Kur'an, sünnet ve sahâbe ile yaptığı müzakereler olduğu; fıkhi bir meselede çözüme yönelik uyguladığı yöntemin de Kitab, Sünnet, İcma ve Rey olduğunu söylemek mümkündür.[156]

1.2.2. Kur'an Bilgisi ve Mushafı

Abdullah b. Mes'ûd yaklaşık yetmiş sureyi bizzat Hz. Peygamber'in ağzından işiterek öğrenmiştir. "*Allah'ın Kitabında hangi konuda olduğunu ve ne zaman indiğini bilmediğim hiç bir ayet yoktur*" diyerek[157] Kuran ilimlerindeki bilgisini dile getiren İbn Mes'ûd, Kur'an'ın "son arz"ına da katılmış, Kitab'ın bütününü dinleme ve mütala imkanını yakalamıştır.[158]

Abdullah b. Mes'ûd'un kendisine ait bir mushafı olduğu ve bu mushafla, Hz. Osman'ın şehirlere gönderdiği mushaflar arasında, surelerin tertibinde ve kıraatinde

---

[154] Söylemez, Mahfuz, **Bedevîlikten Hadariliğe Kûfe**, Ankara Okulu, 2001, s. 21.
[155] Bölükbaş, s. 26.
[156] Elmalı, s. 45-54.
[157] Salih b. Abdillah, a.g.e, IV,1225.
[158] İbn Sa'd, Tabakat, II, 260; el-Kaysî, Ebû Muhammed, **el-İbâne an meâni'l-Kırâât**, thk. Abdulfettah İsmail, Mısır, I,103.

farklılıklar bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu farklılıkların büyük veya sayıca çok olduğunu söylemek mümkün değildir. En belirgin olanlar şu şekildedir:

- İbn Mes'ûd'un mushafında Fatiha suresi ve Muavvizeteyn Sureleri yer almamaktadır.[159]
- İbn Mes'ûd'un nüshası 6218 ayetten oluşmaktadır.[160]
- Berae Suresinin başında Besmele bulunmaktadır.[161]
- Abdullah b. Mes'ûd kendi nüshasına, Hz. Peygamber'den duyduğu tefsir mahiyetindeki sözleri de ayetleri izah için ilave etmiştir.[162]

Abdullah b. Mes'ûd Kur'an'ın siyah noktalarla işaretlenmesini, on ayette bir işaret konulmasını hoş karşılamamaktaydı. Arapçayı fasih konuşmaları nedeniyle Kur'an'ı yazmak isteyenlerin Mudar kabilesinden olmasını tercih ederdi.[163]

Hz. Osman döneminde Kur'anın çoğaltılması için oluşturulan heyetin başına Zeyd b. Sabit'in getirilmesi, Abdullah b. Mes'ûd'un bu heyete dahil olmayışı ve katkı sağlayamaması, ortaya çıkan bir takım hususları eleştirmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim Kur'an'ın istinsahı bitince, vilayetlere mushaflar dağıtılmış ve Kur'an'ın bu kıraatler üzerine okunması, öğretilmesi ve bu mushaf dışındaki nüshaların yakılması emredilmiştir. Bu durum o zamana kadar kendi derin Kıraat bilgisi ile ders veren Abdullah b. Mes'ûd'un hoşuna gitmemiş ve "*Kur'an'ı Zeyd b. Sabit'in kıraatiyle okumamı mı emrediyorsunuz. Allah'a yemin olsun ki ben yetmiş sureyi bizzat Hz. Peygamber'in ağzından öğrendim. O zaman Zeyd, saçları iki yandan örgülü oyun oynayan bir çocuktu"*[164] demiş ve mushafın yakılması hususundaki emri uygulamak istememiştir. Bu nedenle Hz. Osman'ın, Abdullah b. Amir'e bir mektup yazarak *"İbn Mes'ûd'u buraya gönder. Din harab olmasın ümmet de fesada düşmesin"* dediği nakledilmektedir.[165] Bu konuda Yakubi, farklı mushafların tamamının imha edildiğini, sadece İbn Mes'ûd'un mushafının imha edilmeden kaldığını söylemektedir.[166] Ancak et-Taberi, *er-Riyadu'n-Nadıra* adlı

---

[159] Zerkeşi, **el-Burhân fî Ulûmu'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebû Fadl, Dâru'l-İhya, 1957, I, 251.
[160] Küçükkalay, a.g.e, 35.
[161] İbn Hacer, **Fethu'l-Bâri**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379, IX, 42.
[162] Küçükkalay, a.g.e, 40-41.
[163] Suyûtî, **el-Müzhir fî Ulûlmi'l-Lugat**, thk. Fuad Ali Mansur, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, 1, 167; Küçükkalay, a.g.e, 40.
[164] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 414; I, 442.
[165] Elmalı, s.39.
[166] Ya'kubi, **Tarihu'l-Ya'kubi**, Dâru Sadr, Beyrut, II, 170. Elmalı, s.39.

eserinde Abdullah b. Mes'ûd'un mushafının Medine'ye gittiği sırada imha edildiğini ifade etmektedir.[167]

1.2.3. Kıraat Bilgisi

Fıkıh ve Tefsir ilminde olduğu gibi Kıraat ilminde de imam olan Abdullah b. Mes'ûd, Kur'an'ı çok güzel okumasıyla bilinen yedi sahâbiden biridir.[168] Bu nedenle Hz. Peygamber hayatta iken onun isteği üzerine kendisine Kur'an okumuş, Hz. Peygamber de onu dinlemiştir.[169] Rasûlullah, Abdullah b. Mes'ûd'un kıraati hakkında *"Kim Kur'an'ı indirildiği gibi okumak isterse onu Ümmü Abd'ın oğlundan alsın"*[170] ve *"Kur'an'ı dört kişiden alın: Abdullah b. Mes'ûd, Übeyy b. Ka'b, Muaz b. Cebel ve Ebû Hüzeyfenin azatlısı Salim'den"*[171] buyurarak onun bu yöndeki ilmi derinliğine ve yetkinliğine işaret etmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd'un Kur'an'ın doğru bir şekilde okunması hususundaki gayretine dair kaynaklarda pek çok örnek vardır. Bir gün Abdullah b. Mes'ûd mescitte öğrencileriyle beraber bulunduğu bir sırada "ولقد يسرنا القران للذكر فهل من مدكر" ayetini[172] okumuştur. Bunun üzerine orada bulunan bir kişi, "Ey Ebû Abdirrahman! "مدكر" mi yoksa "مذكر" şeklinde mi okursun" diye sormuş; Abdullah b. Mes'ûd, "Rasûlullah bana "مدكر" şeklinde okudu" demiştir.[173] Bu ve buna benzer örneklerden Abdullah b. Mes'ûd'un kıraat öğretimine verdiği önem görülmektedir.

Abdullah b. Mes'ûd, Kur'an'ın üç günden daha kısa sürede hatmedilmesini ve çok hızlı okunmasını uygun görmez yedi günde okunmasını tavsiye ederdi.[174] Kur'an'ı hızlı okuyanlara da "هذا كهذ الشعر" diyerek Kur'an'ın şiir okur gibi süratli bir şekilde okunmaması gerektiğini ifade ederdi.[175]

---

[167] Taberi, **Riyâdu'n-Nadıra fi Menâkıbi'l-Aşera**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, III, 87; Küçükkalay, 37.
[168] Bu yedi kişi, Osman, Ali, Übeyy, Zeyd, Ebu'd-Derdâ, Ebû Musa el-Eşâri ve İbn Mes'ûd'dur. bk. Subhi es-Salih, Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'an, s. 68.
[169] Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an 33; Ebû Dâvûd, İlm 13.
[170] el-Mekkî, **Kûtü'l-Kulûb fî Muameleti'l-Mahbûb**, thk. Asım İbrahim Keyyalî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, I, 87; İbn Hacer, **Ta'cîlü'l-Menfea**, thk. İkramullah İmdadu'l-Hak, Dâru'l-Beşâir, Beyrut, 1996, I, 384; el-Kaysi, I, 96-97; İbn Hacer**, Lisânu'l-Mîzan**, Beyrut, 1971, II, 102.
[171] Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 117; İbn Hacer, İsabe, III, 13; el-Kaysî, I, 95.
[172] Kamer Suresi 54/17.
[173] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 406; Abdusselam Mukbil, İzhâbu'l-Hüzn, I, 104.
[174] el-Cassas, **Ahkâmu'l-Kur'an**, thk. Muhammed Sadık, Dâru İhyâu't-Türas, Beyrut, V, 35
[175] Nîsâbûrî, Şerefu'l-Mustafa, IV,417; el-Vâsıtî**, Tarihu Vasıt**, thk. Korkis Avvad, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, I, 87; İbn Hacer, Ta'cîlu'l-Menfaa, II, 315.

Abdullah b. Mes'ûd, bazen kabilesi olan Hüzeyl'in lehçesiyle de öğrencilerine Kur'an okutmuştur. Bu nedenle Hz. Ömer tarafından eleştirilerek böyle yapmaması emredilmiştir.[176]

1.2.4. Kelam Bilgisi

Abdullah b. Mes'ûd'un yaşadığı dönemde bugünkü anlamda bir Kelam ilminin varlığından söz edemiyoruz. Ancak onun yaşadığı dönemde dile getirdiği itikadi konulardaki görüşlerini burada bu başlık altında değerlendireceğiz. Buna göre Abdullah b. Mes'ûd;

1. İmân eden herkesin Cennet'e gireceği görüşündeydi.[177]
2. "Ben mü'minim" ifadesinin "inşallah" kelimesiyle beraber kullanılmasını uygun görmezdi.[178]
3. Büyük günahların, kişiyi dinden çıkarmayacağı kanaatindeydi.[179]
4. En sağlam imânın gayba imân olduğunu söylerdi.[180]

1.2.5. Fıkıh Bilgisi

Abdullah b. Mes'ûd'un fıkhi bir meselede çözüme yönelik uyguladığı yöntem, kitap, sünnet, icma ve reydir. O öncelikle Kur'an'daki ayetlerin okunup anlaşılmasına önem vermiş ayetlerin hangi olaylar üzerine indiğine şahit olmuştur. Kendisine gelen bir meselede, konu hakkında açık bir ayet olup olmadığına bakmış; şayet yoksa Hz. Peygamber'in sünnetine göre hüküm vermiştir. O, bu hususta öğrencilerine "*Eğer Kur'an-ı Kerimde bulunmayan bir mesele ile karşılaşırsanız, Allah Rasûlü'nün vermiş olduğu hükümle hükmedin"*[181] demiştir. Yine ayet ve sünnette bulunmayan bir meselede salih kişilerin vermiş olduğu hükümlerin dikkate alınması gerektiğini söyleyerek başvurulacak olan üçüncü kaynağın icma olduğunu belirtmiştir. Abdullah b. Mes'ûd bu üç kaynakla çözülemeyen bir meselede kişinin

---

[176] İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, IX, 27; Küçükkalay, a.g.e, 72.
[177] Küçükkalay, s.90
[178] Küçükkalay, s.90.
[179] Küçükkalay, s.91.
[180] El-Makrîzî, İmtâu'l-Esmâ, IV, 389.
[181] Nesâi, Âdâbu'l-Kudât 11.

kendi re'yi ile hüküm vermesini ve bundan çekinmemesini tavsiye etmiştir.[182] Bununla birlikte o kaynaklarımızda en çok fetva veren yedi kişiden biri olarak gösterilmiştir. [183]

1.2.6. Lügat Bilgisi

Abdullah b. Mes'ûd, Arap edebiyatında önemli yere sahip olan ve Arap dilini fasih konuşan Mudarilerin bir kolu olan Hüzeyl kabilesine mensuptur. Hüzeyl kabilesi diğer kabileler arasında şairleri ile ün salmış, edebiyata düşkünlüğü ile tanınmıştır.[184] Arap dil ve nahiv uzmanları diğer kabilelere nazaran Hüzeyl'in dilini fasih ve güvenilir bularak klasik Arapçanın esas unsurlarını veren birkaç kabileden biri olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle Abdullah b. Mes'ûd'un karşılaşıp konuştuğu kişilerin de fasih ve beliğ kişiler olması, doğumundan itibaren böyle bir ortamın içinde büyümesi ona kuvvetli bir dil bilgisi yeteneği kazandırmıştır. Bu durum onun Tefsir sahasındaki bakış açısını genişletmiş ve ilmini artırmıştır. Yine de Abdullah b. Mes'ûd'un manasında tereddüt ettiği bazı kelimeler hakkında, Zirr b. Hubeyş, Amr b. Şurahbil gibi bazı kişilerle müzakere ettiğini de söylemek uygun olacaktır.[185]

Abdullah b. Mes'ûd'un Kur'an-ı Kerime "Mushaf" isminin verilmesinde önemli bir yeri vardır. Ebû Bekir döneminde Kur'an bir araya toplandığında ona "İncil" ve "Sefer" gibi isimler verilmesi düşünülmüş ancak Hristiyanlık ve Yahudilikle ilgili olduğu için bu kelimelerden vazgeçilmiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd Habeşistan'da gördüğü bir kitaba "Mushaf" dendiğini söylemiş bu isimde karar kılınmıştır.[186]

Abdullah b. Mes'ûd'un ayetlerde geçen ve anlamı fazla bilinmeyen bazı kelimelere açıklık getirdiği ve ayetlerin tefsirine katkı sağladığı görülmektedir. Örneğin Duhan Suresi'nde "كالمهل يغلي في البطون"[187] ayetindeki "المُهْل " kelimesinin

---

[182]Salih b. Abdillah, Nadratü'n-Naim, II, 36, es-Sallâbî, **Esma'l-Metâlib fî Sîreti Emiri'l-Mü'minîn**, Mektebetü's-Sahâbe, 2004, I, 371.
[183] es-Salihi, Sübülü'l-Hüda, XI, 333; Elmalı, 44-52.
[184] el-Endelüsî, **Neşvetü't-Tarab**, thk. Nusret Abdirrahman, Ürdün, I, 408
[185] İbn Sa'd, Tabakât, VI, 163;
[186] Suyûtî, **el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'an**, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, 1974, I, 205; Küçükkalay, s.89.
[187] Duhan Suresi 44/45.

"erimiş maden" anlamında olduğunu ifade etmiştir.[188] Yine Haşr Sure'sinde yer alan "ومن يوق شح نفسه فأولئك هم المفلحون" ayetindeki[189] "شُحَّ" kelimesinin "بخل" ile aynı anlamda olmadığını aralarında fark olduğunu söylemiş ilk kelimeyi "haksız bir şekilde başkasının malına göz koyup onu elde etmek" ikinci kelimeyi ise "cimrilik" olarak açıklamıştır.[190] Bu ve buna benzer pek çok kelimeye getirdiği açıklamalar, Abdullah b. Mes'ûd'un güçlü bir kelime bilgisine sahip olduğunu göstermektedir.

1.2.7. Sünnet ve Hadis Bilgisi

Uzun yıllar Hz. Peygamber'in yanında kalmış olan Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'tan pek çok hadis işitmiş, çoğu sahâbinin bilmediği, vâkıf olamadığı konularda bilgi sahibi olmuştur. Kaynaklarda Hz. Ömer döneminde naklettiği rivayetlerin fazlalığı nedeniyle hapsedildiği ifade edilmektedir. Onun Baki b. Mahled'in tasnifine göre tekrarlarla birlikte 848; Ahmed b. Hanbel'in tasnifine göre 892 hadisi bulunmaktadır.

Abdullah b. Mes'ûd, hadislerin yazılmasına karşı olan sahâbilerdendir.[191] Rasûlullah'tan aldığı hadisler hususunda oldukça titiz davranmış ve ondan aldığı lafızlarla hadisleri nakletmeye gayret göstermiştir.

Abdullah b. Mes'ûd hadis naklederken Hz. Peygamber'e hürmeti ve tüm gayretine rağmen lafızlarda yanılabilme ihtimalinden dolayı "قال رسول الله" demezdi. Bu nedenle Hz. Peygamber'e ait olan bazı hadislerin Abdullah b. Mes'ûd'un sözü olarak da değerlendirildiği olmuştur. O aynı zamanda naklettiği bir hadisin sonunda "او كما قال" gibi lafızlar kullanmıştır. Nitekim bu hususta Amr b. Meymun'dan gelen bir rivayet şu şekildedir: "*Her Perşembe akşamı Abdullah b. Mes'ûd'un sohbetine giderdim. Onun bir konu hakkında "Rasûlullah şöyle buyurdu" dediğini duymadım. Ancak bir gün "Rasûlullah şöyle söyledi" deyip başını önüne eğdi. Ona baktım. Ayaktaydı. Gömleğinin düğmeleri çözülmüş, gözleri yaşlarla dolmuş, damarları*

---

[188] es-Süheylî, Ravdu'l-Unuf, III, 201; Küçükkalay, s.85.
[189] Haşr Suresi, 59/9.
[190] ETaberi, **Câmiu'l-Beyân**, Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, 2000, XXIII, 285-286.
[191] el-Kenâni, Bedruddin**, el- Menhelü'r-Ravi fî Muhtasari Ulûmi'l-Hadis'in-Nebevî**, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1406, I, 92; İbnü'l-Kesîr, **İhtisâru Ulûmi'l-Hadis**, Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I, 132; Ebû Şuhbe, **el-Vasît fî Ulum ve Mustalihi'l-Hadis**, Dâru'l-Fikri'l-Arabi, I, 56; el-Irâkî, **et-Takyîd ve'l-İzâh**, thk. Abdurrahman Muhammed, 1969, I, 203.

şişmişti. Sonra "Rasûlullah buna yakın veya buna benzer söyledi" dedi."[192] Onun bu tavrı hadisteki titizliğinden kaynaklanmaktadır.

Abdullah b. Mes'ûd'un hadis naklederken "قال رسول الله" demesinin bir diğer nedeni Abdullah b. Mes'ûd'un hem müftü hem kadı olması; bazen fetva bazen hüküm vermesidir. Kendisinden hüküm istendiğinde, naslardan hüküm çıkarma makamında bulunduğundan Hz. Peygamber'den duyduğu bir rivayeti veya gördüğü bir olayı hadis rivayeti şeklinde aktarması uygun değildi. O, bu yüzden hadisi değil çıkardığı hükmü belirtmiştir.[193]

1.2.8. Talebeleri

Abdullah b. Mes'ûd, hayatı boyunca sayısı binlerle ifade edilen talebe yetiştirmiştir. İslam'ın anlaşılmasında önemli katkıları bulunmuş olan İbn Mes'ûd'un yaşantıları, eserleri ve kurmuş olduğu ekolün temsilcisi olması açısından öne çıkan bazı talebelerini belirtmek gerekmektedir. Aşağıda yer alan ve hayatı hakkında bilgi verdiğimiz raviler[194] Abdullah b. Mes'ûd'dan en fazla hadis nakleden öğrencileridir. Bu nedenle buradaki sıralamayı kronolojik olarak değil, Abdullah b. Mes'ûd'dan aldıkları hadis sayısına göre yaptık.

1.2.8.1. Ebû Vâil Şakik b. Seleme el-Esedî (ö. 82/701)

Ebû Vâil, Hz. Peygamber hayatta iken Müslüman olmuştur. Ancak O'nu görememesi nedeniyle muhadramundan sayılmıştır.[195] Hicretin ilk senesinde dünyaya geldiği, yedi yıl Cahiliye dönemi yaşadığı ve annesinin Hristiyan olduğu ifade edilmiştir.[196] Sıffin ve Nahrevan Savaşlarında Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.[197] Bununla birlikte Emeviler döneminde Kûfe şehrinin mali işlerine bakmakla görevlendirilmiş, daha sonra ölçüsüz harcamaları eleştirdiği için

---

[192] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 452; İbn Mâce, Sünne 3; Darimi, Mukaddime 28; Ebû Zehv, I, 205.
[193] Elmalı, s. 49.
[194] Ravi: Hadisi senedi ile veya usûlüne uygun olarak nakleden kimseye denilmektedir.bk. Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, İstanbul, 2013, s. 251.
[195] En-Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lügât, I, 247.
[196] İbn Kuteybe, el-Maârif, I, 449; İbn Hıbban, es-Sikât, IV, 354.
[197] İbnü'l-Esîr,Üsdü'l-Ğâbe, II, 376; İbn Manzûr, **Muhtasaru Tarihi Dımeşk**, thk. Muhammed Mutî', Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1984, X, 327.

görevinden alınmıştır.[198] Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Ayşe gibi pek çok sahâbeden hadis nakleden[199] ve Kûfe'de Abdullah b. Mes'ûd'un hadislerini en iyi bilen kişi olarak gösterilen Ebû Vâil, hadiste sika olarak kabul edilmektedir.[200]

1.2.8.2. Ebû Şibl Alkame b. Kays en-Nehaî (ö. 62/681)

Hz. Peygamber hayatta iken dünyaya geldiği[201] ve muhadramundan olduğu bilinmektedir.[202] Aslen Yemenlidir. Esved b. Yezid'in amcasıdır.[203] Hiç çocuğu olmamasına rağmen Abdullah b. Mes'ûd tarafından kendisine "Ebû Şibl" künyesi verilmiştir.[204] Abdullah b. Mes'ûd'a huy, tavır bakımından en çok benzeyen kişi olduğu,[205] çok güzel Kur'an okuduğu ve Kur'an'ı beş günde hatmettiği ifade edilmektedir.[206]

İlim öğrenmek için Horasan, Harezm, Merv gibi şehirlere gitmiş daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir. Kûfe Tefsir ve Fıkıh mektebinin önde gelen temsilcilerinden olan Alkame, "Kufe'nin fakihi ve müçtehidi" olarak da anılmış, Abdullah b. Mes'ûd'dan sonra imamet ve fetva makamlarına geçmiştir.[207] Abdullah b. Mes'ûd onun hakkında *"Benim bildiğimi Alkame de bilir"* ve *"Rasûlullah seni görseydi çok sevinirdi"* demesi[208] onun ilmine işaret etmektedir. Pek çok sahâbiden hadis nakletmiş, münekkidler tarafından sika bir ravi olarak kabul edilmiştir.[209]

---

[198] Ahatlı, Erdinç, "Şakik b. Seleme", DİA, 2010, XXXVIII, 306.
[199] Zehebî,Tezkîratü'l-Huffaz, I, 48; Zehebî, Siyer, IV, 161.
[200] Aynî, **Meğâni'l-Ahyar**, thk. Muhammed Hasen, Beyrut, 2006, I, 491.
[201] Zehebî, Siyer, IV,53.
[202] Accac, a.g.e, I, 524; Özel, Ahmet, "Alkame b. Kays", DİA, II, 467.
[203] İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Safve, II, 16; İbn Asâkir, Tarih, XLI, 161.
[204] Bağdâdî, Tarih, XIV, 240; İbn Sa'd, Tabakat, VI,147.
[205] İbn Sa'd, Tabakât, VI, 147; Buhârî, Tarih,VII, 41; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, VIII, 217; İbnü'l-Cevzî, Muntazam, VI, 9.
[206] İbnü'l-Cevzi, Sıfatü's-Safve, II, 16.
[207] Kahraman, **Kûfe'de Hadis**, Emin Yayınları, Bursa, 2006, s.207.
[208] İbnü'l-Cezerî, Ğayetü'n-Nihaye, I, 516.
[209] El-Iclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, thk. Abdulalim, Abdulazîm, Medine, 1985, II, 145; İbn Hıbban, es-Sikât, V, 207; İbn Ebî Hatim, **el-Cerh ve't-Ta'dil**, Beyrut, 1952, VI, 404.

1.2.8.3. Ebû Amr Esved b. Yezid en-Nehâi (ö. 75/694)

Aslen Yemenli olan Esved; Alkame b. Kays'ın yeğeni, İbrahim en-Nehâi'nin dayısı, Abdurrahman b. Yezid'in kardeşidir.[210] Bununla birlikte, yaş olarak Alkame'den büyüktür.[211] Hz. Peygamber zamanından dünyaya geldiği ancak onu göremediği bilinmektedir. Bu nedenle muhadramundan sayılmıştır. Kûfe'ye gelmeden önce Muaz b. Cebel'den ders almıştır.[212] İbadete düşkünlüğü, takva ve fazileti ile meşhur olan Esved'in, vaktinin girmesiyle hemen kalkıp namaz kıldığı, Ramazan'da iki günde bir hatim yaptığı, günde yedi yüz rek'at namaz kıldığı ve hayatı boyunca seksen defa hacca gittiği rivayet edilmektedir.[213] Abdullah b. Mes'ûd'dan ve diğer pek çok sahâbiden aldığı rivayetlerle hadis ilminde önemli bir yeri olan Esved; Fıkıh, Tefsir, Kıraat bilgisiyle de Kûfe'nin en önemli isimlerinden biri olmuştur. Hadis otoriteleri tarafından sika bir ravi olarak kabul edilmektedir. [214]

1.2.8.4. Ebû Aişe Mesruk b. El-Ecda' el-Hemdânî (ö. 62/681)

Hicretin ilk yılında doğmuştur. Küçükken çalınıp bulunduğu için adına "Mesruk" konulmuş; Hz. Ömer tarafından ismi "Mesruk b. Abdirrahman" olarak değiştirilmiştir.[215] Yemen asıllı muhadramunlardandır. Ebû Bekir döneminde Medine'ye gelmiş daha sonra Kûfe şehrine yerleşmiştir. Sıffin savaşında her iki gruba Kur'an'dan ayetler okuyup nasihatlerde bulunmuştur.[216] Kadisiye ve Nahrevan savaşlarına katılmış,[217] Kadisiye savaşında kolundan yaralanarak çolak kalmıştır.[218] Mesruk b. el-Ecda'nın âbid bir kişi olduğu, ayakları şişinceye kadar namaz kıldığı

---

[210] İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, I, 107; Buhârî, Tarih, I, 449; eş-Şîrâzî, **Tabakatü'l-Fukahâ**, thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1970, I, 79; Zehebî, Siyer, V, 11.
[211] İbnü'l-Cevzî, Muntazam, VI, 167; İbn Sa'd, Tabakât, VI, 134.
[212] İbn Sa'd, Tabakât, VI,134
[213] Es-Safedî, el-Vâfî, IX, 152; İbnü'l-Adim, **Buğyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb**, thk. Süheyl Zekkar, Dâru'l-Fikr, IV, 1855; Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl, III, 235; Köse, Saffet, "Esved b. Yezid", DİA, XI, 441.
[214] İbn Hacer, el-İsâbe, I, 342; Iclî, Sikât, I, 229; İbn Hıbban, Sikat, IV, 31; İbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, II, 291.
[215] İbnü'l-Cevzî, Muntazam, VI, 19; İbn Sa'd, Tabakat, VI, 139.
[216] İbn Sa'd, Tabakât, VI,140.
[217] İbnü'l-Cevzi, Muntazam, VI, 19.
[218] İbn Sa'd, Tabakat, VI, 140.

rivayet edilmektedir.[219] Kadılık görevinde bulunduğu, ancak kadılığı esnasında hiçbir ücreti ve hediyeyi kabul etmediği ifade edilmektedir.[220] Ziyad b. Ebih tarafından zekat amili olarak görevlendirilmiştir. Kûfe'nin hadis ve fıkıh alanında önemli isimlerinden olan Mesruk; Hz. Ebû Bekir, Ömer, Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Zeyd b. Sâbit, Muaz b. Cebel, Hz. Aişe gibi pekçok sahâbiden hadis işitmiştir.[221] Onun hakkında münekkidler *"Sika"*, *"Benzeri yok"* gibi değerlendirmelerde bulunmuşlardır.[222]

1.2.8.5. Ebû Bekir Abdurrahman b. Yezid en-Nehai (ö. 83/702)

Yemen asıllı Muhadramunlardandır. Hz. Osman, Aişe, Ebû Musa, İbn Mes'ûd, Huzeyfe b. Yeman ve kardeşi Esved'den hadis nakletmiştir. Kendisinden de Mansur b. Mu'temir, Ebû İshak es-Sebii, Umare b. Umeyr, Amr eş-Şa'bi gibi hadis ilminde önemli pek çok isim hadis almıştır. Kufe'nin fakihlerindendir. Haccac zamanında, Cemacim'den önce Kûfe'de vefat etmiştir. Hadis otoriteleri onun sika bir ravi olduğu görüşündedirler.[223]

1.2.8.6. Ebu'l-Ahvas Avf b. Malik el-Eşcâî (ö. 90/708)

Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Urve b. Muğîre ve babasından hadis işitmiş, kendisinden de Ebû İshak es-Sebîi, Ata b. es-Sâib, Humeyd b. Hilal gibi önemli isimler hadis nakletmiştir. Hz. Ali ile birlikte Nehravan savaşına katılmıştır. Haccac b. Yusuf zamanında Hariciler tarafından şehid edilmiştir. Buhari Sahih'inde ondan gelen rivayetlere yer vermemiştir. Bununla birlikte hadis münekkidleri tarafından sika bir ravi olarak kabul edilmektedir.[224]

---

[219] İbn Sa'd, Tabakat, VI, 143; Zehebî, Siyer, IV, 65.
[220] İbn Sa'd, Tabakat, VI, 144; Zehebî, Tarih, II,712.
[221] Bağdâdî, Tarih, XV, 311; Erul, Bünyamin, "Mesruk b. Ecda", DİA, XXIX, 336-337.
[222] İbn Ebî Hatim, el-Cerh, VIII, 396; İbn Hıbban, es-Sikat, V,456; Iclî, es-Sikat, II, 273;
[223] Mizzi, Tehzîb, XVIII, 13; Zehebî, Tarih, II, 968; Moğoltay b. Kılıc, İkmal, VIII, 254; İbn Hıbban, Sikât, V, 86; Iclî, Sikat, II, 91.
[224] Buhârî, Tarih, VII, 57; İbn Hıbban, Meşâhir, I, 169; Bağdâdî, Tarih, XIV, 231; Mizzi, Tehzîb, XXII, 445; Zehebî, Tarih, II, 1019; İbn Ebî Hatim, el-Cerh, VII, 14; İbn Hıbban, es-Sikât, V, 274; Iclî, es-Sikât, II, 196:

1.2.8.7. Ebû Müslim Abîde b. Amr el-A'ver es-Selmânî (ö. 72/691)

Hz. Peygamber'in vefatından iki sene önce, Mekke'nin fethedildiği yıl Müslüman olmuş ancak onu görememesi nedeniyle muhadramundan sayılmıştır. Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Mes'ûd'dan hadis nakletmiştir. Kendisinden de İbrahim en-Nehâi, Amir eş-Şa'bi gibi pek çok isim rivayette bulunmuştur. Nehravan olayına katılmıştır. İbn Mes'ûd'un, özellikle fıkıh alanında yetiştirmiş olduğu büyük öğrencilerindendir ve sika bir ravi olarak kabul edilmektedir. [225]

1.2.8.8. Ebû Meryem Zirr b. Hubeyş el-Esedî (ö. 81/700)

Hicretten yaklaşık kırk yıl önce Kûfe'de dünyaya gelen Zirr b. Hubeyş, Kûfe'nin önde gelen Kıraat, Hadis ve Arapça âlimlerindendir. Hz. Peygamber'i görememesi nedeniyle muhadramûndan sayılmıştır.[226] Ebû Mutarrif diğer bir künyesidir.[227] Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Aişe, Abdullah b. Mes'ûd, Abdurrahman b. Avf, Huzeyfe b. el-Yemân gibi pek çok sahâbiden hadis nakletmiş; Asım b. Behdele, İbrahim en-Nehâi, Minhal gibi önemli isimlere rivayette bulunmuştur.[228] Hz. Ali taraftarı olmasına rağmen, diğer halifelere kötü bir söz söylememiştir.[229] Sahâbe ile buluşup görüşmeye olan arzusu nedeniyle Hz. Osman'ın halifeliği sırasında Kûfe'den Medine'ye giden bir grubun içerisinde yer almıştır.[230] Arapça ilmine vukûfiyeti nedeniyle Abdullah b. Mes'ûd'un bazı meselelerde ona danıştığı ifade edilen Zirr b. Hubeyş,[231] hadisçiler nazarında sika bir ravi olarak kabul edilmektedir.[232]

---

[225] Zehebî, Tarih, II, 861; Siyer, IV, 40; Mizzi, Tehzîb, XIX, 266; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 448; eş-Şirâzî, Tabakatü'l-Fukaha, I,80; Bağdâdi, Tarih, XII,422; İbn Abdilberr, İstiab, III, 1023; İbn Ebî Hatim, el-Cerh, VI, 91; İbn Hıbban, es-Sikât, V, 139.
[226] Altıkulaç, Tayyar, **"Zir b. Hubeyş"** DİA, XLIV, 449.
[227] İbn Abdilberr, İstiab, II, 563;
[228] İbn Sa'd, Tabakât, VI, 162; İbn Asâkir, Tarih, XIX, 18; İbn Hacer, İsâbe, II, 522.
[229] Mizzi, Tehzîb, IX, 338; Zehebî, Siyer, IV, 168.
[230] Mizzi, Tehzîb, IX, 337.
[231] İbn Kuteybe, el-Maârif, I, 427; el-Esbehâni, Siyeru's-Selef, I, 770.
[232] İbn Sa'd, Tabakât, VI, 162; Zehebî, Siyer, IV, 168, İbn Ebî Hatim, el-Cerh, III, 623; İbn Hıbban, es-Sikât, IV, 269; Iclî, es-Sikât, I, 370;

1.2.8.9. Ebû Ma'mer Abdullah b. Sahbera el-Ezdî (ö. 60 /679)

Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Ebû Musa, Habbab b. Eret, Mikdad gibi sahâbilerden hadis nakletmiş, İbrahim en-Nehâi, Umâre b. Umeyr, Mücâhid gibi isimlere hadis naklinde bulunmuştur. Ubeydullah b. Ziyad'ın valiliği döneminde vefat eden Abdullah, hadis otoriteleri tarafından sika bir ravi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Hz. Ebû Bekir'den yaptığı bazı rivayetlerinin mürsel olduğu ifade edilmiştir.[233]

1.2.8.10. Ebû Osman Abdurrahman b. Mül en-Nehdî (ö. 95/715)

Abdurrahman b. Mül, Hz. Peygamber döneminde Müslüman olmuş ancak onunla görüşememiştir.[234] Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Ubeyy b. Ka'b, Bilal, Ebû Hureyre, Sa'd b. Ebî Vakkas gibi sahâbilerden hadis nakletmiştir.[235] Aslen Kûfeli olan Abdurrahman b. Mül, Kerbela vakasından sonra, Rasûlullah'ın torunlarının şehid edildiği yerde duramayacağını söyleyerek Kûfe'den ayrılmış Basra'ya yerleşmiştir.[236] Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halifeliği döneminde zekât amilliği yapan Abdurrahman b. Mül'ün ibadete çok düşkün olduğu ifade edilmiştir. Onun gündüzleri oruç tuttuğu, akşam ve yatsı namazları arasındaki vakti nafile namaz kılarak geçirdiği ve altmış defa hac ve umre yaptığı rivayet edilmiştir.[237] Abdurrahman b. Mül, 130 yaşında Basra'da vefat etmiştir.[238] Hadis münekkidleri onu sika bir ravi olarak değerlendirmiştir.[239]

---

[233] Mizzi, Tehzîb, XV, 7; İbn Sa'd, Tabakat, VI, 161; Zehebî, **Mîzanu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl**, thk. Ali Muhammed Becâvî, Beyrut, 1963, II, 427; Siyer, IV, 133; İbn Ebî Hatim, el-Cerh, V, 68; İbn Hıbban, es-Sikât, V, 25; İbn Şâhin, **Tarihu Esmâi's-Sikât**, thk. Subhî es-Samrâi, Kuveyt, 1984, I, 131; Iclî, es-Sikât, II, 31.

[234] İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, VI, 172. İbn Hıbban, Hz. Ömer döneminde Müslüman olduğunu söylemektedir. bk. İbn Hıbban, Meşâhir, I, 159.

[235] Zehebî, Siyer, IV, 175; Çakan, Lütfü, "Ebû Osman en-Nehdî" DİA, X, 210.

[236] İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, VI, 172; İbn Sa'd, Tabakât, VII, 69.

[237] İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, IX, 191;

[238] İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, VI, 172; İbn Hıbban, Meşâhir, I, 159; Bağdâdi, Tarih, XI,459.

[239] İbn Ebî Hatim, el-Cerh, V, 283; İbn Hıbban, es-Sikât, V, 75;

1.2.9. Talebelerinin Abdullah b. Mes'ûd'dan Aldığı Rivayetlerin Sayısı

Abdullah b. Mes'ûd'un yetiştirmiş olduğu öğrencilerinin kendisinden naklettiği ve Kütüb-i Sitte'de yer alan rivayetlerinin sayısı şu şekildedir:

Abdullah b. Amr el-Evdî'nin Tirmizi'de 1; Abdurrahman b. Abdillah el-Hüzelî'nin Tirmizi'de 6, Ebû Davud'da 5, Nesâi'de 2, İbn Mâce'de 6; Abdurrahman b. Ebî Alkame'nin Ebû Davud'da 1; Abdurrahman b. Harmele'nin Ebû Davud'da 1, Nesâi'de 1; Amr b. Haris'in Tirmizi'de 1, Ebû Davud'da 1; Bera b. Naciye'nin Ebû Davud'da 1; Amr b. Meymûn'un Buhari'de 11, Müslim'de 6, Tirmizi, Ebû Davud, Nesâi ve İbn Mâce'de 2; Kays b. Avf'ın Buhari'de 10, Müslim ve İbn Mâce'de 2; Tarık b. Şihab'ın Buhari'de 3, Tirmizi, Ebû Davud ve İbn Mâce'de 1; Zazan el-Kindî'nin Nesâi'de 1; Abdullah b. Habib'in Tirmizi'de 1, İbn Mâce'de 2; Abdullah b. Ömer'in Tirmizi'de 1; Abdullah b. Utbe'nin Müslim'de 2, Ebû Davud ve İbn Mâce'de 1; Haris b. Süveyd'in Buhari'de 7, Müslim'de 3, Tirmizi, Ebû Davud ve Nesâi'de 1; Mesruk b. el-Ecda'nın Buhari'de 24, Müslim'de 12, Tirmizi'de 7, Ebû Davud'da 5, Nesâi'de 11, İbn Mâce'de 12; Esved b. Yezid'in Buhari'de 20; Müslim'de 10, Tirmizi'de 6, Ebû Davud'da 12, Nesâi'de 21, İbn Mâce'de 7; Sa'd b. Iyas'ın Buhari ve Müslim'de 4, Tirmizi ve Nesâi'de 2; Malik b. Amir'in Buhari'de 2, Nesâi'de 1; Ahnef b. Kays'ın (Dahhak) Müslim ve Ebû Davud'da 1; Abdurrahman b. Yezid'in Buhari'de 12, Müslim'de 16, Ebû Davud'da 6, Tirmizi'de 9, Nesâi'de 17, İbn Mâce'de 3; Sıla b. Züfer'in İbn Mace'de 1; Abdullah b. Feyruz'un Ebû Davud'da 1; Rafi el-Eşca'nın Müslim'de 1; Enes b. Malik'in Müslim'de 1; Kays b. Sa'lebe'nin Ebû Davud'da 1; İbrahim b. Yezid'in Müslim, Ebû Davud'da 1; Nesâi'de 2; Murra b. Şerâhil'in Buhari, Ebû Davud Nesâi'de 1, Müslim ve İbn Mâce'de 2, Tirmizi'de 6; Aiz b. Nadle'nin Tirmizi, Ebû Davud ve İbn Mâce'de 1; Abdullah b. Sahbera'nın Buhari'de 14, Müslim'de 10, Tirmizi'de 4, Nesâi'de 1; Rıb'i b. Hıraş'ın Tirmizi'de 1; Zirr b. Hubeyş'in Buhari, Müslim ve Ebû Davud'da 3, Tirmizi'de 9, Nesâi'de 5, İbn Mâce'de 8; Amr b. Şurahbil'in Buhari'de 7, Müslim'de 2, Tirmizi ve Ebû Davud'da 1, Nesâi'de 4; İbn Ebî Müleyke'nin Müslim'de 1; Ata b. Yessar'ın Ebû Davud'da 1; Abide b. Amr'ın Buhari'de 14, Müslim'de 7, Tirmizi'de 5, Ebû Davud'da 1, Nesâi ve İbn Mace'de 2; Abdurrahman b. Mül'ün Buhari'de 7, Müslim, Ebû Davud, Nesâi'de 3, Tirmizi'de 4, İbn Mâce'de 5; Osman b. Senne'nin Nesâi'de

1; Eslem b. Kıbtî'nin Müslim'de 1;Vabisa b. Ma'bed'in Ebû Davud'da 1; Zeyd b. Vehb'in Buhari'de 6, Müslim, Tirmizi, Ebû Davud'da 2, İbn Mâce'de 1; Alkame b. Kays Buhari'de 41, Müslim'de 26, Tirmizi'de 24, Ebû Davud'da 18, Nesâi'de 41, İbn Mâce'de 19; Ma'rur b. Süveyd Müslim'de 2; Şakik b. Seleme, Buhari'de 72, Müslim'de 40, Tirmizi'de 17, Ebû Davud'da 10, Nesâi'de 31, İbn Mâce'de 18; Rebî' b. Hüşeym Buhari'de 2,Tirmizi ve İbn Mâce'de 1; Ebû Zeyd el-Kuraşî'nin Tirmizi, Ebû Davud, İbn Mâce'de 1; Haris b. Abdillah'ın Nesâi'de 1; Kabisa b. Cabir'in Nesâi'de 3; Hübeyre b. Yerîme'nin Nesâi'de 1; Mü'sir b. Afâze'nin İbn Mâce'de 1; Abdullah b. Ma'kil'in İbn Mâce'de 1; Abdullah b. Şeddad'ın Tirmizi'de 1; Âmir b. Vasıle'nin Müslim'de 1; Abdullah b. Hetî'nin Tirmizi'de 1; Ebu'l-Ahvas Avf b. Malik'in Müslim'de 10, Tirmizi'de 9, Ebû Davud'da 4, Nesâi'de 13; İbn Mâce'de 15; Muhammed b. Eş'as'ın Ebû Davud ve Nesâi'de 1; Harise b. Mudarrib'in Ebû Davud'da 1; Hışf b. Malik'in Tirmizi, Ebû Davud, Nesâi ve İbn Mâce'de 1; Huras b. Züheyr'in Nesâi'de 1; Hüzeyl b. Şurahbil'in Buhari'de 3, Tirmizi'de 2, Ebû Davud, Nesâi ve İbn Mâce'de 1; Kays b. Seken'in Müslim'de 1; Külsüm b. Alkame'nin Nesâi'de 1; Malik et-Tâi'nin İbn Mâce'de 1; Muhammed b. Münteşir'in Nesâi'de 1; Nezzal b. Sebra'nın Buhari'de 3; Reb'i b. Umeyle'nin İbn Mâce'de 1; Sa'd b. Ahram'ın Tirmizi'de 1;Sa'd b. Iyad'ın Ebû Davud'da 1; Umeyr el-Kûfî'nin İbn Mâce'de 1; Ümmü Ya'kub'un Buhari'de 2; Vâlid Ebî Musa el-Hilâlî -Ebû Musa'nın babası'nın Ebû Davud'da 1; Vehb b. Rebîa'nın Müslim ve Tirmizi'de 1; Zeyd b. Zaide'nin Tirmizi'de 2, Ebû Davud'da 1; Zeyneb bint Muaviye'nin Ebû Davud ve İbn Mâce'de 1 rivayet bulunmaktadır.

Buna göre Abdullah b. Mes'ûd'dan en çok hadis nakleden raviler; 188 hadis ile Ebû Vâil Şakik b. Seleme; 169 hadis ile Ebû Şibl Alkame b. Kays, 76 hadis ile Esved b. Yezid, 71 hadis ile Mesruk b. el-Ecdâ', 63 hadis ile Abdurrahman b. Yezid, 51 hadis ile Avf b. Malik, 31 hadis ile Abîde b. Amr ve Zirr b. Hubeyş, 29 hadis ile Abdullah b. Sahbera, 25 hadis ile Abdurrahman b. Mül ve Amr b. Meymûn'dur.

1.2.10. İbn Mes'ûd'un Rivayetlerinin Kütüb-i Sitte İçerisinde Dağılımı

Bir sahâbinin kaç tane hadisi olduğu ile ilgili bir çalışma yapıldığında karşımıza farklı sayılar çıkmaktadır. Bu durum hadisler sayıldığındaki yaklaşımdan

kaynaklanmakta; yöntemin farklı olması hadislerin sayı olarak artması veya azalmasına neden olmaktadır. Hadis sayımlarında senet, metin, sıhhat durumu gibi farklı yaklaşımlarla farklı sonuçlar elde edilmektedir. Tabakaların fazlalaşması, tariklerin çoğalmasına; rivayetlerin manen aktarılması da metindeki farklılıkları artmasına sebebiyet vermiş ve böylece bir hadisin birçok senet ve metin versiyonu ayrı bir hadis olarak kabul edilerek hadis sayılarına dahil edilmiştir. Sahâbinin kendi yorumlarının, açıklamalarının da metne dahil edilmesi sebebiyle hadis sayıları daha da artmıştır.[240]

Bu hususları Abdullah b. Mes'ûd'un hadisleri açısından değerlendirdiğimizde Baki' b. Mahled'in Müsned'indeki tasnife göre 848 hadisin bulunduğunu, ancak Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde 892 rivayet bulunduğunu söyleyebiliriz. Baki b. Mahled'in Müsned'inin büyük bir kısmının elimizde olmaması nedeniyle hadis sayılarının kontrol imkanı bulunmamakta ve temel kaynağı İbn Hanbel'in Müsned'i oluşturmaktadır. Buhârî 21, Müslim ise 35 hadisini müstakil olarak almış, her ikisi de 64 hadiste ittifak etmişlerdir. Buna göre Buhârî, 85 hadise; Müslim de 99 hadise Sahîh'lerinde yer vermiştir. Buhari ve Müslim'de geçen bu hadis sayıları mükerrerler çıkarılarak yapılmış olan sonuçtur. Bu eserlere baktığımızda mükerrerleri ile birlikte bu sayıların çok üzerinde rivayetlerle karşılaşmaktayız. Söz konusu rivayetleri sebebiyle Ebû'l-Fidâ İbnü'l-Kesîr; İbn Mes'ûd'u Müksirun'a dahil etmiştir.

1.2.10.1. Buhâri'nin el-Câmiu's-Sahîh'indeki Rivayetlerinin Dağılımı

Buhari'de Abdullah b. Mes'ûd yoluyla rivayet edilen tespit edebildiğimiz 261 rivayet bulunmaktadır. Bu hadisler İmân (2), İlm (4), Vüdu' (2), Salât (3), Mevâkitu's-Salât (2), Ezan (5), İstiskâ' (2), Küsûf (2), Taksîru's-Salât (1), Teheccüd (2) Amelü fi's-Salât (3), Sehv (1), Cenâiz (4), Zekât (1), Hac (8), Cezâü's-Sayd (1), Savm (1), Büyu' (2), Şurb ve'l-Müsâka (1), Husûmat (2), Mezâlim (1), Rehn (1), Şehâdet (5), Cihad ve Siyer (3), Farzu'l-Humus (1), Cizye (2), Bed'ü'l-Halk (5), Enbiyâ (12), Menâkıb (5), Fedâilü's-Sahâbe (1), Menâkıbu'l-Ensâr (7) Meğazi (9), Tefsiru'l-Kur'an (54), Fedâilü'l-Kur'an (13), Nikah (7), Talak (1), Merdâ (5), Libas (6), Edeb (9), İsti'zan (4), Deavât (5), Rikak (9), Kader (1), Eymân ve Nüzûr (6),

---

[240240] Mustafa Karataş, Hadislerin Sayısı, Nun Yay. İstanbul, 2008, 243.

Ferâiz (3), Hudud (1) Diyet (4), İstitâbe (4), Fiten (5), Ahkam (2), Ahbâru'l-Ahad (2), İ'tisâm (4), Tevhid (15) konularındadır. Abdullah b. Mes'ûd'un Buhâri'deki rivayetleri toplam 53 farklı konu hakkındadır. Bu rivayetlerin yirmi biri mevkuf olarak iki yüz kırkı ise merfû olarak nakledilmiştir. Mevkuf olan rivayetleri ise İmân (1), Menâkıbü'l-Ensâr (1), Tefsîru'l-Kur'an (13), Fedâilü'l-Kur'an (3), Edeb (1), Ferâiz (2) olmak üzere altı farklı konu altında yer almıştır.

1.2.10.2. Müslim'in el-Câmiu's-Sahih'indeki Rivayetlerinin Dağılımı

Müslim'de Abdullah b. Mes'ûd kanalıyla gelen 168 rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler Mukaddime (1), İmân (29), Hayz (1), Salât (5), Mesâcid (17), Salâtü Müsâfirin (17), Zekât (2), Sıyâm (4), Hac (8), Nikâh (3), Lian (1), Büyû' (1), Müsâkât (1), Kasâme (4), Cihad ve Siyer (7), İmâre (2), Libâs Ve Zinet (3), Selâm (5), Fedâilü's-Sahâbe (11), Birr ve Sıla (7), Kader (4), İlm (2), Zikir ve Dua (4), Tevbe (7), Sıfatü Münâfıkîn (13), Cennet (1), Fiten (4), Tefsir (4) olmak üzere 28 farklı konu altında yer almıştır. Bu rivayetlerin 9 tanesi mevkûf 159 tanesi merfûdur. Mevkûf olan rivayetleri İmân (1), Mesâcid (2), Sakâtü Müsâfirîn (1), İmâre (1), Tefsir (4) olmak üzere dört ayrı konudadır.

1.2.10.3. Ebû Dâvud'un Sünen'indeki Rivayetlerinin Dağılımı

Ebû Davud'da Abdullah b. Mes'ûd kanalıyla gelen 97 rivayet bulunmaktadır. Bu hadisler; Tahâre (4), Salât (25), Salâtü's-Sefer (1), Şehru Ramazan (2), Sücûdu'l-Kur'an (1), Vitr (2), Zekât (3), Menâsık (3), Nikâh (5), Talâk (3), Savm (3) Cihad (6), Ferâiz (1), Cenâiz (1), Eymân ve Nüzûr (1), Büyû' (2), İcâre (1), İlm (1), Et'ıme (1), Tıb (2), Hurûf ve'l-Kırâa (3), Libas (1), Tereccül (1), Hâtem (1), Fiten ve Melâhim (3), Mehdî (1), Melâhim (1), Hudûd (2), Diyât (2), Sünne (4) Edeb (10) olmak üzere 31 farklı konu başlığı altında bulunmaktadır. Bu rivayetlerin on ikisi mevkuftur. Mevkuf olan rivayetler, Tahâre (2), Salât (1), Zekât (1), Nikâh (2), Talak (1), Büyû' (1), Hurûf ve'l-Kırâa (1), Tereccül (1), Diyât (1) ve Edeb (1) olmak üzere on konu hakkındadır.

1.2.10.4. Tirmizi'nin Sünen'indeki Rivayetlerinin Dağılımı

Tirmizi'de Abdullah b. Mes'ûd'un 140 rivayeti bulunmaktadır. Bu hadisler, Tahâre (3), Salât (14) Vitr (1), Cuma (3), Zekât (2), Savm (2), Hac (2), Cenâiz (6), Nikah (5), Radâ' (1), Diyât (4), Siyer (1), Cihâd (1), Libâs (1), Birr ve Sıla (6), Tıb (1), Ferâiz (3), Kader (2), Fiten (5), Rü'ya (1), Zühd (3), Sıfatü'l-Kıyame (5), Sıfatü'l-Cennet (3), Sıfatü'l-Cehennem (2), İmân (3), İlm (4), İsti'zan ve Adâb (1), Edeb (5), Emsâl (1), Fedâilü'l-Kur'an (1), Kıraat (3), Tefsiru'l-Kur'an (32), Deavât (5), Menâkıb (7) olmak üzere 34 ayrı konu başlığı altında zikredilmektedir. Bu rivayetlerin üçü mevkuftur . Mevkûf olan rivayetleri Salât (1), Tıb (1) ve Tefsiru'l-Kur'an olmak üzere üç konu içerisinde yer almaktadır.

1.2.10.5. Nesâi'nin Sünen'indeki Rivayetlerinin Dağılımı

Nesâi'de Abdullah b. Mes'ûd yoluyla rivayet edilen tespit edebildiğimiz 166 rivâyet bulunmaktadır. Bu hadisler, Tahâre (4), Salât (1), Mevâkıt (6), Ezân (3), Mesâcid (1), İmâmet (4), İftitah (9), Tatbîk (17), Sehv (24), Cuma (1), Taksiru's-Salât (3), Kıyâmü'l-Leyl (3), Cenâiz (3), Sıyâm (9), Zekât (2), Menâsıku'l-Hac (12) Cihâd (1), Nikâh (9), Talak (8), Vesâya (1), Müzêra (1), Muhârebe (20), Büyû' (3), Kasâme (3), İmân ve Şerâihi (1), Zinet (14), Adâbu'l-Kudât (2), İstiâze (1) olmak üzere 28 konu başlığı altında yer almaktadır. Rivayetlerin otuz biri mevkûftur. Mevkûf olan rivayetleri İmâmet (1), İftitâh (4), Tatbîk (1), Sehv (2), Sıyâm (2), Talak (5), Müzêra (1), Muhârebe (8), Büyu' (1), İmân ve Şerâihi (1), Zinet (3), Adâbu'l-Kudat (2) olmak üzere 12 konudadır.

1.2.10.6. İbn Mâce'nin Sünen'indeki Rivayetlerin Dağılımı

İbn Mâce'de Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen 128 rivayet bulunmaktadır. Bu hadisler, Sünne (15), Taharet (5), Salât (3), Mesâcid ve Cemâat (1), İkâmetü's-Salât (23), Cenâiz (6), Sıyâm (2), Zekât (3), Nikâh (5), Talak (5), Ticâret (8), Ahkâm (3), Itk (1), Hudûd (1), Diyât (6), Ferâiz (1), Cihâd (3), Menâsık (2), Et'ıme (1), Eşribe (2), Tıb (4), Edeb (1), Dua (2), Ta'biru'r-Ru'ya (1), Fiten (8), Zühd (16) olmak üzere

26 konu başlığı içerisinde geçmektedir. Bu rivayetlerin onu mevkuftur ve Sünne (3), Mesâcid (1), İkâmetü's-Salât (2), Talak (3), Ticâret (1) konularında yer almaktadır.

1.2.11. Edâ Sigaları[241]

Abdullah b. Mes'ûd'un Kütüb-i Sitte içerisindeki rivayetlerini incelediğimizde kullandığı eda sigalarını şu şekilde belirtebiliriz:

قال : Buhari'de 175, Müslim'de 95, Ebû Davud'da 40, Tirmizi'de 86, Nesâi'de 47, İbn Mâce'de 61 hadis, toplamda ise 504 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

عن : Buhari'de 25, Müslim'de 16, Ebû Davud'da 12, Tirmizi'de 29, Nesâi'de 18, İbn Mâce'de 11 hadis, toplamda 111 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

أن : Buhari'de 11, Müslim'de 14, Ebû Davud'da 10, Tirmizi'de 10, Nesâi'de 18, İbn Mâce'de 20 hadis, toplamda 83 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

سمعت : Buhari'de 9, Müslim'de 8, Ebû Davud'da 7, Tirmizi'de 4, Nesâi'de 7, İbn Mâce'de 6 hadis, toplamda 41 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

كان : Buhari'de 3, Müslim'de 8, Ebû Davud'da 5, Tirmizi'de 6, Nesâi'de 10, İbn Mâce'de 2 hadis, toplamda 34 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

رأيت : Buhari'de 6, Müslim'de 2, Ebû Davud'da 3, Nesâi'de 9, İbn Mâce'de 3 hadis, toplamda 23 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

يقول : Buhari'de 4, Müslim'de 1, Ebû Davud'da 1, Nesâi'de 3, İbn Mâce'de 1 hadis, toplamda 10 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

حدثنا : Buhari'de 4, Müslim'de 1, Ebû Davud'da 1, Tirmizi'de 1, İbn Mâce'de 2 hadis, toplamda 9 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

علمنا : Ebû Davud'da 2, Tirmizi'de 1, Nesâi'de 5 hadis, toplamda 8 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

حطبنا : Müslim'de bir hadis bu lafızla nakledilmektedir.

يحدث : Müslim'de bir metin bu lafızla nakledilmiştir.

حدث : Tirmizi 'de bir metin bu lafızla nakledilmiştir.

---

[241] Edâ Sigaları: Alınan bir hadisi başkasına naklederken ve genellikle alınış şekline uygun olarak kullanılan kalıp ifadelerdir. Bk. Aydınlı, Abdullah, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, İFAV, İstanbul, 2013, s. 59.

Abdullah b. Mes'ûd'un öğrencileri ise Kütüb-i Sitte'deki rivayetlerde kendisinden şu lafızlarla hadis nakletmişlerdir:

عن : Buhari'de 181, Müslim'de 118, Ebû Davud'da 80, Tirmizi'de 125, Nesâi'de 129, İbn Mâce'de 112 hadis, toplamda 745 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

قال : Buhari'de 50, Müslim'de 29, Ebû Davud'da 16, Tirmizi'de 8, Nesâi'de 25, İbn Mâce'de 13 hadis, toplamda 141 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

سمعت : Buhari'de 18, Müslim'de 9, Ebû Davud'da 2, Tirmizi'de 4, Nesâi'de 2, toplamda 35 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

أن : Buhari'de 1, Müslim'de 3, Ebû Davud'da 3, Nesâi'de 5, İbn Mâce'de 3 hadis, toplamda 15 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

حدثنا : Buhari'de 5, Ebû Davud'da 2, Tirmizi'de 1, Nesâi'de 4; toplamda 12 hadis bu lafızla nakledilmiştir.

حدثنى : Buhari'de 3, Müslim'de 2, Tirmizi'de 1 olmak üzere altı hadiste bu lafız kullanılmıştır.

يحدث : Müslim'de 2, Tirmizi'de 3, İbn Mâce'de 1 hadiste olmak üzere toplam 6 hadiste bu lafız kullanılmıştır.

كان : Buhari'de 1, Nesâi'de 2, İbn Mâce'de 1 hadiste bu lafız kulanılmıştır.

أخبرنى : Müslim'deki bir, Tirmizi'deki iki hadiste bu lafız ile nakledilmiştir.

سمع : Müslim'de iki, Nesâi'de bir hadiste bu lafız kullanılmıştır.

رأيت :Buhari'de bir Nesâi'de bir hadiste bu lafız kullanılmıştır.

حطبنا : Buhari'de bir Nesâi'de bir hadiste bu lafız kullanılmıştır.

أخبرنا : Buhari'deki iki hadiste bu lafız kullanılmıştır.

يقول : Buhari'de bir hadiste bu lafız kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH B. MES'ÛD'UN KÜTÜB-İ SİTTE'DEKİ HADİSLERİ

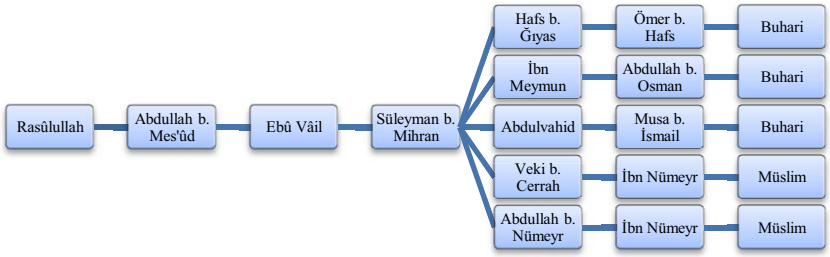
2.1. İTİKÂDÎ KONULARDAKİ HADİSLERİ

Abdullah b. Mes'ûd'un, İtikadi konularla ilgili Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan birçok rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetleri bölüm içerisinde, senetleriyle birlikte ele alarak incelemenin konuya katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

2.1.1. Allah'a Şirk Koşarak Ölen Kişinin Durumu

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah: "Allah'a bir şeyi ortak koşarak ölen kişi cehenneme girer" buyurdu. Bu söz üzerine ben de; "Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmadan ölen kimse cennete girer" dedim. [242]

Şekil 1: İsnad Şeması – Hadis 1

Tasnif dönemi içerisinde yer alan diğer eserlere baktığımızda; rivayetin ulaşabildiğimiz en eski kaynağının İbn Ebî Şeybe'nin (ö.235/849) *Müsned*'i olduğu[243] ve Kütüb-i Sitte içerisindeki senedlere göre, Ebû Vâil'in Abdullah b. Mes'ûd'un rivayetinde tek kalmasıyla garib[244] olan hadisin; İbnü'l-Arabi'nin

---

[242] Buhârî, Cenâiz 1, Tefsîr-Bakara 22, Eymân ve'n-Nüzûr 19; Müslim, İmân 150; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 374, 382, 402, 407, 425, 443, 462, 464.

[243] İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, Müsned, thk. Adil b. Yusuf, Dâru'l-Vatan, 1997, I, 162, hn.232.

[244] Garib kelimesi terim olarak sened veya metin yönünden tek kalmış, benzeri başka raviler tarafından rivayet edilmemiş hadis anlamına gelmektedir. Bk. Yücel, Ahmet, Başlangıçtan Günümüze Hadis Usûlü, İFAV, İstanbul, 2009, s.207.

(ö.340/951) Mucem'inde Abdullah- Zirr b. Hubeyş- Asım- Ebû Bekir b. Ayyaş- Ahmed b. Abdilcebbar şeklinde başka bir isnadı daha bulunduğu görülmektedir.[245]

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde hadisi; Ebû Vâil'den Muğira, Seyyar, Süleyman b. Mihran ve Asım'ın naklettiği görülmektedir. [246] Ebû Vâil-Süleyman-Ebû Muaviye tarikiyle nakledilen hadiste; Abdullah b. Mes'ûd'un sözü ile Hz. Peygamber'in sözünün, Ebû Muaviye Muhammed b. Hâzım tarafından karıştırıldığını ve dolayısıyla Hz. Peygamber'in sözünü "Kim Allah'a şirk koşmadan ölürse cennete girer" şeklinde, Abdullah b. Mes'ûd'un sözünü de "Kim Allah'a şirk koşarsa Cehenneme girer" şeklinde rivayet edildiği görülmektedir. Yine aynı eserde zikredilen ve Ebû Vâil-Asım tarikiyle gelen rivayette "Şu kılınan namazlar, namaz vakitleri arasında gerçekleşen adam öldürme haricindeki günahlara kefarettir" şeklinde idrac edilmiş bir ibare mevcuttur. Bu ifade büyük ihtimalle ihtilata maruz kalan Ebû Bekir b. Ayyaş[247] tarafından metne sonradan eklenmiştir.

Hadis, sahâbe tabakasından Ebû Zer, Cabir b. Abdillah, Seleme b. Nuaym, Ebû Hureyre, Ebû Eyyüb el-Ensari, Ebû Said el-Hudrî ve Muaz b. Cebel tarafından da benzer şekilde rivayet edilmiştir. Ebû Zer tarafından nakledilen hadislerin büyük çoğunluğunda; Cibril'in, Allah'a bir şeyi ortak koşmayarak ölen kişinin hırsızlık da yapsa zina da etse Cennet'e gireceği müjdesini Rasûlullah'a verdiği ve bunu da ümmetine bildirmesini istediği rivayet edilmektedir.[248] Ebû Zer bu hadisi işittiğinde Rasûlullah ile başbaşa olduğunu ifade etmektedir. Cabir b. Abdillah yoluyla gelen rivayetlerde ise o, Rasûlullah'a "Cennet ve Cehennemi gerektiren iki şey nedir?" diye sormuş, Bunun üzerine Rasûlullah bu hadisi zikretmiştir. Ancak burada İbn Mes'ûd'un hadisinde mevkuf olan kısım da Hz. Peygamber'e dayandırılmıştır.[249] Sonuç olarak farklı sahâbeler yoluyla aktarılan hadisin, ravi tasarrufuna açık olup mana ile nakledildiğini, birbiriyle çelişmediği söylemek mümkündür. Bununla birlikte hadis, Kuran'a arz edildiğinde, onu destekleyen ayetler bulunmaktadır. "Kim Allah'a şirk koşarsa, Allah ona Cennet'i haram kılmıştır. Onun varacağı yer

---

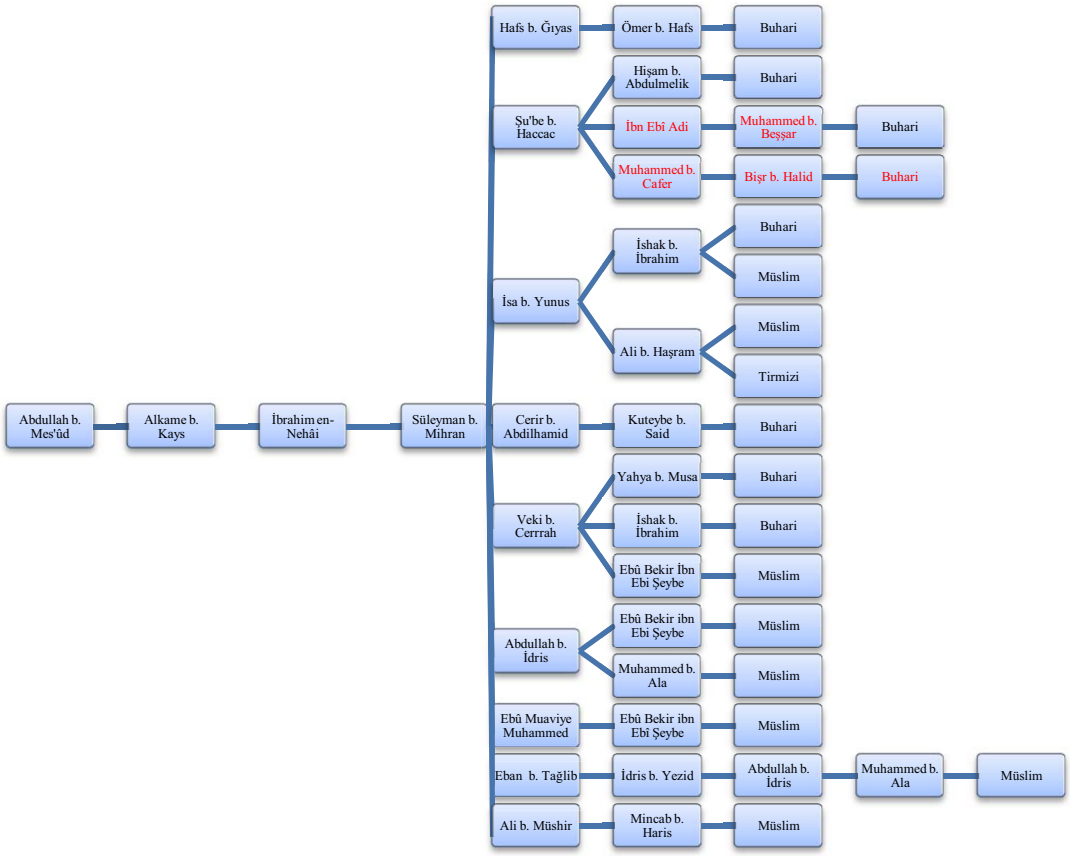
[245] İbnü'l-Arabi, Ebû Said Ahmed b. Muhammed el-Basrî, **Mu'cemü İbn Arabî** , thk. Abdulmuhsin b. İbrahim, Dâru İbni'l-Cevzî, 1997, II, 431, hn. 840.
[246] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 374, 382, 402, 407, 425, 443, 462, 464.
[247] İbnü'l-Acemî, **el-İğtibât bimen rumiye mine'r-ruvâti bi'l-İhtilât**, thk Alaaddin Ali Rıza, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1988, I, 382; Zehebî, Siyer, VIII, 495-508; Mizzî, Tehzib, XXXIII, 129-135.
[248] Buhârî, İstikraz 3, Rikak 13, Tevhîd 33; Müslim, Zekât 32; Tirmizi, İmân 18;
[249] Müslim, İmân 151; İbn Hanbel, Müsned, III, 392.

ateştir."[250] "Allah kendisine ortak koşmayı elbette bağışlamaz. Bundan başka günahları dilediğine bağışlar"[251] gibi pek çok ayetin hadisle aynı doğrultuda olduğu ve onunla bir bütünlük oluşturduğu görülmektedir.

2.1.2. Şirkin En Büyük Zulüm Olması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "İmân edip de imânlarına zulüm karıştırmayanlar"[252] ayeti indiğinde bu ayet insanlara ağır geldi. Onlar, "Ya Rasûlullah, hangimiz nefsine zulmetmemiştir?" dediler. Rasûlullah, "Sandığınız gibi değil, salih kulun oğluna; 'Yavrum Allah'a şirk koşma. Zira şirk en büyük zulümdür'[253] dediğini işitmediniz mi?" buyurdu.[254]

Şekil 2: İsnad Şeması – Hadis 2

[250] Maide 5/72.
[251] Nisa 4/48.
[252] En'am 6/82.
[253] Lokman 31/13.
[254] Buhârî, İmân 23, Ehadisü'l-Enbiyâ 8, 41, İstitâbetü'l-Mürteddin 1, 9, Tefsîr-Enam 3, Tefsîr-Lokman 1; Müslim, İmân 197; Tirmizi, Tefsîru'l-Kuran 6.

Kütüb-i Sitte içerisindeki isnatlar incelendiğinde, rivayetin ilk dört tabaka boyunca birer ravi ile aktarıldığı ve Süleyman b. Mihran'dan dokuz ayrı ravinin aldığı görülmektedir. Bu ravilerden biri olan Abdullah b. İdris'in, Eban tarikinde de ismi bulunduğu görülmektedir. Hadisin Şu'be yoluyla gelen versiyonu mevkuf, diğer tarikler ise merfûdur.

Rivayet, hadisin ilk dönem eserleri içerisindeki en eski kaynağı olan Abdurrezzak es-San'ani'nin (211/826) *Tefsiru'l-Kur'an* adlı eserinde İbn Mes'ûd'dan A'meş'e kadarki ravileri düşmüş olarak zikredilmektedir.[255] Tasnif dönemini oluşturan diğer eserlerde hadisi ahad[256] olmaktan çıkaran farklı bir isnada rastlayamadık. Bu nedenle rivayet Abdullah b. Mes'ûd'un haberi olarak ferd-garib bir hadis olduğunu söylemek mümkündür.

Hadis metinlerinde sahâbenin sorusuna kadar bütün rivayetler birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Yalnızca Şu'be yoluyla gelen rivayetlerde "Zira şirk en büyük zulümdür" mealindeki Lokman Suresi 13. ayetinin, En'am Suresi 82. ayetin inmesinden sonra sahâbenin Rasûlullah'a sorduğu soru üzerine indirildiği anlatılmaktadır. Diğer bütün rivayetlerde ise ayetin daha önce indiği ve Hz. Peygamber'in sahâbeye bunu hatırlattığı anlamı çıkmaktadır. Hafs b. Ğıyas yoluyla zikredilen rivayet ise, özet olarak zikredilmiş; "ayetin insanlara ağır geldiği" gibi ifadelerle ayrıntılı bir tasvire yer verilmemiştir.

2.1.3. Allah'ın İşitme Sıfatı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Kâbe'nin örtüsüyle gizlenmiştim. Biri Kureyşli diğerleri akrabaları olan Sakif'ten olmak üzere -ya da biri Sakifli ikisi akrabaları Kureyş'ten olan- üç kişi geldi. Oldukça şişman ve kavrayışları az idi. Benim işitemediğim bir şekilde konuştular. Ardından onlardan biri "Allah bizim bu konuştuklarımızı işitiyor mu? Ne dersiniz?" diye sordu. Diğeri, "Eğer yüksek sesle konuşursak işitir, sesimizi yükseltmezsek işitmez" dedi. Öteki ise, "Eğer konuştuklarımızdan birazını duymuşsa hepsini duymuştur" diyerek cevapladı. Bunun

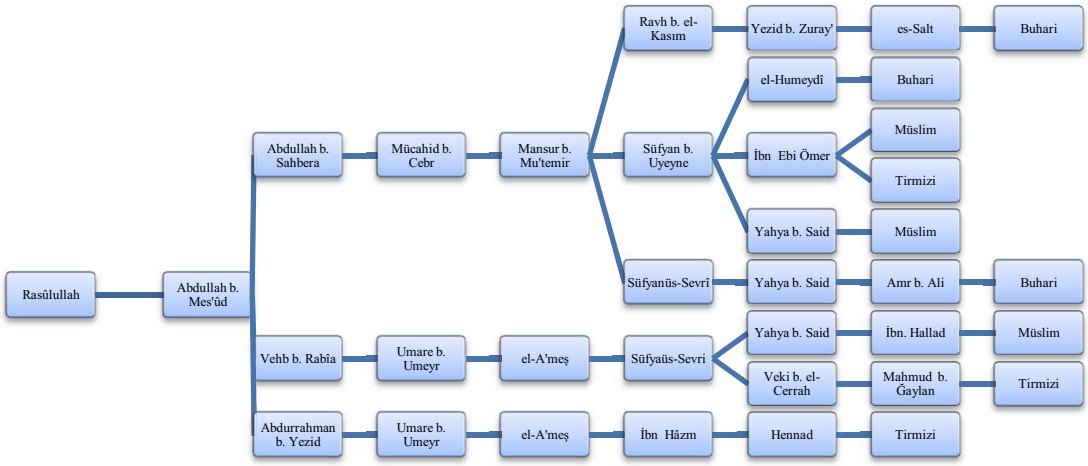
---

[255] Es-San'âni, **Tefsîru'l-Kur'an**, thk. Mahmûd Muhammed Abde, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1419, II, 56; hn. 823.

[256] Ahad hadisin, hadis usûlündeki anlamı, "Mütevatir hadis şartlarını taşımayan hadis"tir. Bk. Çakan, İsmail Lütfi, **Hadis Usûlü**, İFAV, İstanbul, 2010, s.94.

üzerine olayı Rasûlullah'a anlattım. Bu sırada Allah Teâlâ; "Siz kulaklarınızın, gözlerinizin, derilerinizin aleyhinize tanıklık edeceğini ummuyordunuz" ayetini indirdi." [257]

Şekil 3: İsnad Şeması – Hadis 3

Rivayet, Abdullah b. Mes'ûd'dan sonraki tabakada üç ayrı ravi tarafından nakledilmiş, bunu takib eden tabakada ise ravi sayısı ikiye düşmüştür. Metnin en eski kaynağı Ebû Davud et-Tayalisi'nin (ö.204/819) *Müsned*'idir.[258] İbn Hıbban'ın (ö.354/965) Sahih'inde, hadisin İbn Mes'ûd- Mesruk- Ebi'd-Duha- Ameş- Zeyd b. Ebî Enise şeklinde bir isnadı daha bulunmaktadır.[259] Söz konusu isnada bu eser dışında başka bir yerde rastlayamadık. Rivayet, Abdullah b. Mes'ûd dışında başka bir sahâbi tarafından zikredilmemiştir.

Hadisin metni iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım kendi aralarında konuşan kişilerin fiziki özelliklerinin zikredildiği, diğer bölümse bu kişilerin konuşmalarının yer aldığı bölümdür. Ravh yoluyla gelen tarik hariç bütün metinlerde fiziki özelliklerin zikredildiği kısım yer almaktadır. Ayrıca bu isnad ile gelen rivayette Abdullah b. Mes'ûd'un hadisi bir ders halkasında ayet tefsiri yaparken zikretmiş olduğu anlaşılmaktadır. Abdurrahman b. Yezid yoluyla gelen rivayette ise, Abdullah b. Mes'ûd'un Kâbe'nin örtüsüyle gizlenmiş olduğu, orada bulunan üç kişinin işitemediği veya anlayamadığı bir şekilde konuşmaya başladıkları, işittiklerini de

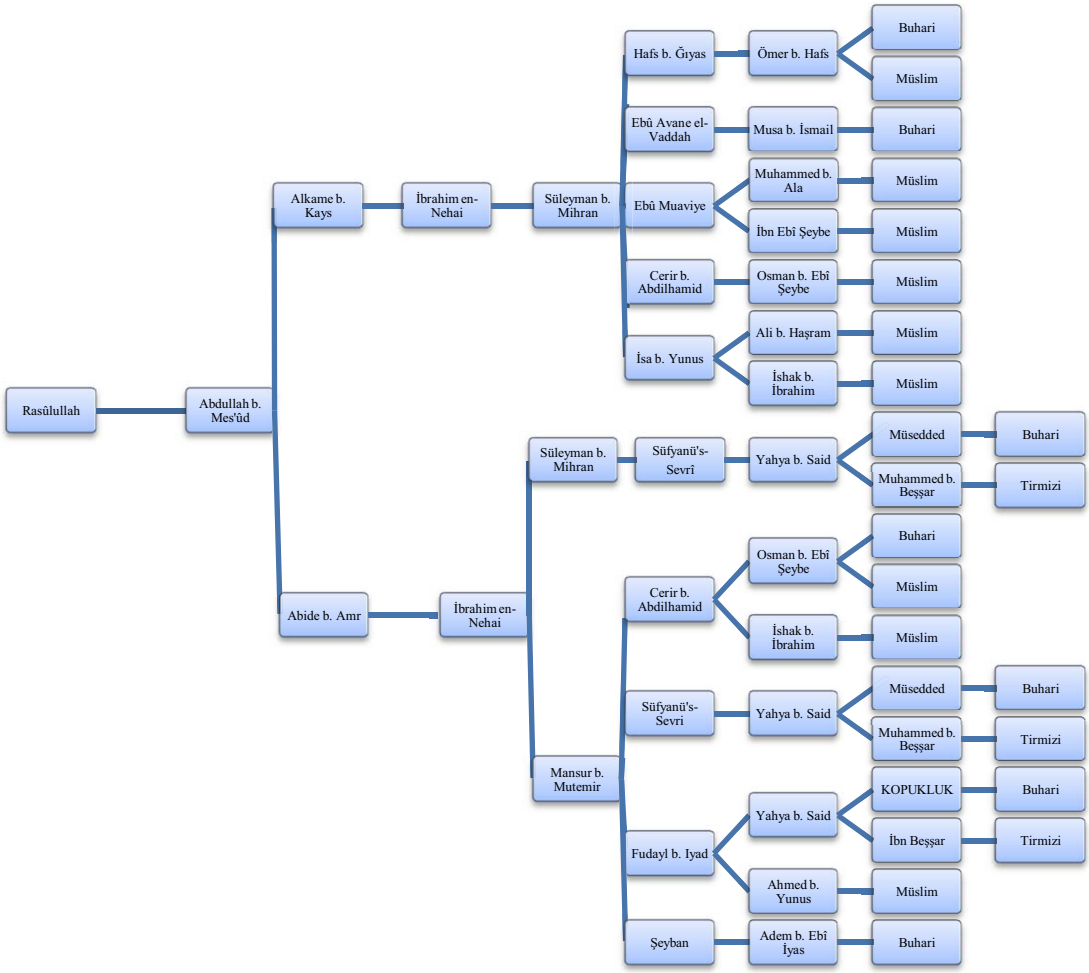
[257] Buhârî, Tefsîr-Fussilet 1, 2, Tevhîd 41; Müslim, Sıfatu'l-Münafıkın 5; Tirmizi, Tefsîru'l-Kuran 41.
[258] et-Tayalisi, Ebû Dâvûd, **Müsned**, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin, Mısır, 1999, I, 282, hn: 361.
[259] İbn Hıbban, **Sahih**, thk. Şuayb Arnaut, Beyrut, 1993, II, 116.

Rasûlullah'a anlattığı ifade edilmektedir. Diğer rivayetlerde ise bu kadar ayrıntıya girilmemiştir.

2.1.4. Allah'ın Yarattıklarına Teşbih Edilmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Ehli kitaptan bir adam Rasûlullah'ın yanına geldi ve ona "Ey Ebû Kasım! Allah'ın yaratılmışları bir parmağıyla, gökyüzünü bir parmağıyla, yeryüzünü bir parmağıyla, ağaçları bir parmağı, toprağı bir parmağıyla taşıdığı sana ulaştı mı" dedi. Bu söze, Hz. Peygamber dişleri görünecek şekilde gülümsedi. Bunun üzerine, "Allah'ı hakkıyla tanıyamadılar" ayeti indi. [260]

Şekil 4: İsnad Şeması – Hadis 4

[260] Buhârî, Tefsîr- Zümer 2, Tevhîd 19, 26, 36; Müslim, Sıfatu Münafıkın 19, 21, Tirmizi, Tefsîru'l-Kuran 39.

İsnad şemasında görüldüğü üzere; Mansur-Fudayl-Yahya-Buhari tarikinde Buhari ile Yahya arasında ravi düşmüştür. Bunun dışında senetlerde kopukluk bulunmamaktadır. İbrahim en-Nehâi ve Süleyman b. Mihran, Abdullah b. Mes'ûd'dan sonra iki kola ayrılan senedlerin ortak ravisidir. Kütüb-i Sitte'deki senetlere göre İbrahim en-Nehai'nin tek kalması ile ferd[261] olan hadisin; Taberi'nin (ö.310/924) *Camiu'l-Beyan* adlı eserinde Alkame-Hayseme b. Abdirrahman- Mansur [262] şeklinde başka bir isnadı daha bulunmaktadır. Rivayet, sahâbe tabakasında Abdullah b. Mes'ûd dışında İbn Abbas'tan da nakledilmiştir.[263] Tirmizi, bu konuda İbn Abbas'tan gelen rivayeti garib-hasen olarak değerlendirirken, İbn Mes'ûd'dan gelen rivayetlerin hasen-sahih olduğunu ifade etmektedir.

Hadis metinlerinin tamamı incelendiğinde, rivayetlerin ravi tasarrufuna açık olduğu ve mana olarak nakledildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim aynı kanaldan gelmesine rağmen, rivayetlerde soru soran kişi *Yahudi, haham, rahip, ehli kitaptan bir adam, Yahudi bir alim* olarak tavsif edilmiştir. Sorduğu soruda ise Allah'ın parmaklarında tuttuklarının *gök, yer, dağ, ağaç, nehir, su, toprak, diğer mahlûkat,* gibi farklı unsurlar olduğu görülmektedir.

Müslim'de Abide-İbrahim-Mansur-Fudayl kanalıyla gelen ve Buhari'de, İbrahim-Mansur-Cerir tarikiyle gelen rivayette, Yahudi âlimin söylemiş olduğu "Allah, parmaklarında tuttuklarını sallar" ifadesi ziyadedir. Yine aynı tariklerde, Hz. Peygamber'in Yahudi'nin sözüne şaşırmış olduğu ve onu tasdik ettiği şeklindeki ifade de ziyadedir. Bu ifade Süfyan yoluyla gelen versiyonda bulunmamakta; Şeyban yoluyla gelen metinde ise yalnızca "tasdik ettiği" şeklinde yer almaktadır. Alkame yoluyla gelen rivayetlerde bu ibare yalnızca Cerir'in naklettiği metinde geçmektedir. Öyle sanıyoruz ki hadisi hem Alkame'den hem de Abide'den nakleden ve ihtilata maruz kalan Cerir bu rivayetleri karıştırmıştır. [264]

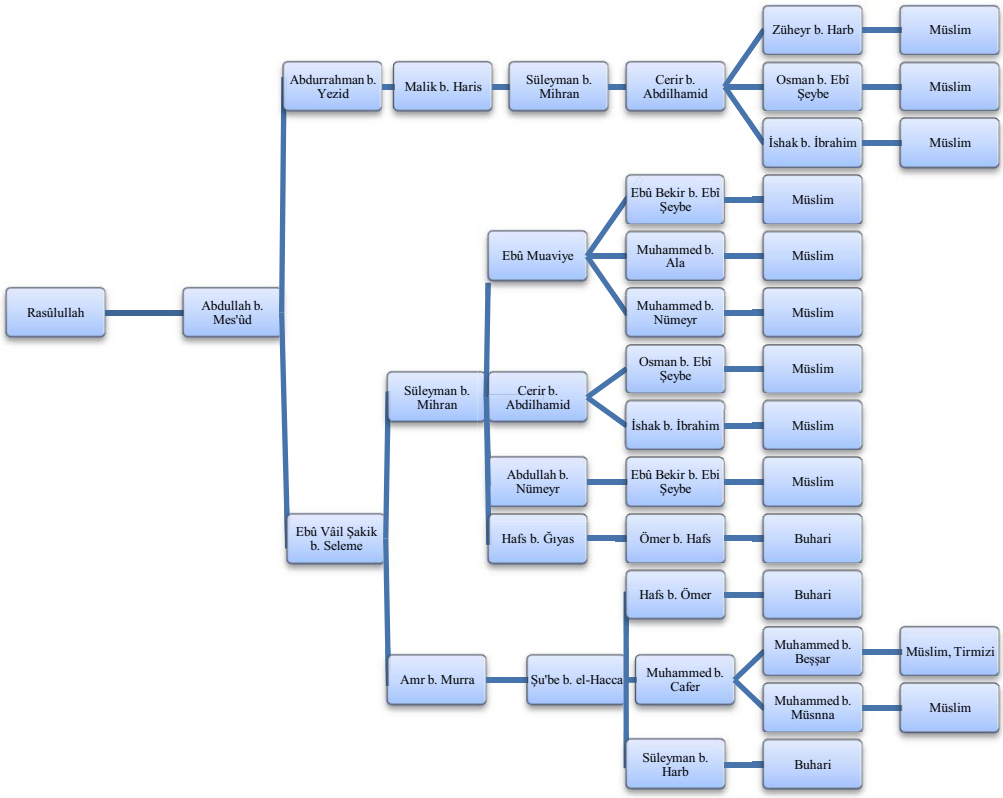
---

[261] Ferd hadis; senedinin bir veya birkaç yerinde ravi sayısı bire düşen hadistir. bk. Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, s.76.
[262] Taberi, **Câmiu'l-Beyan**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesestü'r-Risâle, 2000, XXI, 326.
[263] Tirmizi,Tefsîru'l-Kur'ân, 39
[264] İbnü'l-Acemî, el-İğtibât, I, 76.

2.1.5. Allahın Kıskanç Olması

Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'tan şöyle rivayet etti: "Allah'tan daha kıskanç bir kimse yoktur. Bu yüzden O, kötülüklerin açık ve gizli olanını haram kılmıştır. Medhi Allah'tan daha çok seven bir kimse de yoktur. Bu yüzden kendini methetmiştir."[265]

Şekil 5: İsnad Şeması – Hadis 5

Kütüb-i Sitte'de yer alan rivayetlerin, yaşlılık dönemlerinde hadisleri karıştırdığı bilinen Cerir yoluyla gelen versiyonlarında, hadisin önce medh kısmı nakledilmiştir. Abdurrahman b. Yezid tarafından nakledilen metinlerde ise "Özür, Allah'tan başkasına daha uygun değildir. Bu yüzden O, kitabını indirmiş ve peygamberlerine göndermiştir" ibaresi ziyadedir.

[265] Buhârî, Tefsîr-Maide 7, Tefsîr-Araf 1, Nikâh 108, Tevhîd 15; Müslim, Tevbe 32, 33, 34, 35; Tirmizi, Daavat 95.

2.1.6. Şeytanın Vesvese, Meleğin İlham Vermesi

Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivayete göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki şeytanın insana vesvesesi, meleğin de ilhamı vardır. Şeytanın vesvesesi insanı kötülüklere yöneltmek ve hakkı yalanlatmaktır. Meleğin ilhamı ise kişiyi hayra yöneltmek ve hakkı doğrulatmaktır. Kim hayra ulaşma ve hakkı doğrulama arzusunu yüreğinde hissederse bunun Allah'tan olduğunu bilsin ve O'na hamd etsin. Kim de gönlünde şeytanın vesvesesini bulursa taşlanmış ve kovulmuş olan şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın" Sonra Rasûlullah, "Şeytan sizi fakirlik ihtimaliyle korkutur ve cimriliği emreder" ayetini okudu. [266]

Şekil 6: İsnad Şeması – Hadis 6

Hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde merfû olarak yalnızca Tirmizi'nin Süneninde yer almaktadır. Bu eser aynı zamanda rivayetin ulaşabildiğimiz en eski kaynağıdır. Hadisin Tasnif dönemini oluşturan diğer eserlerde farklı bir tarikine rastlayamadık. Ayrıca sahâbe tabakasında Abdullah b. Mes'ûd dışında başka bir ravi tarafından da nakledilmemektedir. Bu nedenle hadis, ferd/garib bir hadistir. Ata b. Saib'in güçlü bir ravi olmaması nedeniyle[267] haber hasen derecesindedir.

2.1.7. Cibril'in Kanatlarının Olması

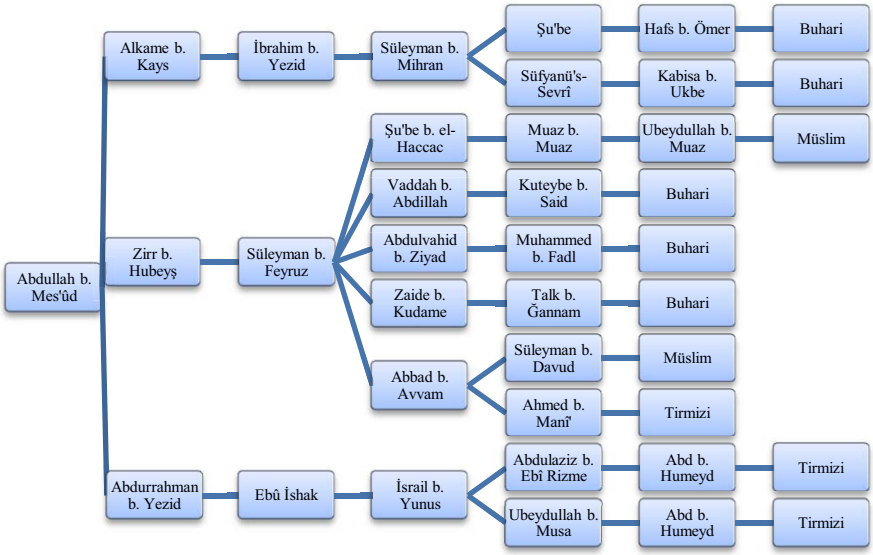
Abdullah b. Mes'ûd; "Rasûlullah, Cibrili altı yüz kanadı olduğu halde kendi suretinde görmüştür" dedi. [268]

Abdullah b. Mes'ûd; "Yemin olsun ki, o, Rabbinin en büyük ayetlerinden bazılarını görmüştür" ayetinin hakkında şöyle söyledi: "Rasûlullah, Cennetten gelen ve tüm ufku kaplayan yeşil renkli bir binek gördü" .[269]

---

[266] Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 2.
[267] Zehebî, **Dîvânu'd-Duafâ**, thk. Hammad b. Muhammed, Mekke, 1967, I, 275; Siyer, VI, 112; el-Alâi, **el-Muhtelitîn**, thk. Rıfat Fevzî, Kahire, 1996, I, 82.
[268] Buhârî, Bed'ü'l-Halk 7, Tefsîr-Necm 1; Müslim, İmân 280, 281, 282; Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 53.
[269] Buhârî, Bed'ü'l-Halk 7, Tefsîr-Necm 1.

Şekil 7: İsnad Şeması – Hadis 7

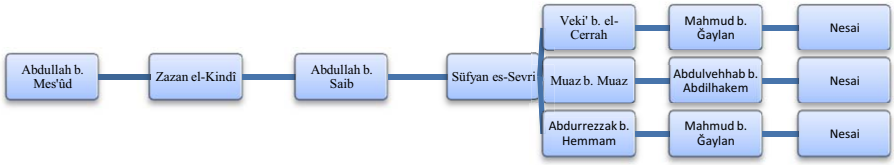
Hadisin ilk versiyonu Zirr b. Hubeyş ve Abdurrahman b. Yezid yoluyla nakledilmiştir. İkinci versiyonu ise Alkame kanalıyla aktarılmıştır. Metinler incelendiğinde hadisin Abdullah b. Mes'ûd tarafından Necm Suresi 9-18. ayetlerinin tefsirini yaparken söylenmiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte tasnif dönemi eserleri içinde rivayetin birbirinin mutabaatı[270] olan pekçok versiyonu bulunmaktadır.[271] Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki bazı rivayetlerde Cebrail'in kanatlarından inciler ve yakutların döküldüğü ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeler Kütüb-i Sitte'deki hadis metinlerinde bulunmamaktadır.

2.1.8. Meleklerin Hz. Peygambere Selam Ulaştırması

Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın şöyle söylediğini rivayet etti: "Şüphesiz Allah'ın yeryüzünde dolaşıp bana ümmetimden selam ulaştıran melekleri vardır."[272]

[270]Mutabaat: bir hadisin lafızlarına veya manasına uygun başka bir hadisin, önceki ravisinden ayrı biri tarafından, tamamen veya kısmen aynı senedle rivayet edilmesi; böylece bu iki hadis ve ravinin birbirini desteklemesidir. Bk. Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, s.228.
[271] Ahmed b. Hanbel'in Müsnedinde yer alan rivayetler için bk. İbn Hanbel, Müsned, I, 394, 395, 398, 407, 412, 418, 449, 460.
[272] Nesai, Sehv 46.

Şekil 8: İsnad Şeması – Hadis 8

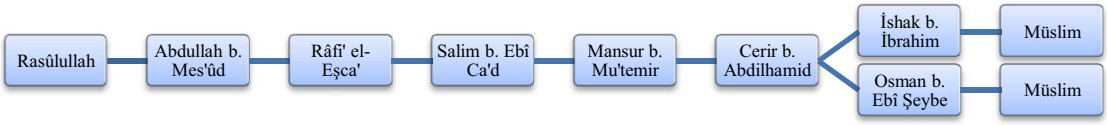

Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca bir metin ile Nesâi'de yer almaktadır. Bununla birlikte Darimi'de bir, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise üç yerde geçmektedir.[273]Darimi'deki senette hadisi Süfyan'dan Muhammed b. Yusuf, Müsned'deki rivayetlerde ise yine Süfyan'dan Abdullah b. Nümeyr, Abdurrahman b. Mehdi, Muaz b. Muaz almışlardır. Buna göre hadis, ilk dört tabaka boyunca yalnızca birer ravi yoluyla nakledilmiş; sonraki tabakada ise ravi sayısı altıya yükselmiştir. Metnin ulaşabildiğimiz en eski kaynağı Abdullah b. Mübârek'in (ö.180/796) Müsned'idir[274] Tasnif dönemini oluşturan eserler içerisinde İbn Mes'ûd'dan gelen bu haberi ferd olmaktan çıkaran başka bir isnada rastlayamadık. Ancak farklı sahâbelerden söz konusu hadise benzer rivayetler bulunmaktadır. Hadis mâna ile rivayet edilmiş olup, kelimelerin yer değişikliği dışında farklılık bulunmamaktadır.

2.1.9. İnsanın Meleklerden ve Cinlerden Bir Arkadaşının Olması

Abdullah b. Mes'ûd şöyle rivayet etti: Rasûlullah, "Sizden hiçbir kimse yoktur ki, cinlerden bir arkadaşı bulunmasın" dedi. Orada bulunanlar, "Ey Allah'ın Rasûlü senin var mı" diye sordular. O, "Benim de var; ancak Allah bana yardım etti de o teslim oldu. Artık bana hayır olan şeyden başkasını emretmiyor" dedi. [275]

Şekil 9: İsnad Şeması – Hadis 9

Müslim'de tek bir metin ile zikredilen hadis; Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde dört ve Darimi'de bir metin ile nakledilmiştir.[276] Rivayetin geçtiği en

---

[273] Darimi, Rikak 58; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 387, 441, 452.
[274] İbn Mübârek, **Müsned**, thk. Subhi Bedrî, Mektebetü'l-Maârif, Riyâd, 1407; I, 30, hn:51.
[275] Müslim, Sıfatü'l-Münafıkîn ve Ahkamühüm 69.
[276] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 385, 397, 401, 460; Darimi, Rikak 25.

eski kaynak Abdurrezzak es-San'ani'nin *Tefsiru'l-Kur'an* adlı eseridir.[277] Bu eserlerde hadislerin senetleri Mansur'a kadar aynıdır ancak Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde bir sonraki tabakada rivayeti Süfyanü's-Sevri ve Ziyad b. Abdillah almıştır. Süfyan'dan da hadisi Yahya b. Said, Abdurrahman b. Mehdi ve Esved b. Amir nakletmiştir. Darimi'de de hadisi Süfyan'dan Muhammed b. Yusuf rivayet etmiştir.

Metinler karşılaştırıldığında, Cerir ve Ziyad tarafından aktarılan hadislerde "Cinlerden bir arkadaş" ifadesinin yer aldığı ancak "meleklerden bir arkadaş" kısmının bulunmadığı görülmektedir. Süfyanü's-Sevri yoluyla gelen rivayetlerde ise her iki kısım da bulunmaktadır. Yahya b. Said hadisin ilerleyen bölümünü "Bana hak olandan başkasını emretmiyor" şeklinde 'hak' kelimesini kullanarak nakletmiş, diğer raviler ise 'hak' kelimesi yerine 'hayır' ibaresini kullanmışlardır. Darimi'nin Sünen'inde bulunan rivayette ise bu bölüm bulunmamaktadır.

2.1.10. Şeytan

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Allah'ım! Şeytanın dürtmesinden, üflemesinden ve nefsinden sana sığınırım. Şeytanın dürtmesi hastalık, üflemesi kibir, nefsi şiirdir" buyurdu.[278]

Şekil 10: İsnad Şeması – Hadis 10

Hadisin senedinde yer alan Ata b. es-Sâib ihtilata maruz kalan bir ravidir.[279] Hadisin bilinen tek bir tariki vardır. Bundan dolayı hadis, ferd/ garib bir haberdir.

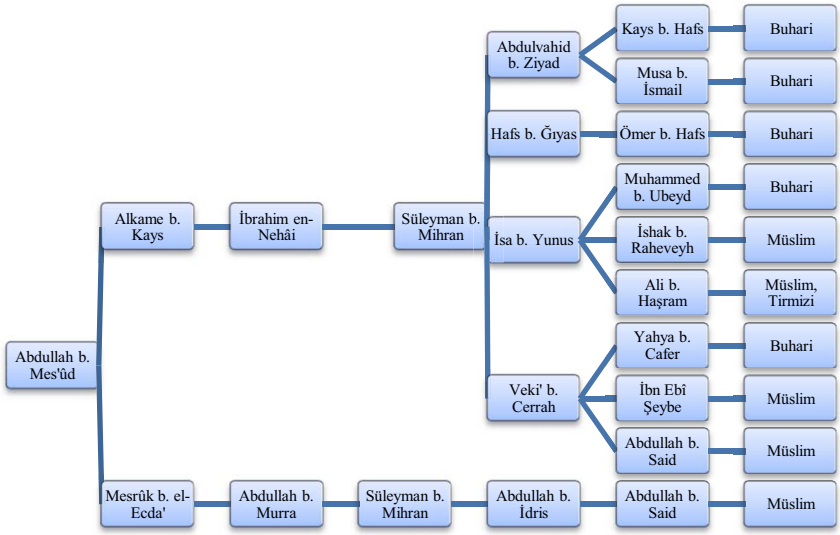
2.1.11. Ruhun mahiyeti

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah ile beraber Medine'de bir arazide yürüyordum. Hz. Peygamber, hurma dalından bir değneğe dayanmıştı. Bir grup

[277] es-San'âni, II,63; hn. 848.
[278] İbn Mâce, İkâmetü's-Salavat 2.
[279] İbn Adi, Kâmil, VII, 72; Zehebî, Mizan, III, 70.

Yahudi'ye rastladık. İçlerinden bazıları "Ona ruh hakkında sorsaydınız" dediler. Diğerleri ise "Hayır, ona hiçbir şey sormayın, size hoşlanmayacağınız şeyler söyleyebilir" dediler. Bu tartışmadan sonra Rasûlullah'a "Ey Muhammed, ruh nedir" diye sordular. Hz. Peygamber, başını kaldırdı. Ona vahiy geldiğini anladım. Vahiy bitince, Hz. Peygamber "Sana ruhtan soruyorlar de ki Ruh Rabbinin emrindedir. Bu konuda size pek az bilgi verilmiştir" ayetini okudu.[280]

Şekil 11: İsnad Şeması – Hadis 11

Hadis, mâna ile nakledilmiştir, ravileri sikadır. Kütüb-i Sitte'deki rivayetlerin senedinde Süleyman b. Mihran tek kalmıştır. Tirmizi hadisi naklettikten sonra hasen-sahihtir değerlendirmesinde bulunmaktadır. Rivayetlerin çoğunda Süleyman b. Mihran'ın okunan âyet hakkında "Bizim kıraatimizde de böyledir" dediği nakledilmektedir.

2.1.12. Meleklerin Cenneti Anlatması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah akşam namazını kıldıktan sonra elimden tutup beni Batha denilen yere götürdü. Orada oturdum etrafıma bir çizgi

[280] Buhârî, İlim 47; Tefsîr-Benî İsrâil 13; İ'tisâm 3; Tevhîd 28, 29; Müslim, Sıfâtu'l-Münâfıkîn ve Ahkâmuhum 32; Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'ân 17.

çekti ve bana "Bu çizgiden dışarıya çıkma. Yanına birileri gelecek onlarla konuşma. Zira onlar da seninle konuşmazlar" buyurarak bir yere gitti. Ben bu çizginin içerisinde oturuyorken saçları ve bedenleri simsiyah olan bir takım kimseler yanıma geldi. Üzerlerindeki elbiseleri de, uzuvları da görünmüyordu. Bana doğru geliyor fakat Rasûlullah'ın çizdiği çizgiyi geçemiyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah'ın gittiği tarafa doğru gittiler. Sonra Hz. Peygamber geldi ve başını dizlerime koyup uyudu. Bu sırada gözüme beyaz elbiseli kimseler takıldı. Çok güzel görünüyorlardı. Kendi aralarında konuşmaya başladılar: "Bu peygambere verilen bir şeyin, başkalarına verildiğini görmedik. Onun gözleri uyur fakat kalbi uyanıktır. Onun durumu, bir saray yaptıran ve bir sofra kurdurarak insanları o sofradan yemeye davet eden bir lidere benziyor. Kim onun davetine katılırsa, onun yemeğinden yer, kim de ondan yemezse ona ceza vardır." Onlar gittikten sonra Rasûlullah uyandı ve bana "O gelenler kimdi biliyor musun" diye sordu. Ben "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedim. Hz. Peygamber; "Onlar meleklerdir. Getirdikleri misal nedir bilir misin" diye sordu. Ben yine "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedim. Bunun üzerine "Rahman olan Allah Cenneti yarattı ve kullarını Cennete davet etti. Kim bu çağrıya uyarsa Cennet'e girer, uymazsa onu azablandırır" buyurdu.[281]

Şekil 12: İsnad Şeması – Hadis 12

Hadisin senedinde yer alan Cafer b. Meymun hakkında tartışmalar olan ve Ukayli tarafından zayıf kabul edilen bir ravidir.[282] Hadisi nakleden Tirmizi, bu rivayeti garib olarak değerlendirmektedir.

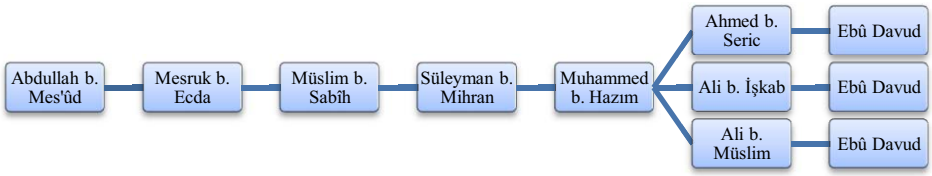
2.1.13. Vahyin İnişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor. Rasûlullah şöyle buyurdu: Allah vahyettiğinde, sema halkı çıngırak sesine benzer bir ses işitirler ve hemen yere kapanırlar. Cebrail

[281] Tirmizi, Emsâl, 76
[282] Ukaylî, ed-Duafâ, I, 189.

gelinceye dek bu hal üzerinde kalırlar. Sonra Cebrail'e "Ey Cibril! Rabbin ne söyledi" diye sorarlar. Cebrail de "Hakkı söyledi" diye cevap verir. [283]

Şekil 13: İsnad Şeması – Hadis 13

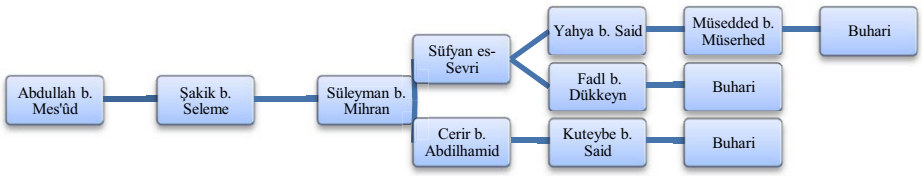
Ebû Davud'un Sünen'i, hadisin yer aldığı en eski kaynaktır. Tasnif dönemini oluşturan eserlerde bu tarik ile nakledilmektedir. Bu nedenle rivayet ferd/garib bir haberdir. Hadisin senedinde yer alan raviler sikadır.

2.1.14. Yunus b. Metta

1-Abdullah b. Mes'ûd Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: "Hiçbir kimse için benim Yunus b. Metta'dan daha hayırlı olduğumu söylemesi uygun olmaz." [284]

2-Rasûlullah; "Sizden birinize Yunus b. Metta'dan daha hayırlı olması uygun olmaz" dedi.[285]

Şekil 14: İsnad Şeması – Hadis 14

Rivayet Buhari'de üç defa zikredilmiştir. Bununla birlikte Süfyan tarikiyle, Darimi'de bir ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde üç metin olarak yer almaktadır.[286] Rivayetin en eski kaynağı İbn Ebî Şeybe'nin (ö.235/849) Müsned'idir.[287] Tasnif dönemini oluşturan eserlerde hadis, ilk üç tabaka boyunca aynı raviler tarafından nakledilmiştir. Bu nedenle Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak ferd/garib bir hadistir. Metin yönüyle incelendiğinde hadisin iki versiyonunun

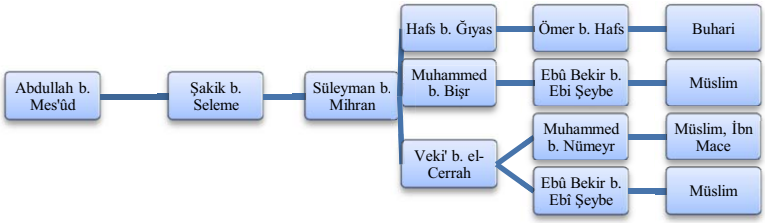
[283] Ebû Dâvûd, Sünne, 20
[284] Buhârî, Ehadisü'l-Enbiyâ 35, Tefsîr-Nisa 26.
[285] Buhârî, Tefsîr (Saffat) 1.
[286] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 390, 440, 443; Darimi, Rikak 33.
[287] İbn Ebî Şeybe, Müsned, I, 168, hn. 241.

olduğu ve daha çok ilk versiyonuyla nakledildiği görülmektedir. İkinci versiyon Cerir yoluyla nakledilmiştir.

2.1.15. Rasûlullah'ın Kavminin Bağışlanması İçin Dua Etmesi

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "Sanki ben şu anda Rasûlullahı görüyor gibiyim. O, kavminin kendisini dövdüğü ve yüzünden kanlar sızan bir peygamberi hikâye ediyordu. Alnındaki kanları siliyor ve "Rabbim kavmimi bağışla çünkü onlar bilmiyorlar" diyordu."[288]

Şekil 15: İsnad Şeması – Hadis 15

Hadis, Buhari'de iki, Müslim ve İbn Mâce'de bir metin ile zikredilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise altı metin ile nakledilen[289] rivayetin en eski kaynağı İbn Ebî Şeybe'nin (ö.235/849) Müsned'idir.[290] Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan senetlere bakıldığında, hadisi Ebû Vâil Şakik b. Seleme'den Asım b. Behdele'nin aldığı; Asım'dan da Hammad b. Zeyd ve Hammad b. Seleme'nin aldığı görülmektedir. Ayrıca Süleyman b. Mihran'dan da Şu'be ve Muhammed b. Hâzım nakletmiştir. Kütüb-i Sitte içindeki metinlerde büyük farklılıklar yoktur. Ancak Müsned'de yer alan metinlerle karşılaştırıldığında bu metinler arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Asım-Hammad b. Seleme yoluyla gelen rivayette, ensardan bir adamın Rasûlullah hakkında hoş olmayan bir söz söylediği, Abdullah b. Mes'ûd'un bunu haber vermemek istediği, ondan kurtulmak için de mal ve köle vermeyi kararlaştırdığı belirtilmektedir. Hammad b. Seleme dışındaki isnadlarda bu ibarelere rastlanmamaktadır. Asım-Hammad b. Zeyd yoluyla gelen rivayetin başında ise Hz. Peygamber'in Huneyn ganimetlerini Cirane'de

[288] Buhârî, Enbiyâ 54, İstitâbetü'l-Mürteddin 5, Müslim, Cihad ve Siyer 105, İbn Mace 23.
[289] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 380, 427, 441, 432,453, 456.
[290] İbn Ebî Şeybe, Müsned, I,162, hn: 233.

bölüştürdüğü ve bu esnada bir izdihamın oluştuğu bilgisi yer almaktadır. Süleyman b. Mihran yoluyla gelen rivayetlerde ise böyle bir ayrıntıya yer verilmemiştir.

2.1.16. Peygamberlerin Adil Olması

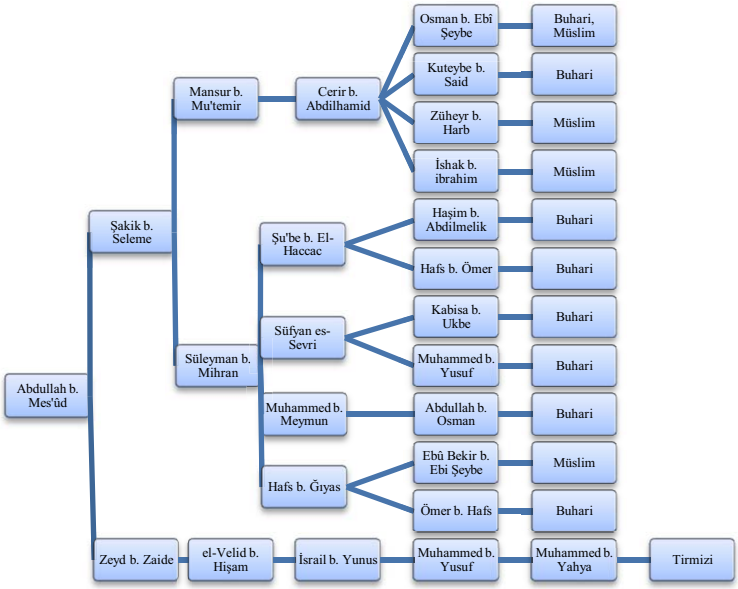
1- Abdullah b. Mes'ûd'dan şöyle nakledildi: Rasûlullah Huneyn'de bir mal paylaşımı yapmıştı. Ensardan bir adamın "Bundan asla Allah'ın arzu ettiği şey gerçekleşmemiştir" sözünü duyunca ben, "Ey Allah'ın düşmanı, söylediğin şeyi Rasûlullah'a haber vereceğim" dedim ve bunu Rasûlullah'a ilettim. Hz. Peygamber'in yüzü kıpkırmızı oldu. Sonra, "Allah'ın rahmeti Musa'nın üzerine olsun. O bundan çok eziyet görmüş fakat sabretmişti" buyurdu. [291]

2- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah: "Kimse, ashâbımdan herhangi biri için bana kötü bir şey ulaştırmasın. Ben onların arasına tüm kötü düşüncelerden temizlenmiş olarak girmeyi severim." buyurdu. Abdullah şöyle söyledi: Rasûlullah'a bir gün bir miktar mal getirildi. Hz. Peygamber de onu ashâbı arasında paylaştırdı. Bu sırada oturan iki adamın "Allah'a yemin olsun ki, Muhammed bu taksimi ne Allah'ın rızasını ne de Cenneti düşünerek yapmıştır" sözlerini işittim. Bu sözleri Rasûlullah'a haber verdim. O öfkelendi ve yüzü kıpkırmızı oldu. Sonra "Beni kendi halime bırak. Musa'ya bundan daha fazla eziyet edilmişti de o bunlara katlanmıştı" dedi. [292]

---

[291] Buhârî, Farzu'l-Humus 19,Ehadisu'l-Enbiyâ 28, Megazi 57,Edeb 53, 71, İsti'zan 47, Daavat 19; Müslim, Zekât 140, 141.
[292] Tirmizi, Menâkıb, 63.

Şekil 16: İsnad Şeması – Hadis 16

Hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde Buhari'de sekiz, Müslim'de iki, Tirmizi'de bir metin ile yer almıştır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde beş defa tekrarlanmıştır.[293] Rivayetin iki versiyonu vardır. Sahâbe tabakasında yalnızca Abdullah b. Mes'ûd tarafından nakledilen bu rivayetlerden ilki Şakik b. Seleme, diğeri ise Zeyd b. Zaide yoluyla aktarılmıştır. Tirmizi, Zeyd b. Zaide yoluyla gelen rivayeti garib olarak değerlendirmektedir. Şakik-Mansur yoluyla gelen rivayetler ganimet taksimiyle ilgili daha fazla ayrıntıya girmiş, kendisine yüzer deve verilen bazı kimseler isimleri ile zikredilmiştir. Ancak Süleyman b. Mihran yoluyla gelen rivayetlerde bu ayrıntıları görememekteyiz.

2.1.17. Rasûlullah'ı Rüyada Görmek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Hz. Peygamber; "Kim rüyasında beni görürse gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan benim şeklime giremez" buyurdu.[294]

Şekil 17: İsnad Şeması – Hadis 17

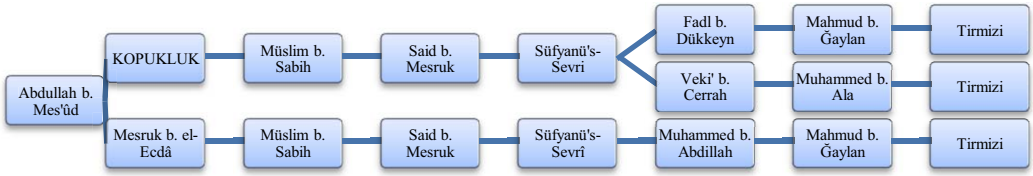
[293] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 380, 395, 411, 435, 441.
[294] Tirmizi, Rüya 4; İbn Mâce, Ta'biru'r-Rüya 2.

Hadisin ravilerinden Ebû İshak'ın yaşlılık döneminde hadisleri karıştırdığı ifade edilmektedir.[295] Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak yalnızca Avf b. Malik-Ebû İshak tarikiyle aktarılan hadis, pek çok sahâbe tarafından da aynı şekilde nakledilmiştir. Tirmizi hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmektedir. İbn Mâce'de yer alan rivayet, "Rüyasında beni gören uyanıkken beni görmüş gibidir. Çünkü şeytan benim suretime giremez" şeklinde nakledilmiştir.

2.1.18. Her Peygamberin Diğer Peygamberlerden bir Dostu Olması

Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın şöyle söylediğini nakletti: "Her Peygamber'in diğer peygamberlerden bir dostu vardır. Benim dostum ise atam, Halil İbrahim'dir." Sonra Rasûlullah, "İnsanların İbrahim'e en yakın olanı ona uyanlar ile bu peygamber ve ona imân edenlerdir. Allah da mü'minlerin en yakın dostu ve her türlü işlerini düzenleyip yerine getirendir" ayetini okudu. [296]

Şekil 18: İsnad Şeması – Hadis 18

Hadis, Tirmizi'de bir metin; Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise iki metin[297] ile nakledilmiştir. Metnin yer aldığı en eski eser *Tefsîr min Sünen-i Said b. Mansur* (227/841) adlı eserdir.[298] Hadisin, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan tüm rivayetleri ile Tirmizi'nin es-Sünen'inde Fadl ve Veki yoluyla gelen rivayetler, isnadındaki kopukluk nedeniyle zayıftır. Bununla birlikte rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde Müslim'den Süfyan'a kadar her tabakada bir ravi tarafından nakledilmiştir. Tasnif dönemi içerisindeki diğer eserlerde rivayeti Abdullah b. Mes'ûd'dan yalnızca Mesruk almıştır. Bu nedenle hadis, ferd-garib bir haberdir.

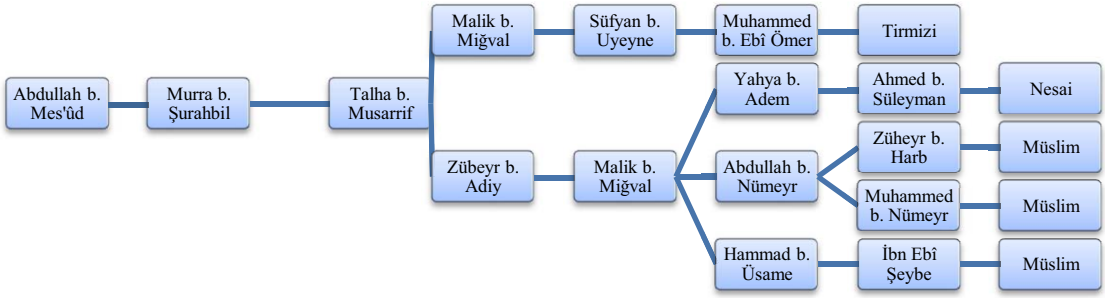
[295] İbn Hacer, Takrib, I,423; Alâi, Muhtelitîn, I, 93.
[296] Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'ân 3.
[297] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 400, 429.
[298] el-Cürcâni, Said b. Mansur, **Tefsîr min Süneni Said b. Mansur**, thk. Dr. Sa'd b. Abdillah, 1997, III, 1047, hn.501.

Hadis mana ile rivayet edilmiş olup Kütüb-i Sitte içerisindeki hadislerde anlamı değiştirecek farklılıklar bulunmamaktadır.

2.1.19. Sidretü'l-Müntehada Verilen Üç Şey

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "İsra hadisesi olduğunda Rasûlullah, altıncı kat semada bulunan Sidretü'l Münteha'ya götürüldü. Yeryüzünden oraya çıkarılan her şey Sidretü'l-Münteha'da son bulur ve oradan ileriye geçemezler. Yukarıdan indirilen şeyler de orada sona erer ve ileriye geçemezler. Rasûlullah'a burada üç şey verilmiştir: Beş vakit namaz, Bakara suresinin son ayetleri, ümmetinden Allah'a şirk koşmayan kişilerin büyük günahlarının bağışlanacağı müjdesi"[299]

Şekil 19: İsnad Şeması – Hadis 19

Hadis, Abdullah b. Mes'ûd'dan sonraki iki tabaka boyunca birer ravi tarafından nakledilmiştir. Tirmizi, hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmektedir. Metni itibariyle iki bölümden oluşan hadisin ilk bölümünde Sidretü'l-Müntehâ ve özellikleri belirtilmekte, ikinci kısımda ise Rasûlullah'a burada verilenler belirtilmektedir.

Rivayetin, Tirmizi'nin es-Sünen'i hariç diğer eserlerde yer alan versiyonlarında, ravinin Necm Suresi 16. ayeti okuduğu ve sonrasında Sidre'yi "altından yapılmış pervaneler" olarak ifade ettiği sözü de metne dahil edilmiştir. Tirmizi'nin Sünen'inde ise "Hiçbir peygambere verilmeyen üç şey" ifadesi metne

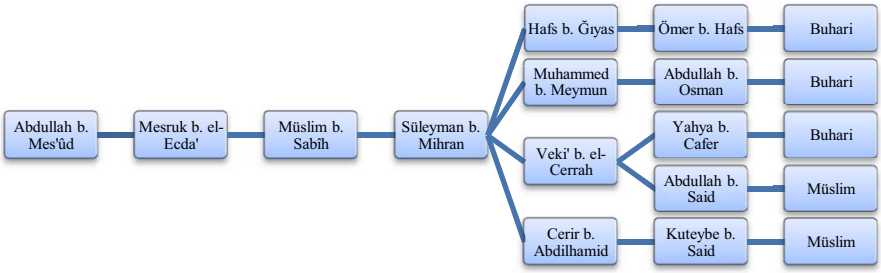
[299] Müslim, İmân, 279;Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 53; Nesai, Salât 1.

idrac[300] edilmiştir. Bu isnadda yer alan Süfyan b. Uyeyne ihtilata maruz kalan ravilerdendir.[301]

2.1.20. Rasûlullah Zamanında Gerçekleşen Beş Hadise

Abdullah b Mes'ûd şöyle dedi: "Beş olay vardır ki bunlar olup bitmiştir. Bedir savaşındaki esir alma hadisesi, Rûmlar'ın Farslar'a galib gelmesi, Bedir harbinde müşriklerin yakalanıp öldürülmeleri, ayın ikiye bölünmesi ve Duhân." [302]

Şekil 20: İsnad Şeması – Hadis 20

Hadis, mâna ile rivayet edilmiştir. Kelimelerin sıralanışı dışında anlamı etkileyebilecek bir farklılık bulunmamaktadır.

2.1.21. Sahâbenin Kızgın Kumlardan Şikayet Etmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor. "Biz Rasûlullaha kumların kızgın oluşunu şikayet ettik. Şikayetimizi gidermedi.[303]

Şekil 21: İsnad Şeması – Hadis 21

Hadisin senedinde geçen Hışf b. Malik ve babası Malik et-Tâi meçhul ravilerdir.[304] Bu nedenle hadis senedi itibariyle zayıftır.

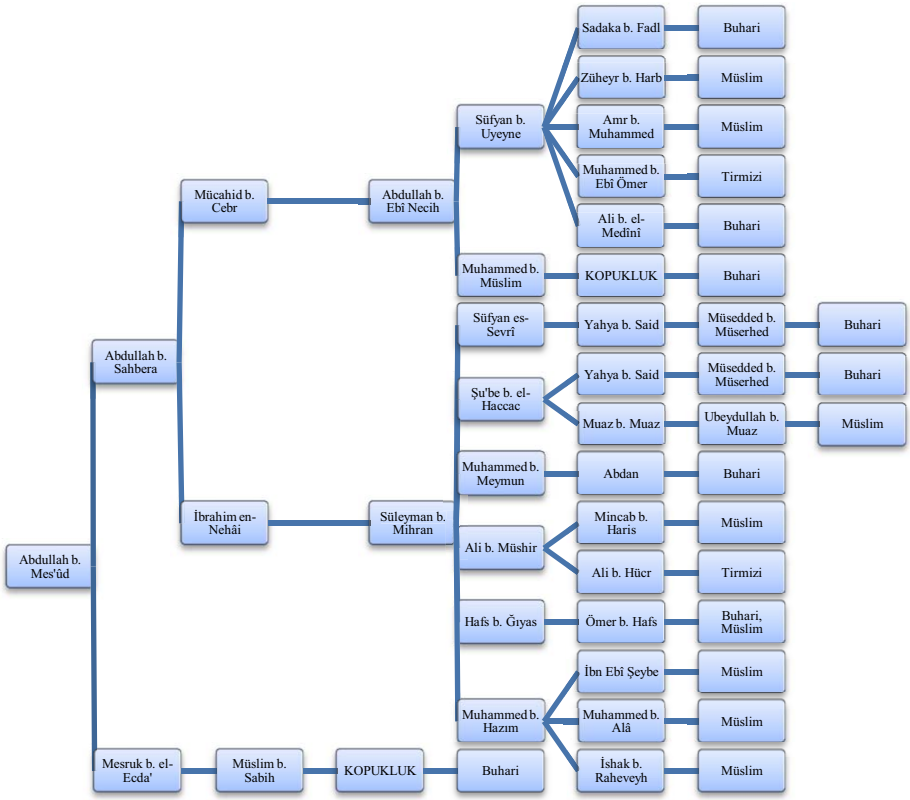
---

[300] İdrac: Hadisin sened ve metnine aslında olmayan bir şeyin karıştırılması. Bk. Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, s.126.
[301] Alai, Muhtelitîn, I, 45.
[302] Buhârî, Tefsîr-Furkan 5, Tefsîr-Duhan 1, 6; Müslim, Sıfatu'l-Münafıkın 41.
[303] İbn Mace, Salât 3.
[304] Moğoltay b. Kılıc, İkmal, IV,188. Zehebî, Mizan, III, 429.

2.1.22. Ayın İkiye Bölünmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Biz Rasûlullah ile beraber Mina'da bulunuyorken ay yarıldı ve bir parçası dağın arkasına gitti. Rasûlullah "Şahit olun" buyurdu.[305]

Şekil 22: İsnad Şeması – Hadis 22

Rivayet Buhari'de dört, Müslim'de üç ve Tirmizi'de iki yerde zikredilmiştir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde dört yerde geçmektedir.[306] Bu eserde hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan Esved b. Yezid de nakletmiştir. Rivayetin ulaşabildiğimiz en eski kaynağı Ebû Davud et-Tayalisi'nin (ö.204/819) Müsned'idir.[307] Tirmizi, hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmiştir.

Rivayet metin yönüyle incelendiğinde birtakım farklılıklar olduğu görülmektedir. Abdullah b. Sahbera-Mücahid-Abdullah-Süfyan yoluyla gelen

---

[305] Buhârî, Menâkıb 27; Menâkıbu'l-Ensâr 36, Tefsîr-Kamer 1; Müslim, Sıfatü'l-Münafıkîn ve Ahkâmuhüm 43,44, 45; Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'ân 54.
[306] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 377, 413, 447, 456.
[307] Et-Tayalisi, Müsned, thk. Muhammed b. Abdilmuhsin, Mısır, 1999, I,224, hn.278.

tariklerde yalnızca, ayın yarıldığı ve Hz. Peygamber'in "Şahit olun" buyurduğu ifade edilmektedir. Bu isnadın Ahmed b. Hanbel'de yer alan versiyonunda "İnsanlar onu gördüler" ibaresi de metne eklenmiştir. İbrahim-Süleyman b. Mihran yoluyla gelen rivayetlerde ise –Hafs-Ömer isnadı hariç- daha ayrıntılı bir şekilde nakledilmiş ayın parçalarından birinin dağın arkasında diğer parçasının ise dağın önünde veya üzerinde kaldığı ifade edilmiştir. Ali b. Hücr yoluyla gelen versiyonda bütün bunlara ilaveten Hz. Peygamber'in Kamer Suresi birinci ayetini okuduğu ifade edilmiştir. Hafs-Ömer isnadında ayın yarıldığı belirtilmekte ancak ne Hz. Peygamber'in "Şahit olun" sözü, ne de ayın parçalarının gittiği yer hakkında bilgi verilmiştir. Müsned'de geçen ve Esved yoluyla gelen rivayet ise "Rasûlullah zamanında ay bölündü öyleki onun parçaları arasında bir dağ gördüm" şeklinde nakledilmiştir.

2.1.23. İslam Ümmeti İçin Dört Fitnenin Olması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah; "Bu ümmette dört tane fitne meydana gelir ve onların sonunda yokluk vardır" buyurdu.[308]

Şekil 23: İsnad Şeması – Hadis 23

Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca bu senedle Ebû Davud'un Sünen'inde; Kütüb-i Sitte dışında da Bedr b. Osman'a kadar aynı senetle İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde zikredilmiştir.[309] Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen söz konusu rivayete bu iki eser dışında hiçbir kaynakta rastlayamadık. Bu durum hadisin güvenilirliği açısından da büyük bir problem oluşturmaktadır. Bu yönüyle Ferd/ Garib bir hadistir. Abdullah b. Mes'ûd ile Amir arasındaki ravinin bilinmemesi nedeniyle rivayet, sened açısından zayıftır.

2.1.24. İslamın Değirmeni

[308] Ebû Dâvûd, Fiten ve Melâhim 1.
[309] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Riyâd, 1409, VII, 503; hn: 37568.

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah: "İslam'ın değirmeni otuz beş, otuz altı veya otuz yedi yıl döner. Şayet onlar helak olurlarsa yolları helak olmuş olanların yoludur. Şayet onların dinleri kalırlarsa yetmiş sene devam eder" buyurdu.[310]

Şekil 24: İsnad Şeması – Hadis 24

Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Ebû Davud'un Sünen'inde zikredilmiştir. Tasnif dönemi eserlerinde el-Bezzâr'ın *Bahru'z-Zahhar*'ında hadisin Mesruk; Taberi'nin *Mu'cemü'l Kebir*'inde Mesruk ve Ebu'l Ahvas versiyonuna da rastlamaktayız.[311] Rivayetlerde anlam bakımından bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak Ebû Davud'un Sünen'inde, Abdurrahman b. Mehdi tarafından nakledilen rivayette hadis zikredildikten sonra İbn Mes'ûd'un Rasûlullah'a "Geçen süreden mi yoksa kalan süreden mi?" diye sorduğu Rasûlullah'ın ise "Geçen süre" diye cevapladığı, fakat aynı ravinin Ahmed b. Hanbel'in Müsned'de yer alan rivayetinde "Kalan süre" olarak nakledildiğini görmekteyiz. İshak ve Haccac yoluyla gelen rivayetlerde yine "Kalan süre" şeklinde rivayet edilmekte ancak soru soranın İbn Mes'ûd değil Ömer olduğu belirtilmektedir.

2.1.25. İnsanların Kıyamete Yakın Uğrayacakları Azablar

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah: "Kıyametin kopmasına yakın bazı insanlar hayvan suretine çevrilecek, yere batırılacak ve taşlanma azabına uğrayacaklardır" buyurdu.[312]

Şekil 25: İsnad Şeması – Hadis 25

Hadis Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak yalnızca bu isnad ile bilinmektedir. Ancak İbn Ömer'den benzer şekilde hadisler nakledilmiştir.[313] İbn

---

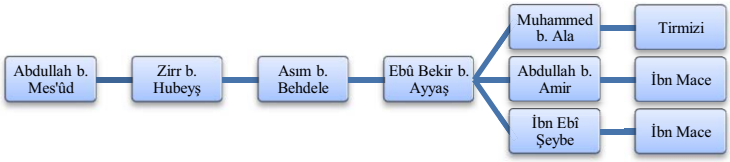
[310] Ebû Dâvûd, Fiten ve Melâhim 1.
[311] Bezzar, **Bahruz-Zahhar**, thk. Mahfuzu'r-Rahman, V,323, hn. 1942; et-Taberani, **Mu'cemü'l-Kebîr**, thk. Hamdi b. Abdilmecid, 1994, X,158, hn. 10311; IV, 236, hn.9159.
[312] İbn Mace, Fiten 29.

Ömer'den gelen rivayetlerde bu azabların kaderi inkar edenler yüzünden olacağı nakledilmektedir. Abdullah b. Mes'ûd yoluyla gelen rivayette söz konusu azab bir sebebe bağlanmamaktadır.

2.1.26. Kur'an ve Hadis ile Amel Edilmemesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah şöyle buyurdu: "Kıyamete yakın yaşları genç düşünceleri kötü bir topluluk çıkacaktır. Bunlar Kur'an okurlar fakat Kur'an köprücük kemiklerinden aşağıya geçmez. İnsanların en hayırlısı olan Muhammed'in hadislerini naklederler ancak okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkarlar."[314]

Şekil 26: İsnad Şeması – Hadis 26

Hadisin İbn Mâce'deki versiyonunda "Bunun için kim onlara rastlarsa, hemen öldürsün. Çünkü onları öldürmek, Allah katında bir ecirdir" ifadeleri ziyade olarak nakledilmiştir. Hadisin senedinde yer alan Ebû Bekir b. Ayyaş, yaşlılık döneminde ihtilata maruz kalan ravilerdendir.[315]

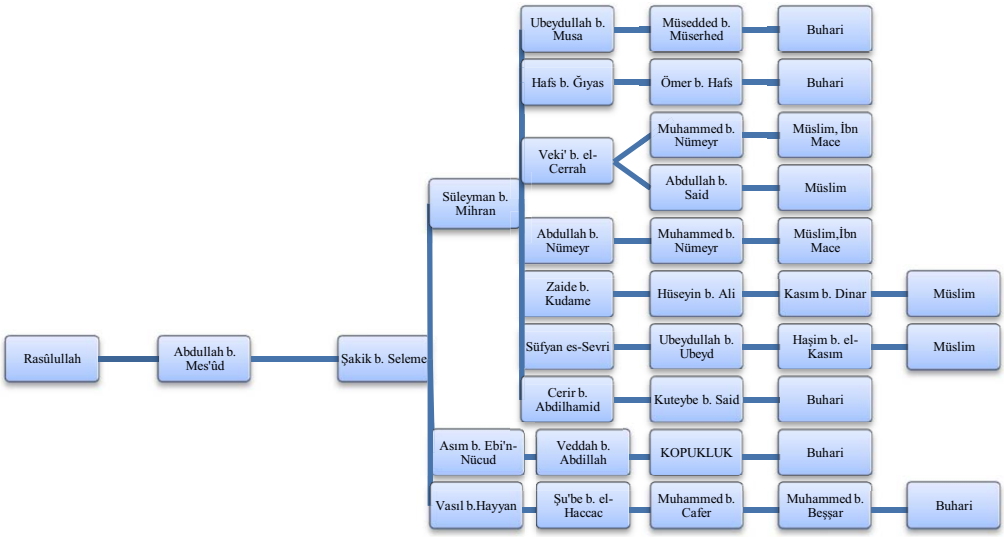
2.1.27. İlmin Kaldırılması ve Ölümün Artması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah: "Kıyametin önünde; cehaletin indiği, ilmin kaldırıldığı, hercin çoğaldığı günler vardır. Herc cinayettir" buyurdu.[316]

Şekil 27: İsnad Şeması – Hadis 27

---

[313] Tirmizi, Kader 16; İbn Hanbel, Müsned, II,108.
[314] Tirmizi, Fiten, 24; İbn Mâce, Sünne 12.
[315] İbnü'l-Acemî, el-İğtibât, I, 382.
[316] Buhârî, Fiten 5; Müslim, İlim 10; İbn Mace, Fiten 26.

Rivayet, Buhari'de dört, Müslim'de ve İbn Mâce'de bir metin ile zikredilmiştir. Hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan yalnızca Ebû Vâil Şakik b. Seleme nakletmiştir. Ancak sahâbe tabakasından Ebû Musa ve Ebû Hureyre tarafından da benzer şekillerde aktarılmıştır.[317] Bütün rivayetlerde "herc" kelimesinin "öldürmek" anlamında olduğu ifade edilmiştir. Gerek Buhari'de gerekse Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Vasıl yoluyla gelen rivayetlerde bu anlamın Habeş dilinde olduğu belirtilmektedir. Asım b. Ebi'n-Nücud kanalıyla gelen rivayetin senedinde kopukluk vardır. Bu metinde Ebû Musa, Abdullah'a "Hz. Peygamber'in herc günleri ile ilgili zikrettiği hadisi biliyor musun" diye sormuş Abdullah b. Mes'ûd'da bu hadisi zikretmiştir. Aynı metinde "İnsanların en şerlileri hayattayken kıyameti idrak edenlerdir" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade farklı bir hadistir ve metne daha sonradan eklenmiştir. Ebû Hureyre'den gelen rivayette ise ilmin azalması, cimriliğin artması, fitnelerin yayılması, hercin çoğalmasının kıyamet alametlerinden olduğu belirtilmiş ve "herc" kelimesinin "öldürmek" anlamında olduğu söylenmiştir.

2.1.28. Kıyametin Kopmasına Yakın Bir Takım Fitnelerin Olması

Abdullah b. Mes'ûd; Rasûlullah'ın "Fitnede öldürülenlerin tamamı cehennemdedir" dediğini nakletti. Bu rivayeti işiten Vabisa, Abdullah b. Mes'ûd'a "Bu ne zaman olacak" diye sordu. İbn Mes'ûd, "Kişinin beraber oturduğu kimseden emin olmadığı herc günlerinde" diyerek cevapladı. Vabisa, "O zamanı görüp idrak

[317] Buhârî, İlim 25; Müslim, İlim 11.

edersem bana ne tavsiye edersin?" dedi. Abdullah b. Mes'ûd, "Elini ve dilini fitneden uzak tut ve evindeki eşyalar gibi ol" dedi.[318]

Şekil 28: İsnad Şeması – Hadis 28

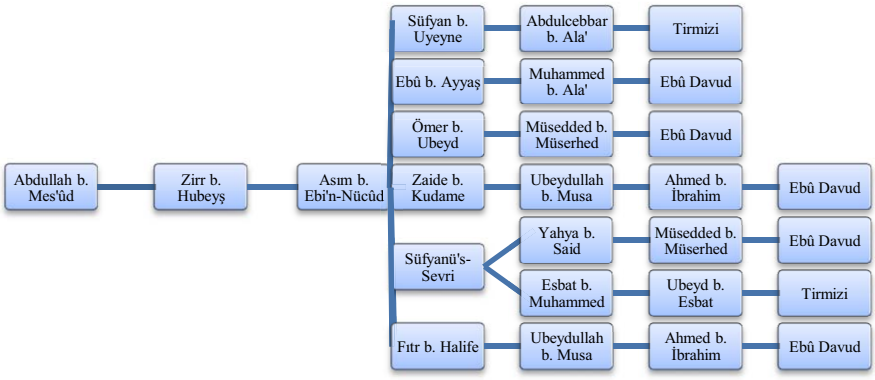

Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Ebû Davud'un Sünen'inde zikredilmiştir. Ayrıca Tasnif dönemi eserleri içinde başka bir senedi de bulunmamaktadır. Bu nedenle rivayet ferd/garib bir haberdir. Ayrıca söz konusu senette yer alan Salim ve Kasım'ın meçhul olması nedeniyle isnad zayıftır.

2.1.29. Mehdi'nin Çıkışı

Abdullah b. Mes'ûdanlatıyor: Rasûlullah, "Ehli beytimden ismi ismime uyan bir adam gelmedikçe kıyamet kopmaz" buyurdu.[319]
Rasûlullah, "Ehli beytimden ismi ismime uyan bir kişi idareye geçecektir" dedi. [320]

Şekil 29: İsnad Şeması – Hadis 29

Hadis Abdullah b. Mes'ûd'dan sonraki ilk iki tabaka boyunca birer ravi ile ile nakledilmiştir. Ebû Davud'da yer alan rivayette "İsmi ismime uyan, baba adı babamın adıyla aynı olan birini gönderir" ibaresi yer almaktadır. Tirmizi hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte rivayet, sahâbe tabakasından benzer şekillerde Ebû Hureyre ve Ali b. Ebî Talib'ten de

[318] Ebû Dâvûd, Fiten ve Melâhim 2.
[319] Ebû Dâvûd, Mehdi 1.
[320] Tirmizi, Fiten 52

nakledilmiştir.[321] Ebû Hureyre'den gelen hadis, "Dünyanın sadece bir günlük ömrü kalmış olsa da Allah o günü uzatır" şeklinde; Ali b. Ebî Talib'den gelen rivayette ise "Dünyanın sadece bir günü kalmış olsa bile Allah mutlaka ehli beytimden birini gönderir. O zulümle dolan dünyayı adaletle doldurur" şeklinde rivayet edilmiştir.

2.1.30. Ye'cüc Ve Me'cüc'ün Çıkması

Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'tan şöyle rivayet etmiştir: "İsra gecesinde İbrahim, Musa ve İsa ile karşılaştım. Onlar kıyametin ne zaman kopacağı konusunu müzakere ediyorlardı. Sözü İbrahim'e verdiler. İbrahim'in bu konuda bir ilmi yoktu. Sonra meseleyi Musa'ya sordular. Onun da bilgisi yoktu. Bunun üzerine meseleyi İsa'ya sordular. İsa: "Onun zamanını Allah'tan başka kimse bilemez ancak onunla ilgili Rabbimin bana verdiği ahitte bilgiler var" dedi ve Deccal'in çıkışını anlattı. Ardından; "Ben inip onu öldüreceğim. Sonra insanlar vatanlarına dönecekler. Fakat sonra Yecüc ve Mecüc çıkar. Onlar hızlıca gelip insanlara saldırırlar. Rastladıkları her şeyi helak ederler. Suyun başına gider tamamını içerler. Bunun üzerine insanlar yanıma gelip onları şikayet ederler. Ben de Allah'a onlar aleyhinde dua ederim. Allah onları helak eder, hepsi ölürler. Öyle ki, çürüme kokusundan yeryüzü bile etkilenir. Ben yine dua ederim. Allah yağmur yağdırır ve o yağmur cesetleri önüne katıp denize döker. Daha sonra dağlar ufaltılır ve parçalanır. Yer deri gibi yayılır. Bu olaylar geldiğinde kıyamet yaklaşmıştır. Çünkü kıyamet; doğum vakti gelen fakat doğumun ev halkı tarafından gece mi yoksa gündüz mü olacağı bilinmeyen hamile bir kadın gibidir." [322]

Şekil 30: İsnad Şeması – Hadis 30

Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca İbn Mâce'nin Sünen'inde zikredilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de benzer bir rivayet vardır.[323] Tasnif dönemi

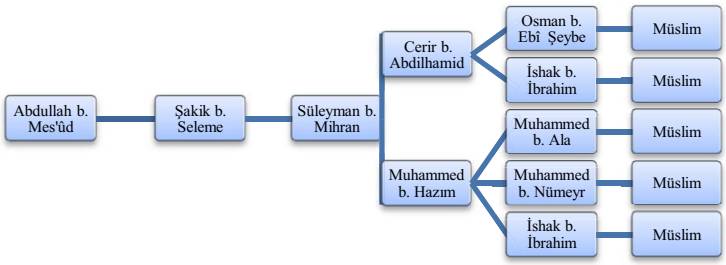
[321] Ebû Dâvûd, Mehdi I
[322] İbn Mace, Fiten 33.
[323] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 375.

içerisinde hadisin farklı bir senedi bulunmamaktadır. Hadisin ravilerinden Mü'sir saduk, makbul olarak değerlendirildiğinden hadis hasen derecesindedir.[324]

2.1.31. Deccal

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah ile beraberdik. İçlerinde İbn Sayyad'ın da olduğu bir grup çocukla karşılaştık. Çocuklar kaçtı İbn Sayyad ise oturdu. Sanki Rasûlullah bu durumdan hoşlanmamış gibiydi. Ona "Benim Allah'ın Rasûlü olduğuma imân ediyor musun" diye sordu. İbn Sayyad: "Hayır! Bilakis sen benim Allah'ın Rasûlü olduğuma imân edersin" dedi. Bunun üzerine Ömer b. Hattab, "Bana müsaade et onu öldüreyim" dedi. Rasûlullah "Eğer bu senin zannettiğin gibi deccal ise onu öldüremezsin" dedi.[325]

Şekil 31: İsnad Şeması – Hadis 31

Hadisin senedinde yer alan raviler sikadır. Ancak Cerir b. Abdilhamid[326] ve İshak b. İbrahim[327] hadis naklinde ihtilata uğrayan ravilerdendir. Rivayet tasnif dönemi eserlerinde mâna ile nakledilmiştir.

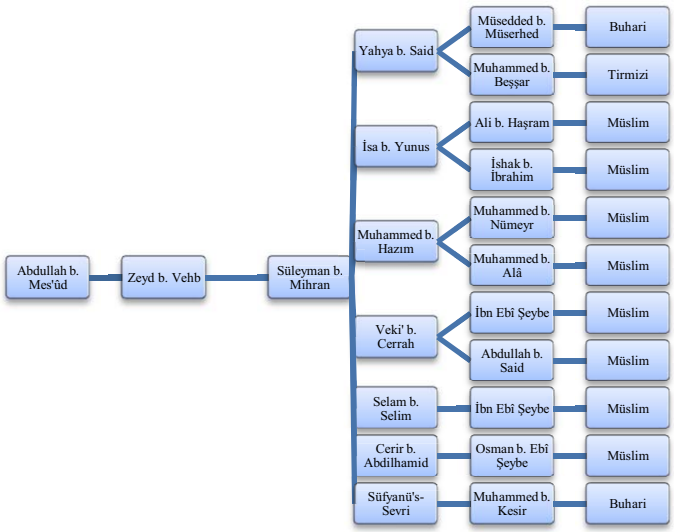
2.1.32. Fitne Zamanına Ulaşanlar

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah: "Şüphesiz benden sonra, ileride adam kayırma ve hoşlanmayacağınız bir takım işler göreceksiniz" dedi. Ona "Ya

[324] İbn Hacer, Takrib, I, 549.
[325] Müslim, Fiten ve Eşrâtu's-Sâa, 85.
[326] Alâi, Muhtelitîn, I, 17; İbnü'l-Acemî, el-İğtibât, I,76; Zehebî, Tarih, IV, 820; Ukaylî, I, 200.
[327] İbnü'l-Acemî, İğtibât, I, 49.

Rasûlullah buna ulaşırsak bize ne emredersin" diye sordular. Rasûlullah: "Üzerinizde olan hakları eda eder, kendiniz için olanları da Allah'tan istersiniz" buyurdu.[328]

Şekil 32: İsnad Şeması – Hadis 32

Rivayet Buhari'de iki, Müslim ve Tirmizi'de birer hadisle nakledilmiştir. Kütüb-i Sitte öncesi eserlerde Abdullah b. Mübârek'in Müsned'inde yer almakta[329]olan hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de beş yerde zikredilmektedir.[330] Ahmed b. Hanbel yoluyla gelen rivayetlerin biri, Abdullah b. Mes'ûd- Amr b. Şurahbil tarikiyle gelmiştir. Hadis mana ile rivayet edilmekle birlikte anlamı değiştirecek bir farklılık bulunmamaktadır.

2.1.33. Kıyametin Üzerine Koptuğu Kişiler

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Kıyamet ancak şerli insanların üzerine kopar" dedi.[331]

Şekil 33: İsnad Şeması – Hadis 33

[328] Buhârî, Fiten 2; Menâkıb 25; Müslim, İmâre 45; Tirmizi, Fiten 25.
[329] Abdullah b. Mübârek, Müsned, I, 150, hn: 244.
[330] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 384, 428, 433.
[331] Müslim, Fiten 131.

Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Müslim'de zikredilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise aynı tarikle iki yerde zikredilmektedir.[332] Hadisin senedi muttasıl ravileri sikadır.

2.1.34. Kıyamet Günü İnsana Sorulan Beş Soru

Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivayete göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde insana beş şey sorulmadıkça kişi, hiçbir yere kıpırdayamaz. Bu sorular; Ömrünü nerede ve nasıl tükettiği, gençliğini nerede yıprattığı, malını nereden kazanıp nereye harcadığı ve öğrendiği bilgileri yaşayıp yaşamadığıdır." [333]

Şekil 34: İsnad Şeması – Hadis 34

Hadisi yalnızca Tirmizi'nin Sünen'i ve Beyhaki'nin (ö.458/1065) *Şuabu'l-İmân* adlı eserinde görmekteyiz.[334] Hadisin tarikinde yer alan Hüseyin b. Kays zayıf ve hadisi terkedilen bir ravi olarak bilinmektedir.[335]

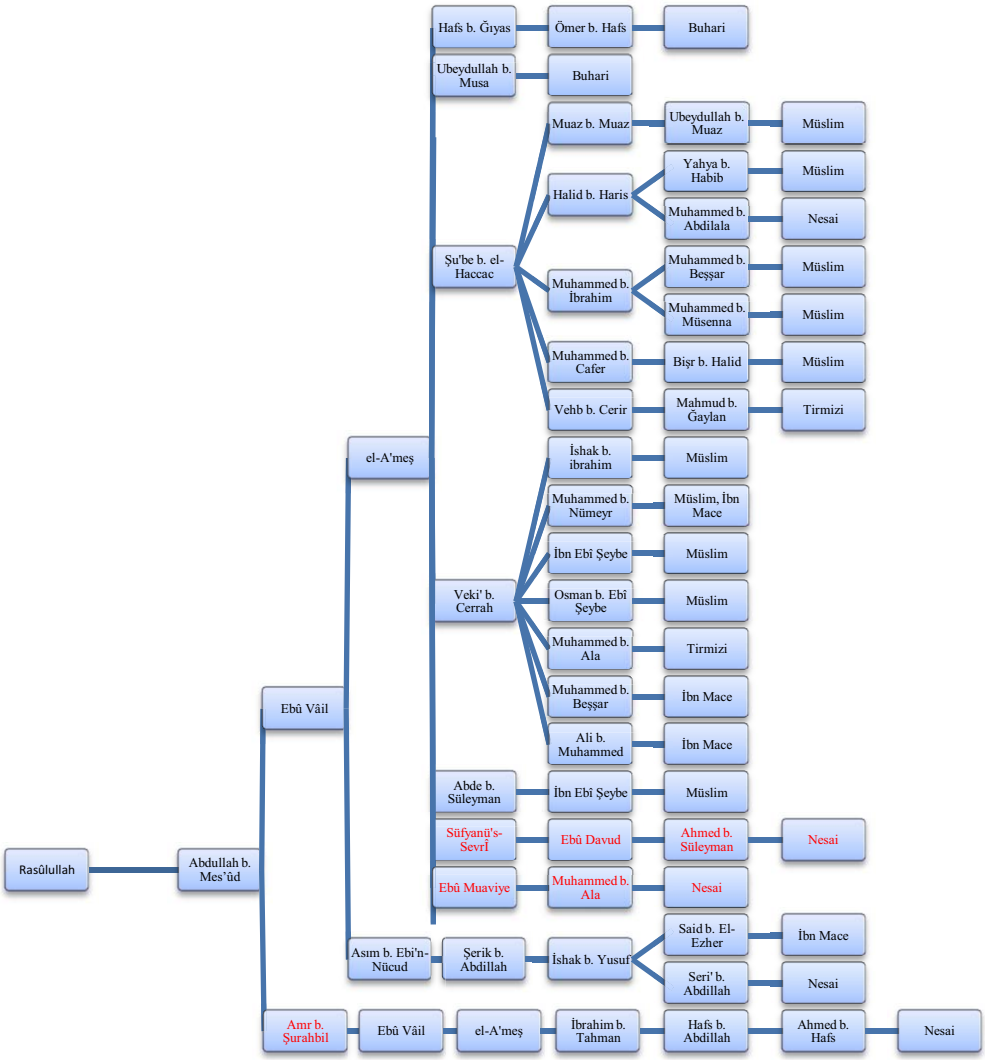
2.1.35. Kıyamet Günü Karara Bağlanacak İlk Dava

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edildi. Rasûlullah: "İnsanlar arasında kıyamet günü karara bağlanacak ilk dava kanlar ile ilgilidir" dedi.[336]

---

[332] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 395, 435.
[333] Tirmizi, Sıfatü'l-Kıyame 1.
[334] Beyhaki, **Şuabu'l-İmân**, thk. Abdulalî Abdulhamîd, 2003, III, 277, hn: 1647.
[335] Buhârî, Tarih, II, 393; Zehebî, Mizân, I,546; Tarihu'l-İslam, III, 632; en-Nesâi, **ed-Duafa ve'l-Metrukîn**, thk. Mahmud İbrahim, Haleb, 1396, I, 33; Ukaylî, **ed-Duafâu'l-Kebîr**, Abdu'lmu'tî Emin Kal'aci, Beyrut, 1984, I, 247; Zehebî, **el-Muğnî fi'd-Duafa**, thk. Nureddin Itır, I,175.
[336] Buhârî, Rikak 48, Diyet 1; Müslim, Kasâme 28; Tirmizi, Diyet 8; Nesai, Muhârebe 2; İbn Mace, Diyet 1.

Şekil 35: İsnad Şeması – Hadis 35

Hadisin en eski versiyonu Abdullah b. Mübarek'in (ö.180/796) *ez-Zühd ve'r-Rekâik*'inde geçmektedir.[337] Tasnif dönemi eserlerinde hadisin ulaşabildiğimiz tüm senedlerinde Ebû Vâil'in ismine rastlamaktayız. Bu nedenle onun bu hadiste teferrüd ettiğini söylemek mümkündür. Hadis, eş anlamlı kelimeler kullanılarak mana ile rivayet edilmiştir. Bununla birlikte Nesâi'deki Serî' b. Abdillah tarikinde "Kıyamet gününde kişi önce namazından sorulacak" ifadesi ziyadedir. Aynı tarikle gelen İbn Mace'deki rivayette böyle bir ibareye rastlamamaktayız. Hadisin senedinde yer alan Seri' b. Abdillah, hakkında fazla bilgi olmayan meçhul bir ravidir.[338] Bununla

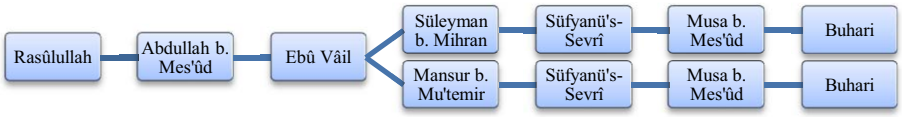
[337] Abdullah b. Mübarek, **ez-Zühd ve'r-Rakâik**, thk. Habib Rahman A'zâmi, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I, 478, hn. 1358.
[338] İbn Hacer, **Lisânu'l-Mizân**, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2002, IV, 21; Zehebî, Mizân, II,116.

birlikte senetteki Asım ve Şerik'in, hafıza yönünden cerhe uğramış raviler olduğu unutulmamalıdır.[339] Tirmizi hadisi hasen sahih olarak değerlendirmektedir.

2.1.36. Cennet Ve Cehennemin Yakın Olması

Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: "Cennet sizden herbirinize ayakkabısının bağından daha yakındır. Cehennem de bunun gibidir."[340]

Şekil 36: İsnad Şeması – Hadis 36

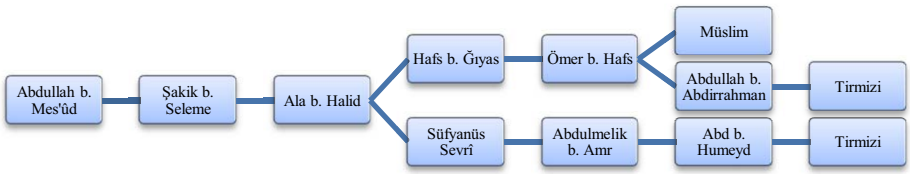

Rivayet, Buhari'de bir hadis ile nakledilmiştir. Ayrıca, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de üç ayrı yerde geçmektedir.[341] Hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan yalnızca Ebû Vâil nakletmiştir. Gerek Buhari'de, gerekse Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan metinler aynı şekilde, aynı lafızlarla nakledilmiştir.

2.1.37. Meleklerin Cehennemi Çekmesi

Abdullah b. Mes'ûd: "Kıyamet günü Cehennem, yetmiş bin bağı olduğu halde getirilecek. Her bağla onu çeken yetmiş bin melek olacaktır."[342]

Şekil 37: İsnad Şeması – Hadis 37

Hadisin Ala b. Halid dışındaki ravileri sikadır. Ala b. Halid ise İbn Hacer tarafından sadûk olarak değerlendirilmiş, Ukayli, hadislerinin ızdırablı olduğunu,

---

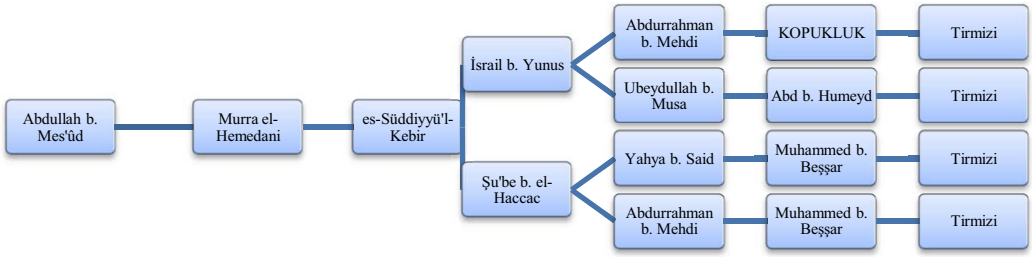
[339] İbn Adi, el-Kâmil, V, 10; Mizzi, Tehzîb, XIII, 477.
[340] Buhârî, Rikak 29.
[341] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 387, 413, 442.
[342] Müslim, Cennet ve Sıfatu Naimihâ 29; Tirmizi, Sıfatü Cehennem, 1.

Buhari ise yalancılıkla suçlandığını ifade etmiştir.[343] Rivayet mevkuf olarak nakledilmiştir.

2.1.38. Tüm İnsanların Cehenneme Uğraması

Abdullah b. Mes'ûd'un rivayet ettiğine göre, Rasûlullah şöyle buyurdu: "Tüm insanlar Cehenneme uğrayacak, daha sonra amelleri sayesinde oradan çıkıp kurtulacaklardır. Oradan ilk çıkanlar şimşeğin parlaması gibi oradan çıkarlar. Sonra rüzgar gibi, sonra atın koşması gibi, sonra süvari gibi, sonra koşan bir adam gibi, daha sonra da yürüyen birkişi gibi oradan çıkarlar."[344]

Şekil 38: İsnad Şeması – Hadis 38

Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Tirmizi'de bir metin ile nakledilmiştir. Ayrıca İsrail tarikiyle Darimi'de, hem İsrail hem de Şu'be tarikleriyle de Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır.[345] Tirmizi'de ve Darimi'de nakledilen hadisler harfi cerin kullanımı dışında aynıdır. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki rivayetler ise mana ile nakledilmiş, metnin de yalnızca ilk cümlesi aktarılmıştır. Bununla birlikte Şu'be yoluyla gelen rivayetler mevkuf, İsrail yoluyla gelen rivayetler merfûdur. Tasnif dönemi eserleri içerisinde hadisin Murra-Süddi tariki dışında gelen başka bir senedine rastlayamadık. Süddî'nin zabt bakımından mecruh bir ravi olması nedeniyle[346] Tirmizi hadisi hasen olarak değerlendirmiştir.

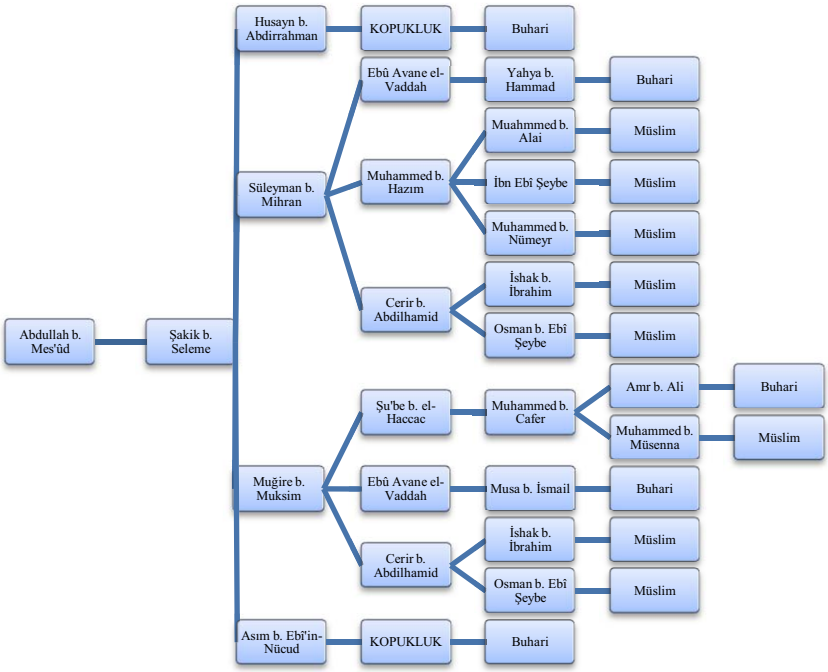
---

[343] İbn Adî, el-Kâmil, VI, 377; Zehebî, Mizan, III,98; Ukayli, ed-Duafâ, III, 344.
[344] Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 19.
[345] Darimi, Rikak 89; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 433, 435.
[346] Zehebî, Tarih, III, 371. Moğoltay b. Kılıc, İkmal, II, 187;

2.1.39. Rasûlullah'ın Havzın Başına İlk Gelen Kişi Olması

Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın şöyle söylediğini rivayet etti: "Ben havzın yanına sizden önce varacağım. Sizden bazı kişiler bana o kadar yaklaştırılacak ki uzansam onları tutacağım. Fakat onlar geri çekilecekler. Ben: "Ey Rabbim! Onlar benim ashâbım" diyeceğim. Bana: "Onların senden sonra neler ortaya koyduklarını bilmezsin" denilecek.[347]

Şekil 39: İsnad Şeması – Hadis 39

Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Ebû Vâil Şakik b. Seleme tarafından aktarılan hadis, Ebû Heysem b. Küleyb eş-Şâşî'nin (ö.335/946) Müsned'inde Zirr b. Hubeyş tarafından da nakledilmiştir.[348] Bununla birlikte sahâbe tabakasından Cündüb b. Abdillah ve Enes b. Malik tarafından da benzer şekillerde rivayet edilmiştir.[349] Mana olarak aktarılan hadislerin metinlerinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Buhari'de Süleyman b. Mihran tarikiyle gelen hadiste yalnızca "Ben havzın yanına sizden önce varacağım" kısmı zikredilmektedir. Müslim'de yer alan rivayetlerde ise

[347] Buhârî, Fiten 1; Rikak 53; Müslim, Fedâil 32.
[348] Eş-Şâşî, Müsned, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, Medine, 1410, II,122, hn.658.
[349] Buhârî, Rikak 53; Müslim, Fedâil, 25, 40.

Hz. Peygamber'in bir kavimle tartışacağı ve onlara karşı üstünlük verileceği ifade edilmektedir.

İncelediğimiz hadisin İbn Mâce'de yer alan benzer bir versiyonu bulunmaktadır: Buna göre Abdullah b. Mes'ûd şöyle söylemiştir:

"Rasûlullah Arafat'ta devesi üstünde iken; "Ashâbım! Bu gün hangi gündür, bu ay hangi aydır ve bu belde hangi şehirdir biliyor musunuz?" diye sordu. Ashâb: "Bu belde mukaddes bir şehirdir, bu ay mukaddes bir aydır ve bu gün mukaddes bir gündür" dediler. Rasûlullah: "Bu şehriniz, bu gününüz ve bu ayınız nasıl mukaddes ise, şüphesiz mallarınız ve canlarınız da haram ve mukaddestir. İyi biliniz ki, ben Kevser havuzunun başına sizden önce varacağım. Diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim. O gün yüzümü karartmayın. Bilmiş olun ki, o vakit ben bazı insanları kurtaracağım. Bazı insanlar da benden kurtarılacak. Bunun üzerine ben, "Ey Rabbim! Onlar benim ashâbım" diyeceğim. Allah Teâla: "Onların senden sonra neler ortaya koyduklarını bilmezsin" buyuracak" [350]

Söz konusu hadisin tariki şu şekildedir: Abdullah b. Mes'ûd>Murra b. Tayyib>Amr b. Murra> Said b. Sinan>Zafir b. Süleyman>İsmail b. Tevbe>İbn Mâce

Hadisin bu versiyonu ise yalnızca İbn Mâce'de geçmektedir. Bununla birlikte senedinde bulunan Zâfir b. Süleyman zayıf, hatası çok olan bir ravi olarak kabul edilmektedir.[351]

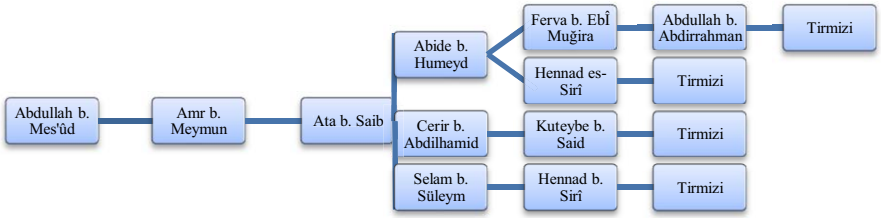
2.1.40. Cennet Kadınları

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor. Rasûlullah; "Hurilerin bacaklarının beyazlığı iliklerine kadar yetmiş kat elbisenin altında görülür. Çünkü Allah, "Onlar yakut ve mercan gibidirler" buyurdu. Yakut öyle bir taştır ki arkasında bir ip olsa şeffaflığı nedeniyle görülür"[352]

---

[350] İbn Mace, Menasık 76.
[351] Ukaylî, ed-Duâfa, II,95; İbnü'l-Cevzî, **ed-Duafâ ve'l-Metrukîn**, thk. Abdullah el-Kadı, Beyrut, 1406, I, 291; Zehebî, Tarih, IV, 851.
[352] Tirmizi, Sıfatu'l-Cenne 5.

Şekil 40: İsnad Şeması – Hadis 40

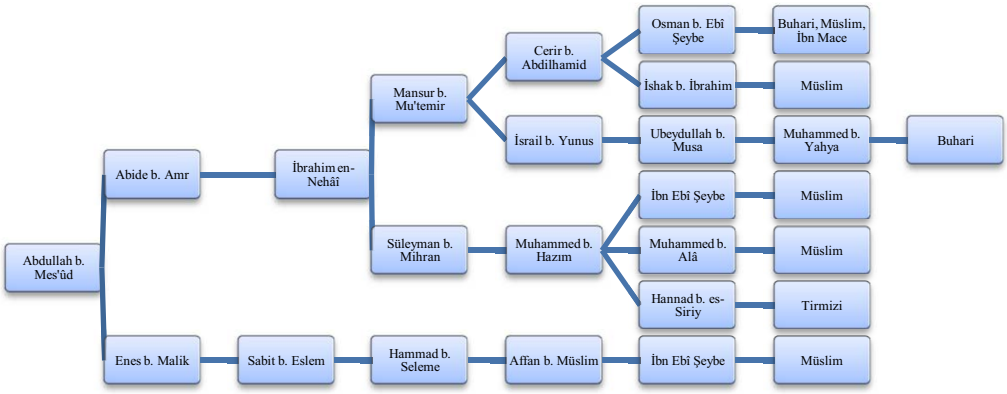

Hadisin senedinde geçen Ata b. Saib ve Cerir b. Abdilhamid'in sika raviler olduğu ancak yaşlılık dönemlerinde ihtilata maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Bununla birlikte Abide b. Humeyd sadûk olarak değerlendirilmiş ve hata yaptığı söylenmiştir.Hadisin bulabildiğimiz tüm metinleri, Amr b. Meymun-Ata b. Saib tarikiyle nakledilmiştir.

2.1.41. Cehennemden En Son Çıkacak Olan Kişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, şöyle buyurdu: "Ben ateş ehlinin cehennemden en son çıkanını ve cennete en son girenini biliyorum. O, Cehennemden emekleyerek çıkar, ona "Git, cennete gir" denilir. Oraya gider fakat onu dolu olarak bulur. "Ya Rabb! Ben Cenneti dolu buldum" diyerek geri döner. Ona tekrar "Git ve cennete gir" denilir. O tekrar gider ve "Ya Rabb! Ben orayı dolu buldum" der. Ona "Sen git ve Cennete gir" denir. O yine üçüncü defa "Ya Rabb! Ben orayı dolu buldum" der. Bunun üzerine "Oraya git, dünyanın on katı senindir" denir. Adam: "Ya Rabb! Sen Melik olduğun halde banimle alay mı ediyorsun" der." [353]

Şekil 41: İsnad Şeması – Hadis 41

[353] Buhârî, Rikak 51, Tevhîd 36; Müslim, İmân 308, 309; Tirmizi, Sıfatü Cehennem 10; İbn Mace, Zühd 39.

Süleyman b. Mihran-Muhammed b. Hazım tarikiyle rivayet edilen metinde; Cennete en son giren kişiye "Geçmişte içinde yaşadığın zamanı hatırlar mısın" diye sorulduğu, onun "Evet" demesi üzerine "Öyleyse ne istersen iste dilediğin sana verilecek" dendiği ifade edilmiştir.

Enes b. Malik tarikiyle gelen rivayet ise farklı ve uzun bir metin ile nakledilmiştir. Buna göre:

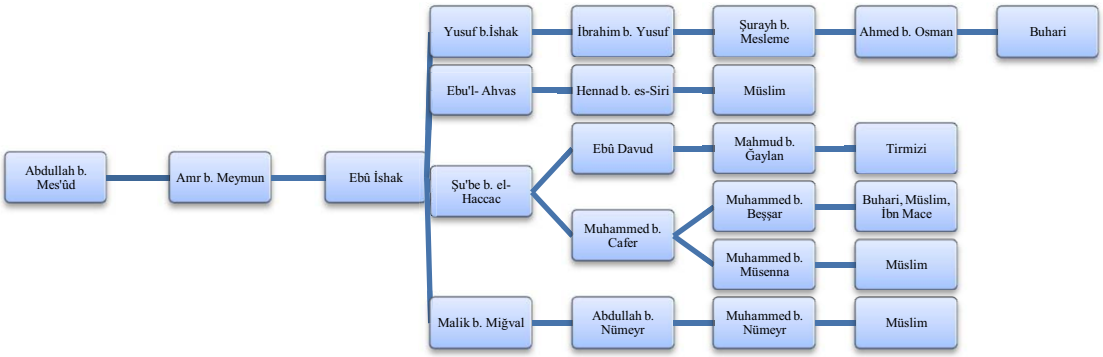
"Cennete en son giren kişi, bazen yürüyerek bazen düşerek, bazen de ateşin yüzünü yalamasıyla Cehennemi geçer ve ona bakarak, "Beni senden kurtaran Allah ne yücedir. Allah bana; benden evvel ve benden sonrakilere vermediklerini verdi" der. Sonra bu adam bir ağaç görür ve "Ya Rabbi! Beni bu ağaca yaklaştır da gölgesinde dinlenip suyundan içeyim" der. Allah Teala: "Ey Ademoğlu! Bunu sana versem arkasından başka şey istersin" buyurur. Adam: "Hayır istemem ya Rabbi!" der. Bunun üzerine Allah Teâla, onun isteğini kabul eder ve onu ağaca yaklaştırır. Adam burada ağacın gölgesinde dinlenir suyundan içer sonra ilerde daha güzel başka bir ağaç görür. Dayanamaz ve "Ya Rabbi! Beni bu ağaca yaklaştır da gölgesinde dinleneyim, suyundan içeyim. Başka bir şey istemem" der. Allah Teâla: "Ey Ademoğlu! Daha önce benden bir şey istemeyeceğine dair bir söz vermemiş miydin? Seni oraya ulaştırsam başka bir şey istersin" der. Adam: "Ya Rabbi! Beni oraya yaklaştır. Başka bir şey istemem" diye cevap verir. Allah onun bu isteğini mazur görür ve onu ağaca yaklaştırır. Adam ağacın gölgesinde dinlenir, suyundan içer. Fakat daha sonra Cennetin kapısında daha güzel başka bir ağaç görür. Dayanamayıp; "Ya Rabbi! Beni bu ağaca yaklaştır da gölgesinde dinleneyim, suyundan içeyim. Başka bir şey istemem" der. Allah Teâla "Ey Ademoğlu hani başka bir şey istemeyecektin" buyurur. Adam: "Evet ama bu sondur başka bir şey istemeyeceğim" diye yanıtlar. Allah onun bu isteğini de mâzur görür ve onu ağaca yaklaştırır. Adam bu sefer Cennetten gelen sesleri duyar ve "Ya Rabbi! Beni oraya sok" der. Allah Teâla kuluna: "Benden isteklerin ne zaman biter? Sana dünya kadar ve onun benzeri bir yer versem acaba razı olur musun" buyurur. Adam: "Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbi olduğun halde benimle alay mı ediyorsun" der. Allah Teâla: "Şüphesiz ki ben

seninle alay etmiyorum. Ancak ben dilediğim her şeyi yapmaya kadirim" buyurur."[354]

2.1.42. Cennete Yalnızca Müslümanların girmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah bize; "Siz cennet ehlinin dörtte biri olmaya razı mısınız" diye sordu. "Evet" dedik. Bunun üzerine "Cennet ehlinin üçte biri olmaya razı mısınız" diye sordu. Biz "Evet" dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Nefsim elinde olana yemin olsun ki ben sizin cennet ehlinin yarısı olmanızı arzularım. Çünkü cennete Müslüman olan kimselerden başkası giremeyecektir. Siz şirk ehlinin içinde kara öküzün derisi üzerindeki beyaz kıl veya kırmızı öküzün derisindeki siyahlık gibisiniz" buyurdu.[355]

Şekil 42: İsnad Şeması – Hadis 42

Hadis mana ile nakledilmiştir. Ebu'l-Ahvas ve Malik b. Miğvâl yoluyla gelen hadislerin metinlerinde "Cennete Müslüman olandan başkası giremeyecek" kısmı bulunmamaktadır.

2.1.43. Cennetin Vasfı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Mîrâc'a çıkarıldığım gece İbrahim ile karşılaştım. O bana şöyle dedi: "Ya Muhammed! Ümmetine benden selam söyle. Onlara cennetin toprağının güzel, suyunun tatlı

[354] Müslim, İmân 310.
[355] Buhârî, Rikak 45, Eymân ve'n-Nüzûr 3; Müslim, İmân 376, 377, 378; Tirmizi Sıfatü'l Cenne 13, İbn Mace , Zühd 34.

olduğunu haber ver. Cennet'te öyle ovalar var ki, oraya atılacak tohum "Ben, Allah'ı tenzih ederim, hamdolsun Allah'a, O'ndan başka ilah yoktur. O, en büyüktür" sözüdür."[356]

Şekil 43: İsnad Şeması – Hadis 43

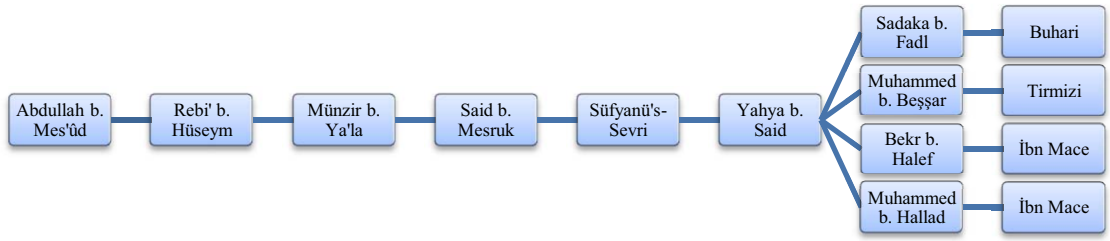

Hadis, Kütüb-i Sitte içerisindeki eserlerde yalnızca Tirmizi'de tek bir senedle yer almaktadır. Bununla birlikte münekkidler, senedde geçen Abdurrahman b. İshak[357] ve Seyyar b. Hatim'i[358] zayıf raviler olarak değerlendirmişlerdir. Rivayetin Tasnif dönemi içerisindeki eserlerde de farklı bir tariki bulunmamaktadır. Tirmizi rivayeti, hasen-garib olarak değerlendirmiştir.

2.1.44. Rasûlullah'ın Ecel ve Emel Tasviri

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Bir gün, Hz. Peygamber kare şeklinde bir şekil çizdi. Sonra onun ortasına bir çizgi çekti. Ardından ortadaki çizginin yanına birçok çizgi ekledi. Daha sonrada karenin dışına da bir çizgi çekti. Hz. Peygamber "Bunun ne olduğunu biliyor musunuz" dedi. Orada bulunanlar "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber; "Ortadaki çizgi insandır onun yanındaki çizgiler insana isabet eden musibetlerdir. Bu musibetler ona her yerden yönelir. Kare şekli ise onu çevreleyen eceldir. Karenin dışındaki çizgi de emeldir" buyurdu.[359]

Şekil 44: İsnad Şeması – Hadis 44

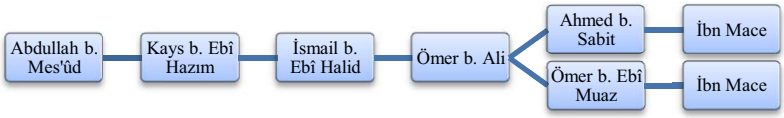
[356] Tirmizi, Daavât 58.
[357] İbnü'l-Cevzi, ed-Duafâ, II, 89;el-Aynî, Meğânil-Ahyâr, II,171;
[358] Moğoltay b. Kılıc, İkmâl, VI, 184; İbn Hacer, Tehzib, IV, 290.
[359] Buhârî, Rikak 4; Tirmizi, Sıfatü'l-Kıyame 22; İbn Mace, Zühd 27.

Hadisin ravileri sikadır. Tirmizi de rivayeti sahih olarak değerlendirmektedir. Metin mâna ile nakledilmiştir.

2.1.45. Ecel

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah şöyle buyurdu: Kişinin eceli bir yerde olduğunda, ihtiyacı onu oraya çeker. Ömrünün sonu geldiğinde Allah onun ruhunu alır. Kıyamet günü o yer "Ey Rabbim! İşte bu, bana emanet ettiğindir" der.[360]

Şekil 45: İsnad Şeması – Hadis 45

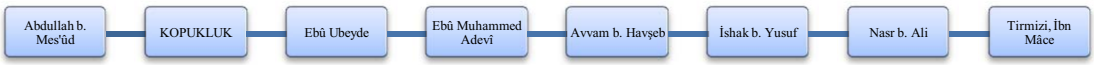

Kütüb-i Sitte içinde yalnızca İbn Mâce'de zikredilen rivayetin en eski kaynağı Yahya b. Sellam'ın (ö.200/815) *Tefsir*'idir.[361] Hadisin, tasnif dönemi eserleri içinde yer alan tüm metinleri Kays ve İsmail yoluyla nakledilmiştir. Yahya b. Said el-Kattan, Kays b. Ebî Hazım'ın hadislerinin münker olduğunu ifade etmiş, diğer hadis münekkidleri ise onun hadisleriyle ihticac edilebileceğini söylemişlerdir. [362]

2.1.46. Ölen Küçük Çocuklar

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Sizden her kimin üç çocuğu büluğ çağına girmeden vefat ederse onlar, ana babaları için Cehennem azabına karşı bir korunak oluşturur."[363]

Şekil 46: İsnad Şeması – Hadis 46

Hadisin senedi, Ebû Ubeyde ile Abdullah b. Mes'ûd arasında kopukluk olması nedeniyle zayıftır. Tirmizi hadisin garib olduğunu belirtmektedir.

---

[360] İbn Mace, Zühd 31.
[361] Yahya b. Sellâm, **Tefsîr,** thk. Hind Şelebî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, II, 683.
[362] Alâi, Muhtelitin, I, 99.
[363] Tirmizi, Cenâiz 64; İbn Mâce, Cenâiz 57.

2.1.47. Çocuğunu Diri Diri Gömen Kişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Çocuğu diri diri gömen de, gömülen de cehennemdedir" dedi. [364]

Şekil 47: İsnad Şeması – Hadis 47

Hadisin senedindeki Ebû İshak, daha önce de belirtildiği gibi yaşlılık döneminde hafızası zayıflamış ve hadisleri karıştırmış bir ravidir. Diğer raviler sikadır. Bu rivayet, Hz. Peygamber'den gelen "Peygamber cennettedir, şehitler cennettedir, küçükken ölen çocuk cennettedir, diri diri gömülen çocuk cennettedir"[365] gibi pek çok hadisle çelişmektedir. Cahiliye döneminde bir kadın doğum yapacağı zaman bir çukur kazılır, şayet çocuk erkek olursa ebe onu alır, kız olursa toprağa atarak gömerdi. Bu nedenle 'gömen'den kastın ebe olduğu 'gömülen' den kastın da kendisi adına gömülen yani çocuğun annesi olduğu şeklinde hadis, te'vil yapılmıştır.[366]

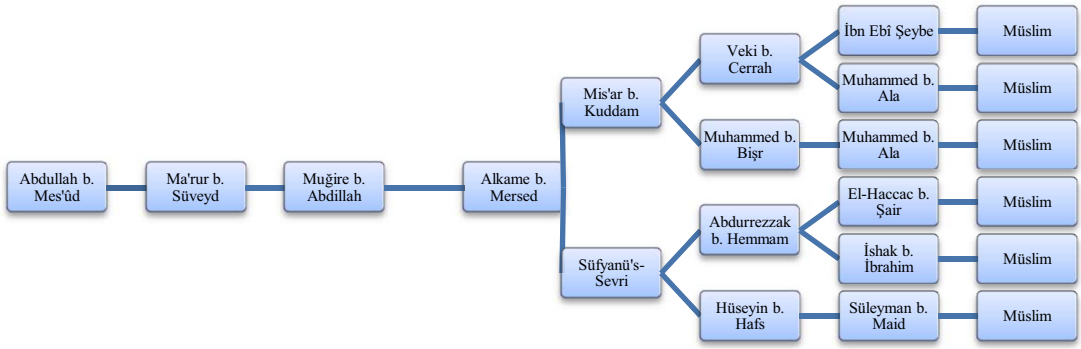
2.1.48. Allah Hiçbir Şeyi Vaktinden Önce Yaratmaz

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir: Ümmü Habibe "Allah'ım bana eşim Rasûlullah, babam Ebû Süfyan ve kardeşim Muaviye ile fayda ver" diye dua etmişti. Rasûlullah "Sen Allah'tan belirlenmiş ecelleri, pay edilmiş rızıkları, varılmış izleri istiyorsun. Allah onlardan hiçbirini vakti gelmeden yaratmakta acele etmez ve zamanı geleni de sonraya bırakmaz. Şayet sen Cehennem azabından ve kabir azabından korunmayı isteseydin senin için daha hayırlı olurdu" buyurdu. Sonra bir adam, "Ya Rasûlullah maymunlar ve domuzlar, sureti değiştirilenlerden midir" dedi. Hz. Peygamber, "Şüphesiz Allah bir toplumu helak ederse onlardan bir nesil ve soy meydana getirmez. Şüphesiz maymunlar ve domuzlar bundan öncede vardı" dedi. [367]

---

[364] Ebû Dâvûd, Sünne 17.
[365] Ebû Dâvûd, Cihad 25.
[366] El-Kârî, Nureddin Ali, **Mirkâtü'l-Mefâtîh**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2002, I, 186.
[367] Müslim, Kader 32,33.

Şekil 48: İsnad Şeması – Hadis 48

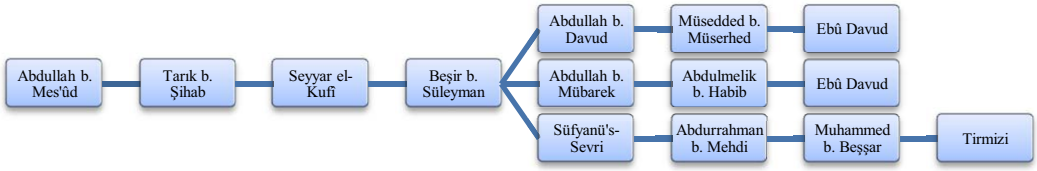

Hadis Kütüb-i Sitte içerisinde Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak yalnızca Müslim'de yer almaktadır. Hadisin ravileri sikadır.

2.1.49. İhtiyacı Olanın İhtiyacını İnsanlardan İstemesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "İhtiyacını gidermek için başkasına el açan kimsenin ihtiyacı giderilmez. Kim ihtiyacını Allah'tan isterse Allah ona acele bir rızık veya ertelenmiş ölümle yardım eder" buyurdu.[368]

Şekil 49: İsnad Şeması – Hadis 49

İlk dönem eserleri içerisinde hadis, yalnızca bu kanalla aktarılmıştır. Senedindeki raviler sikadır. Rivayet mana ile nakledilmiştir. Ebû Davud'da hadisin son cümlesi "Allah ona ya hemen zenginlik ya da hemen ölüm verir" şeklinde nakledilmiştir.

2.1.50. İnsanın Anne Karnında Kırk Günde Oluşması

Abdullah b. Mes'ûd Rasûlullah'ın şöyle söylediğini rivayet etti: "Kişinin annesinin karnında oluşması kırk günde meydana gelir. Sonra bu kadar bir sürede kan pıhtısına dönüşür. Sonra yine bu kadar bir süre içinde et parçasına dönüşür.

[368] Ebû Dâvûd, Zekât 28; Tirmizi, Zühd 18.

Sonra ona bir melek gönderilir. Meleğe; onun rızkı, eceli, işi, saîd mi yoksa şaki mi olacağını yazması emredilir. Allah'a yemin olsun ki, bir kişi ki; cennet ehlinin ameli ile amel eder hatta kendisi ile cennet arasında yalnızca bir zira' kalır. Ancak, ateş ehlinin amelini yapmaya başlar ve bu hal üzerine ölür. Bundan dolayı Cehenneme girer. Bir kişi de ateş ehlinin ameli ile amel eder hatta kendisi ve cehennem arasında yalnızca bir zira' kalır. Fakat yazısı onu geçer cennet ehlinin ameli ile ömrünü tamamlar ve cennete girer."[369]

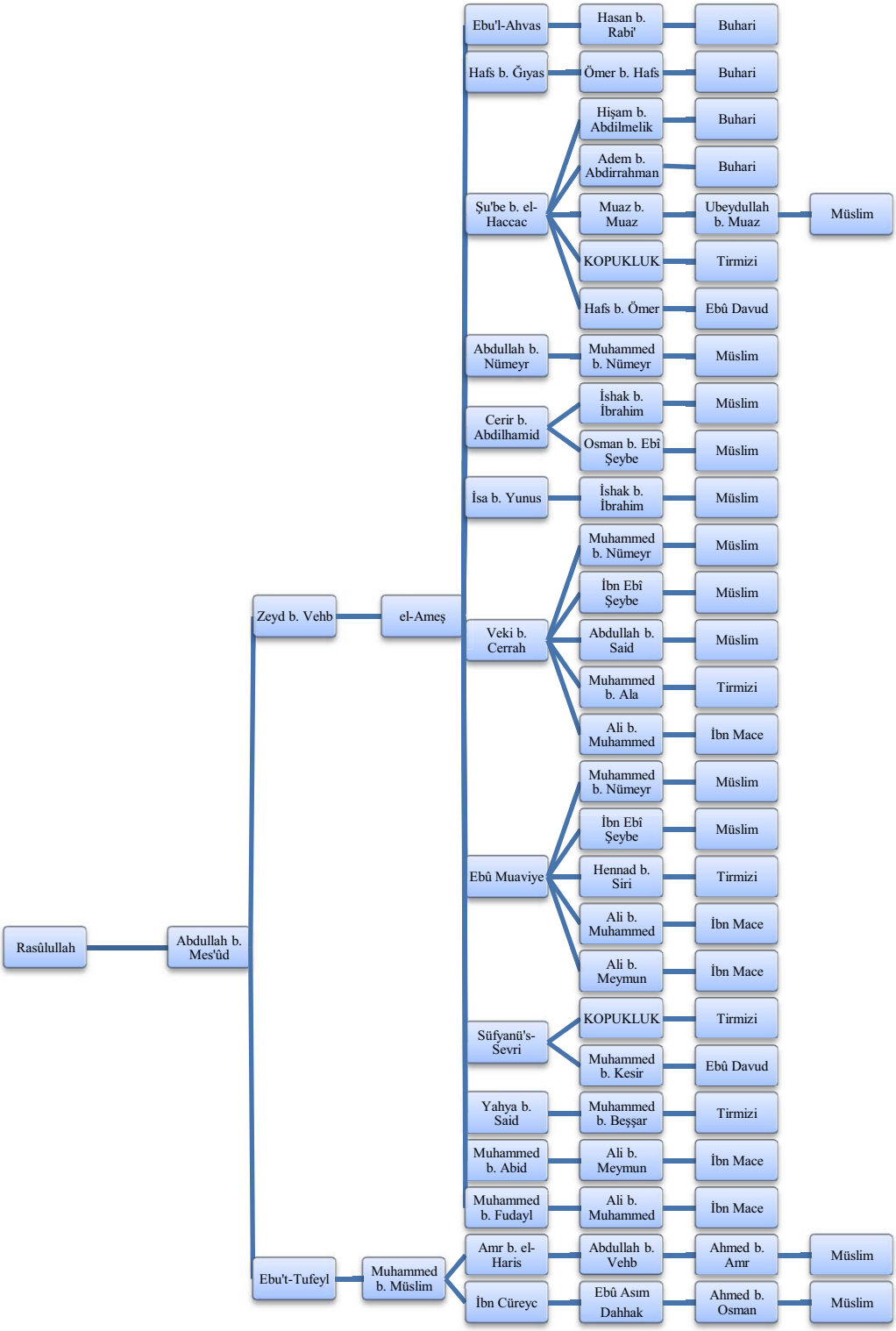
Aşağıda isnad şemasında görüldüğü gibi rivayeti, Kütüb-i Sitte içerisinde Abdullah b. Mes'ûd'dan iki ayrı ravi almış, bunlardan Zeyd-Ameş yoluyla gelen rivayet on iki ravi tarafından aktarılmıştır. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde dört yerde geçen hadisin,[370] Ebû Ubeyde tarikiyle gelen versiyonu da bulunmaktadır. Rivayet benzer şekilde sahâbe tabakasından Huzeyfe b. Esid'den de aktarılmıştır.[371]

Metin olarak incelendiğinde hadisin iki bölümden oluştuğu görülmektedir. Bunlardan ilk kısım insanın anne karnındaki oluşum sürecini, ikinci kısım ise kaderi ile ilgili hususları kapsamaktadır. Şu'be-Hişam b. Abdilmelik yoluyla gelen ve İbn Mâce'de yer alan metinlerde "ona ruh üfürülür" şeklinde bir ibare bulunmamaktadır. Ebu't-Tufeyl yoluyla gelen rivayetlerde ise meleğin Rabbine "O, erkek mi, dişi mi olacak" şeklindeki sorusu, daha sonra meleğin ecel ve rızıkla ilgili soruları yer almıştır.

---

[369] Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6, Ehadisü'l -Enbiyâ 1, Kader 1, Tevhîd 28; Müslim, Kader 1, 3; Ebû Dâvûd, Sünne 16; Tirmizi, Kader 4, İbn Mace, Sünne 10.
[370] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 374, 382, 414, 430.
[371] Müslim, Kader 3.

Şekil 50: İsnad Şeması – Hadis 50

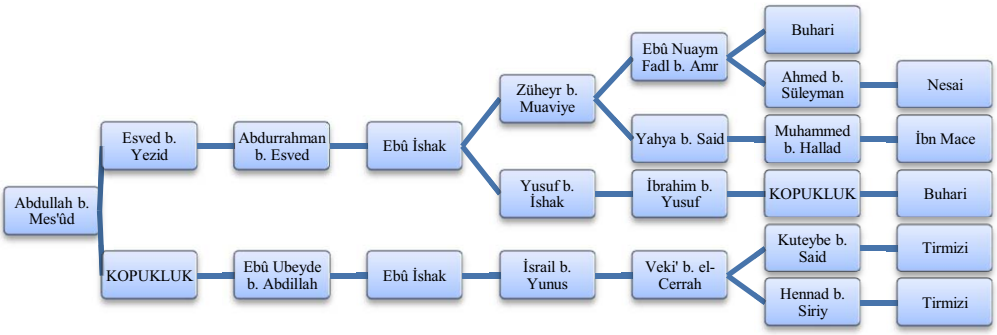

2.2. İBADET İLE İLGİLİ HADİSLERİ

2.2.1. Taharetlenme

Abdullah b. Mes'ûd şöyle anlatıyor: Rasûlullah ihtiyacını gidermek için çıktı. Yanında ben vardım. Kendisine üç taş getirmemi istedi. Onun için iki taş ve bir tezek buldum. Onları getirdim. İki taşı aldı "Bu pistir" diyerek tezeği attı.[372]

Şekil 51: İsnad Şeması – Hadis 51

Tirmizi'de yer alan hadis senedinde kopukluk olması nedeniyle zayıftır. Ayrıca İbrahim b. Yusuf ile Buhari arasında da kopukluk vardır. Ebû İshak ve İsrail yaşlılık dönemlerinde ihtilata uğrayan ravilerdendir.

2.2.2. Taş ve Kemik ile Temizlenme

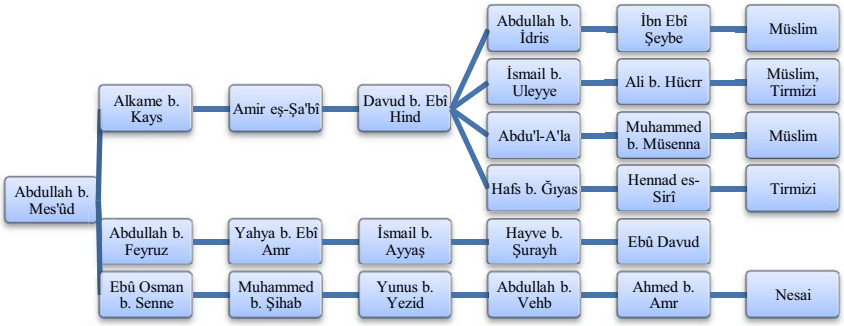
Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah "Tezek ve kemik ile taharetlenmeyin. O cin kardeşlerinizin azığıdır" buyurdu.[373]

Bu hadisin Ebû Davud'da geçen versiyonunda cinlerin Hz. Peygamber'in yanına geldiği ve ondan "Ümmetine kemik ve kömürle temizlenmeyi yasakla. Allah onları bize rızık kıldı" şeklinde bir istekte bulundukları anlatılmaktadır. Müslim'de yer alan metnin başında ise Cin gecesinde yaşananlar, Hz. Peygamber'in ortadan koybolması ve ashâbın O'nun hakkında endişelenmesi ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Hadisin isnad şeması aşağıdaki gibidir.

---

[372] Buhârî, Vudu 21; Tirmizi, Tahâre 13; Nesai, Tahâret 38; İbn Mace, Tahâret 16; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 388, 418, 427,450, 465.
[373] Müslim, Salât, 150, 151; Ebû Dâvûd, Tahâre, 20; Tirmizi, Tahâre, 14; Tefsîru'l-Kur'an 46; Nesai, Tahâret, 35

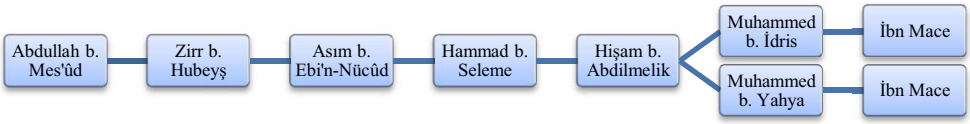
Şekil 52: İsnad Şeması – Hadis 52

2.2.3. Hz. Peygamber'in Ümmetini Abdest Nedeniyle Tanıması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah'a, "Ey Allah'ın Rasulü! Ümmetinden görmediğin kişileri nasıl tanırsın" diye soruldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Onlar abdest izlerinden dolayı uzuvları parlamış kimselerdir" diye cevap verdi.[374]

Şekil 53: İsnad Şeması – Hadis 53

Hadisin senedinde geçen Asım b. Ebi'n-Nücûd sika bir ravi olmakla beraber hafızası yönüyle cerh edilmiştir.[375] Tasnif dönemini oluşturan eserlerde hadisin farklı bir tariki bulunmamaktadır. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde, Abdullah b. Mes'ûd'dan Hammad'a kadar aynı isnadla üç metinle yer almaktadır.[376] Hadisin metninde geçen "abdest" kelimesi kaynaklarda, bazen "**الوضوء** " bazen " **الطهور**" kelimesiyle nakledilmiştir.

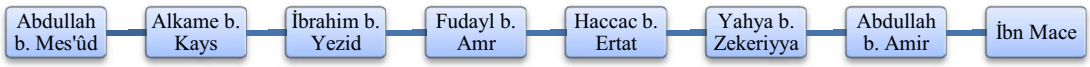
2.2.4. Uykunun Abdesti Bozmaması

---

[374] İbn Mace, Tahâret 6.
[375] Moğoltay b. Kılıc, İkmâl, VII, 100; İbn Keyyâl, **el-Kevâkibu'n-Neyyirât**, thk. Abdulkayyum Abdu Rabbî'n-Nebî, Dâru'l-Me'mun, Beyrut,1981, I,473.
[376] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 403, 451, 453.

Abdullah b. Mes'ûd şöyle rivayet etti: "Rasûlullah uyur hatta horlardı. Sonra kalkar namaz kılardı."[377]

Şekil 54: İsnad Şeması – Hadis 54

Hadisin senedinde yer alan Haccac b. Ertât sika ancak hafızası yönüyle zayıf kabul edilen bir ravidir.[378] Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de iki defa zikredilmiş olan hadisin tasnif dönemi eserlerinde bulabildiğimiz tüm isnadları, Alkame-İbrahim yoluyla nakledilmiştir. Rivayetin, Müsned'de yer alan metni "Rasûlullah sırtüstü yatarak uyur, horlardı. Sonra kalkar abdest almadan namaz kılardı" şeklinde geçmektedir.[379] Hadisin bu versiyonu, Hammad ve Haccac olmak üzere iki mecruh ravinin bulunduğu bir sened ile nakledilmiştir. [380] Söz konusu rivayet benzer şekilde sahâbe tabakasından İbn Abbas tarafından da aktarılmaktadır.[381]

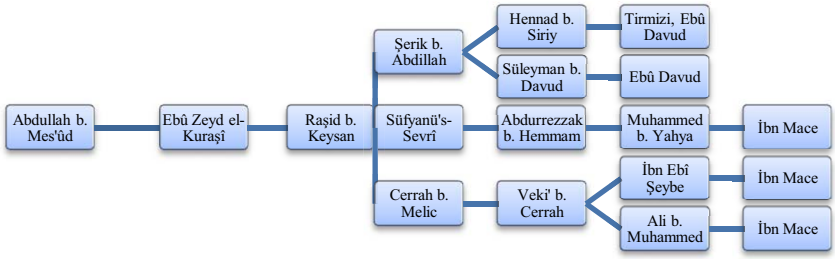
2.2.5. Hz. Peygamber'in Hurma Şırası İle Abdest Alması

Abdullah b. Mes'ûd'dan şöyle rivayet edildi: Ben cin gecesinde Rasûlullah ile beraberdim. Hz. Peygamber, "Su kabında ne var" diye sordu. Ben de "Hurma şırası" diye cevap verdim. Bunun üzerine Rasûlullah, "Onu bana göster. O hem hurma, hem de temizleyici bir sudur" dedi ve onunla abdest aldı. [382]

---

[377] İbn Mace, Tahâret 62.
[378] İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, VIII, 123; Buhârî, Tarih, II, 378; İbn Adî, el-Kâmil, II, 518; Zehebî, Divan, I,72; Tarih, III, 839.
[379] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 426.
[380] Zehebî, Tarih, XI, 429; İbn Adî, el-Kâmil, III, 3-8.
[381] Buhârî, Vudu 5; Müslim, Salâtu Müsâfirîn ve Kasruhâ 187; Ebû Dâvûd, Tatavvu 26.
[382] Tirmizi, Tahâre 65; Ebû Dâvûd, Tahâret 42; İbn Mace, Tahâret 37.

Şekil 55: İsnad Şeması – Hadis 55

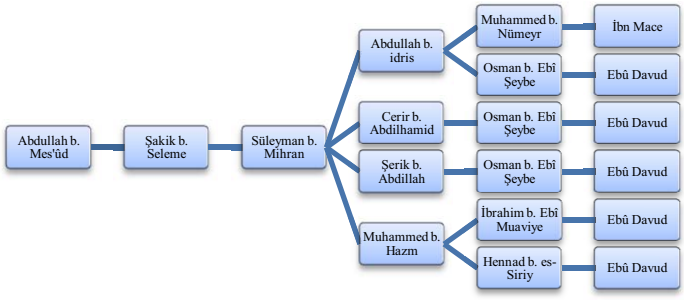
Rivayet, Tirmizi, Ebû Davud ve İbn Mâce'de bir metinle yer almıştır. Hadis münekkidleri senedde yer alan Ebû Zeyd el-Kurâşî'nin meçhul bir ravi olduğunu, bu hadisten başka rivayetinin bilinmediğini belirtmektedirler.[383] Bu nedenle rivayetin isnadı zayıftır. Hadisin;

İbn Mâce'de geçen versiyonunda, Hz. Peygamber, Abdullah b. Mes'ûd'a "Yanında temiz su var mı" diye sormuş; Abdullah b. Mes'ûd da "Hayır ancak hurma şırası var" diyerek cevap vermiştir. Ebû Davud'daki versiyonda, Hz. Peygamber'in hurma şırası ile abdest aldığı belirtilmemektedir ancak Kütüb-i Sitte'deki diğer metinlerde bu ibare bulunmaktadır. Ebû Davud ve İbn Mâce'de bu olayın Cin gecesinde yaşandığı ifade edilmekte ancak Tirmizî'de bununla ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

2.2.6. Pis Olan Şeye Basıldığında Abdest Alınmaması

Abdullah b. Mes'ûd, "Biz pisliğe basma nedeniyle abdest almazdık. Namazda saçın ve elbisenin yere değmesine de engel olamazdık" dedi.[384]

Şekil 56: İsnad Şeması – Hadis 56

[383] Mizzî, Tehzîb, XXXIII, 332; İbn Kesîr, **et-Tekmîl fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, thk. Şâdî b. Muhammed, Yemen, 2011, III, 198.
[384] Ebû Dâvûd, Tahâret 80; İbn Mace, İkametü's-Salavat 67.

Hadis, Ebû Davud ve İbn Mâce'nin Sünenlerinde birer metin ile nakledilmiştir. Söz konusu rivayetin İbn Mâce'deki versiyonu, "Namaz kılarken saç ve elbiseyi toplamamakla, ayrıca pis olan şeye basmaktan dolayı abdest almamakla emrolunduk" şeklindedir.

Bazı münekkidler, hadisin isnadında yer alan Cerir[385] ve Şerik'in[386] yaşlılık dönemlerinde hadisleri karıştırdıklarını iddia etmişlerdir. Ayrıca, İbrahim b. Ebî Muaviye yoluyla gelen hadisin senedinde Abdullah b. Mes'ûd ile Şakik arasında Mesruk'un olabileceği ifade edilmiştir.

2.2.7. Açık Alanda Gusul

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Hiç kimse çölde veya vücudunu örtmeyen bir yerde gusletmesin. O, hiç kimseyi görmese bile şüphesiz görülebilir" dedi.[387]

Şekil 57: İsnad Şeması – Hadis 57

Hadis, Tasnif dönemi eserleri içerisinde tek bir senetle yalnızca İbn Mâce'nin Sünen'inde geçmektedir. Hadisin senedinde bulunan Hasan b. Umare'nin[388] zayıf olması ve Muhammed b. Ubeyd[389] hakkında fazla bilgi bulunmaması nedeniyle sağlam bir isnada sahip değildir. Ayrıca Ebû Ubeyde'nin, babası Abdullah b. Mes'ûd'dan hadis işitmemesi nedeniyle senedinde kopukluk vardır.

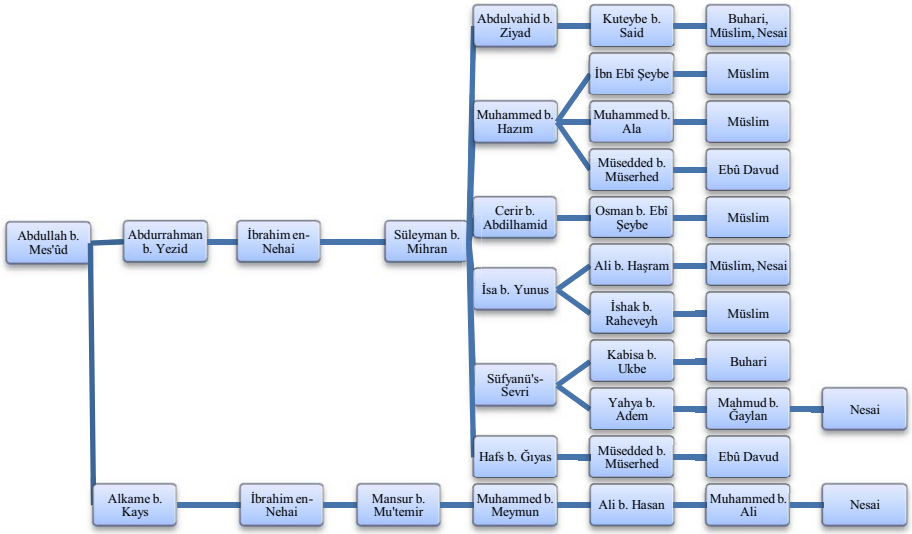
---

[385] Alâi, Muhtelitîn, I, 17; İbnü'l-Acemî, el-İğtibât, I,76; Zehebî, Tarih, IV, 820; Ukaylî, I, 200.
[386] İbn Adî, el-Kâmil, V, 10; Ukaylî, II,193.
[387] İbn Mace, Tahâret 113.
[388] Ukaylî, I, 237; İbnü'l-Cevzî, Muntazam, VIII, 169; İbn Sa'd, Tabakât, VI, 347; İbn Adî, III, 93.
[389] Zehebî, Tarih, V, 1235; Mizzi, Tehzib, XXVI, 69.

2.2.8. Abdullah b. Mes'ûd'un Mina'da Kıldığı Namaz

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "Ben Rasûlullah ile Mina'da iki rek'at namaz kıldım. Orada Ebû Bekir ile de iki rek'at kıldım. Ömer ile birlikte de iki rek'at namaz kıldım. Keşke nasibim o dört rekat yerine kabul edilmiş iki rekat olsaydı." [390]

Şekil 58: İsnad Şeması – Hadis 58

Buhari ve Müslim'de Abdulvahid b. Ziyad kanalıyla gelen rivayette Osman b. Affan'ın Mina'da dört rek'at namaz kıldırdığı, bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd'un istirca' yapıp bu ifadeleri söylediği nakledilmektedir. Ancak Nesâi'de aynı tarik ile gelen metinde bu kısım bulunmamakta, Ali b. Haşram yoluyla gelen metinde ise bulunmaktadır. Ebû Davud'da yer alan rivayette ise buna ilavaten Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk yıllarında iki rek'atlık namazları dörde çıkardığı, Abdullah b. Mes'ûd'un da halifeye muhalefet edip fitne çıkarmamak için buna uyduğu ifade edilmektedir.

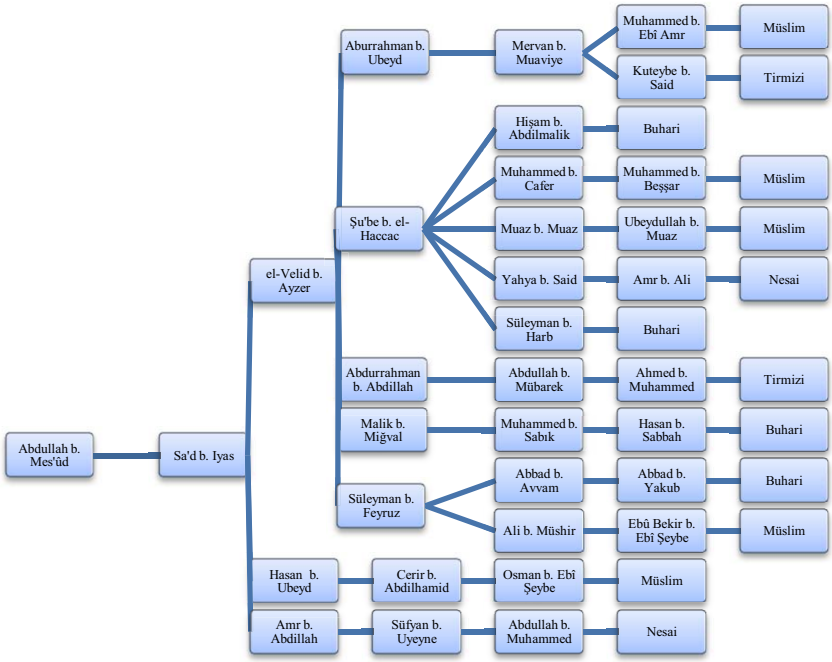
2.2.9. Amellerin En Sevimlisi

Abdullah b Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah'a, "Hangi amel Allah'a daha sevimlidir" diye sordum. Hz. Peygamber, "Vaktinde kılınan namaz" dedi. "Sonra

[390] Buhârî, Taksîru's-Salât 2; Hac 84; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin 19, Ebû Dâvûd, Menasık 75; Nesai, Taksîru's-Salât 1, 3..

hangisi?" diye sordum. "Ana babaya iyilik" dedi. "Sonra hangisidir?" dedim. "Sonra Allah yolunda cihaddır" dedi. Şayet ona sormayı artırsaydım o da cevap vermeyi artıracaktı.[391]

Şekil 59: İsnad Şeması – Hadis 59

Hadis Buhari ve Müslim'de dört, Tirmizi ve Nesâi'de iki metinle yer almıştır. Nakledilen metinlerde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Buhari'de Süleyman b. Feyruz tarikiyle gelen rivayet daha kısa bir şekilde nakledilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber sorulan soruya ilk seferde "Vaktinde kılınan namaz, ana babaya iyilik sonra da Allah yolunda cihad" olarak cevap vermiştir. Metinde yer alan "Şayet ona sormaya devam etseydim, cevap vermeyi sürdürecekti" kısmı da bu versiyonda bulunmamaktadır. Nesâi'de yer alan metinler de bu şekilde aktarılmıştır. Ancak aynı tarikin Müslim'deki versiyonu Abdullah b. Mes'ûd'un soru sorup Hz. Peygamber'in cevaplamasıyla üstteki metne uygun bir şekilde nakledilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un sözü de "Daha fazla soru sormayı ona sıkıntı vermemek için bıraktım" şeklinde ifade edilmiştir. Hasan b. Ubeyd tarikiyle gelen rivayet soru cevap şeklinde değil tek bir seferde aktarılmış ve cihaddan bahsedilmemiştir.

[391] Buhârî, Mevâkıtu's-Salât 5, Cihad 1, Edeb 1,Tevhîd 48; Müslim, İmân 137, 138, 139, 140; Tirmizi, Salât 13,Birr ve Sıla 2; Nesai, Mevâkıt 51.

Tirmizi de yer alan metinlerde soru "Hangi amel daha faziletlidir" şeklinde, Müslim'deki Abdurrahman b. Ubeyd tarikinde "Hangi amel cennete daha yakındır" şeklindedir.

2.2.10. Kibirlenerek Namaz Kılmak

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah; "Büyüklenerek namazda elbisesini sarkıtan kişinin Allah katında bir değeri yoktur" dedi. [392]

Şekil 60: İsnad Şeması – Hadis 60

Hadis, İbn Mes'ûd'un rivayeti olarak yalnızca Ebû Davud'un Sünen'inde yer almaktadır. Ancak benzer şekilde Abdullah b. Ömer ve Ebû Hureyre tarafından da nakledilmiştir.[393] Bu metinler "Kıyamet günü Allah; büyüklenip elbisesini yerde sürükleyen kişiye, bakmayacaktır" şeklinde nakledilmiştir

2.2.11. Namazın Kötülüklere Kefaret Olması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Bir adam bir kadını öpmüştü. Adam, Nebi'nin yanına gelerek bunun kefaretini sordu. O sırada Allah Teâlâ, "Namazı gündüzün iki tarafında ve gecenin bazı saatlerinde dosdoğru kıl! Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri giderir" ayetini indirdi. Adam "Ey Allah'ın Rasûlü bu benim için mi" diye sordu. Rasûlullah "Ümmetimden onunla amel edenler için" cevabını verdi. [394]

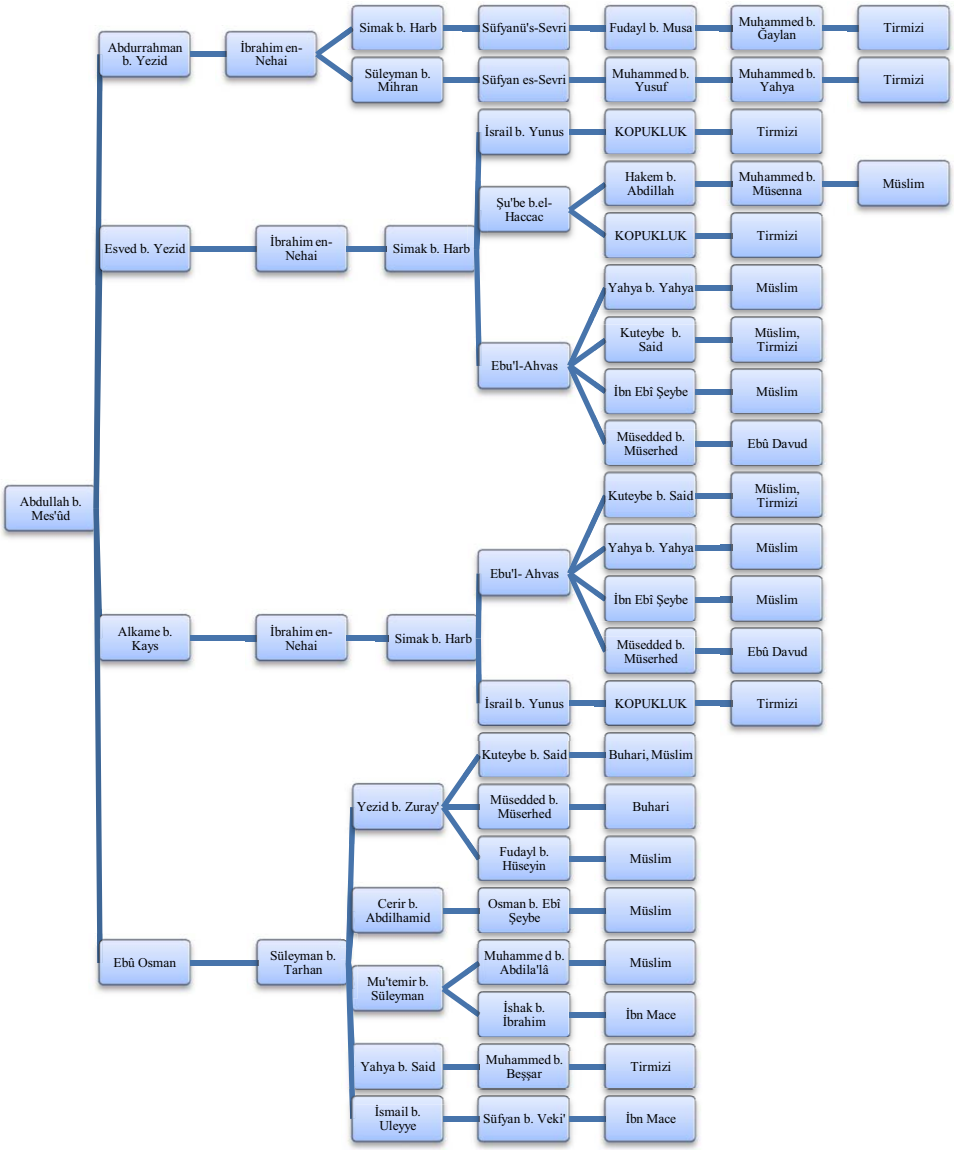
Hadis; Buhari, Müslim, Tirmizi ve İbn Mâce'de iki, Ebû Davud'da bir metinle yer almaktadır. Rivayet benzer şekilde Muaz b. Cebel tarafından da nakledilmiştir.[395] Müslim'de yer alan ve Ebû Ahvas kanalıyla gelen rivayette bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu rivayette bir adam şehrin dışında bir kadına dokunur. Daha sonra Hz. Peygamber'in huzuruna varıp hakkında hüküm verilmesini ister.

---

[392] Ebû Dâvûd, Salât 82.
[393] Buhârî, Libâs 1, 2, 5; Müslim, Libâs 42, 48; Nesâi, Zinet 102.
[394] Buhârî, Mevâkıtu's-Salât 4, Tefsîr-Hud 6; Müslim, Tevbe 39, 40, 41, 42, 43; Tirmizi, Tefsîru'l-Kuran 11; Ebû Dâvûd, Hudûd 31; İbn Mace, İkametü's-Salât 193, Zühd 30.
[395] Tirmizi, Tefsîr 12.

Orada bulunan Hz. Ömer "Allah seni gizlemişti keşke sen de günahını gizleseydin" der. Hz. Peygamber ise hiçbir şey söylemez, adam kalkıp gider. Ancak daha sonra adamı çağırır ve ona "Namazı gündüzün iki tarafında ve gecenin bazı saatlerinde dosdoğru kıl! Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri giderir"ayetini okur. Hz. Ömer "Bu sadece ona mı mahsus" diye sorar. Hz. Peygamber ise "Hayır bütün insanlara" diye cevap verir. Hadisin bu versiyonunu Tirmizi ve Ebû Davud da nakletmiştir.

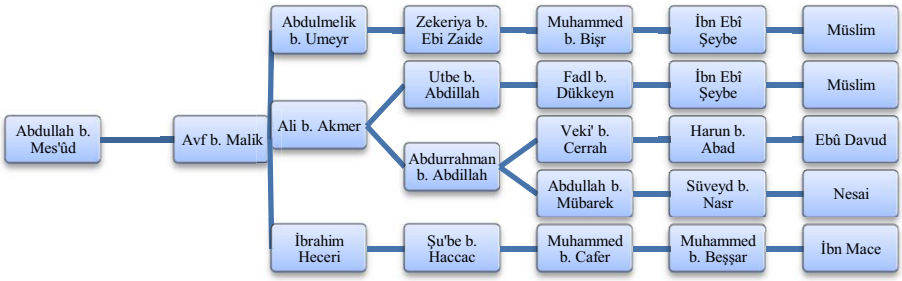
Şekil 61: İsnad Şeması – Hadis 61

2.2.12. Mescitte Namaz

Abdullah b. Mes'ûd, "Kim yarın Allah'ın huzuruna Müslüman olarak varmak isterse, beş vakit namazı ezan okunan yerde kılsın. Çünkü Allah Teâlâ Peygamber'ine hidayet yollarını açıkladı. Onlar da hidayet yollarındandır. Ben öyle zannediyorum ki sizden evinde namaz kılabileceği bir mescidi olmayan kimse yoktur. Şayet mescitleri terk ederek namazları evinizde kılarsanız Hz. Peygamber'in sünnetini terk edip dalalete düşmüş olursunuz" dedi.[396]

Şekil 62: İsnad Şeması – Hadis 62

Hadisin iki versiyonu vardır. Bunlardan biri yukarıda yer alan metin, diğeri ise, Abdulmelik b. Umeyr tarikiyle nakledilmiş olan "Vallahi ben münafıklığı bilinen veya hasta olan kişiden başka hiç kimsenin namazdan geri kaldığını görmedim. Hasta olan bile iki kişinin koluna girerek namaza gelirdi. Rasûlullah bize sünen-i hüdâyı öğretti. Ezan okunan yerlerde namaz kılmak süneni hüdâdandır" hadisidir. Ebû Davud ve İbn Mace'de yer alan metinlerde bu kısım da yer almaktadır. Ayrıca İbn Mâce'de "Tertemiz abdest alan ve mescide gidip namaz kılan hiç kimse yoktur ki Allah onun derecesini yükseltmemiş ve günahını bağışlamamış olsun" ibaresi bulunmaktadır.

2.2.13. Cemaat ile Namaz Kılmayanlar

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "İçimden bir kişiye cemaate namaz kıldırmasını emretmek, sonra da bizimle Cuma namazını kılmayanların evlerini yakmak geçti" dedi. [397]

Şekil 63: İsnad Şeması – Hadis 63

[396] Müslim, Mesâcid ve Mevziu's-Salât 256,257;Ebû Dâvûd, Salât 46; Nesai, İmamet 50; İbn Mace, Mesâcid 14.
[397] Müslim, Mesâcid ve Mevziu's-Salât 254.

Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Müslim'de yer almaktadır. Hadisin ravilerinden Ebû İshak Amr b. Abdillah'ın sika bir ravi olduğu ancak bazen hadisleri karıştırdığı ifade edilmiştir.[398] Hadis Sahâbe tabakasında Ebû Hureyre'den de nakledilmiştir. Ebû Hureyre'den gelen rivayette, hadisin hangi namaz ile ilgili olduğu belirtilmemektedir. [399]

2.2.14. Kadının Evinde Kıldığı Namaz

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah; "Kadının evinde kıldığı namaz, avluda kıldığı namazdan daha faziletlidir. Ve odasında kıldığı namaz evinde kıldığı namazdan daha faziletlidir" buyurdu. [400]

Şekil 64: İsnad Şeması – Hadis 64

Rivayetin en eski kaynağı Ebû Davud'un Sünen'idir ve senedi itibariyle farklı bir tariki bulunmamaktadır. Bu nedenle rivayet, ferd/garib bir haberdir. Hadisin ravilerinden Amr b. Asım bazı münekkidler tarafından hafızası yönüyle cerh edilmiştir. [401]

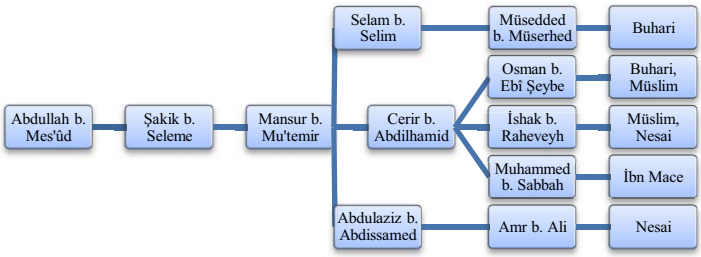
2.2.15. Sabah Namazına Kalkmayan Kişinin Durumu

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullah'a bir adamın sabaha kadar uyuduğundan bahsedildi. Rasûlullah, "Şeytan onun kulaklarına bevl etmiştir" dedi."[402]

Şekil 65: İsnad Şeması – Hadis 65

---

[398] İbn Hacer, Takrib, I,423; Alai, Muhtelitîn, I, 93.
[399] İbn Hanbel, Müsned, II, 480.
[400] Ebû Dâvûd, Salât 53.
[401] İbn Hacer, Takrîb, I, 423;
[402] Buhârî, Teheccüd 13, Bedü'l-Halk 11; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin 205; Nesai, Kıyamü'l-Leyl 5; İbnü'l-Mace, İkametü's-Salavat 174.

Hadis Buhari ve Nesâi'de iki, Müslim ve İbn Mâce'de bir hadis ile nakledilmiştir. Hadisin senedinde yer alan İshak b. Raheveyh'nın vefat etmeden önceki beş aylık dönemde hadisleri karıştırdığı,[403] Osman b. Ebî Şeybe'nin de sika bir ravi olmakla birlikte vehmettiği ifade edilmiştir.[404] Hadisin Kütüb-i Sitte dışında Abdullah b. Mes'ûd-Avf b. Malik-Seleme b. Küheyl tariki de bulunmaktadır.[405] Kütüb-i Sitte içerisindeki metinler incelendiğinde hadisin mana ile nakledildiği görülmektedir. Selam b. Selim yoluyla gelen rivayet "Namaza kalkmaksızın sabaha kadar uyudu" şeklinde, Abdulaziz b. Abdissamet tarikiyle gelen rivayet "Sabaha kadar deliksiz uyudu" şeklinde nakledilmiştir. Ayrıca, Selam yoluyla gelen hadiste "kulaklarına" ifadesi "kulağına" şeklinde aktarılmıştır.

2.2.16. Öğle Namazının Vakti

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullah, yaz günlerinde öğle namazını gölgenin boyu üç-beş ayak uzayınca; Kışın ise gölge boyu beş yedi ayak uzunluğunda olunca kılardı."[406]

Şekil 66: İsnad Şeması – Hadis 66

Rivayet Kütüb-i Sitteyi oluşturan eserlerde Ebû Davud'un ve Nesâi'nin Sünen'lerinde birer hadis ile nakledilmiştir. Kütüb-i Sitte dışındaki eserlerde hadisin farklı bir tariki bulunmamaktadır. Bu nedenle hadis ferd/garib bir rivayettir. İbn

---

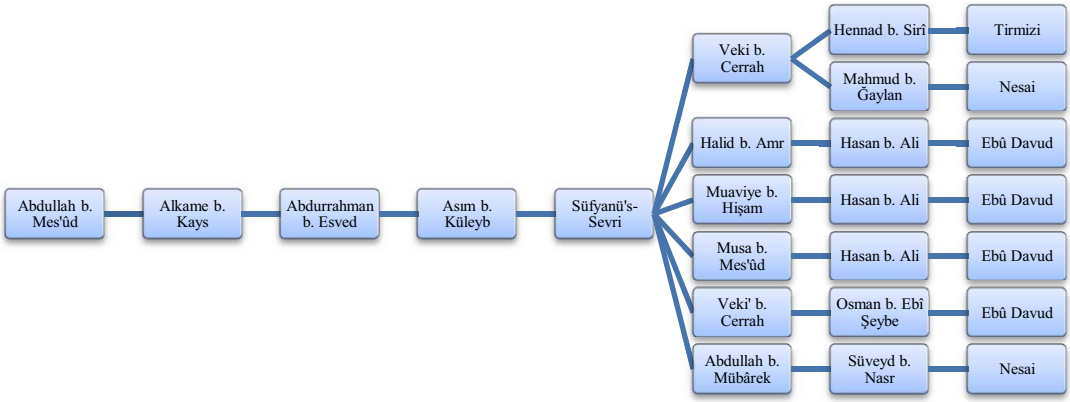
[403] İbnü'l-Acemî, İğtibât, I, 50; Alai, Muhtelitîn, I, 9.
[404] İbn Hacer, **Takrîbu't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvame, Dâru'r-Reşîd, Suriye, 1986, I, 386.
[405] Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, VIII, 151; Esbehâni, Ebû Nuaym, **Tarih**, thk. Seyyid Kisrevî Hasen, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, II, 194 ve **Hilyetü'l-Evliya,** Beyrut, 1974, IX, 320.
[406] Ebû Dâvûd, Salât 4; Nesai, Mevâkıt 6.

Hacer, hadisin ravilerinden Abîde b. Humeyd[407]'in sadûk ancak bazen hata yaptığını ifade etmektedir. Gerek Ebû Davud gerekse Nesâi'deki metinler lafız olarak aynıdır. Ancak Ebû Davûd'un Sünen'inde "öğle" kelimesi bulunmamaktadır.

2.2.17. İftitah Tekbiri

Abdullah b. Mes'ûd, "Size Rasûlullah'ın namaz kıldığı gibi kıldırayım mı" dedi. Başlangıçta bir kere ellerini kaldırdı.[408]

Şekil 67: İsnad Şeması – Hadis 67

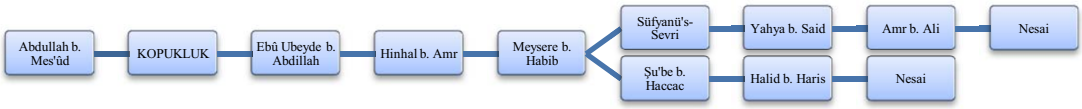
Hadisin ravilerinden Halid b. Amr yalancılıkla itham edilmiş, hadislerinin münker olduğu belirtilmiştir.[409] Muaviye b. Hişam[410] ve Musa b. Mes'ûd'un[411] da hadis münekkidleri tarafından sadûk oldukları ancak kendilerinde hata ve evham bulunduğu söylenmiştir. Metinler mana ile nakledilmiştir. Anlamı değiştirecek farklılık bulunmamaktadır.

2.2.18. Namazda Ayakları Dinlendirmek

[407] İbn Hacer, **Takrîbu't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Suriye, 1986, I,379.
[408] Ebû Dâvûd, Salât 116, 117; Tirmizi, Salât 76; Nesâi, İftitah 87,Tatbik 20.
[409] Mizzi, Tehzib, VIII, 140; Zehebî, Tarih, V, 66.
[410] İbn Hacer, **Takrîbu't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvame, Dâru'r-Reşîd, Suriye, 1986, I, 538; Zehebî, Mizan, IV, 138.
[411] İbn Hacer, Takrib, I,554; Zehebî, Mizan, IV,221.

Abdullah b. Mes'ûd, namaz kılarken vücudunun yükünü tek ayak üzerine veren bir adam gördü ve "Sünnete uymadı, ayaklarını sırayla dinlendirerek kılması daha iyi olurdu" dedi.[412]

Şekil 68: İsnad Şeması – Hadis 68

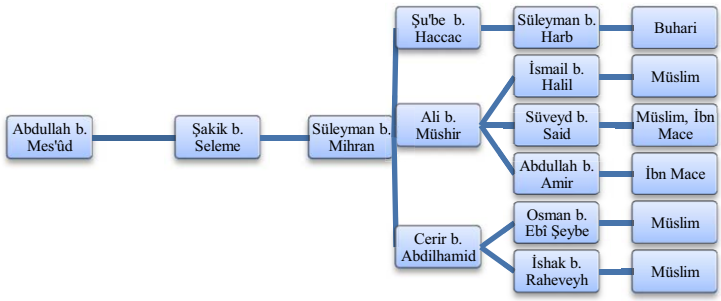

Rivayet Kütüb-i Sitte eserleri içerisinde yalnızca Nesâi'de iki metinle yer almaktadır. Ebû Ubeyde'nin, babası Abdullah b. Mes'ûd'dan hadis işitmemesi nedeniyle senedinde kopukluk vardır ve bu nedenle isnadı zayıftır. Hadis, Amr b. Ali yoluyla gelen rivayette "Sünnete muhalefet etti", Halid b. Haris yoluyla gelen rivayette ise "Sünnette hata yaptı" şeklinde nakledilmiştir. Metinlerde bunun dışında farklılık bulunmamaktadır.

2.2.19. Kıyamın Uzatılması İle İlgili Rivayet

Abdullah b. Mes'ûd: "Ben Rasûlullah ile beraber bir gece namaz kılıyordum. Kıyamı çok uzattı. En sonunda kötü bir iş yapmayı düşündüm"dedi. Orada bulunanlar "Ne yapmayı düşündün" diye sordular. Abdullah b. Mes'ûd: "Oturmayı ve onu bırakmayı düşündüm" dedi. [413]

Şekil 69: İsnad Şeması – Hadis 69

Hadis, Buhari, Müslim ve İbn Mâce'de bir metin ile zikredilmiştir. Mana ile rivayet edilmiş olup anlamı değiştirecek farklılık bulunmamaktadır. Hadisin Şakik-

[412] Nesai, İftitah 13.
[413] Buhârî, Teheccüd 9; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin 204; İbn Mace, İkametü's-Salavat 200.

Süleyman dışında başka bir tariki yoktur. Ayrıca hadisin ravilerinden Süveyd b. Said hadiste çok hata yapan biri olarak bilinmektedir.[414] Daha öncede geçtiği gibi Cerir, ihtilata uğrayan ravilerdendir.

2.2.20. Ayakkabı ve Mestler İle Namaz

Abdullah b. Mes'ûd: "Şüphesiz ki ben Rasûlullah'ı ayakkabıları ve mestleri ile namaz kılarken gördüm" dedi.[415]

Şekil 70: İsnad Şeması – Hadis 70

Rivayet Kütüb-i Sitte içerinde yalnızca İbn Mâce tarafından nakledilmiştir. Hadisin ravileri sikadır ancak daha öncede zikrettiğimiz gibi Ebû İshak yaşlılık dönemlerinde ihtilata uğramış bir ravidir. Kütüb-i Sitte dışındaki tasnif dönemi eserlerinde Alkame-İbrahim-Ebû Hamza Meymun b. Aver tarikiyle nakledilmiştir.[416] Hadis münekkidleri Meymun b. Aver'in zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedirler.[417] Bu nedenle hadisin bu isnadı zayıftır.

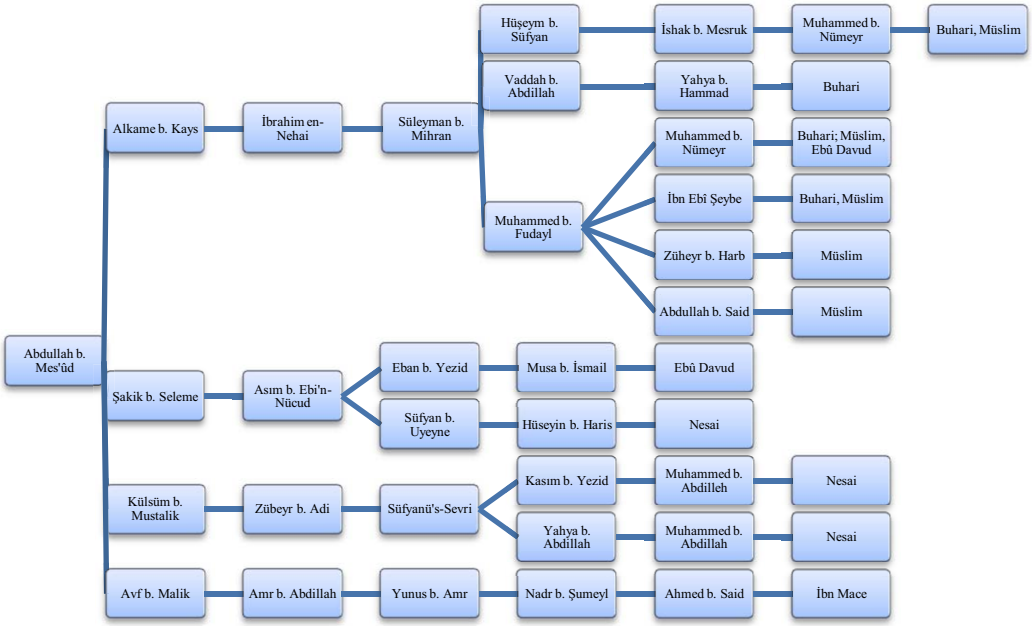
2.2.21. Namazda Konuşmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Namazda Rasûlullah'a selam verirdim o da bana karşılık verirdi. Bir gün yine Rasûlullah'a selam verdim fakat selamımı cevaplamadı. Bu durum zihnimi meşgul etti. Namazı bitirdiği zaman "Ya Rasûlullah namaz kıldığında sana selam verirdim sen de bana karşılık verirdin. Sana selam verdim fakat selamımı almadın" diye sordum. Rasûlullah bana "Muhakkak ki, Allah emrini dilediği şekilde yeniler" dedi.[418]

Şekil 71: İsnad Şeması – Hadis 71

---

[414] Zehebî, Dîvân, I,182; Bağdâdî, Tarih, X, 316; İbn Adî, IV,496.
[415] İbn Mâce, İkâmetü's-Salavât 66.
[416] Şâşî, Müsned, I, 367, hn. 357.
[417] Ukaylî, ed-Duafâ, IV, 187; İbn Adî, Kâmil, VIII, 155.
[418] Buhârî, Amelü fi's-Salât 2, 15, Menâkıbu'l-Ensar 37; Müslim, Mesâcid 34; Ebû Dâvûd, Salât 166; Nesai, Sehiv 20; İbn Mace, İkametü's-Salavat 59.

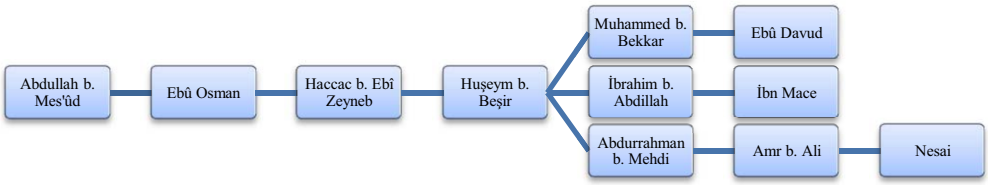

Alkame yoluyla gelen bütün rivayetlerde "Necaşi'nin yanından döndüğümüzde" ifadesi vardır. Hz. Peygamber'in sözü de "Şüphesiz namazda meşguliyet vardır" şeklindedir.Şakik kanalıyla gelen rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in sözü "Allah dilediği hükmünü yeniler. İşte bu emirlerden biri de namazda konuşmamaktır" olarak nakledilmiştir.Külsüm b. Müstalik tarikinde, Hz. Peygamber namazını bitirdikten sonra cemaate dönüp "Allah Teala namazda Allah'ın zikrinden başka konuşmaların yapılmamasını emretti. Size gereken de budur" demiştir. Avf b. Malik tariki ise daha özet bir şekilde aktarılmıştır. Buna göre, rivayette sahâbenin Hz. Peygambere namaz kılarken selam verdiklerinden onun da "Namazda meşguliyet vardır" buyurduğundan bahsedilmektedir.

2.2.22. Namazda Sağ Elin Sol Elin Üzerine Konulması

İbn Mes'ûd anlatıyor: "Namaz kılarken sol elimi sağ elimin üzerine koymuştum. Bunu gören Hz. Peygamber sağ elimi sol elimin üzerine koydu"[419]

Şekil 72: İsnad Şeması – Hadis 72

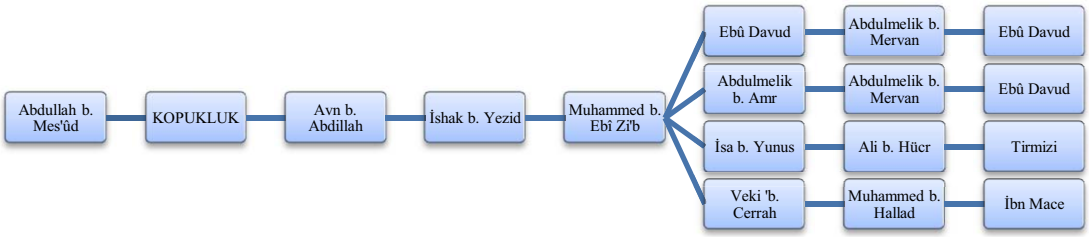

Hadisin senedinde yer alan Haccac b. Ebî Zeyneb saduk, çok hata yapan biri olarak kabul edilmektedir.[420] Bu nedenle hadisin senedi hasen hükmündedir.

2.2.23. Secde ve Rükû'daki Tesbihat

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Rükû'ya vardığınızda üç kere "Sübhane Rabbiye'l-azim" deyin. Bu en azıdır. Secdeye gittiğinizde de üç kere "Sübhane Rabbiye'l-Â'lâ" deyin. Bu da söylenmesi gereken en az miktardır" dedi.[421]

Şekil 73: İsnad Şeması – Hadis 73

İsnad şemasında görüldüğü gibi, hadisin senedinde Abdullah b. Mes'ûd ile Avn b. Abdillah arasında kopukluk vardır. İshak b. Yezid'in meçhul bir ravi olması nedeniyle hadisin senedi zayıftır. Hadis, Kütüb-i Sitte dışındaki eserlerde isnadında iki zayıf ravinin olduğu; Mesruk-Âmir eş-Şa'bî- Sirî b. İsmail tarikiyle de rivayet edilmiştir.[422]

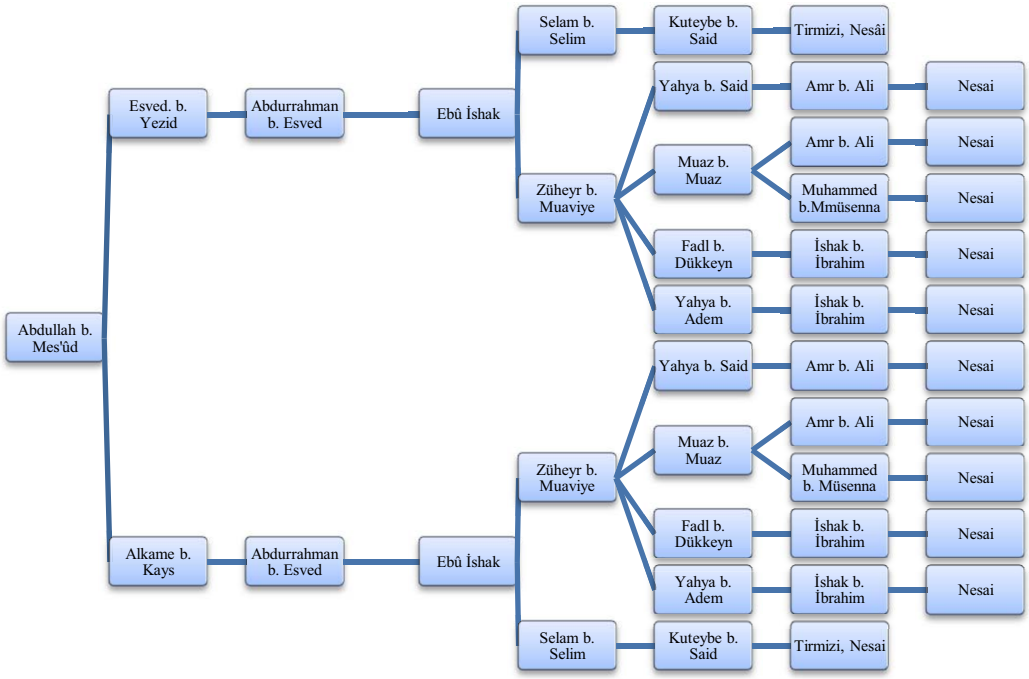
---

[419] Ebû Dâvûd, Salât 117; Nesai; İftitah 10; İbn Mace, İkametü's-Salavat 3.
[420] İbn Adi, Kâmil, II, 529; Zehebî, Mîzan, I, 462; Divan, I,73.
[421] Ebû Dâvûd, Salât, 149; Tirmizi, Salât 79; İbn Mace, İkametü's-Salavat 20.
[422] Bezzâr, Bahru'z-Zahhâr, V, 325.

2.2.24. Namazda Tekbir

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah namazda her inişinde, kalkışında, kıyamında, oturuşunda tekbir alırdı.[423]

Şekil 74: İsnad Şeması – Hadis 74

Hadisin bütün ravileri sikadır. Bununla birlikte Ebû İshak'ın sika olduğunu ancak yaşlılık döneminde ihtilata uğradığını daha önce zikretmiştik. Hadis, mana olarak aktarılmıştır. Züheyr tarikiyle gelen rivayetlerde "Namazın sonunda 'es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah' diyerek sağına ve soluna selam verirdi" veya yalnızca "Sağına ve soluna selam verirdi" şeklinde fazlalık vardır.

2.2.25. Teşehhüd Duası

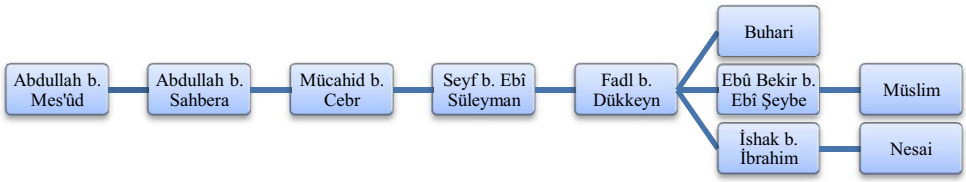
Abdullah b. Mes'ûd'dan şöyle rivayet edilmiştir: Biz Rasûlullah ile beraber namazda oturduğumuzda "Selam Allah'ın kullarına olsun" demeden önce "Selam

[423] Tirmizi, Salât 74; Nesai, Tatbik, 34, 70, 83, 90,

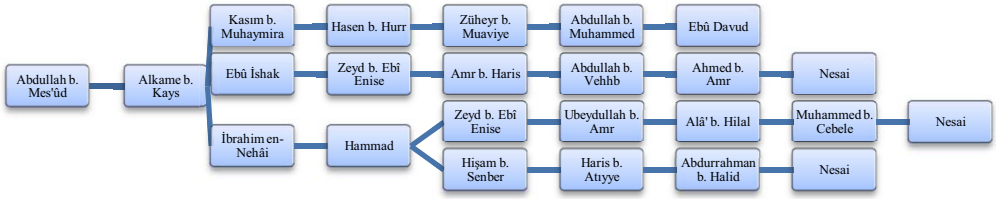
Allah'a olsun, selam Cibril'e, Mikail'e falan falana olsun" derdik. Rasûlullah bizim söylediğimizi işitti ve şöyle dedi: Muhakkak ki selam Allah'ın kendisidir. Sizden biriniz namazda oturduğu zaman "Bütün tehıyyeler, salâvat ve tayyibat Allah içindir. Ey peygamber! Allah'ın selamı rahmeti ve bereketi üzerine olsun. Selam bizim üzerimize ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun" deyin. Bunu söylediğinizde selam yerde ve gökte bulunan her salih kula isabet eder. Ardından "Ben Allah'tan başka ilah olmadığına Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna da şahitlik ederim" deyin. Bundan sonra dilediği duayı yapmakta serbesttir.[424]

Şekil 75: İsnad Şeması – Hadis 75

- **Abdullah b. Sahbera Yoluyla Nakledilen Rivayetlerin İsnad Şeması**

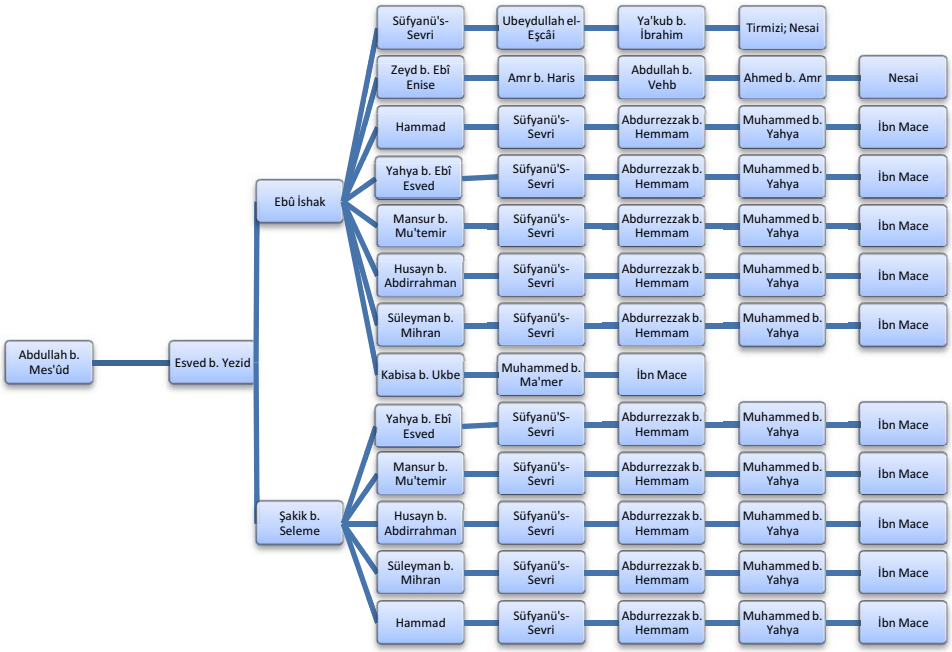

- **Alkame b. Kays Yoluyla Nakledilen Rivayetlerin İsnad Şeması**

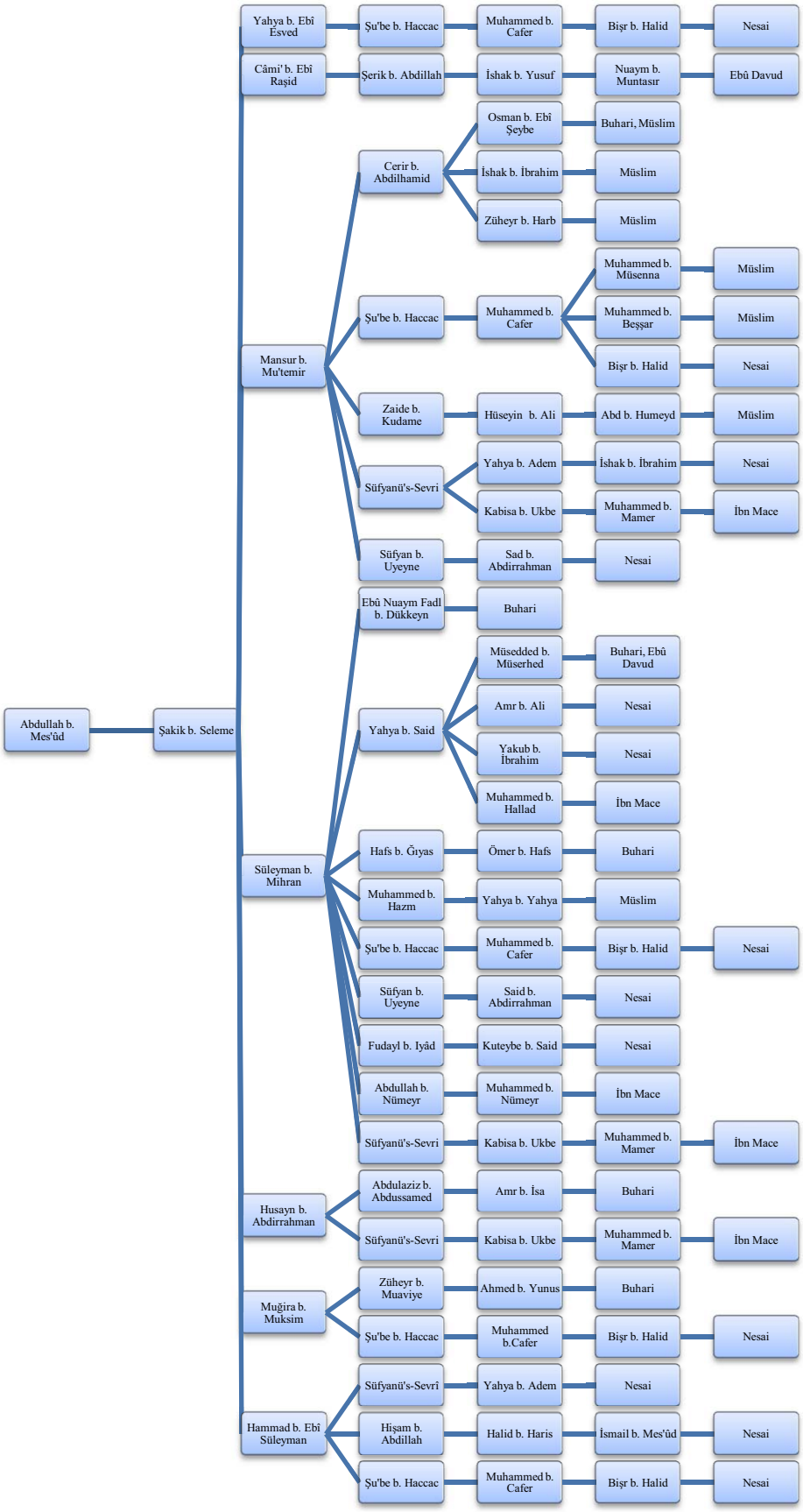

- **Esved b. Yezid Yoluyla Nakledilen Rivayetlerin İsnad Şeması**

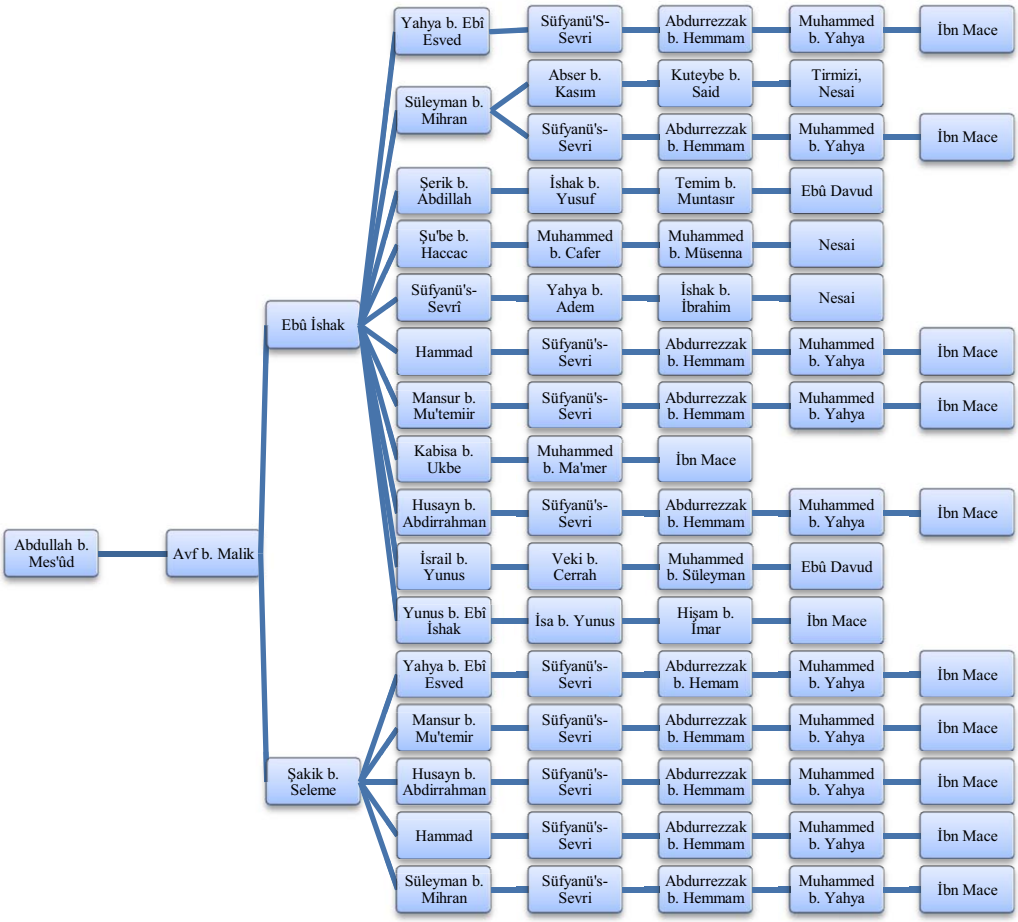
[424] Buhârî, Ezan 148, 150, el-Amelü fi's-Salât 4; İsti'zan 3, 28, Daavat 17; Tevhîd 5; Müslim, Salât 55,56, 57, 58, 59; Ebû Dâvûd, Salât 177, 178; Tirmizi, Salât 99; Nikâh 17; Nesai, Tatbik 100; Sehiv 41, 43, 56; İbn Mâce, İkametü's-Salavat 24; Nikâh 19.

- **Şakik b. SelemeYoluyla Nakledilen Rivayetlerin İsnad Şeması**

Abdullah b. Mes'ûd
Şakik b. Seleme
Yahya b. Ebî Êsved
Şu'be b. Haccac
Muhammed b. Cafer
Bişr b. Halid
Nesai
Câmi' b. Ebî Raşid
Şerik b. Abdillah
İshak b. Yusuf
Nuaym b. Muntasır
Ebû Davud
Mansur b. Mu'temir
Cerir b. Abdilhamid
Osman b. Ebî Şeybe
Buhari, Müslim
İshak b. İbrahim
Müslim
Züheyr b. Harb
Müslim
Şu'be b. Haccac
Muhammed b. Cafer
Muhammed b. Müsenna
Müslim
Muhammed b. Beşşar
Müslim
Bişr b. Halid
Nesai
Zaide b. Kudame
Hüseyin b. Ali
Abd b. Humeyd
Müslim
Süfyanü's-Sevri
Yahya b. Adem
İshak b. İbrahim
Nesai
Kabisa b. Ukbe
Muhammed b. Mamer
İbn Mace
Süfyan b. Uyeyne
Sad b. Abdirrahman
Nesai
Süleyman b. Mihran
Ebû Nuaym Fadl b. Dükkeyn
Buhari
Yahya b. Said
Müsedded b. Müserhed
Buhari, Ebû Davud
Amr b. Ali
Nesai
Yakub b. İbrahim
Nesai
Muhammed b. Hallad
İbn Mace
Hafs b. Ğıyas
Ömer b. Hafs
Buhari
Muhammed b. Hazm
Yahya b. Yahya
Müslim
Şu'be b. Haccac
Muhammed b. Cafer
Bişr b. Halid
Nesai
Süfyan b. Uyeyne
Said b. Abdirrahman
Nesai
Fudayl b. Iyâd
Kuteybe b. Said
Nesai
Abdullah b. Nümeyr
Muhammed b. Nümeyr
İbn Mace
Süfyanü's-Sevri
Kabisa b. Ukbe
Muhammed b. Mamer
İbn Mace
Husayn b. Abdirrahman
Abdulaziz b. Abdussamed
Amr b. İsa
Buhari
Süfyanü's-Sevri
Kabisa b. Ukbe
Muhammed b. Mamer
İbn Mace
Muğira b. Muksim
Züheyr b. Muaviye
Ahmed b. Yunus
Buhari
Şu'be b. Haccac
Muhammed b.Cafer
Bişr b. Halid
Nesai
Hammad b. Ebî Süleyman
Süfyanü's-Sevrî
Yahya b. Adem
Nesai
Hişam b. Abdillah
Halid b. Haris
İsmail b. Mes'ûd
Nesai
Şu'be b. Haccac
Muhammed b. Cafer
Bişr b. Halid
Nesai

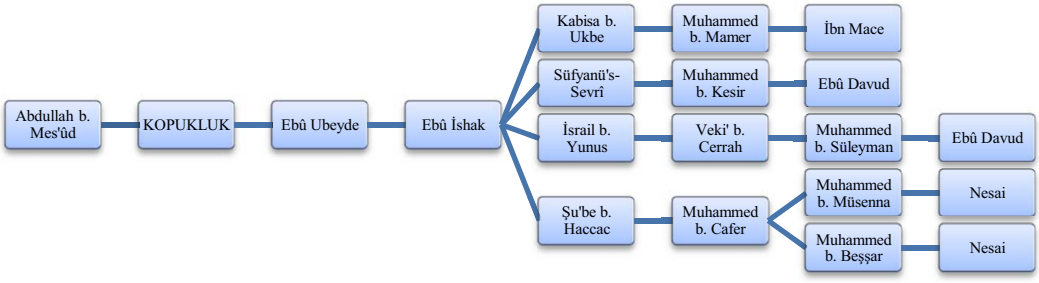
Avf b. Malik Yoluyla Nakledilen Rivayetlerin İsnad Şeması

- **Kays b. Sa'lebe Yoluyla Nakledilen Rivayetlerin İsnad Şeması**

- **Ebû Ubeyde Yoluyla Nakledilen Rivayetlerin İsnad Şeması**

Rivayet, Kütüb-i Sitte içerisinde yirmi beş hadis metniyle nakledilmiştir. Hadiste yer alan teşehhüd duası tüm metinlerde aynı lafızlarla zikredilmiştir. Ancak hadisin giriş kısmı yani duadan önceki kısımda farklılıklar bulunmaktadır. Abdullah

b. Sahbera tarikiyle gelen rivayetlerde teşehhüd duasından önce İbn Mes'ûd'un, "Rasûlullah avucumu avuçları arasına aldı ve bana, Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi teşehhüdü öğretti" ifadeleri yer almaktadır. Esved'den gelen rivayet ise "Rasûlullah bize ikinci rek'atta oturduğumuzda şöyle söylemeyi öğretti" şeklinde başlamaktadır. Ebu'l-Ahvas yoluyla gelen rivayetin de iki versiyonu vardır. Bunlardan ilki Esved'in hadisine benzemektedir ve "Biz ikinci rek'atın sonunda Rabbimizi tekbir, tesbih ve tahmid ile yüceltirdik. Fakat Rasûlullah bize hayrın tamamını öğretti" şeklinde nakledilmiş daha sonra Esved'in hadisi gibi aktarılmıştır. İkincisi ise "Rasûlullah bize namazda ve ihtiyaç anındaki teşehhüdü öğretti" diyerek başlamakta daha sonra teşehhüd duasını ondan sonra da ihtiyaç anında okunacak duayı zikretmektedir.

Teşehhüd duası sahâbeden pek çok kişi tarafından aktarılmıştır. Şafiî İbn Abbas'tan gelen rivayeti,[425] İmam Mâlik Hz. Ömer'in teşehhüdünü,[426] Ebû Hanîfe de İbn Mes'ûd rivayetini efdal kabul etmektedir. Yine İmam Şafî'nin Hz. Ömer'in teşehhüdünü kabul ettiği de nakledilmiştir.[427]

2.2.26. Teşehhüdün Gizli Okunması

Abdullah b. Mes'ûd, "Teşehhüdün gizli okumak sünnettendir" dedi.[428]

Şekil 76: İsnad Şeması – Hadis 76

Yukarıda yer alan sened, hadisin bilinen tek senedidir. Bu nedenle rivayet ferd/garib bir rivayettir. Ukaylî; hadisin ravilerinden olan Muhammed b. İshak ve Yunus b. Bükeyr'i, ed-Duafâsında zikretmiştir.[429]

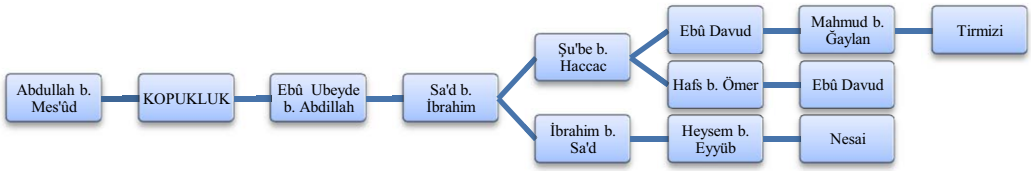
---

[425] Müslim, Salât 60, Tirmizi, Salât 100; Ebû Dâvûd, Salât 177, 178; İbn Mâce, İkâmetü's-Salavât 24.
[426] Muvatta, Salât 13.
[427] eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris**, er-Risâle**, çev. Abdulkadir Şener, İbrahim Çalışkan,TDV, Ankara, 2012, s. 155.
[428] Ebû Dâvûd, Salât, 179; Tirmizi, Salât 101
[429] Ukaylî, Duafa, IV, 23; IV, 461.

2.2.27. Namazdaki İlk Oturuşta Fazla Beklememek

Abdullah b. Mes'ûd, "Rasûlullah ikinci rek'atta otururken sanki kızgın bir taş üzerindeymiş gibi otururdu" dedi. [430]

Şekil 77: İsnad Şeması – Hadis 77

Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca bir metinle Tirmizi, Ebû Davud ve Nesâi'de yer alan hadisin bilinen en eski metni Abdullah b. Vehb'in Muvatta'sıdır.[431] Daha önce de geçtiği gibi Ebû Ubeyde, babası Abdullah b. Mes'ûd'dan hadis işitmemiştir. Bu nedenle hadisin senedinde kopukluk vardır.

2.2.28. Rükunun Yapılış Şekli

Alkame ve Esved anlatıyor: Abdullah b. Mes'ûd bir gün "Arkadakiler namaz kıldı mı" diye sordu. Biz de "Evet" dedik. Bunun üzerine Abdullah, aramızda namaza durdu. Rükuya varınca ellerimizi dizlerimizin üzerine koyduk. Abdullah b. Mes'ûd ellerimize vurdu. Ellerini birbirinin üzerine kapattıktan sonra uylukları arasına soktu. Namaz bitince "Rasûlullah böyle yapardı" dedi.[432]

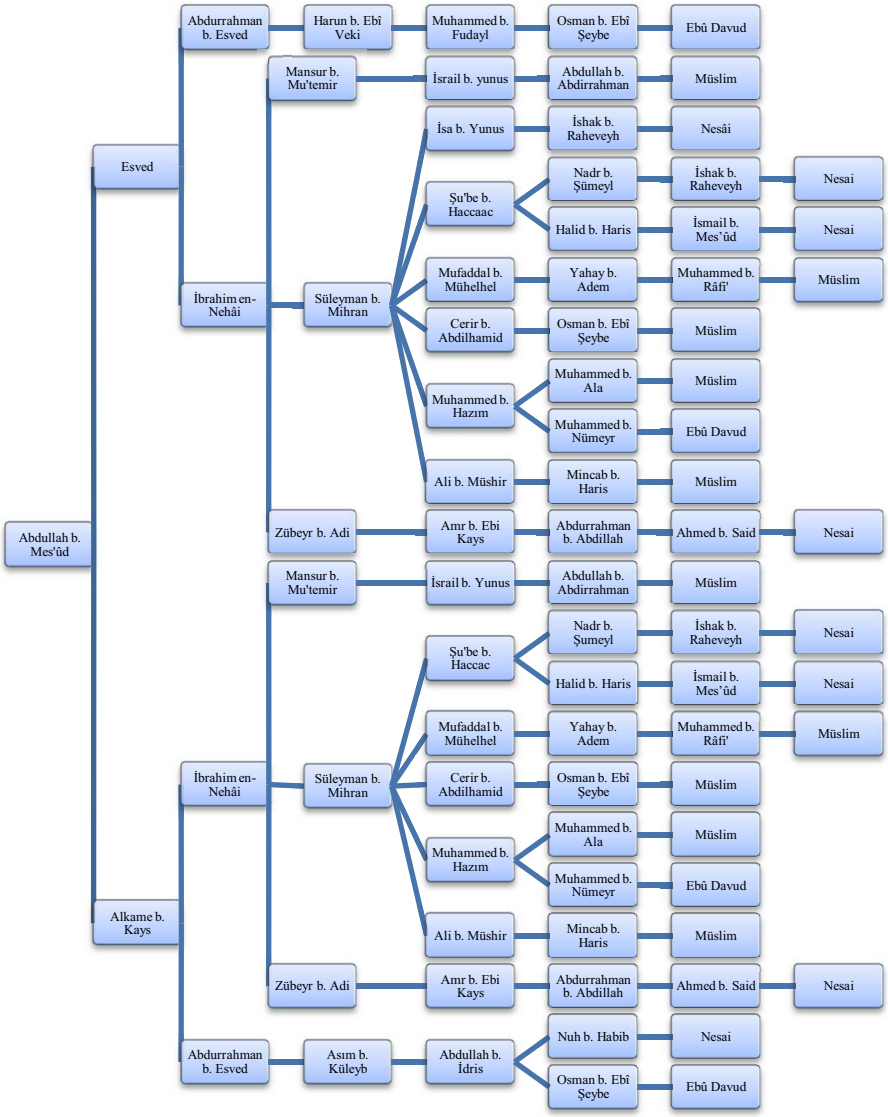
Aşağıda isnad şemasını verdiğimiz hadisin, Süleyman b. Mihran- Mufaddal, Cerir, Muhammed b. Hazım ve Ali b. Müshir tarikleriyle gelen rivayetleri; ayrı ayrı değerlendirmeye aldığımız birkaç hadisin birleşmesinden oluşmaktadır. İsa b. Yunus kanalıyla gelen rivayette Abdullah b. Mes'ûd; Alkame ve Esved'e namaz kılıp kılmadıklarını sormuştur. Onların "Hayır" demesi üzerine ikisinin arasında ezansız ve kametsiz olarak namaz kıldığı ve rükuya gittiğinde parmaklarını kenetleyip iki dizi arasına koyduğu aktarılmıştır. Asım b. Küleyb kanalıyla gelen rivayetler ise

---

[430] Ebû Dâvûd, Salât 182; Tirmizi, Salât 153; Nesai, Tatbik 105.
[431] Abdullah b. Vehb, **Muvatta**, thk. Hişam İsmail es-Sînî, Dâru'l-İbni'l-Cevzî, 1999, I,125, hn. 414.
[432] Müslim, Mesâcid ve Mevziu's Salât, 26,27,28; Ebû Dâvûd, Salât 70, 115,116,145,146; Nesai Mesâcid 27; Tatbik 1.

“Rasûlullah bize namazı öğretti. Tekbir alıp ellerini kaldırdı. Rukuya varınca ellerini dizleri arasına koydu” şeklindedir.

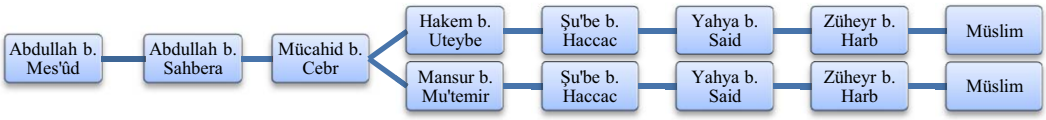
Şekil 78: İsnad Şeması – Hadis 78

2.2.29. Namazdan Çıkarken Selam Vermek

Abdullah b. Mes'ûd, Mekke'de bir emirin namazdan çıkarken iki defa selam verdiğini gördü ve "Bu doğru sünneti nereden öğrendi" dedi.[433]

Şekil 79: İsnad Şeması – Hadis 79

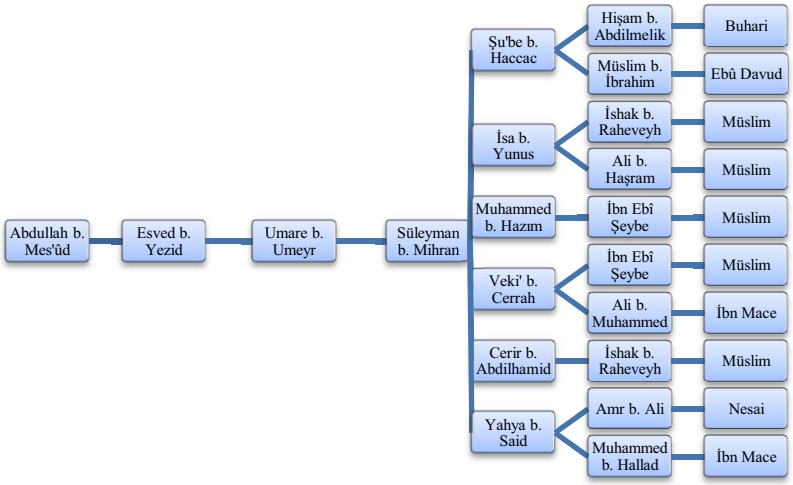

Hadis Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Müslim'de yer almaktadır. Senedde yer alan ravilerin tamamı sikadır. Bu ravilerden Mücahid b. Cebr sika bir ravi olmakla birlikte yaşlılık döneminde hadisleri karıştırdığı belirtilmiştir.[434]

2.2.30. Namazdan Her İki Yöne Doğru Çıkılabilmesi

Abdullah b. Mes'ûd; "Sizden biriniz namazdan sadece sağ taraftan ayrılmayı hak görerek şeytana kendisinden bir pay ayırmasın. Ben Rasûlullah'ı çokça sol tarafından ayrıldığını gördüm" dedi.[435]

Şekil 80: İsnad Şeması – Hadis 80

[433] Müslim, Mesâcid ve Mevziu's-Salât 117, 118; Tirmizi, Salât 105.
[434] İbnü'l-Acemî, İğtibât, I, 304.
[435] Buhârî, Ezan 159; Müslim, Sâlatü'l-Müsâfirin 59; Ebû Dâvûd, Salât 197; Nesâi, Sehiv 100, İbn Mâce, İkametü's-Salavât 33.

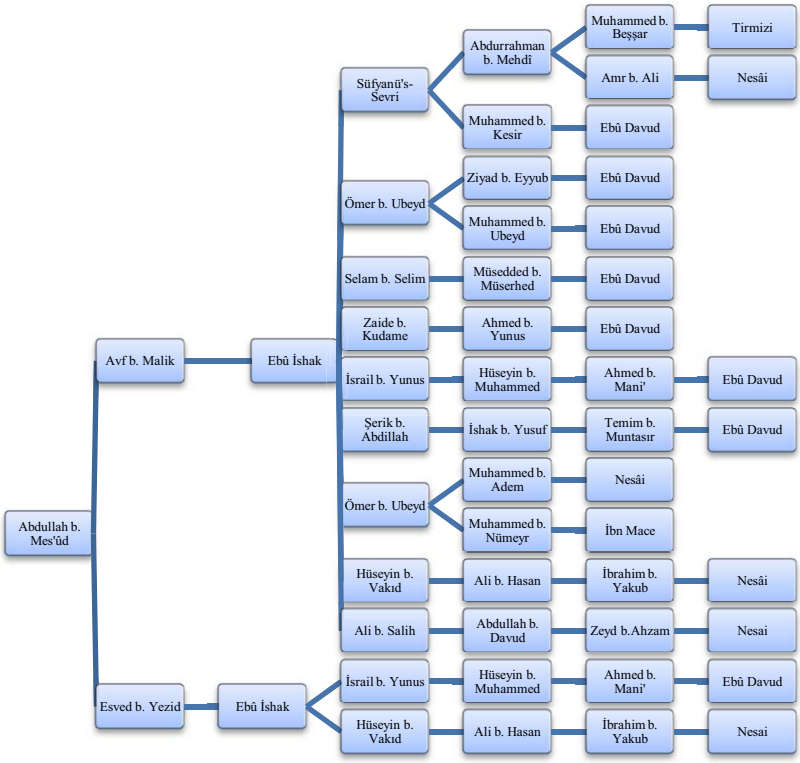
Hadis Kütüb-i Sitte içerisinde Tirmizi hariç diğer eserlerde birer metin ile yer almaktadır. İsnad şemasında yer alan raviler sikadır. Mana ile nakledilmiş olup anlamı değiştirecek bir farklılık bulunmamaktadır. Ebû Davud'un rivayetinde Umare b. Umeyr'in "Bu hadisi işittikten sonra Medine'ye geldim. Rasûlullah'ın odalarının minberin sol tarafında olduğunu gördüm" sözleri de aktarılmıştır.

Hz. Peygamber'in namazda her iki taraftan da çıktığı ile ilgili Hülb b. Adiyy, Enes b. Malik ve Hz. Aişe'den de rivayetler gelmiştir. [436]

2.2.31. Namazdan Çıkarken İki Tarafa Selam Vermek

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: Rasûlullah yanağının beyazlığı görülünceye kadar "Allah'ın selamı rahmeti ve bereketi üzerinize olsun" diyerek sağa ve sola selam verirdi.[437]

Şekil 81: İsnad Şeması – Hadis 81

Hadiste yer alan bütün raviler sikadır. Bununla birlikte Ebû İshak'ın yaşlılık döneminde ihtilata uğradığı bilinmektedir. Metinler mana ile nakledilmiştir.

[436] Tirmizi, Salât 109; Nesai, Sehv 78, 100.
[437] Tirmizi, Salât 105; Ebû Dâvûd, Salât 183, 184; Nesâi, Sehiv 71; İbn Mâce, İkâmetü's-Salavat 28.

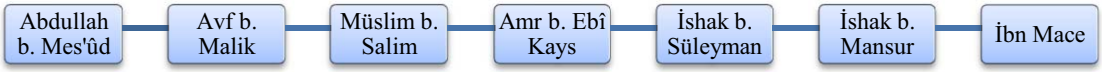
Tirmizi'de yer alan hadis metninde "Yanağının beyazlığı görülürdü" ifadesi yer almamaktadır. Daha önce "Namazda Tekbir" başlığı altında incelediğimiz metinlerin Züheyr kanalıyla gelen versiyonlarında Hz. Peygamber'in namazdan çıkarken sağa ve sola selam vererek çıktığı ile ilgili ifadelerin yer aldığını belirtmiştik. Bu nedenle o rivayetlere burada tekrar değinilmemiştir.

Hanefi mezhebine göre namazda her iki tarafa da selam vermek vacibtir. Hanbeliler'e göre her iki selamda farz, Şafî ve Malikiler'e göre ise ilki farz, ikincisi sünnettir.

2.2.32. Hz. Peygamber'in Cuma Günü Okuduğu Sureler

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah cuma günü sabah namazında, "Elif lam mim. Tenzilü'l-kitabi.." ve "Hel eteke ale'l-insan" surelerini okurdu. [438]

Şekil 82: İsnad Şeması – Hadis 82

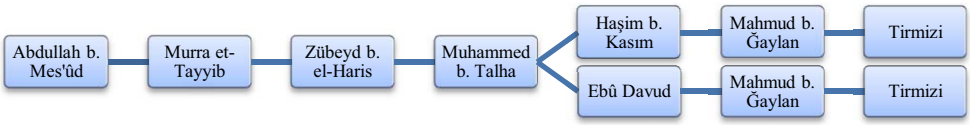
Hadisin tarikinde yer alan Amr b. Ebî Kays'ın sika bir ravi olmakla birlikte hadis naklinde kuvvetli olmayan, vehme düşen ve hata yapan bir ravi olarak değerlendirilmiştir.[439] Bununla birlikte tasnif dönemi eserleri içerisinde Alkame, Ebû Vâil, Zirr b. Hubeyş tarafından da Abdullah b. Mes'ûd'dan alınan rivayet,[440] sahâbe tabakasından Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû Hureyre, İbn Abbas tarafından da aynı mana ile aktarılmıştır.[441]

[438] İbn Mâce, İkâmetü's-Salavât 6.
[439] Zehebî, Mizan, III, 285; Mizzi, Tehzîb, XXII, 205; Moğoltay b. Kılıç, İkmâl, X, 250.
[440] Bezzar, Bahru'z-Zahhar, V, 34, 231.
[441] Buhârî, Cuma 10; Ebû Dâvûd, Salât 211,212;Tirmizi, Cuma 23; İbn Mâce, İkâmetü's-Salavât 6.

2.2.33. Orta Namaz

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Orta namaz ikindi namazıdır" buyurdu.[442]

Şekil 83: İsnad Şeması – Hadis 83

Hadisin ravilerinden Muhammed b. Talha münekkidler tarafından sika fakat hadis naklinde hata yapan zayıf bir ravi olarak değerlendirilmiştir.[443] Rivayet Zeyd b. Sabit, Hz. Aişe ve Semure b. Cündeb tarafından da benzer şekilde nakledilmiştir.[444] Ancak Zeyd b. Sabit'in Muvatta'daki rivayetinde orta namazın öğle namazı olduğu;[445] Hz. Ali ve İbn Abbastan nakledilen rivayetlerde ise orta namazın sabah namazı olduğu şeklinde rivayetler gelmiştir.[446]

2.2.34. Akşam Namazında Kafirun ve İhlas Surelerinin Okunması

Abdullah b. Mes'ûd: "Rasûlullah'ın, akşam namazının farzından sonraki iki rek'at ile, sabah namazından önceki iki rek'atta 'Kafirun' ve 'İhlas' surelerini okuduğunu kaç kere işittiğimi sayamam." [447]

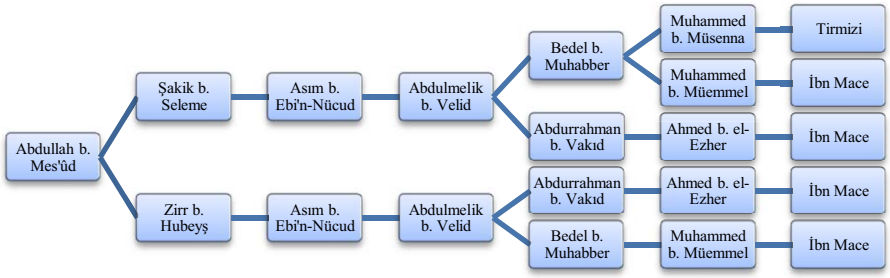
Abdullah b. Mes'ûd: "Rasûlullah akşam namazının farzından sonraki iki rek'atte 'Kafirun' ve 'İhlas' surelerini okurdu" [448]

Aşağıda isnad şemasında yer alan ravilerden Abdulmelik b. Velid zayıftır.[449] Ayrıca hadisin ulaşabildiğimiz tüm senetlerinde teferrüd etmiştir. Bu nedenle hadis ferd/gariptir. Hz. Peygamber'in Kafirun ve İhlas surelerini sabah namazının sünnetinde okuduğunu İbn Ömer de nakletmiştir. [450]

---

[442] Tirmizi, Salât 19; Tefsîru'l-Kur'an 2.
[443] Ukaylî, ed-Duafâ, IV, 85; İbn Hıbban, Sikât, VII, 388.
[444] Tirmizi, Tefsîru'l-Kuran 2, Salât 19.
[445] İmam Malik, Muvatta, Salâtu'l-Cuma, 8.
[446] İmam Malik, Muvatta, Salâtu'l-Cuma, 8.
[447] Tirmizi, Salât 202.
[448] İbn Mâce, İkametü's-Salavat 112.
[449] Zehebî, Mizan, II, 666; Ukayli, III,38; İbnü'l-Cevzî, ed-Duafa, II, 153.
[450] İbn Mâce, İkâmetü's-Salavât 102.

Şekil 84: İsnad Şeması – Hadis 84

2.2.35. Vitir Namazı Kılmaya Teşvik

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Ey Kur'an ehli, vitir kılınız, çünkü Allah tektir ve vitir namazını sever" buyurdu. [451]

Şekil 85: İsnad Şeması – Hadis 85

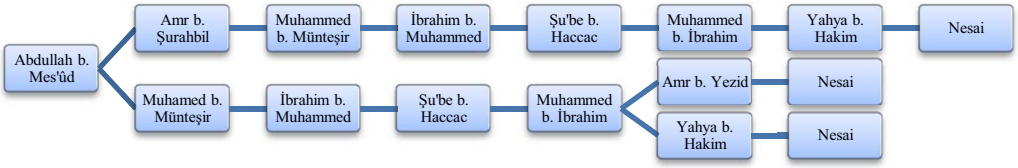
Hadisin ravilerinden Ebû Ubeyde babasından hadis işitmemiştir. Bu nedenle hadisin senedinde kopukluk vardır. Rivayeti, sahâbe tabakasından Hz. Ali de aynı lafızlarla nakletmiştir.[452]

2.2.36. Vitir Namazının Vakti

Abdullah b. Mes'ûd, "Ezandan sonra vitir kılınır mı?" sorusuna "Kametten sonra bile vitiri kılmak mümkündür. Hz. Peygamber uyuyakalır güneş doğunca da kalkıp namaz kılardı" dedi [453]

[451] Ebû Dâvûd, Tefriu' Ebvabi'l-Vitr 1; İbn Mace, İkametü's-Salavat 114.
[452] Ebû Dâvûd, Tefriu' Ebvabi'l-Vitr 1
[453] Nesai, Kıyamü'l-Leyl 32; Mevâkıt 51.

Şekil 86: İsnad Şeması – Hadis 86

Hadisin senedinde yer alan ravilerin tamamı sikadır. Muvattada Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen ve munkatı bir senetle yer alan hadiste "Ben Vitir namazını kılarken sabah namazının kameti getirilse bile ona aldırış etmem" dediği ifade edilmiştir.[454] Ebû Said el-Hudri'den de "Vitri kılmadan uyuyan sabah vaktinde kılsın" şeklinde hadis nakledilmiştir.[455]

2.2.37. Sehiv Secdesi

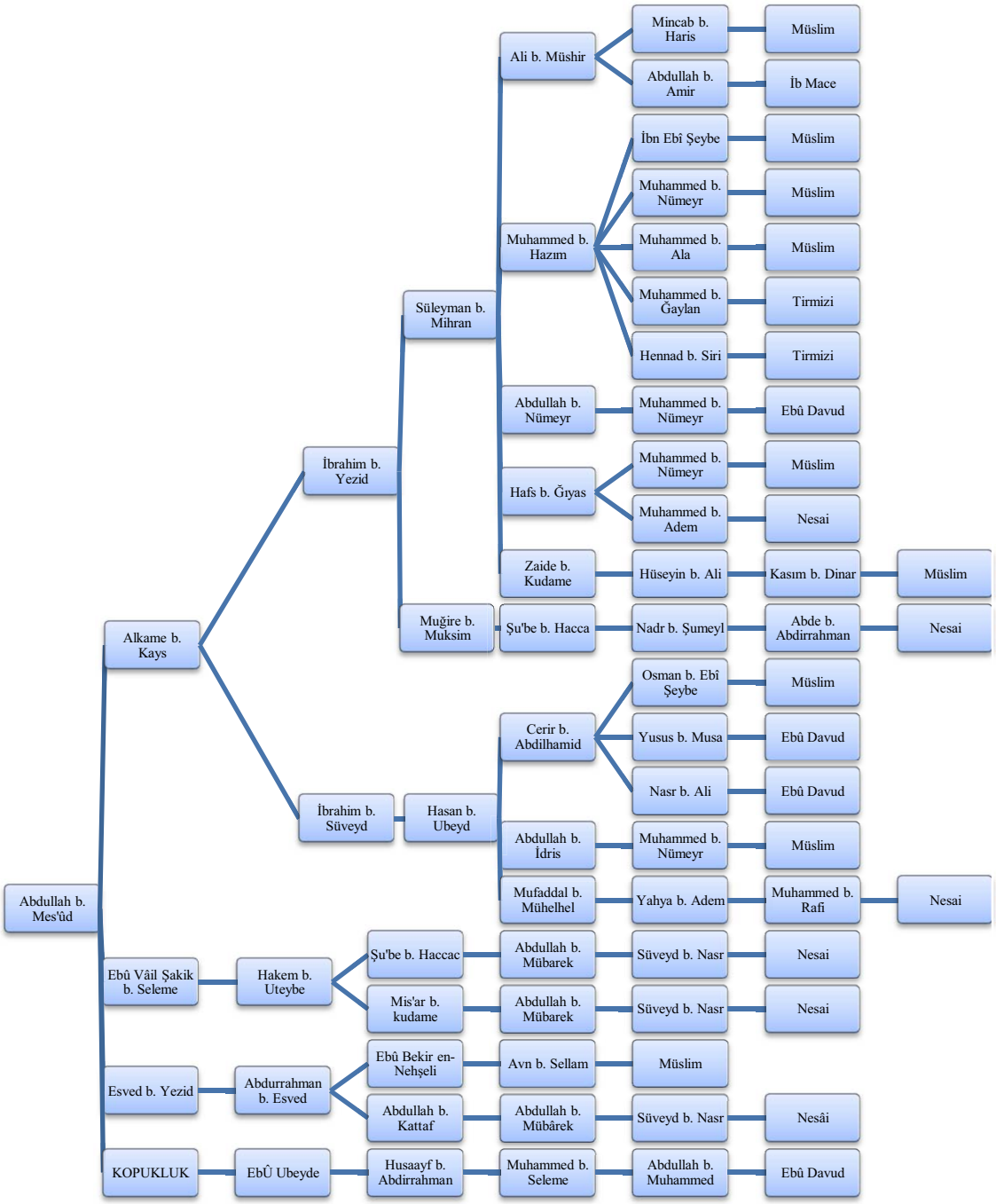
Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah öğle ya da ikindi namazını beş rekat kıldı. Namazdan ayrıldığında ona "Ey Allah'ın Rasûlü namazda artma mı oldu?" diye soruldu. Hz. Peygamber "Hayır artmadı" dedi. Sahâbe, "Beş rekat kıldırdın" deyince, rasûlullah iki defa yanılma secdesi yaptı. Sonra "Şüphesiz ben de bir beşerim, sizin hatırladığınız gibi ben de hatırlar, sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. İçinizden biri namazında şüpheye düşerse onu araştırsın ve verdiği karaa üzerine namazını tamamlasın. Sonra selam versin ve iki defa secde etsin" dedi.[456]

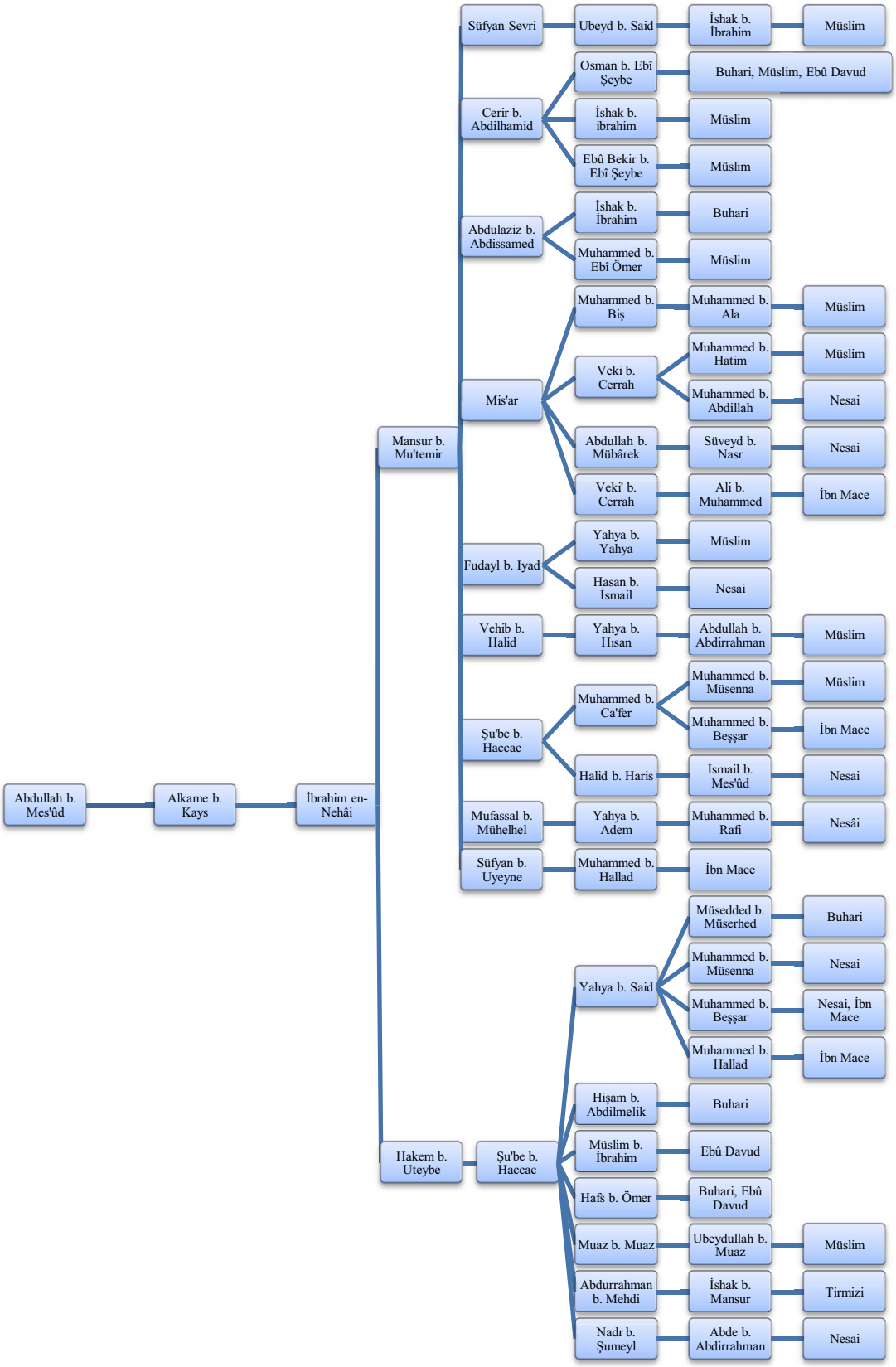
Hadis Abdullah b. Mes'ûd'dan en çok nakledilen rivayettir. Kütüb-i Sitte içerisinde otuz beş hadis metniyle nakledilmiştir. Rivayetin sonunda Hz. Peygamber'e ait olan "Şüphesiz ki ben de sizin gibi bir beşerim" kısmı aynı tarikten gelmesine rağmen bazı metinlerde yer alırken bazılarında bulunmamaktadır.

---

[454] Muvatta, Saltu'l-Leyl 4.
[455] İbn Mâce, İkametü's-Salavat 122.
[456] Buhârî, Salât 31, 32, Sehv 2; Eymân ve Nuzûr 15; Ahbâru'l-Âhâd 1, Müslim, Mesâcid 89;90;91,92,93,94,96; Tirmizi, Salât 172; Ebû Dâvûd, Salât 189,190, 191,192; Nesâi, Sehiv 25, 26, 75; İbn Mâce, İkâmetü's-Salavat 129, 130, 133, 136.

Şekil 87: İsnad Şeması – Hadis 87

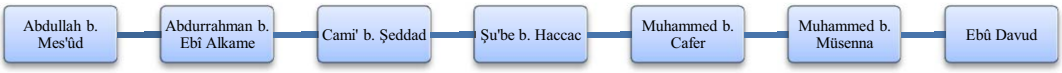

Abdullah b. Mes'ûd
Alkame b. Kays
İbrahim en-Nehâi
Mansur b. Mu'temir
Süfyan Sevri
Ubeyd b. Said
İshak b. İbrahim
Müslim
Cerir b. Abdilhamid
Osman b. Ebî Şeybe
Buhari, Müslim, Ebû Davud
İshak b. ibrahim
Müslim
Ebû Bekir b. Ebî Şeybe
Müslim
Abdulaziz b. Abdissamed
İshak b. İbrahim
Buhari
Muhammed b. Ebî Ömer
Müslim
Mis'ar
Muhammed b. Biş
Muhammed b. Ala
Müslim
Veki b. Cerrah
Muhammed b. Hatim
Müslim
Muhammed b. Abdillah
Nesai
Abdullah b. Mübârek
Süveyd b. Nasr
Nesai
Veki' b. Cerrah
Ali b. Muhammed
İbn Mace
Fudayl b. Iyad
Yahya b. Yahya
Müslim
Hasan b. İsmail
Nesai
Vehib b. Halid
Yahya b. Hısan
Abdullah b. Abdirrahman
Müslim
Şu'be b. Haccac
Muhammed b. Ca'fer
Muhammed b. Müsenna
Müslim
Muhammed b. Beşşar
İbn Mace
Halid b. Haris
İsmail b. Mes'ûd
Nesai
Mufassal b. Mühelhel
Yahya b. Adem
Muhammed b. Rafi
Nesâi
Süfyan b. Uyeyne
Muhammed b. Hallad
İbn Mace
Hakem b. Uteybe
Şu'be b. Haccac
Yahya b. Said
Müsedded b. Müserhed
Buhari
Muhammed b. Müsenna
Nesai
Muhammed b. Beşşar
Nesai, İbn Mace
Muhammed b. Hallad
İbn Mace
Hişam b. Abdilmelik
Buhari
Müslim b. İbrahim
Ebû Davud
Hafs b. Ömer
Buhari, Ebû Davud
Muaz b. Muaz
Ubeydullah b. Muaz
Müslim
Abdurrahman b. Mehdi
İshak b. Mansur
Tirmizi
Nadr b. Şumeyl
Abde b. Abdirrahman
Nesai

2.2.38. Sabah Namazının Kazası

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Hudeybiye senesinde Rasûlullah ile beraber geldik. Rasûlullah "Bizi kim bekler" diye sorunca Bilal "Ben beklerim" diye cevap verdi. Fakat güneş doğuncaya dek Bilal de dahil herkes uyudu. Rasûlullah sabah uyanınca "Daha önce yaptığınız gibi yapın" dedi biz de öyle yaptık. Sonra bize "Sizden uyuyan ve unutanlar böyle yapsın" dedi.[457]

Şekil 88: İsnad Şeması – Hadis 88

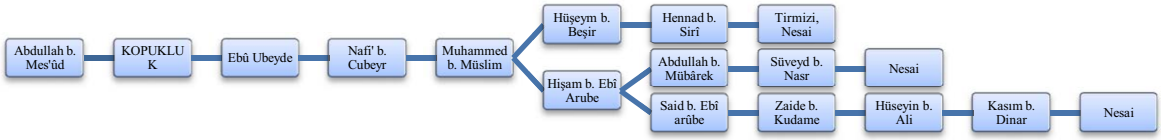

Kütüb-i Sitte içerisinde Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak yalnızca Ebû Davud'da yer alan rivayetin ravileri sikadır. Ayrıca hadisin bir benzeri sahâbe tabakasından Cübeyr b. Mut'ım'den de nakledilmiştir.[458]

2.2.39. Kaza Namazı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Hendek günü Müşrikler Hz. Peygamberi gün boyu namaz kılmaktan alıkoydular. Gece ilerleyince Bilal'e ezan okumasını emretti. Sonra kamet getirdi. Rasûlullah öğle namazını kıldı. Sonra Bilal tekrar kamet getirdi Rasûlullah ikindiyi kıldı. Sonra Bilal tekrar kamet getirdi akşamı kıldı. Sonra Bilal tekrar kamet getirdi Rasûlullah yatsı namazını kıldı.[459]

Şekil 89: İsnad Şeması – Hadis 89

Hadisi İbn Mes'ûd'dan oğlu Ebû Ubeyde nakletmektedir. Ancak Ebû Ubeyde'nin babasından hiç hadis işitmemesi nedeniyle söz konusu rivayet senedi bakımından zayıftır. Fakat bu hususta hadisin metnini kuvvetlendiren farklı

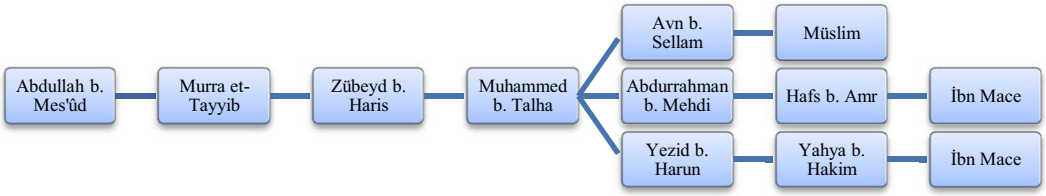
[457] Ebû Dâvûd, Salât 11.
[458] Nesâi, Mevâkıt 55.
[459] Tirmizi, Salât, 18; Nesai, Mevâkıt 55; Ezan 22, 23.

rivayetler bulunmaktadır. Örneğin Yahya b. Said'den gelen "Hendek savaşında Rasûlullah güneş batıncaya dek namaz kılamadı" rivayeti[460] bu metni desteklemektedir.

2.2.40. Müşriklerin Hz. Peygamber'i Namazdan Alıkoyması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Müşrikler bizi ikindi namazından alıkoymuşlardı. Rasûlullah "Bizi ikindi namazından alıkoydular. Allah onların kabirlerini ateşle doldursun" dedi.[461]

Şekil 90: İsnad Şeması – Hadis 90

Hadisin senedinde yer alan Muhammed b. Talha çok hata yaptığı bilinen bir ravidir. İbn Adi ve Ukaylî, yalnızca zayıf ravilerin isimlerini zikrettikleri eserlerinde onun ismini de zikretmişlerdir.[462] İbn Hıbban onu sika bir ravi olarak değerlendirmektedir.[463]

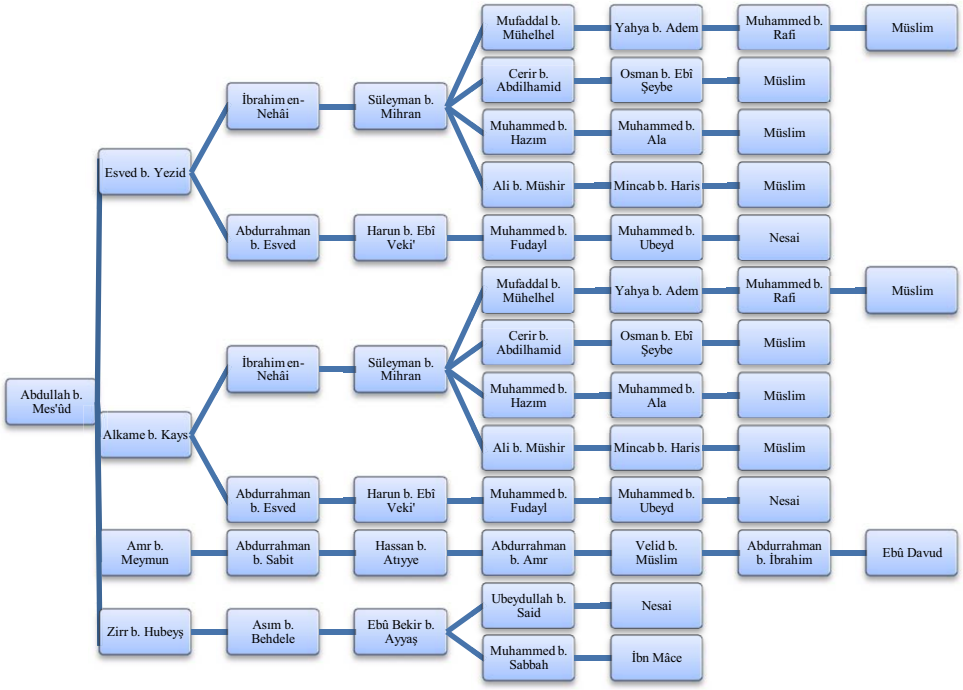
2.2.41. Namazın Vakti Dışında Kılınması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Namazı vakti dışında kıldıran emirler başınıza geldiği zaman haliniz nice olur" dedi. Ben de "Bu durum başımıza gelse ne emredersiniz" diye sordum. Rasûlullah "Namazı vaktinde kıl sonra onlarla birlikte nafile olarak yine kıl" buyurdu.[464]

---

[460] İmam Malik, Muvatta, Havf 1.
[461] Müslim, Mesâcid ve Mevziu's Salât, 206; İbn Mâce Salât 6.
[462] İbn Adî, Kamil, VII, 474; Ukayli, ed-Duafa, IV,85
[463] İbn Hıbban, Sikât, VII, 388.
[464] Müslim, Mesâcid ve Mevziu's Salât, 26, Ebû Dâvûd, Salât, 10, Nesai, İmâmet, 2, İmamet 18.

Şekil 91: İsnad Şeması – Hadis 91

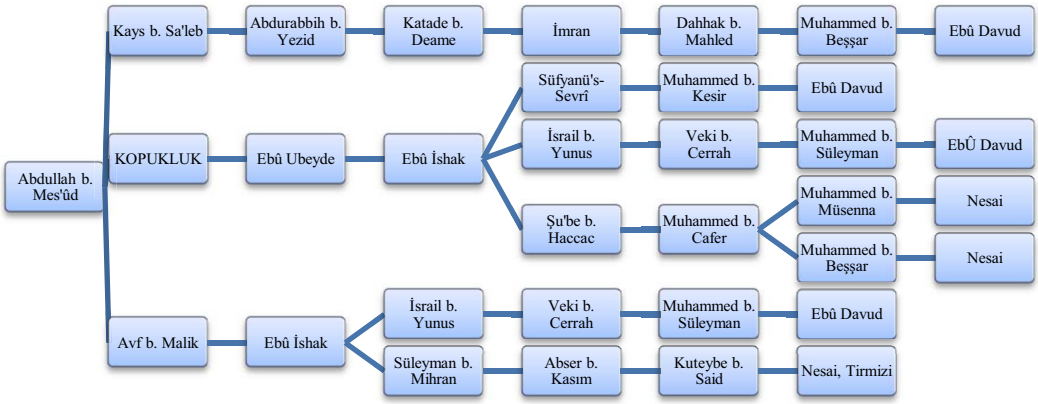
Hadisin ravilerinden Asım b. Behdele ve Muhammed b. Sabbah sadûk olarak; Ebû Bekir b. Ayyaş da hafızası kötü olarak değerlendirilmektedir.[465] Bu nedenle bu tarikle gelen rivayetler hasen derecesindedir. Yine Muhammed b. Fudayl ve Muhammed b. Ubeyd de sadûk ravilerdir.[466] Harun b. Ebî Veki'nin hakkında ise "Onda beis yoktur" denilmiştir.[467] Senedde yer alan diğer raviler sikadır. Müslim'de yer alan rivayet, bizim üç hadis olarak incelediğimiz uzunca bir metinden oluşmaktadır. Bu metin, daha önce değindiğimiz rukuda ellerin uyluklar arasına konulmasıyla ilgili hadis ile başlamıştır. Daha sonra hadisin şu an incelediğimiz kısmı zikredilmiş, ardından "Üç kişi olursanız namazı beraber kılın. Üç kişiden daha çok olursanız içinizden biri imam olsun" şeklindeki rivayet aktarılmıştır. Harun b. Ebî Veki tarikiyle gelen rivayet ise "Öyle idareciler gelecek ki namazın vaktini geciktirecekler. Siz namazı vaktinde kılın. Sonra kalktı aramızda namaz kıldı" şeklinde nakledilmiştir.

[465] İbn Hacer, Takrib, I, 285,484, 624
[466] İbn Hacer, Takrib, I, 495, 502.
[467] İbn Hacer, Takrib, I, 569.

2.2.42. Hacet Duası

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullah bize hacet duasını öğretti. O, 'Şüphesiz hamd sadece Allah içindir. O'na hamdeder, O'ndan yardım ister ve O'nun affetmesini dileriz. Nefislerimizin şerrinden Allah'a sığınırız. Allah'ın doğru yola ulaştırdığı kimseyi, artık kimse saptıramaz. Allah kimi şaşırtmışsa, onu da kimse hidâyete erdiremez. Ben, Allah'tan başka ilâh olmadığına Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim. Allah onu, kıyametin hemen önünde korkutucu ve müjdeleyici olarak hak bir din ile göndermiştir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, şüphesiz o doğru yolu bulmuştur. Kim de Allah ve Rasûlüne isyan ederse o kendinden başka hiç kimseye zarar veremez. O, Allah'a hiçbir şekilde zarar veremeyecektir' der sonra üç ayet okurdu." [468]

Şekil 92: İsnad Şeması – Hadis 92

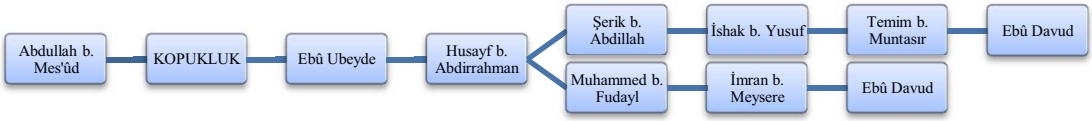
Hadisin Tirmizi'de yer alan metninde öncelikle Teşehhüd duası daha sonra hacet duası zikredilmiştir. Nesâi'de aynı tarikle gelen metinde ise yalnızca hacet duası nakledilmiştir. Ebû Ubeyde kanalıyla gelen rivayette, hacet duasından hemen sonra Nisa Suresi 1, Ali İmran 102 ve Ahzab 70 ayetler zikredilmiştir. Kays yoluyla gelen metinde şehadet kelimesinden sonraki kısım yani "Allah onu kıyametin hemen önüne korkutucu ve müjdeleyici olarak hak ile gönderdi" şeklindeki ifade, diğer metinlerde bulunmamaktadır.

[468]Tirmizi, Nikâh 14; Ebû Dâvûd, Salât 221, 223; Nikâh, 31, 32; Nesai, Cuma, 24¸ Nikâh, 39

2.2.43. Korku Namazı

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir: Rasûlullah bize korku namazı kıldırmıştı. Ashâb iki saf halinde yaptı. Onlardan biri Rasûlullah'ın arkasında, diğeri ise düşmanın önündeydi. Rasûlullah onun arkasında saf tutan gruba bir rek'at namaz kıldırdı. Sonra onlar ayağa kalktılar, gidip düşman karşısındaki yerlerinde durdular. Düşman karşısında olan grup da Hz. Peygamber'in arkasına geldi. Rasûlullah onlara da bir rek'at namaz kıldırdı sonra selam verdi. Rasûlullah'ın arkasında saf tutanlar kendi başlarına bir rek'at daha namaz kıldılar ardından selam verdiler. Sonra gidip düşman karşısındaki yerlerine geçtiler. Diğer grup da geri döndü tek başlarına bir rek'at namaz kıldılar ve selam verdiler. [469]

Şekil 93: İsnad Şeması – Hadis 93

Hadisin ravilerinden Ebû Ubeyde, babası Abdullah b. Mes'ûd'dan hadis işitmemiştir. Bu nedenle hadisin senedi zayıftır. Bununla birlikte hadisin senedinde yer alan Husayf b. Abdirrahman[470] ve Şerik b. Abdillah[471] çok hata yapan, hafızası yönüyle zayıf raviler olarak kabul edilmektedir. Muhammed b. Fudayl da saduk olarak değerlendirilmiş ve şiî olmakla suçlanmıştır.[472] Hadis Ebû Yusuf dışındaki Hanefî fukahası tarafından korku namazının kılınış şekline dair bir delil olarak kullanılmaktadır. Nisa Suresi 102. Ayetle de görüşlerini delillendirmektedirler.

2.2.44. Hutbe Dinlemede Adab

Abdullah b. Mes'ûd: "Rasûlullah minberin üstünde cemaate yöneldiği an bizler de yüzümüzü ona çevirirdik" dedi.[473]

---

[469] Ebû Dâvûd, Salâtu's-sefer, 17
[470] İbn Adî, Kâmil, III,523; İbn Hacer, Takrib, I,193.
[471] İbn Hacer, Takrib, I, 266.
[472] İbn Hacer, Takrib, I, 502.
[473] Tirmizi, Cuma 14.

Şekil 94: İsnad Şeması – Hadis 94

Rivayet, Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Tirmizi'de yer almakta ve tasnif dönemi eserleri içerisinde bu tarikle nakledilmektedir. Hadisin senedinde yer alan Muhammed b. Fadl yalancılıkla suçlanmış, hadisi terkedilmiştir.[474] Ayrıca hadis münekkidleri tarafından Abbad b. Ya'kub'un da zayıf bir ravi olduğu belirtilmiştir.[475]

2.2.45. Hutbeyi Ayakta Vermesi

Alkame anlatıyor: Abdullah b. Mes'ûd'a "Rasûlullah oturarak mı yoksa ayakta mı hutbe okurdu" diye soruldu. Bunun üzerine Abdullah, soru soran kişiye; "Seni ayakta bıraktılar" ayetini okumuyor musun?" diyerek cevap verdi.[476]

Şekil 95: İsnad Şeması – Hadis 95

Tasnif dönemi eserleri içerisinde hadisin farklı bir senedine rastlayamamaktayız. Bu nedenle rivayet ferd/garib bir hadistir.

2.2.46. Orucun Sevabı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Allah Teâlâ "Oruç benim içindir. Onun mükâfatını ben veririm. Oruçlunun iki sevinci vardır. Biri iftar anındaki sevinci, diğeri de Rabbine kavuştuğu anki sevincidir. Oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir" buyurmuştur. [477]

---

[474] Ukayli, IV, 120; İbn Hıbban, Mecruhîn, II,278.
[475] İbn HIbban, Mecruhîn, II,172.
[476] İbn Mace, İkametü's-Salavat 85.
[477] Nesâi, Sıyâm 41.

Şekil 96: İsnad Şeması – Hadis 96

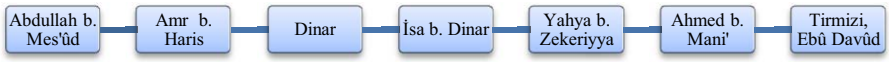

Hadisin ravilerinden Ebû İshak Amr b. Abdillah'ın sika bir ravi olduğu ancak bazen hadisleri karıştırdığı ifade edilmiştir.[478] Hadis benzer şekilde Ebû Hureyre, Ali b. Ebî Talib ve Ebû Said tarafından da nakledilmiştir.[479]

2.2.47. Ramazan Orucunun Süresi

Abdullah b. Mes'ûd, "Rasûlullah ile yirmi dokuz gün tuttuğum Ramazan orucu, onunla beraber tuttuğum otuz gün oruçtan daha çoktur"dedi.[480]

Şekil 97: İsnad Şeması – Hadis 97

Yukarıdaki sened, hadisin Kütüb-i Sitte içerisindeki tek senedidir. Ravilerinden Dinar, meçhul bir ravidir. Bununla birlikte tasnif dönemi eserleri içinde hadisin İbn Mes'ûd-Alkame- İbrahim en-Nehâi- Hammad tariki de bulunmaktadır.[481]Tirmizi de yer alan rivayette, hadis "tuttuğum oruç" şeklinde; Ebû Davud'da yer alan metinde ise "tuttuğumuz oruç" şeklinde nakledilmiştir. Bunun dışında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. İbn Abbas, da bir ayın yirni dokuz gün olduğuna dair bir hadis nakletmiştir.[482]

2.2.48. Sahur Yemeği

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Sahura kalkınız. Çünkü onda bereket vardır" buyurdu.[483]

---

[478] İbn Hacer, Takrib, I,423; Alai, Muhtelitîn, I, 93.
[479] Müslim, Sıyâm 165; Nesai, Sıyâm 41.
[480] Tirmizi, Savm 6; Ebû Dâvûd, Sıyâm 4.
[481] Darekutnî, **Sünen,** thk. Şuayb Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2004, III, 181; Taberâni, **el-Mu'cemü's-Sağîr,** thk. Muhammed Şekûr, Mektebetü'l-İslami, Beyrut, 1985, I, 149.
[482] Nesai, Sıyâm 15.
[483] Nesâi, Sıyâm 18.

Şekil 98: İsnad Şeması – Hadis 98

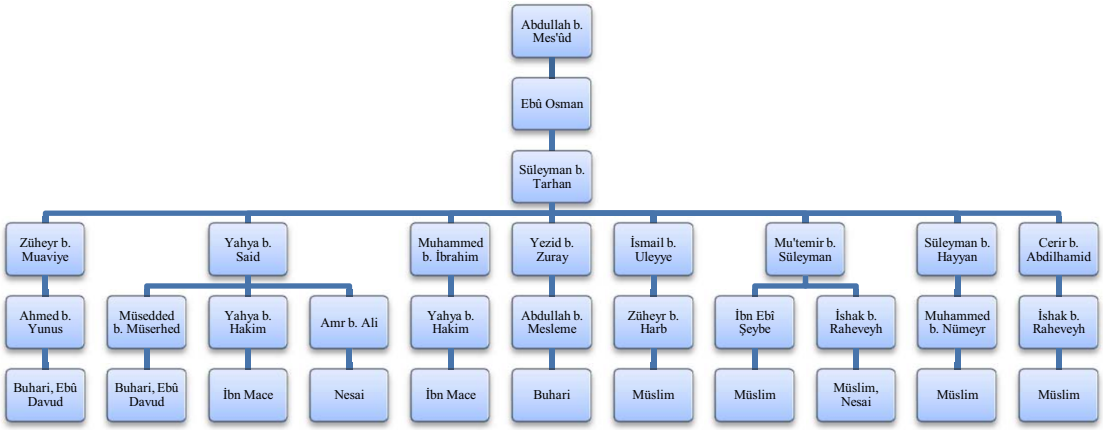

Hadis, Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Nesâi'de yer almaktadır. Tasnif dönemi eserlerinde İbn Mes'ûd yoluyla gelen hadisin farklı bir tariki bulunmamaktadır. Hadisin senedinde geçen Asım b. Ebi'n-Nücûd[484] ve Ebû Bekir b. Ayyaş[485] sika bir ravi olmakla beraber hafızası yönüyle cerh edilmiştir. Hadis aynı lafızlarla sahâbe tabakasında Enes b. Malik ve Ebû Hureyre tarafından da nakledilmiştir.[486] Nesâi'de yer alan ve Abdurrahman b. Mehdi tarikiyle gelen rivayet, yalnızca "Sahura kalkınız" ibaresiyle kısa bir şekilde aktarılmıştır.

2.2.49. Sahur İçin Ezan Okunması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah,"Bilal'in ezanı sizden birinin sahurunu engellemesin. O uyuyanlarınızı uyandırmak ve kıyamdaki kişinin sahur yemeğine dönmesi için geceleyin ezan okur." -Rasûlullah elini kaldırdı- "Fecr böyle olmakla değil, şöyle oluncaya kadardır." [487]

Şekil 99: İsnad Şeması – Hadis 99

[484] Moğoltay b. Kılıc, İkmâl, VII, 100; İbn Keyyâl, el-Kevâkib, I,473.
[485] İbn Sa'd, Tabakat, VI, 360; İbn Keyyâl, el-Kevâkib, I, 441; Zehebî, Siyer, VIII, 495.
[486] Buhârî, Savm 20; Müslim, Sıyâm 45; Tirmizi, Savm 17; Nesâi, Sıyâm 18; İbn Mâce, Sıyâm 22.
[487] Buhârî, Ezan 13; Talak 24; Ahbâru'l-Ahad 1; Müslim, Sıyâm 39; Ebû Dâvûd, Sıyâm 17; Nesâî, Ezan 11, Sıyâm 30; İbn Mâce, Sıyâm 23.

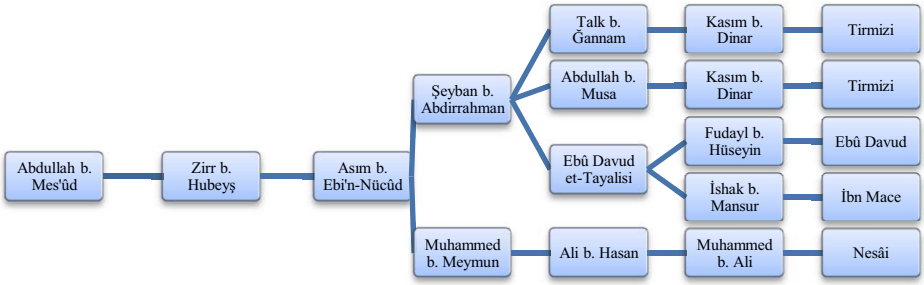
Tasnif dönemi eserleri içinde Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen bu rivayet, yalnızca Ebû Osman tarafından aktarılmış, ondan da yalnızca Süleyman b. Tarhan almıştır. İbn Hacer, Süleyman b. Hayyan'ı saduk olarak değerlendirmiş ve bazen hata yaptığını ifade etmiştir.[488] Ayrıca Hadis münekkidleri tarafından Cerir b. Abdilhamid'in[489] ve İshak b. Raheveyh'in[490] de ömrünün sonlarına doğru vehmettiği, hadisleri karıştırdığı zikredilmiştir.Nesâide yer alan rivayetlerde "Bilal'in ezanı sizi sahur yemeği yemekten men etmesin" kısmı bulunmamaktadır.

Hz. Peygamber döneminde yatsı vaktinden sabaha kadar biri fecri kâzibde, diğeri de fecri sâdıkta olmak üzere iki defa ezan okunmaktadır. Bunlardan ilki Bilal tarafından okunmakta ve sabah namazı vaktinin yaklaştığını insanlara haber vermektedir. Diğeri ise İbn Ümmi Mektum tarafından okunmakta ve sabah namazı vaktinin girdiğini haber vermektedir. Bu hususta Hz. Aişe ve İbn Ömer'den nakledilen *"Bilal ezanı gece vakti okur. Siz İbn Ümmi Mektum ezan okuyana kadar yiyip için"*[491] rivayeti bu durumu açıklamaktadır. İbn Ümmi Mektum kör olduğu için kendisine *"sabahladın"* denilir ve o da bunun üzerine ezan okurdu.[492]

2.2.50. Ayın Ortasında ve Cuma Günleri Oruç Tutmak

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "Rasûlullah her ayın dolunay günlerinde üç gün oruç tutardı. Cuma günlerinde oruç tutmadığı da çok azdı."[493]

Şekil 100: İsnad Şeması – Hadis 100

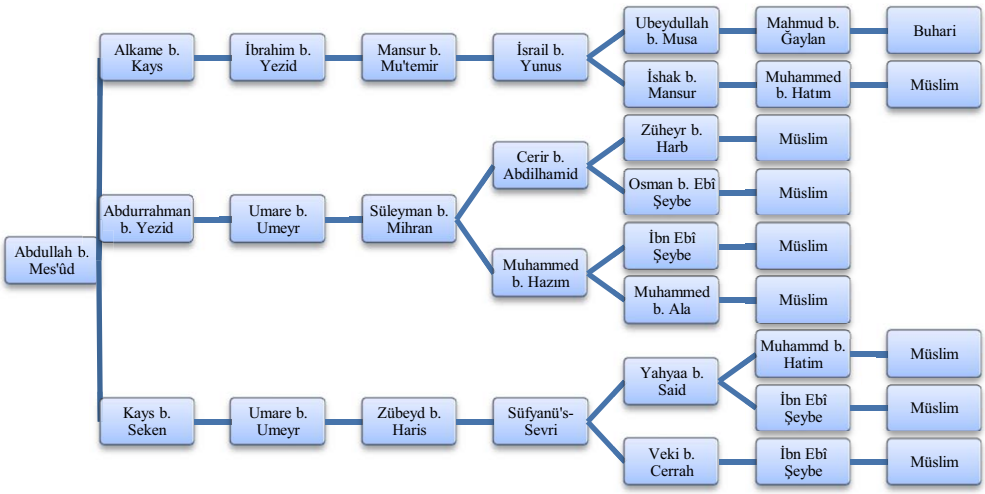
[488] İbn Hacer, Takrib, I, 250.
[489] İbn Hacer, Takrib, I, 139.
[490] İbnü'l-Acemî, İğtibât, I, 49.
[491] Buhârî, Savm 17; Ezan 13; Müslim, Sıyâm 38; Nesâi, Ezan 10.
[492] İbnü'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**, terc. Kemal Sandıkçı, İstanbul, 2008, X, 258.
[493] Tirmizi, Savm 41; Ebû Dâvûd, Sıyâm 68; Nesai, Sıyâm 70; İbn Mâce, Sıyâm 37.

Rivayetin Ebû Davud'da yer alan versiyonunda "Cuma günü oruç tutmadığı çok azdı" ifadesi bulunmamaktadır. Aynı kanaldan gelmesine rağmen İbn Mâce'de ise hadisin ilk cümlesi yoktur ve hadis "Rasûlullah'ın Cuma günleri oruç tutmadığını az gördüm" şeklinde aktarılmaktadır. Hadisin senedindeki tüm raviler sikadır. Ancak daha önceki hadislerde de belirttiğimiz gibi Asım b. Ebî'n-Nucud hafızası yönüyle cerhedilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak ferd/garib bir hadistir.

2.2.51. Aşure Günü Oruç Tutmak

Abdullah b. Mes'ûd, "Rasûlullah Ramazan oruçu farz olmadan önce aşure gününde oruç tutardı. Ramazan farz olunca bunu terk etti" dedi.[494]

Şekil 101: İsnad Şeması – Hadis 101

Rivayet Buhari'de bir, Müslim'de üç metinle yer almaktadır. Nakledilen metinlerin tamamında, Eş'as b. Kays'ın arefe günü Abdullah b. Mes'ûd'un yanına geldiği ve bu sırada yemek yiyen Abdullah b. Mes'ûd ile arefe orucu hakkındaki karşılıklı konuşmaları anlatılmaktadır. Kays b. Selem yoluyla gelen metinlerde Abdullah b. Mes'ûd'un sözü "Biz vaktiyle bu orucu tutardık. Sonra terkedildi" şeklinde aktarılmıştır.

[494] Buhârî, Tefsîr-Bakara 24; Müslim, Sıyâm 122, 123, 124.

2.2.52. Kadir Gecesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah; "Kadir gecesini Ramazan'ın on yedinci, yirmi birinci ve yirmi üçüncü gecelerinde arayınız" buyurdu. Sonra sükut etti.[495]

Şekil 102: İsnad Şeması – Hadis 102

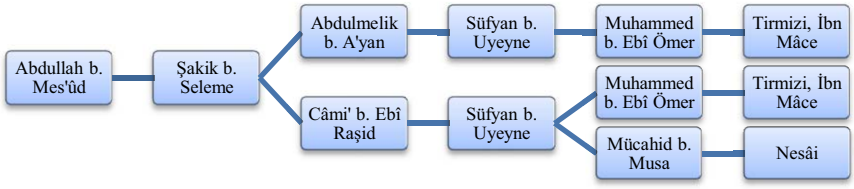

Hadis Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Ebû Davud'da yer almakta ve Tasnif dönemi iserlerinde yalnızca bu tarik ile nakledilmektedir. Hadisin ravileri sikadır.

2.2.53. Malının Zekatını Vermekten Kaçınan Kişinin Durumu

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Hz. Peygamber, "Malının zekâtını vermekten kaçınan bir kişi için onu takip eden zehirli bir yılan hazırlanır. Kişi ondan kaçar fakat yılan "Ben senin hazinenim" diyerek onu takip eder" buyurdu. Daha sonra Hz. Peygamber, "Onların cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına dolanacak" ayetini okudu.[496]

Şekil 103: İsnad Şeması – Hadis 103

Hadisin Nesâi'deki versiyonu "Malı olup da hakkını vermeyen kişinin boynuna, sahip olduğu malı kel başlı bir yılan olarak dolanır. Kişi ondan kaçar fakat yılan onu takip eder" şeklinde nakledilmiştir. İbn Mâce 'de ise "Zekatını ödemeyen herkesin boynuna kel bir yılan dolanır" şeklindedir. Bazı münekkidler, hadisin

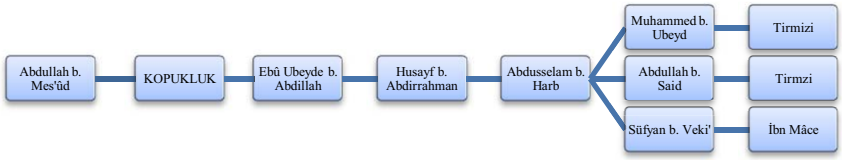
[495] Ebû Dâvûd, Şehru Ramazan 4.
[496] Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 3; Nesai, Zekât 2; İbn Mace, Zekât 2.

ravilerinden Abdulmelik b. A'yan'ın şii ve zayıf bir ravi olduğunu belirtmişlerdir.[497] Hadislerin tüm senedi Ebû Vâil Şakik b. Seleme yoluyla nakledilmiştir.

2.2.54. Büyükbaş Hayvanların Zekat Miktarı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Sığırlar otuza ulaştığında, iki yaşını doldurmuş dana ya da düve, kırka ulaştığında yaşı ilerlemiş bir dana zekat olarak verilir"buyurdu.[498]

Şekil 104: İsnad Şeması – Hadis 104

Ebû Ubeyde babasından hadis işitmemiştir. Bu nedenle hadisin senedinde Ebû Ubeyde ile Abdullah b. Mes'ûd arasında kopukluk vardır. Bununla beraber, rivayetin tüm senedleri Ebû Ubeyde yoluyla nakledilmiştir. Hadisin ravilerinden Husayf b. Abdirrahman ise bazı hadis münekkidleri tarafından sika bir ravi olmakla beraber hafızası kötü olarak vasıflandırılmış ve yaşlılık döneminde hadisleri karıştırdığı ifade edilmiştir. [499] Rivayet benzer şekilde Muaz b. Cebel tarafından da aktarılmıştır. Muaz'dan gelen rivayette "Büluğ çağına girmiş gayri müslimlerden cizye olarak bir dinar ya da ona denk olan bir giyim eşyası al" şeklinde ziyade bir ibare bulunmaktadır.[500]

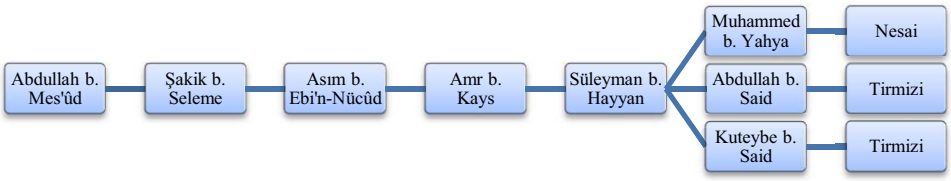
2.2.55. Hac ve Umrenin Beraber Yapılması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Hac ve umreyi beraber yapın. Çünkü o ikisi, demirin, altının ve gümüşün pasını körüğün giderdiği gibi günahları ve fakirliği giderir. Kabul olan Haccın sevabı yalnızca cennettir" dedi. [501]

Şekil 105: İsnad Şeması – Hadis 105

---

[497] Ukayli, III, 33; Moğoltay b. Kılıç, İkmâl, VIII, 303.
[498] Tirmizi, Zekât 5; İbn Mâce, Zekât 12.
[499] Ukaylî, II,31; Zehebî, Mizan, I, 654.
[500] Tirmizi, Zekât 5; Nesâi, Zekât 8.
[501] Tirmizi, Hac 2; Nesai, Menasiku'l-Hac 6.

Hadisin ravilerinden Süleyman b. Hayyan sika olmakla birlikte bazen hata yaptığı ifade edilmiştir. Asım da hafızası yönüyle cerh edilmiştir. Hadisin bulabildiğimiz tüm senedlerinde Asım yer almaktadır. Rivayet aynı lafızlarla sahâbe tabakasından İbn Abbas, Ömer b. Hattab tarafından da nakledilmiştir.[502]

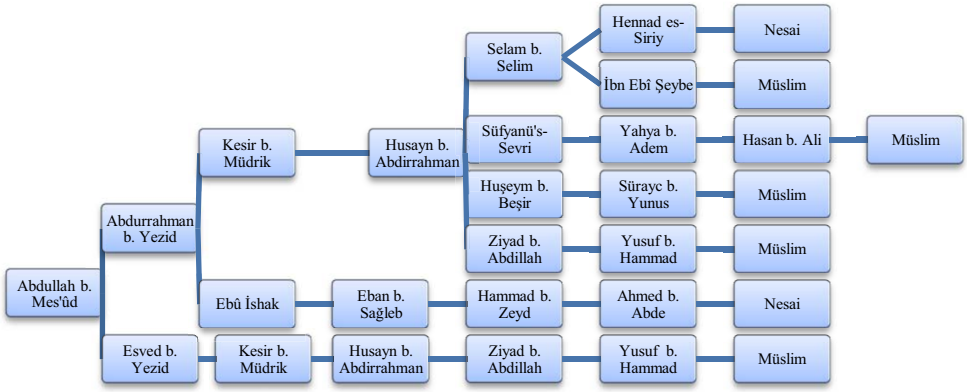
2.2.56. Telbiye

1-Abdullah b. Mes'ûd'dan anlatıyor: Rasûlullahın telbiyesi "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete lek" idi.[503]

2- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "İnsanlar unuttular mı yoksa sapıttılar mı? Ben kendisine Bakara Suresi inen kişinin, bu yerde "Lebbeyk Allahümme Lebbeyk" dediğini işittim"[504]

3- Abdullah b. Mes'ûd: "Bakara Suresinin kendisine indiği kişiyi ben işte burada telbiye ederken gördüm" dedi.[505]

Şekil 106: İsnad Şeması – Hadis 106

[502] Nesâi,Menâsik 6; İbn Mâce, Menâsik 3.
[503] Nesai, Menasiku'l-Hac 54.
[504] Müslim, Hac 270.
[505] Müslim, Hac 269, 271; Nesai, Menasiku'l-Hac 212.

Rivayetin Nesai'de yer alan ve Ebû İshak tarikiyle nakledilen versiyonunda, telbiye uzun şekliyle لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك لبيك إن الحمد و النعمة لك olarak aktarılmıştır. Abdullah b. Mes'ûd'dan diğer tariklerle gelen hadislerde ise telbiye لبيك اللهم لبيك şeklinde kısaca aktarılmıştır. Telbiyenin mahiyeti ile ilgili diğer sahâbilerden de hadis nakledilmiştir.Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın telbiyesini لبيك إله الحق şeklinde[506] Hz. Aişe ise لبيك اللهم لبيك إن الحمد و النعمة لك şeklinde nakletmişlerdir.[507] Ayrıca İbn Ömer'in rivayeti ile Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti de benzerlik göstermektedir.[508]

2.2.57. Müzdelife'de Namaz

1- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Ben Rasûlullah'ın iki namaz hariç, vakti dışında namaz kıldığını görmedim. O, müzdelifede akşam ve yatsı namazlarını birleştirerek kılmıştı ertesi gün sabah namazını da vaktinden önce kıldı."[509]

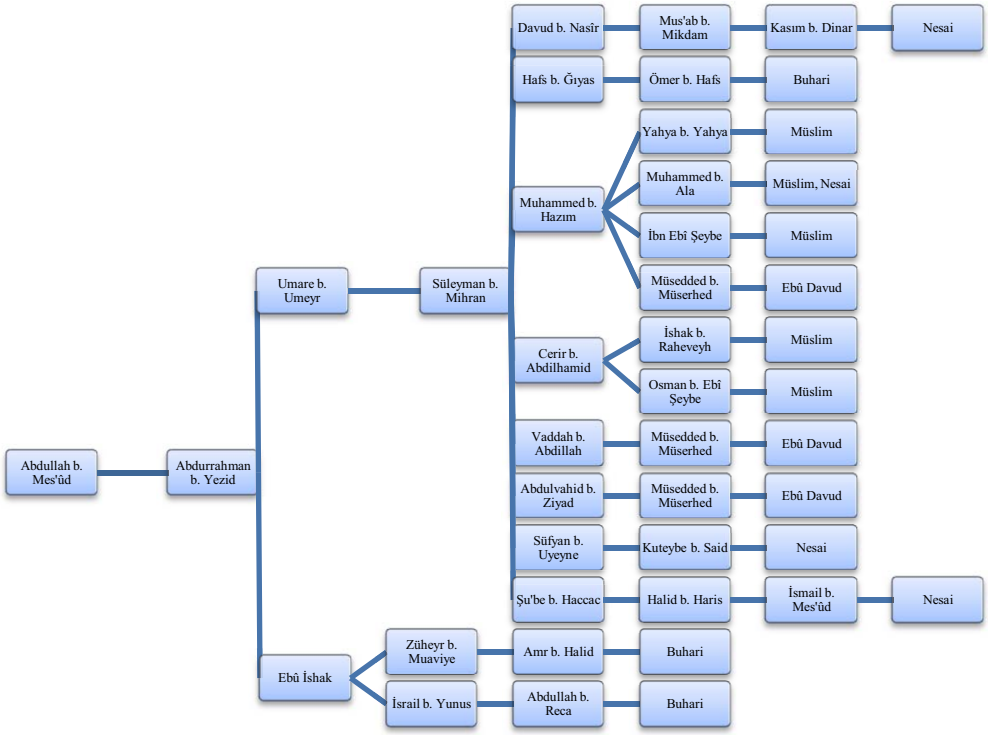
2- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Akşam ve yatsı namazının vakitleri bu mekana mahsus bir şekilde değiştirilmiştir. Yatsının son vakti olmadan insanlar Müzdelife'ye gelmesinler ve bu vakitte de sabah namazını kılsınlar" buyurdu.[510]

Müzdelife'de namazların birleştirilmesi ile ilgili olan iki hadisten ilki Umare b. Umeyr yoluyla, diğeri ise Ebû İshak yoluyla nakledilmiştir. Abdurrahman b. Yezid ve Umare birinci metnin senedinde, Ebû İshak da ikinci metnin senedinde tek kalmıştır. Her iki hadis de mana ile rivayet edilmiştir. Hadisin isnad şeması aşağıdadır:

---

[506] Nesâi, Hac 54.
[507] Buhârî, Hac 26.
[508] Buhârî, Hac 26.
[509] Müslim, Hac 292; Ebû Dâvûd, Menasık 64; Nesai, Mevâkıt 49; Menasıku'l-Hac 201, 207,210.
[510] Buhârî, Hac 97, 99.

Şekil 107: İsnad Şeması – Hadis 107

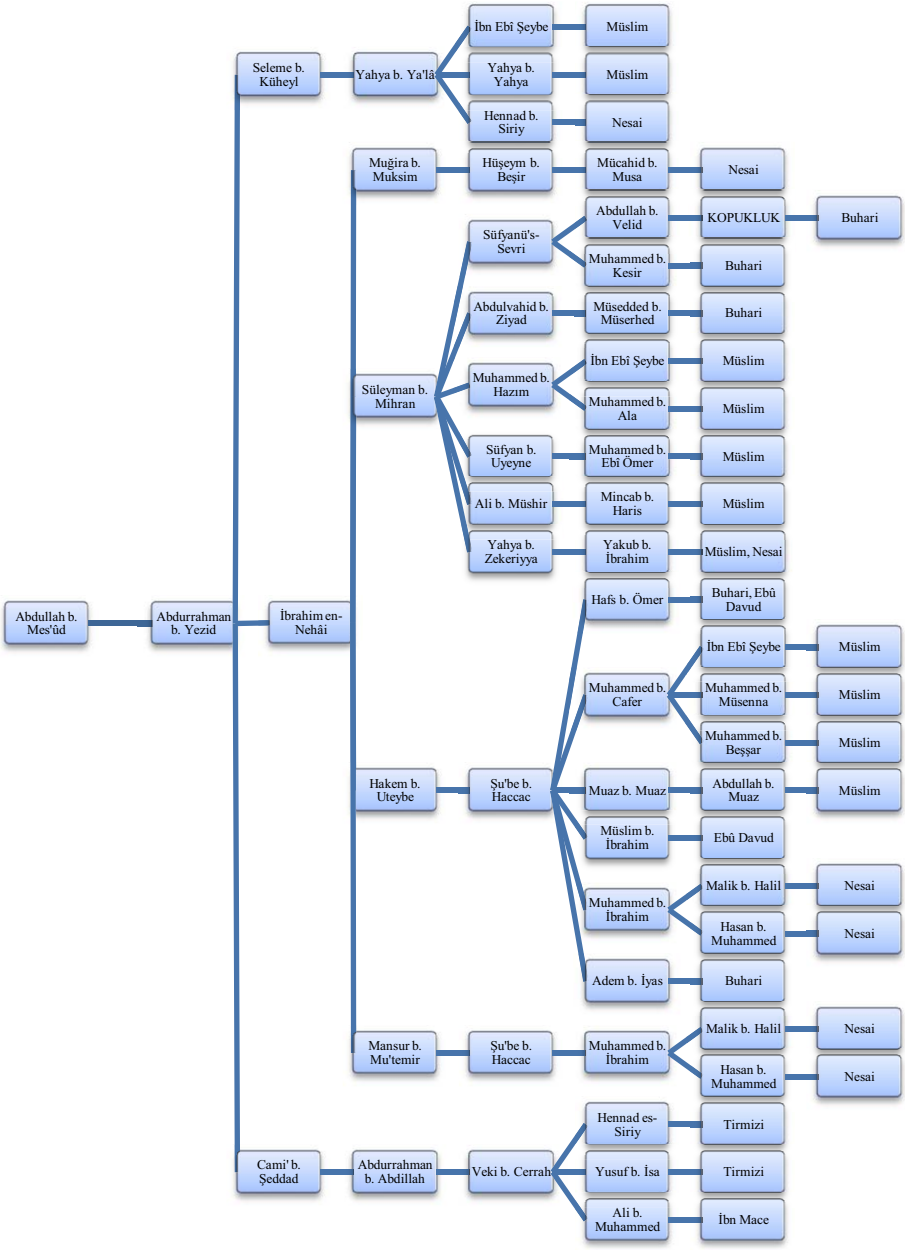
2.2.58. Akabe Cemresi

Abdullah b. Yezid rivayet etti : İbn Mes'ûd'u Akabe Cemresinde vadinin ortasından taş atarken gördüm. Sonra, "Kendisinden başka gerçek ilâh olmayan Allah'a yemin olsun ki kendisine Bakara sûresi inen kimsenin taş attığı yer işte burasıdır" dedi. [511]

Hakem-Şu'be tarikiyle gelen rivayetlerin büyük bir çoğunluğunda Hz. Peygamber'in hac yaparken Kâbe'yi soluna, Mina'yı sağına alarak Akabe'de yedi taş attığı rivayet edilmiştir. İbrahim-Süleyman b. Mihran ile gelen rivayetlerin genelinde ise Abdullah'a "İnsanlar cemreleri vadinin üzerinden atıyorlar" dendiği, Abdullah'ın da cemreleri vadinin içinden attığı ve "Kendisine Bakara suresi inen kişi de işte buradan atıyordu" dediği nakledilmektedir. Hadisin isnad şeması aşağıdadır:

Şekil 108: İsnad Şeması – Hadis 108

[511] Buhârî, Hac 135, 136,137,138; Müslim, Hac 305, 306, 307, 308, 309; Ebû Dâvûd, Menâsık 77; Tirmizi, Hac 64; Nesâi, Menâsıku'l-Hac, 226; İbn Mâce, Menâsık 64.

2.3. MUAMELAT İLE İLGİLİ HADİSLERİ

2.3.1. Düğünde Verilen Yemek

Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın şöyle söylediğini rivayet etti: "Düğünün ilk günü verilen yemek gerekli, ikinci günü verilen yemek sünnettir. Üçüncü günü

verilen yemek ise gösteriştir. Kim düğün yemeğinde gösteriş yaparsa kıyamet günü Allah onun gösteriş yapmasına karşılık verir."[512]

Şekil 109: İsnad Şeması – Hadis 109

Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivayet, Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Tirmizi'nin Sünen'inde zikredilmiştir. Aynı zamanda rivayetin en eski kaynağıdır. Tirmizi, Ziyad b. Abdillah'ın Abdullah b. Mes'ûd'dan garib ve kabul edilemeyecek bir çok rivayetinin olduğunu, hadis rivayetinde çok yalan söylediğini zikretmektedir.[513] Bu rivayeti de yalnızca onun tarikiyle bilmekteyiz. Ayrıca senedde yer alan Ata b. es-Sâib ihtilat ile,[514] Muhammed b. Musa da leyyin olmakla[515] suçlanmıştır. Bu nedenle hadis, sened bakımından zayıftır.

2.3.2. Hulle Nikahı

Abdullah b. Mes'ûd: "Rasûlullah, hulle nikahıyla evlenen koca ile kendisi için hulle yapılan kocaya lanet etmiştir"dedi. [516]

Şekil 110: İsnad Şeması – Hadis 110

Hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Tirmizi'de yer almaktadır. Hadisin isnadında yer alan Abdurrahman b. Servan sika ancak hadiste kuvvetli olmayan bir ravi olarak vasıflandırılmıştır.[517] Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde rivayetin Ebû Vasıl tarikine de rastlamaktayız.[518]

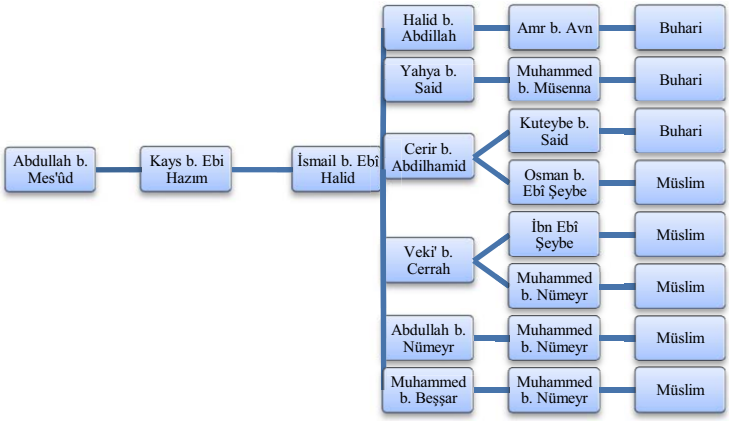
2.3.3. Hadım Olmanın Yasaklanması

---

[512] Tirmizi, Nikâh 10.
[513] Ayrıca bk. Mizzi, Tehzîb, IX, 485.
[514] İbn Adi, Kâmil, VII, 72; Zehebî, Mizan, III, 70.
[515] İbn Hacer, Takrib, I, 509.
[516] Tirmizi, Nikâh 28.
[517] Zehebî, Mizan, II, 553; Ukayli, II, 327.
[518] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 451.

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullahla beraber savaşıyorduk. Yanımızda kadınlarımız yoktu. "Ya Rasûlullah hadım olalım mı" dedik. O, bizi bundan nehyetti. Sonra bize kadınlara kıyafet verilmesi koşuluyla onlarla belli bir süreye kadar evlenmemize müsaade etti. Sonra, "Ey imân edenler! Allah'ın size helal kıldığı şeyleri siz kendinize haram kılmayın. Haddi aşmayın çünkü Allah haddi aşanları sevmez" ayetini okudu.[519]

Şekil 111: İsnad Şeması – Hadis 111

Tasnif dönemi eserleri içerisinde hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan yalnızca Kays'ın aldığını, ondan da İsmail tarafından nakledildiği görülmektedir. Bu nedenle rivayet Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak ferd/garib bir hadistir. Yahya b. Said kanalıyla gelen rivayet "O bizi bundan nehyetti" ifadesine kadar kısa bir şekilde nakledilmiştir.

2.3.4. Evlenmenin Teşvik Edilmesi

Abdullah b. Mes'ûd şöyle rivayet etti: Rasûlullah bize "Ey gençler topluluğu sizden her kimin evlenmeye gücü yeterse hemen evlensin. Çünkü bu gözü harama karşı en çok kapatan ve namusu en çok koruyandır. Şayet kimin gücü yetmezse ona da oruç tutması uygun olur. Çünkü o şehveti keser" buyurdu.[520]

Şekil 112: İsnad Şeması – Hadis 112

---

[519] Buhârî, Tefsîr-Maide 9, Nikâh 6, 8; Müslim, Nikâh 11.
[520] Buhârî, Savm 10, Nikâh 2, 3, Müslim, Nikâh 1, 2, 3, 4; Tirmizi, Nikâh 1; Ebû Dâvûd, Nikâh 1; Nesai, Sıyâm 43, Nikâh 3; İbn Mace, Nikâh 1.

İsnad şemasında görüldüğü gibi rivayeti başlangıçta Abdullah b. Mes'ûd'dan üç farklı ravi nakletmiş ancak sonraki tabakada ravi sayısı ikiye, daha sonra da bire düşmüştür. Rivayetin en eski kaynağı Ebû Davud et-Tayalisi'nin Müsned'idir.[521] Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan metinlerde bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Buharideki Alkame-İbrahim-Süleyman-Hafs tarikiyle gelen rivayette "Evlilik gözü haramdan en çok sakındıran iffeti en iyi koruyan şeydir" kısmı yoktur. Nesai'deki Harun b. İshak tarafından aktarılan metinlerde de aynı durum söz konusudur. Ayrıca yine Nesaide'ki Hilal b. Ala yoluyla gelen hadislerde "Evlenmeye güç yetiremeyen

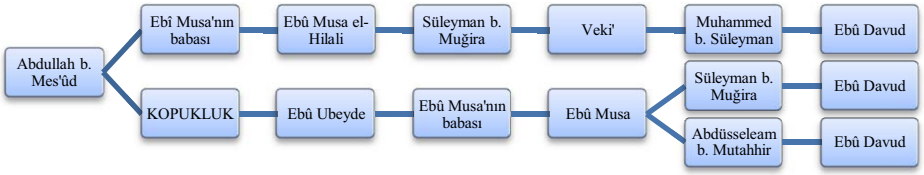
[521] Tayalisi, Müsned, I, 217.

oruç tutsun zira oruç şehveti azaltır" kısmı bulunmamaktadır. Ahmed b. Harb'dan nakledilen hadiste ise "Ey gençler topluluğu. Gücü yeteniniz mutlaka evlensin" şeklinde rivayet edilmiş hadisin devamı zikredilmemiştir. Hz. Peygamber'in sözlerinde manayı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Bununla birlikte Alkame'den gelen bazı metinlerde Hz. Osman'ın İbn Mes'ûd'a evlenmeyi tavsiye ettiği ve onlara ait sohbetten bir kesit sunulmuş ve hadis daha uzun bir şekilde aktarılmıştır.

2.3.5. Süt Kardeşliği

Abdullah b. Mes'ûd, "Kemikleri güçlendiren ve kasları oluşturan süt emmenin dışında, süt akrabalığı oluşturacak süt emme yoktur" dedi. Bunun üzerine Ebû Musa "Bu büyük alim yanınızda iken bize soru sormayın" dedi.[522]

Şekil 113: İsnad Şeması – Hadis 113

Söz konusu rivayet, mevkuf bir hadistir. Ebû Ubeyde ile Abdullah b. Mes'ûd arasında kopukluk olması nedeniyle bu tarik zayıftır. Ayrıca Ebû Musa'nın hadisteki hali meçhuldür.

2.3.6. Kocası Ölen Kadının İddet Süresi

1-Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "Hamile kadınların iddetleri doğurmalarıyla biter" dedi.[523]

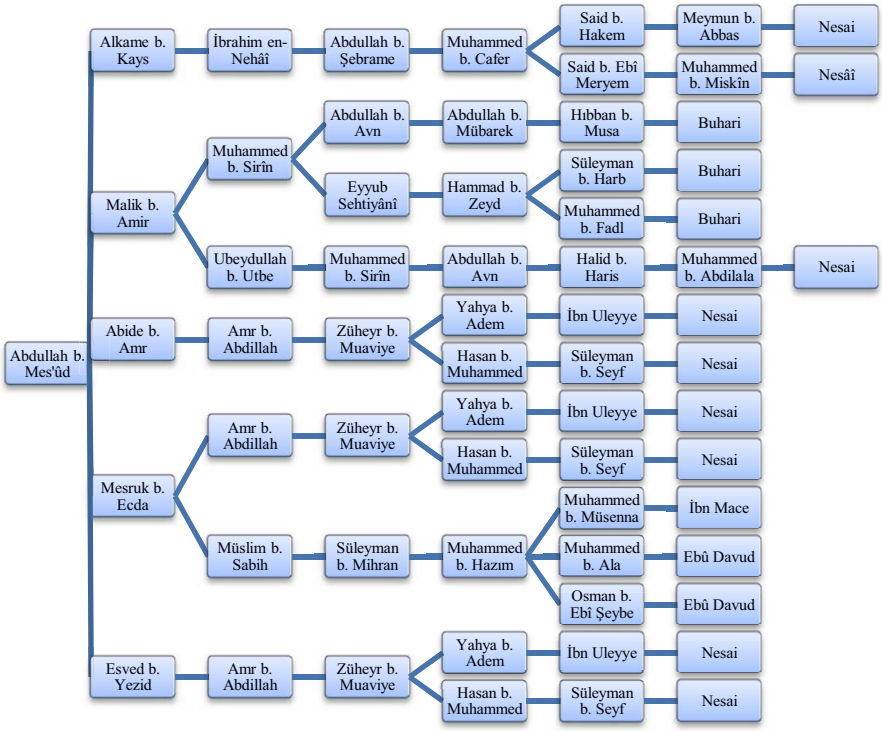
2-Abdullah b. Mes'ûd, hamile kadınların iddeti hakkında; "Siz onun hakkında ruhsat ve kolaylık varken işi zorlaştırıyor musunuz? Unutmayın ki, Talak Suresi uzun Bakara suresinden daha sonra inmiştir"[524]

---

[522] Ebû Dâvûd, Nikâh 8.
[523] Nesâi, Talak 56.

3-Abdullah b. Mes'ûd: "Kısa Nisa suresinin, kocası ölen kadının iddet süresinin dört ay on gün olduğunu belirten ayetten sonra indiğine dair kim isterse onunla lanet okuma yarışına girebilirim."[525]

Şekil 114: İsnad Şeması – Hadis 114

İsnad şemasında görüldüğü gibi hadis, Abdullah b. Mes'ûd'dan beş ayrı ravi tarafından nakledilmiştir. Metin olarak incelendiğinde ise üç farklı versiyonunun olduğu görülmektedir. Mesruk-Müslim kanalıyla gelen rivayetler üç numaralı hadisin senedidir. Züheyr yoluyla gelen rivayetlerde ise yalnızca, Talak Suresi'nin Bakara suresinden sonra indiği ifade edilmektedir. Hadisin birinci versiyonu Alkame, ikinci versiyonu da Malik b. Amir yoluyla nakledilmiştir.

2.3.7. Mehir Tayin Etmeden Kocası Ölen Kişinin İddeti

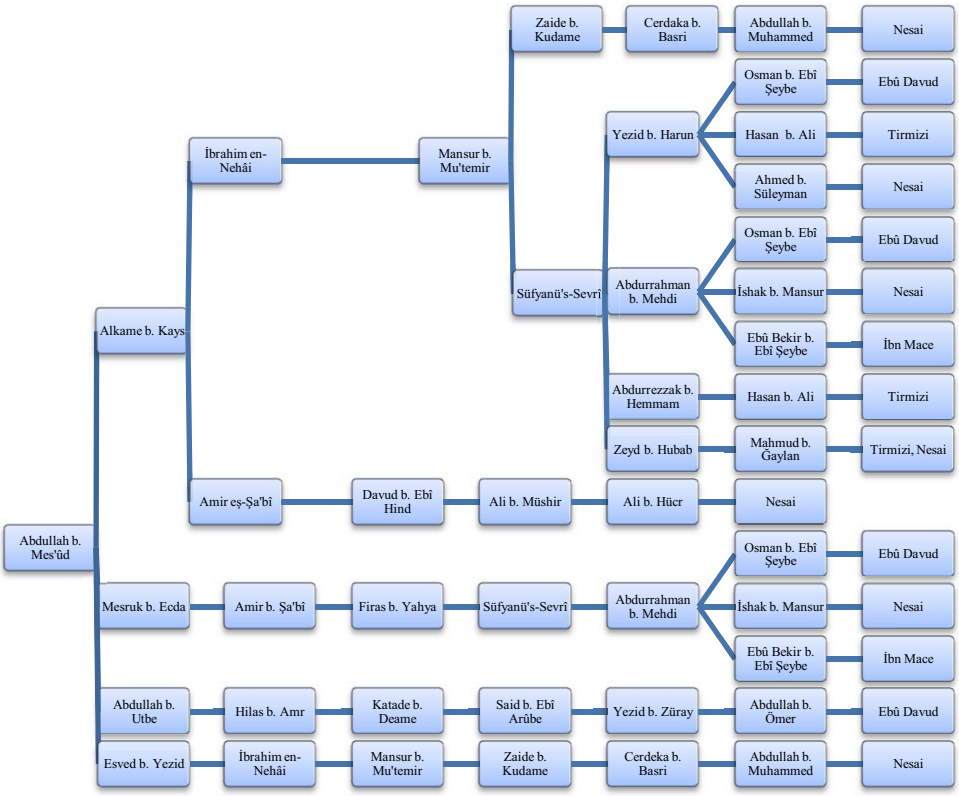
Abdullah b. Utbe'den rivayet edilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd'a, bir kadın ile evlenen ancak henüz onun mehri belirlenmeden ve ilişkiye girmeden ölen bir adam hakkında soruldu. O, bu konuda hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine döndüler sonra

---

[524] Buhârî, Tefsîr-Bakara 41, Talak 2; Nesâi, Talak 56.
[525] İbn Mâce, Talak 7; Ebû Dâvûd, Talak 45,47.

tekrar geldiler ve yine aynı soruyu sordular. Abdullah b. Mes'ûd, "Bu konuda size kendi fikrimi söyleyeceğim. Şayet isabet ederse bu Allah'tandır beni muvaffak kılmıştır. Eğer hata edersem bendendir. O kadın için diğer kadınlarınki gibi mehir vardır. Onun mirastan payı vardır ve ona iddet gerekir" dedi. [526]

Şekil 115: İsnad Şeması – Hadis 115

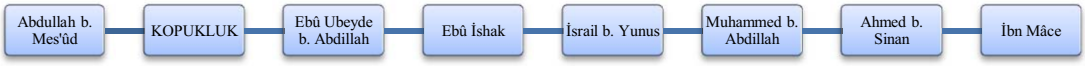
Rivayetlerin birçoğunda Eşcâ' kabilesinden Ma'kıl b. Sinan'ın kalkıp; "Rasûlullah bizim kabilemizden Berva' bint Vaşık hakkında aynı hükmü vermiştir" dediği nakledilmektedir. Bu hususta, Ebû Hanife, Ahmed b. Hanbel, Süfyanü's-Sevri de Abdullah b. Mes'ûd ile aynı görüştedir. Ancak Hz. Ali, İbn Abbas, Zühri, Malik mehri tespit edilmeden evlenen, ilişkiye girmeden kocası ölen kadının mehir almaya hakkı olmadığı söylemişlerdir.[527]

2.3.8. Hz. Peygamber'in Hz. Ayşe İle Evliliği

[526]Tirmizi, Nikâh 44; Ebû Dâvûd, Nikâh 30,31; Nesai, Nikâh 68, Talak 57; İbn Mâce, Nikâh 18.
[527] Şevkânî, **Neylü'l-Evtâr**, thk. Isâmuddîn es-Sabâbitî, Dâru'l-Hadis, Mısır, 1993, VI,193.

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Hz. Peygamber, Ayşe'yi yedi yaşında iken nikahlamış, dokuz yaşında iken onunla zifafa girmiş, Ayşe on sekiz yaşında iken de vefat etmiştir"[528]

Şekil 116: İsnad Şeması – Hadis 116

Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivayet, Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca İbn Mâce'nin Sünen'inde zikredilmiştir. Rivayetin en eski kaynağı yine bu eserdir. Abdullah b. Mes'ûd ile Ebû Ubeyde arasında senedde kopukluk vardır. Bu nedenle rivayetin senedi zayıftır.

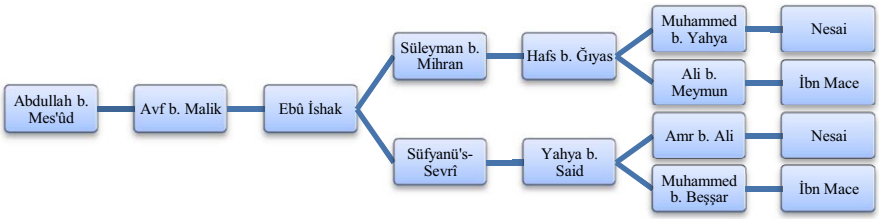
2.3.9. Sünnete Uygun Boşanma

Abdullah b. Mes'ûd: "Sünnete uygun boşanma, kişinin hanımını temiz ve ilişkiye girmemiş olarak bir talak ile boşamasıdır. Kadın tekrar adet görüp temizlenince ikinci kez boşar. Tekrar hayız görüp temizlenince üçüncü kez boşar. Sonra da iddet süresini bekler" dedi.[529]

Kütüb-i Sitte içerisinde, Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivayet kendisinden sonraki iki tabaka boyunca birer ravi yoluyla nakledilmiş; daha sonra ravi sayısı ikiye yükselmiştir. Süfyan yoluyla gelen rivayet kısa olarak yalnızca metnin ilk cümlesiyle; Süleyman b. Mihran yoluyla gelen rivayet ise uzun şekliyle nakledilmiştir. Metnin en eski kaynağı Yakub b. İbrahim'in el-Âsar adlı eseridir ve bu eserde İbn Mes'ûd-İbrahim b. Yezid- Hammad b. Müslim -Ebû Hanife Numan b. Müslim tarikiyle nakledilmiştir.[530]

Şekil 117: İsnad Şeması – Hadis 117

[528] İbn Mace, Nikâh 13.
[529] Nesâi, Talak 2; İbn Mâce, Talak 2.
[530] Yakub b. İbrahim, **Âsâr**, thk. Ebu'l-Vefâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I, 129.

2.3.10. Cenazeyi Taşıma

Abdullah b. Mes'ûd: "Cenazeyi takip edenler naaşı sırayla her tarafından tutarak taşısın. Zira bu sünnettir. Sonra ister nafile olanı yapsın, isterse taşımayı bıraksın" dedi.[531]

Şekil 118: İsnad Şeması – Hadis 118

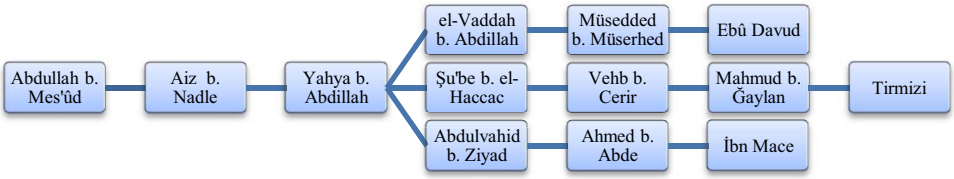
Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde sadece tek bir senetle İbn Mace'nin Sünen'inde yer almaktadır. Bu eser dışında hiç bir kaynakta hadise rastlayamadık. İsnadında kopukluk olması nedeniyle sened zayıftır.

2.3.11. Cenazenin Önünden Gitmemek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Cenazenin arkasından hızlı yürünür. Eğer onda hayır varsa, o acele ettirilmiş olunur. Eğer onda hayır dışında bir şey varsa Cehennem halkı bizden uzaklaşsın. Cenaze arkasından gidilendir, arkadan gelen değil. Önünden giden cenazeye katılmış olmaz" buyurdu. [532]

[531] İbn Mâce, Cenâiz 15.
[532] Tirmizi, Cenâiz 27; Ebû Dâvûd, Cenâiz 45, 46; İbn Mace, Cenâiz 16.

Şekil 119: İsnad Şeması – Hadis 119

Hadisin senedinde yer alan Aiz b. Nadle, hadisleri metruk olarak değerlendirilen meçhul bir ravidir. Ayrıca Yahya b. Abdillah da "zayıf", "leyyin", "sika" lafızlarıyla vasıflandırılmıştır.[533] Ebû Davud'da ve Tirmizi'de yer alan rivayetlerde mana bakımından bir farklılık bulunmamaktadır. İbn Mâce'de yer alan hadis metninde ise hadisin ilk kısmı bulunmamakta ve "Cenaze arkasından gidilendir" kısmından başlayıp sonuna kadar nakledilmektedir.

2.3.12. Kabir Ziyaretleri

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah, "Ben size kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamıştım. Bundan sonra onları ziyaret edin. Zira o dünyaya bağlılığı giderir ve ahireti hatırlatır" dedi. [534]

Şekil 120: İsnad Şeması – Hadis 120

Hadis Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca İbn Mâce'de yer almaktadır. Hadisin ravilerinden Eyyüb b. Heni hakkında İbn Hacer "saduk, leyyin" ifadesini kullanırken, Yahya b. Main "Hadisi zayıf" demektedir. Bununla beraber rivayet Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde içinde iki zayıf ravinin yer aldığı İbn Mes'ûd-Mesruk-Cabir-Ferkad isnadıyla aktarılmıştır.[535] Bu eserde, yukarıda yer verdiğimiz hadis metninin son cümlesi bulunmamakta ve hadis "Ben kurban etlerini üç günden fazla tutmayı da menetmiştim. Onları dilediğinizce tutun. Sizi bazı kaplardan da menetmiştim. Artık onların içersinde şıra yapınız ve sarhoş eden her şeyden kaçınınız" şeklinde nakledilmiştir.

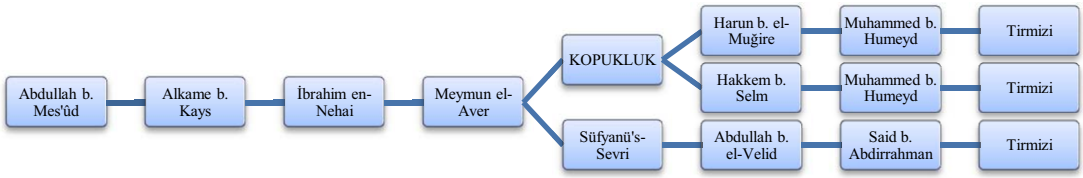
---

[533] Mizzi, Tehzîb, XXXI, 405; Moğoltay b. Kılıc, İkmal, XII, 337.
[534] İbn Mâce, Cenâiz 47;
[535] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 452.

2.3.13. Ağıt ve Feryat Etmenin Yasaklanması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Ağıt ve feryatlarla ölüm haberini yaymayın. Zira bu Cahiliye dönemi adetidir" dedi. [536]

Şekil 121: İsnad Şeması – Hadis 121

Tirmizi, rivayeti hasen-garib olarak değerlendirmiştir. Hadisin senedinde yer alan Meymun, oldukça zayıf bir ravidir.[537] Ayrıca rivayetin senedinde Meymun ile Harun ve Hakkem b. Selm arasında kopukluk bulunmaktadır. Bu nedenle rivayetin senedi itibari ile zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.14. Cahiliye Adeti

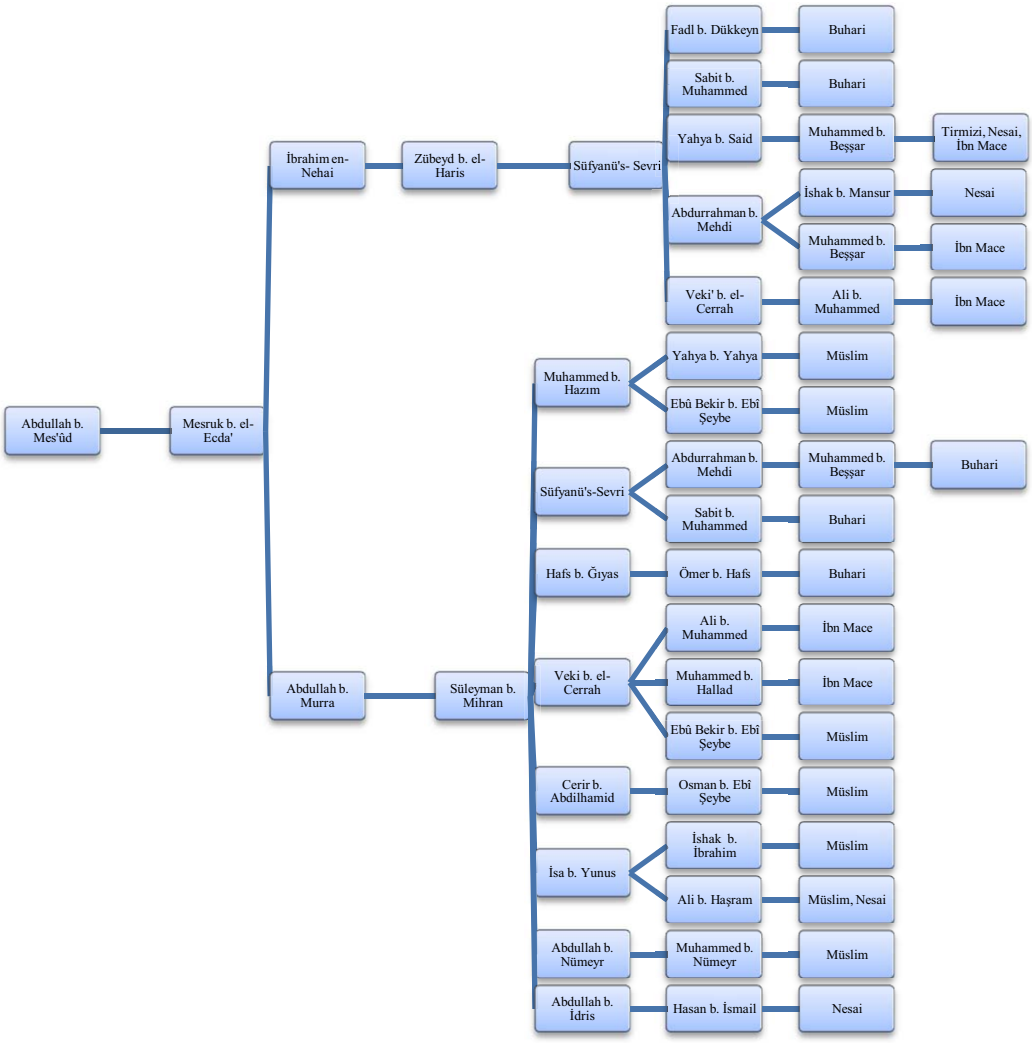
Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın şöyle söylediğini rivayet etti: "Yanaklarına vuran, elbiselerini yırtarak dövünen ve cahiliye dönemindeki gibi bağırıp çağıranlar bizden değildir."[538]

Hadisin Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan birçok metni, aynı lafızlarla aktarılmıştır. Tirmizi rivayeti hasen-sahih olarak değerlendirmektedir. Tasnif dönemi eserlerinde hadisin İbn Mes'ûd-Ebû Vâil yoluyla gelen senedi de bulunmaktadır.[539] Hadisin isnad şeması şöyledir:

Şekil 122: İsnad Şeması – Hadis 122

---

[536] Tirmizi, Cenâiz 12.
[537] İbn Adi, Kamil, VIII,155; İbn Kesîr, Tekmîl, I, 308; Mizzi, Tehzîb, VIII, 155.
[538] Buhârî, Cenâiz 35, 38, 39; Menâkıb 8; Müslim, İmân 165;Tirmizi, Cenâiz 22; Nesai, Cenâiz 17,19, 21, İbn Mace, Cenâiz 22.
[539] Taberani, Mu'cemü'l-Evsat, II, 333.

2.3.15. Miras

Abdullah b: Mes'ûd'dan şöyle rivayet edildi: Rasûlullah "Miras bırakanın malı sizden hanginize, kendi malından daha hoş gelir" diye sordu. Orada bulunan topluluk dedi ki; "Ey Allah'ın Rasulü bizim her birimize kendi malı, miras malından daha hoş gelir." Bunun üzerine Hz. Peygamber; "Biliniz ki kişinin kendi malı hayır yaparak önceden gönderdiği, miras olan mal ise kişinin harcamayıp geride bıraktığı malıdır."[540]

Şekil 123: İsnad Şeması – Hadis 123

[540] Buhârî, Rikak 12; Nesâi, Vesâya 1.

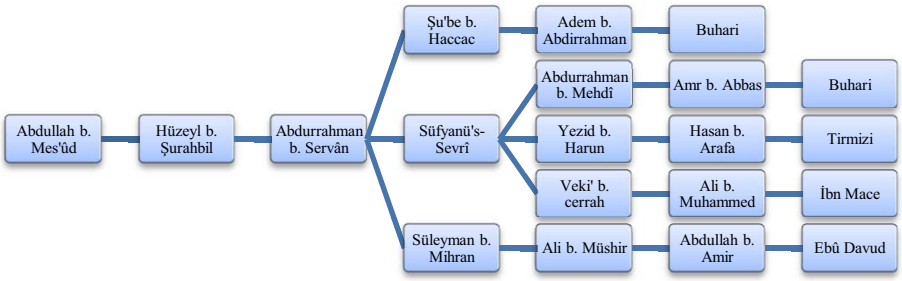

Hadisin senedindeki raviler sikadır. Tasnif dönemi eserlerinde bulabildiğimiz tüm rivayetler Haris - İbrahim yoluyla aktarılmaktadır. Nesâi'deki metinde, Hz. Peygamber'in son olarak söylediği söz "Biliniz ki sizden birinizin malı, kendisine mirasçının malından daha sevimli değildir" şeklindeki zaid bir ifade ile başlamaktadır. Bunun dışında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

2.3.16. Kişinin, Kız Kardeşine, Kızına ve Kız Torununa Mirası

Huzeyl b. Şurahbil'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir adam Ebû Musa el-Eşariye bir kişinin kızına, oğlunun kızına ve kızkardeşine olan mirasını sordu. Ebû Musa "Yarısı kızın diğer yarısı da kız kardeşindir. Öyle zannediyorum ki İbn Mes'ûd'un yanına gidersen o da beni doğrular" dedi. Bunun üzerine adam, Abdullah b. Mes'ûd'un yanına gidip Ebû Musa'nın söylediklerini de haber vererek ona da aynı soruyu sordu. Abdullah b. Mes'ûd, "Ona uyarsam ben sapmış olurum ve hidayete erenlerden olmam. Ben bu hususta Rasûlullah'ın hükmü gibi hüküm vereceğim. Yarısı kızın altıda biri oğlunun kızınındır. Böylece üçte ikisi tamamlanır. Geri kalanı da kız kardeşindir" dedi. Bunun üzerine adam tekrar Ebû Musa el-Eş'ari'nin yanına gidip Abdullah b. Mes'ûd'un sözlerini aktardı. Ebû Musa "O âlim aranızda olduğu müddetçe bana sormayın" dedi.[541]

Şekil 124: İsnad Şeması – Hadis 124

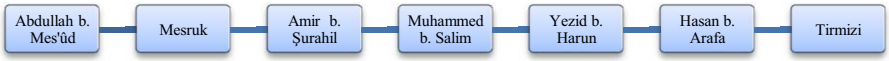
[541] Buhârî, Ferâiz 8, 12; Tirmizi, Ferâiz 4; Ebû Dâvûd Ferâiz 4; İbn Mâce, Ferâiz 2.

Hadisin ravilerinden Abdurrahman b. Servan sadûk olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle hadisin senedi hasen derecesindedir.[542] Ebû Davud da yer alan metinde Abdullah b. Mes'ûd'un sözü "gerisi ana baba bir kız kardeşindir" şeklinde nakledilmiştir.

2.3.17. Nineye Kalan Miras

Abdullah b. Mes'ûd oğlu ile yaşayan bir nine hakkında şöyle dedi: "Bu, oğlu ile yaşayan ve Rasûlullah'ın oğlu sağ olduğu halde kendisine altıda bir pay verdiği ilk ninedir."[543]

Şekil 125: İsnad Şeması – Hadis 125

Hadis merfû olarak yalnızca bu şekliyle bilinmektedir. Tasnif dönemi eserleri içinde mevkuf olarak Abdullah b. Mes'ûd'dan İbn Sirin de nakletmiştir.[544]

2.3.18. Hz. Peygamber'in El Kesme Cezası Uygulaması

Abdullah b. Mes'ûd, "Hz. Peygamber, değeri beş dirhem olan şeylerden dolayı el kesmişti" dedi.[545]

Şekil 126: İsnad Şeması – Hadis 126

Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivayet, Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Nesâi'de yer almaktadır. Hadisin senedinde Abdullah b. Mes'ûd ile Âmir eş-Şa'bî arasında kopukluk bulunmaktadır. Bu nedenle isnadı zayıftır. Tasnif dönemi eserlerinde, Abdullah b. Mes'ûd'dan oğlu Abdurrahman yoluyla gelen bir rivayette,

---

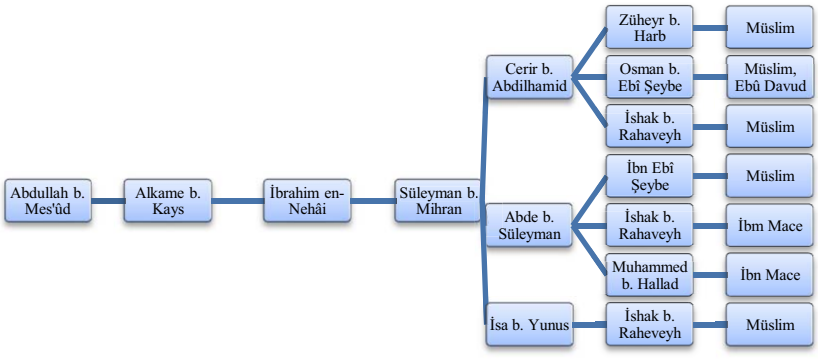
[542] İbn Hacer, Takrîb, I, 337.
[543] Tirmizi, Ferâiz,11
[544] Darimi, Ferâiz 18.
[545] Nesai, Kat'u's-Sarık 10.

Hz. Peygamber'in değeri on dirhemden az olan şeyler için el kesmediği nakledilmiştir.[546]

2.3.19. Zina Suçu

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Cuma gecesi mescitte oturuyorduk. Ensardan bir adam "Bir kişi karısını başka bir adamla görüp onu öldürse, siz de onu öldürür müsünüz? Ya da bu olayı anlattığı için ona celde cezası mı verirsiniz ya da bu kişi öfkesiyle susmalı mı? Vallahi ben bunu yarın Rasûlullah'a soracağım" dedi. Sabah olunca Rasûlullah'a "Ya Rasûlullah, bizden biri eşini başka bir adamla görüp öldürürse siz de onu öldürür müsünüz? Eğer bunu dillendirirse onu dövme cezası uygular mısınız? Ya da onun öfkeyle susması mı gerekir" diyerek sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Allahım hükmet!" diye dua etti. Nihayet Allah lanetleşme ayetini indirdi. Bu olay ilk defa bu kişinin başına gelmişti. Kendisi ve eşi müleane yaptılar. Erkek doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutarak yemin etti.Sonra kadın da lanetleşmeye başlayınca, Hz. Peygamber "Vazgeç" buyurdu. Fakat kadın kabul etmedi. Bundan sonra dönüp gittiler. Hz. Peygamber "Belki bu kadın siyah, kıvırcık saçlı bir çocuk doğurur" dedi. Gerçekten de kadın, siyah kıvırcık saçlı bir çocuk doğurdu. "[547]

Şekil 127: İsnad Şeması – Hadis 127

Hadiste yer alan raviler, münekkidler tarafından sika olarak değerlendirilmiştir. Ancak daha önce de geçtiği gibi, Cerir ve İshak'ın bazen hadislerde ihtilata uğradığı ifade edilmiştir. Senedi muttasıldır. Hadis mana ile

[546] Darekutni, **Sünen**, thk.Şuayb Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2004, IV, 261.
[547] Müslim, Lian 10; Ebû Dâvûd, Talak 26; İbn Mace, Talak 27.

nakledilmiş olup anlamı itibariyle farklılıklar bulunmamaktadır. Konu ile ilgili İbn Abbas ve Enes b. Malik'ten de hadis nakledilmiştir. Enes'in rivayetinde zina isnadında bulunan ve zina yaptığı iddia edilen kişilerin isimleri, doğan çocuğun fiziksel özellikleri ve kime benzediği gibi ayrıntılar yer almaktadır.[548]

2.3.20. Zina Edenin Çocuğundan Mahrum Bırakılması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor. Rasûlullah "Çocuk döşek sahibine aittir. Zina yapan kişiye ise mahrumiyet vardır" dedi.[549]

Şekil 128: İsnad Şeması – Hadis 128

Yaptığımız incelemeye göre, ilk dönem eserleri içinde hadisin bulabildiğimiz tüm senetleri Şakik-Muğire tarikiyle aktarılmıştır. Senette yer alan Cerir ve İshak b. İbrahim, daha öncede belirttiğimiz gibi yaşlılık dönemlerinde hafızası kötüleşen ve hadisleri karıştıran ravilerdendir.

2.3.21. Hata İle Öldürmenin Diyeti

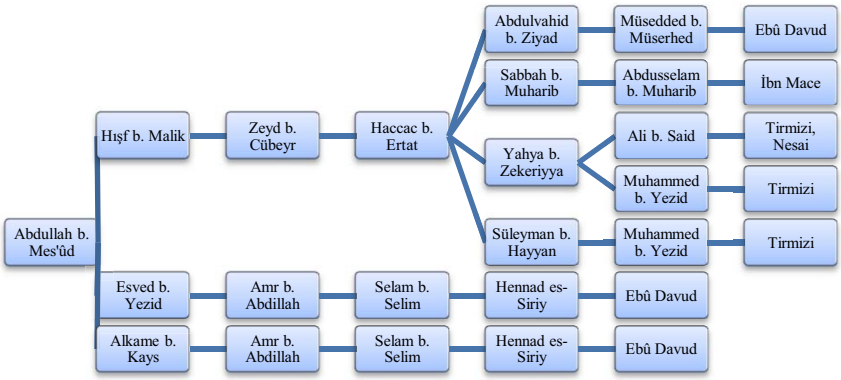
Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullah hata ile öldürmenin diyetini yirmi tane iki yaşında dişi deve, yirmi tane iki yaşında erkek deve, yirmi tane üç yaşında dişi deve, yirmi tane beş yaşında dişi deve, yirmi tane dört yaşında dişi deve olarak belirtti." [550]

Hadisin ravilerinden Hişf b. Malik meçhul[551], Muhammed b. Yezid de zayıf bir ravidir.[552] Ayrıca Haccac b. Ertât da bazı münekkidler tarafından zayıf bir ravi olarak değerlendirilmiştir.[553] Hadisin Alkame ve Esved tarikiyle gelen rivayet "Kasten öldürmeye benzeyenlerin diyeti yirmi beş tane dört yaşında dişi deve, yirmi

[548] Müslim, Lian 11; Nesâi, Talak 37.
[549] Nesai, Talak 48.
[550] Tirmizi, Diyet 1; Ebû Dâvûd, Diyet 16, 17; Nesai, Kasâme 34; İbn Mace, Diyet 6.
[551] Moğoltay b. Kılıc, İkmâl, IV,188.
[552] Zehebî, Siyer, XII,154; İbn Adî, Kâmil, VII, 528.
[553] İbn Sa'd, Tabakat, VI,342.

beş tane beş yaşına girmiş deve, yirmibeş tane üç yaşına girmiş dişi deve, yirmi beş tane de iki yaşına girmiş dişi devedir" şeklinde nakledilmektedir.

Şekil 129: İsnad Şeması – Hadis 129

2.3.22. Faiz

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah; "Faiz yetmiş üç kapıdır" buyurdu.[554]

Şekil 130: İsnad Şeması – Hadis 130

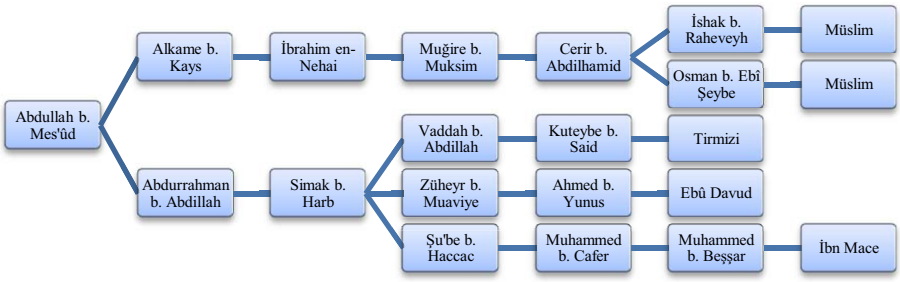
Hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak, yalnızca İbn Mâce'de yer almaktadır. İsnadı muttasıl ve ravileri sikadır. Bu isnad dışında farklı bir tarikine rastlamamaktayız.

2.3.23. Faizle Uğraşanlara Lanet Edilmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullah, faiz yiyene de yedirene de muamelesinde şahitlik edene de yazana da lanet etti."[555]

Şekil 131: İsnad Şeması – Hadis 131

[554] İbn Mace, Ticâret 58.
[555] Müslim, Müsâkat 105;Tirmizi, Buyu 2; Ebû Dâvûd, Büyu' 4; İbn Mace, Ticâret 58.

Daha önceden de belirttiğimiz gibi, hadisin ravilerinden Cerir ve İshak'ın hadiste ihtilata uğradığı söylenmiştir. Ayrıca Zekeriyya b. Adî, İbn Mübarek'ten naklettiği bir habere göre Simak'ın hadiste zayıf olduğunu ifade etmiştir. [556] Rivayet metin olarak değerlendirildiğinde Müslim'de yer alan hadisin kısa bir şekilde "Rasûlullah faiz yiyene de yedirene de lanet buyurdu" şeklinde; Kütüb-i Sittedeki diğer eserlerde ise riba muamelesine şahitlik eden ve yazanında lanet edilenler arasında zikredildiği görülmektedir.

2.3.24. Faizli Malın Akibeti

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Malını faiz ile çoğaltan hiç kimse yoktur ki, işinin akibeti azlık olmasın" buyurdu. [557]

Şekil 132: İsnad Şeması – Hadis 132

Rivayet Kütüb-i Sitte içerisinde Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak yalnızca İbn Mâce'nin Sünen'inde nakledilmektedir. Hadisin isnadı muttasıl ravileri sikadır. Hadisin tasnif dönemi eserlerindeki tüm tariklerinde Rebî ve Rukeyn yer almaktadır.

2.3.25. Borç Verme

[556] Zehebî, Siyer, V, 247.
[557] İbn Mace, Ticâret 58.

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet ediliyor: Rasûlullah, "Bir Müslümana iki defa borç veren kişinin bu davranışı sadakadır" buyurdu. [558]

Şekil 133: İsnad Şeması – Hadis 133

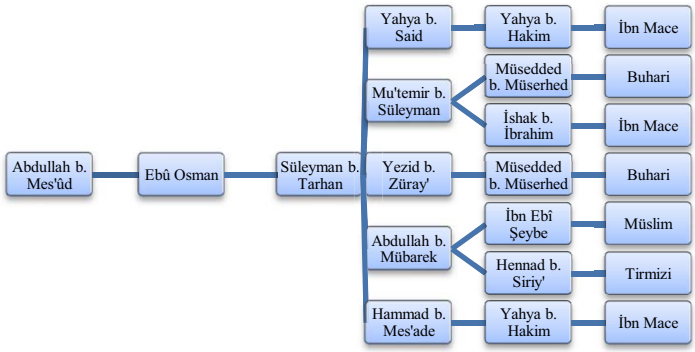
Hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde Abdullah b. Mes'ûd'un rivayeti olarak yalnızca İbn Mâce'de nakledilmiştir. Aynı zamanda bu eser, metnin yer aldığı en eski kaynaktır. Hadisin ravilerinden Kays b. Rûmî meçhul, Süleyman b. Esîr ise zayıf bir ravi olarak değerlendirilmektedir.[559] Tasnif dönemi eserleri içerisinde rivayetin Abdullah-Esved- İbrahim kanalıyla da nakledildiği görülmektedir.[560]

2.3.26. Satıcıyı Yolda Karşılama

Abdullah b. Mes'ûd: "Rasûlullah satıcıları yolda karşılamayı yasakladı."[561]

Abdullah b. Mes'ûd: "Her kim sütü memesinde biriktirilmiş bir hayvan satın alır da o hayvanı beğenmezse onunla beraber bir ölçek de süt ücretini geri versin. Peygamber satıcıları yolda karşılamaktan nehyetti." [562]

Şekil 134: İsnad Şeması – Hadis 134

Hadis Müslim, Tirmizi ve İbn Mace'de aynı lafızlarla, kısa şekliyle aktarılmıştır. Rivayetin uzun şekli ise yalnızca Buhari'de yer almaktadır. Hadisin

---

[558] İbn Mace, Sadakat 19.
[559] Zehebî, Mizan, II,229, III, 396; Divân, I, 328; İbn Adî, Kamil, IV, 263.
[560] Bezzâr, Bahru'z-Zahhar, V, 44; Beyhaki, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, V, 579.
[561] Müslim, Büyu' 15; Tirmizi, Büyu' 12; İbn Mace, Ticâret 16.
[562] Buhârî, Büyu' 64, 71.

ravileri sika, senedleri muttasıldır. Hadisin ilk dönem eserleri içinde bulabildiğimiz tüm senetleri Ebû Osman- Süleyman kanalıyla gelmiştir.

2.3.27. Müslümanı Aldatmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Hayvanları olduğundan farklı göstererek satmak hiledir ve Müslüman'ı aldatmak helal değildir" dedi [563]

Şekil 135: İsnad Şeması – Hadis 135

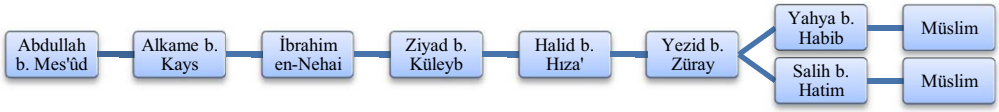

İlk dönem eserleri içinde Abdurrahman b. Abdillah'a kadar aynı senedle nakledilen hadisin ravilerinden Cabir b. Yezid yalancılıkla itham edilmiş;[564] ayrıca Abdurrahman b. Abdillah'ın ölümünden önce hadisleri karıştırdığı belirtilmiştir.[565] Bu nedenle rivayet senedi itibariyla oldukça zayıftır. Tasnif dönemi eserlerinde rivayetin bulabildiğimiz tüm metinleri aynı lafızlarla aktarılmıştır.

2.3.28. Pazar Yerlerindeki Keşmekeşlik

Rasûlullah, "Benim arkama akıl sahipleriniz daha sonra derece olarak onlardan sonra gelenler dursun" dedi ve bunu üç kere tekrarladı. Ardından "Pazar yerlerinin keşmekeşliğinden sakının" dedi.[566]

Şekil 136: İsnad Şeması – Hadis 136

Hadisin ravilerinden Salih b. Hatim'in saduk bir ravi olması nedeniyle bu isnad hasen derecesindedir.[567] Diğer raviler ise sikadır.

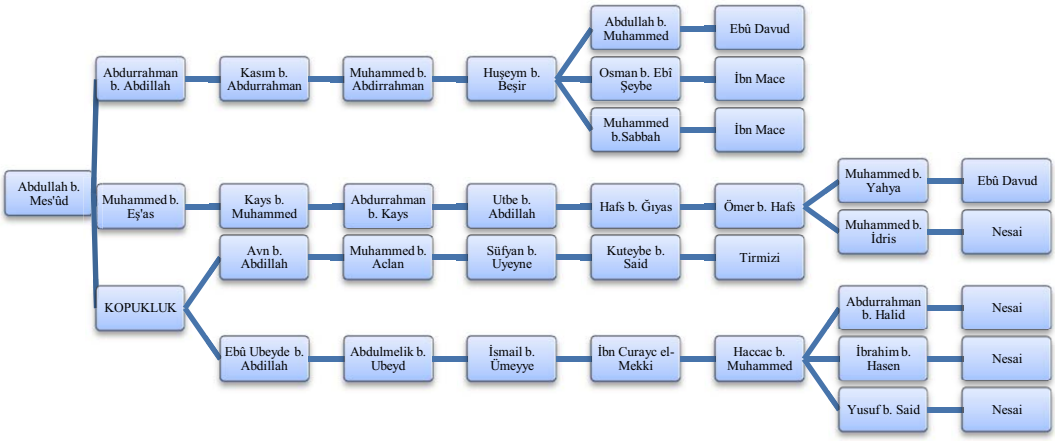
---

[563] İbn Mace,Ticâret 42.
[564] Zehebî, Mizan, I, 380; İbn Adi, Kamil, II, 327; İbn Hacer, **Ta'rîfu Ehli't-Takdîs**, Thk. Asım b. Abdillah el-Karyûtî, Mektebetü'l-Menâr, Amman, 1983, I, 53.
[565] Zehebî, Siyer, VII, 94; Alai, Muhtelitin, I, 72.
[566] Müslim, Salât 123.
[567] İbn Hacer, Takrib, I, 271.

2.3.29. Alıcı İle Satıcı İhtilaf Ettiğinde Söz Satıcınındır

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Alış-veriş yapanlar ihtilaf ederler ve aralarında bir delil de bulunmazsa, kabul edilen söz, mal sahibinin sözüdür. Dilerlerse alış verişi iptal edebilirler" dedi.[568]

Şekil 137: İsnad Şeması – Hadis 137

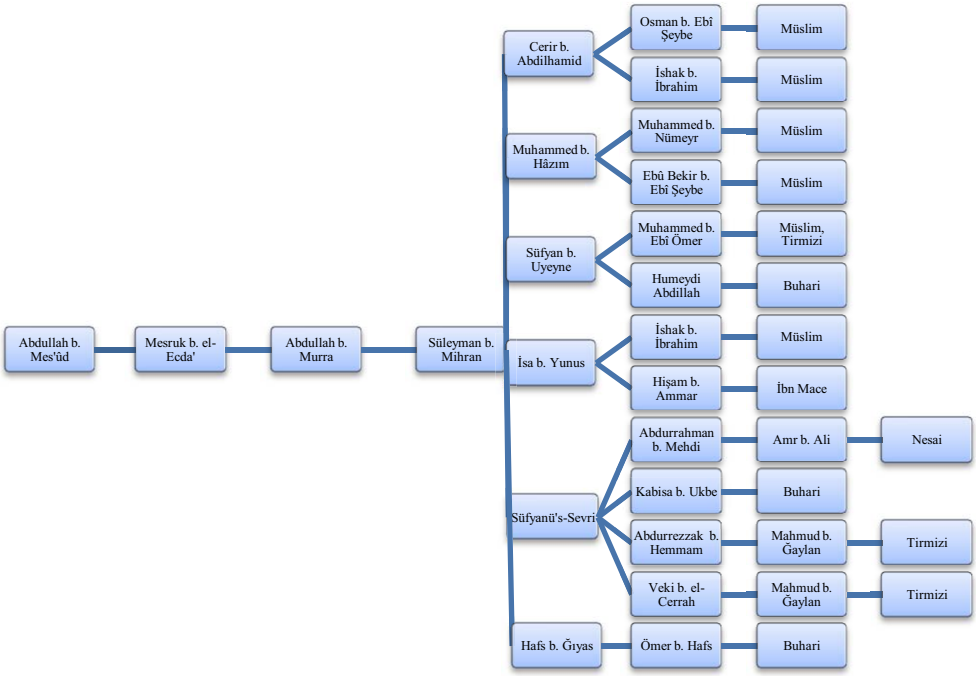
Hadisin senedinde yer alan Muhammed b. Abdirrahman zayıf[569], Abdurrahman b. Kays ise meçhul bir ravi olarak kabul edilmektedir.[570] Hadis mana ile rivayet edilmiş olup metinleri arasında bazı farklılıklar vardır. Tirmizi'de yer alan hadis metninde "Aralarında bir delil bulunmazsa" ibaresi yoktur. Ayrıca hadisin son kısmı "Alıcı muhayyerdir" şeklinde zikredilmiştir. Nesâi'de yer alan ve Ebû Ubeyde tarikiyle gelen rivayette Hz. Peygamber'e alıcı ile satıcı arasında olan bir anlaşmazlık getirilmiş. Hz. Peygamber satıcıya yemin ettirdikten sonra alıcıyı malı alıp almamakta serbest bıraktığı nakledilmiştir.

2.3.30. Haksız Yere Bir İnsanı Öldürmek

[568] Ebû Dâvûd, Buyû' 72; Tirmizi, Buyû' 43; Nesai, Buyû' 82; İbn Mace, Ticâret 19.
[569] İbn Hacer, Takrib, I, 493; Mizzi, Tehzîb, XXV, 624; İbn Adî, Kamil, VII, 391; Zehebî, Tarih, III, 967; Mizân, III, 613; Siyer, VI, 311.
[570] İbn Hacer, Takrib, I, 348.

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber, "Zulümle, haksız yere öldürülen hiçbir kimse yoktur ki onun kanından Adem'in ilk oğluna bir pay olmamış olsun. Çünkü öldürmeyi ilk gerçekleştiren odur" dedi.[571]

Şekil 138: İsnad Şeması – Hadis 138

Hadisin Süfyan-Kabisa tariki ve Süfyan b. Uyeyne-Humeydi tarikiyle gelen rivayetlerde "haksız yere" ibaresi bulunmamaktadır. Ayrıca Kabisa tarikiyle gelen metinde "Öldürmeyi ilk gerçekleştiren kişi odur" kısmı da bulunmamaktadır. Hadisin ravilerinden Süfyan b. Uyeyne ihtilata maruz kalan ravilerdendir.[572]

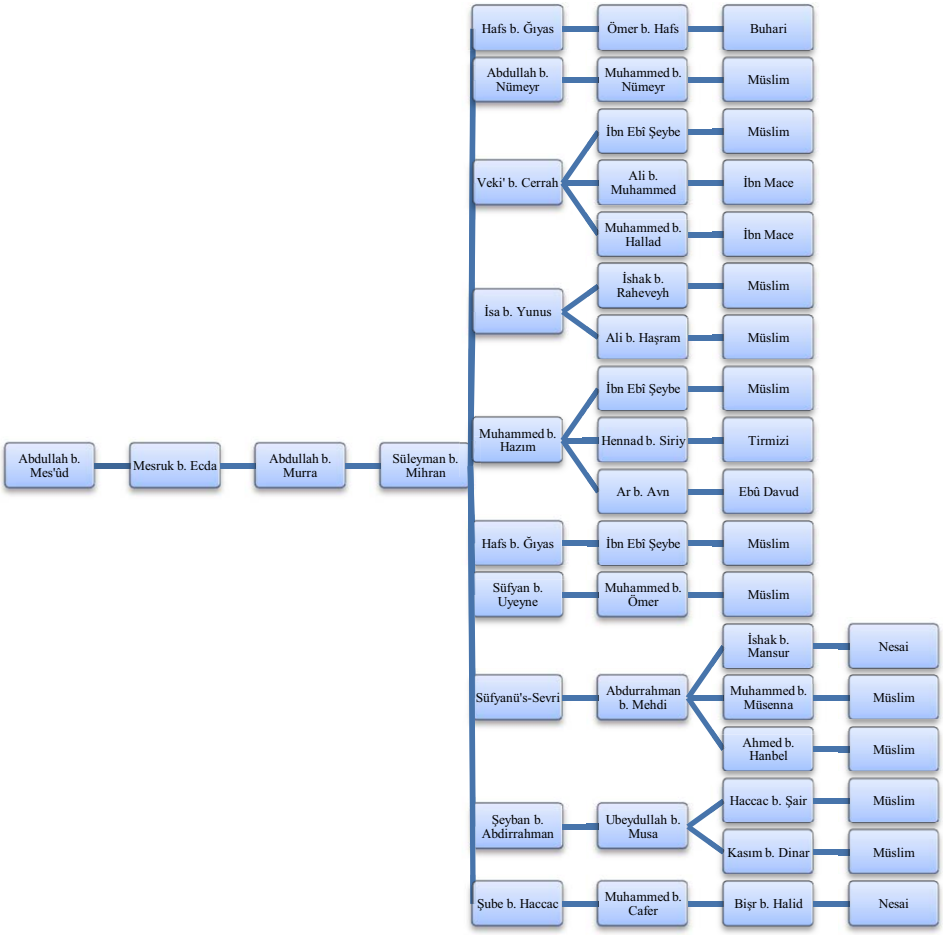
2.3.31. Bir Müslümanın Kanının Üç Şey Dışında Helal Olmaması

Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'tan şöyle nakletmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şahitlik eden bir Müslüman kişinin kanı asla helal olmaz. Ancak şu üç şeyden birine karşın helal olur. Zina eden dul, bir cana karşı can ve dinini terk ederek cemaatten ayrılan. [573]

---

[571] Buhârî, Ehhadisu'l-Enbiyâ 1, Diyet 2, İ'tisam 15; Müslim, Kasâme 27; Tirmizi, İlim 14; Nesai, Muhârebe 1; İbn Mace Diyet 1.
[572] İbnü'l-Acemî, İğtibât, I, 148.
[573] Buhârî, Diyât 6; Müslim, Kasâme 25, 26;Ebû Dâvûd, Hudûd 1; Tirmizi, Diyât 10; Nesai, Muhârebe 5, Kasâme 5-6; İbn Mâce, Hudûd 1.

Şekil 139: İsnad Şeması – Hadis 139

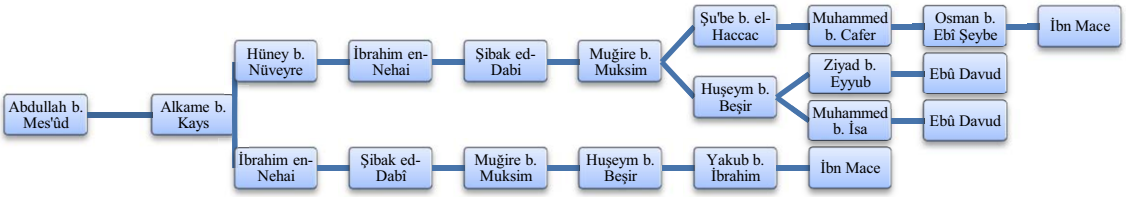
Hadisin Kütüb-i Sitte'deki versiyonlarında, metnin anlamını değiştirecek bir farklılık bulunmamaktadır. Hadisi nakleden raviler sikadır. Rivayet, Abdullah b. Mes'ûd dışında, Hz. Osman, Hz. Aişe ve İbn Abbas'tan da benzer şekillerde nakledilmiştir.

2.3.32. Savaşta İnsanların En Merhametlisi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Savaşta insanların en merhametlisi imân sahipleridir" dedi.[574]

Şekil 140: İsnad Şeması – Hadis 140

[574] Ebû Dâvûd, Cihad 110;İbn Mace, Diyet 30.

Hadis aynı lafızlarla nakledilmiştir. Ravilerden Hüneyy "makbul" lafzıyla vasıflandırılmıştır.[575] Bu nedenle bu tarik hasen derecesindedir. İlk dönem eserleri içinde rivayet, Abdullah b. Mes'ûd'dan yalnızca Alkame yoluyla yayılmıştır.

2.3.33. Allah Yolunda Cihad Eden ve Şehid Olan Kişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah şöyle dedi: "Allah Teâla, kendisi uğrunda savaşan ve arkadaşları hezimete uğrayınca kendi üzerindeki vebali düşünerek kanı dökülünceye kadar savaşa devam eden kulunu çok sever. Meleklerine, "Kuluma bakın! O, benim katımdaki sevabı umarak düşmana döndü ve bu uğurda kanı döküldü" diyerek seslenir." [576]

Şekil 141: İsnad Şeması – Hadis 141

Hadisin ravilerinden Ata ve Hammad ihtilata maruz kalan ravilerdendir. Ata "sadûk", Hammad "sika" olarak vasıflandırılmaktadır. Bu nedenle hadis, senedi bakımından hasen derecesindedir. Hadisin ilk dönem eserleri içinde bulabildiğimiz tüm metinleri Murra-Ata kanalıyla nakledilmiştir.

2.3.34. Köleler

Abdullah b. Mes'ûd: "İslam ehli köleleri başıboş olarak salmazlar. Cahiliyet ehli ise onları salar ve saibe yaparlardı" dedi.[577]

Şekil 142: İsnad Şeması – Hadis 142

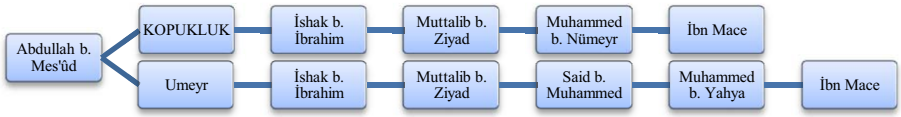
[575] İbn Hacer, Takrib, I, 575.
[576] Ebû Dâvûd, Cihad, 36.
[577] Buhârî, Ferâiz 20.

Hadis, ravileri sika olan mevkuf bir haberdir.

2.3.35. Kölelerin Malları

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Bir adam kölesini serbest bırakır ve kölenin elindeki malı hakkında bir söz söylemezse, o mal kölenindir" buyurdu.[578]

Şekil 143: İsnad Şeması – Hadis 143

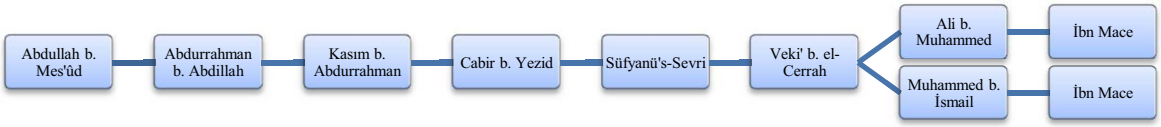

Hadisin ravilerinden Umeyr ve İshak b. İbrahim hadisteki durumu bilinmeyen meçhul ravilerdendir. Bu nedenle hadisin senedi zayıftır.

2.3.36. Esirler

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "Rasûlullah, esirler getirildiğinde ev halkını ayırmayı kötü gördüğü için onların tamamını verirdi."[579]

Şekil 144: İsnad Şeması – Hadis 144

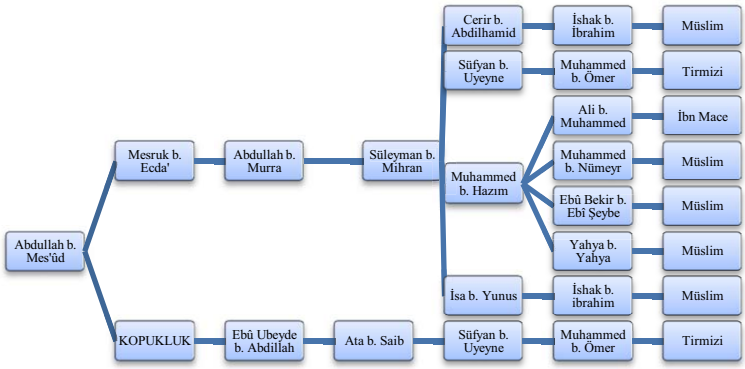
Hadis münekkidleri, Cabir b. Yezid'i zayıf, hadislerini metruk kabul etmektedirler.[580] Bu nedenle hadisin senedi zayıftır. Tasnif dönemi eserlerinde hadisin Esved kanalıyla gelen versiyonu da bulunmaktadır.[581]

2.3.37. Allah Yolunda Ölenler

[578] İbn Mâce, Itk 8.
[579] İbn Mace, Ticâret 46.
[580] Ukaylî, ed-Duafâ, I, 191; İbn Hacer, Takrib, I, 137.
[581] Beyhaki, Sünenü'l-Kübra, IX, 215.

Abdullah b. Mes'ûd'a, "Allah yolunda ölenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar Rableri katında diridirler ve onlara nimetler lutfedilmektedir" ayetinin tefsiri soruldu. Abdullah: "Biz bunu Rasûlullah'a sormuştuk. Rasûlullah bu hususta şöyle dedi: "Şehitlerin ruhları yeşil kuşların içindedir. Onların arşa asılı kandilleri vardır. İstedikleri gibi Cennette dolaşıp arşa asılı olan kandillerine inerler. Rableri onlara "Bir şey arzu eder misiniz" diye sorunca onlar da "Daha ne isteyelim cennette istediğimiz şekilde dolaşıyoruz" derler. Kendilerine ısrarla sorulunca "Rabbimiz ruhlarımızın bedenlerimize döndürülmesini ve senin uğrunda bir daha öldürülmeyi isteriz derler" Allah onların isteklerinin bulunmadığını görünce onları bırakır." [582]

Şekil 145: İsnad Şeması – Hadis 145

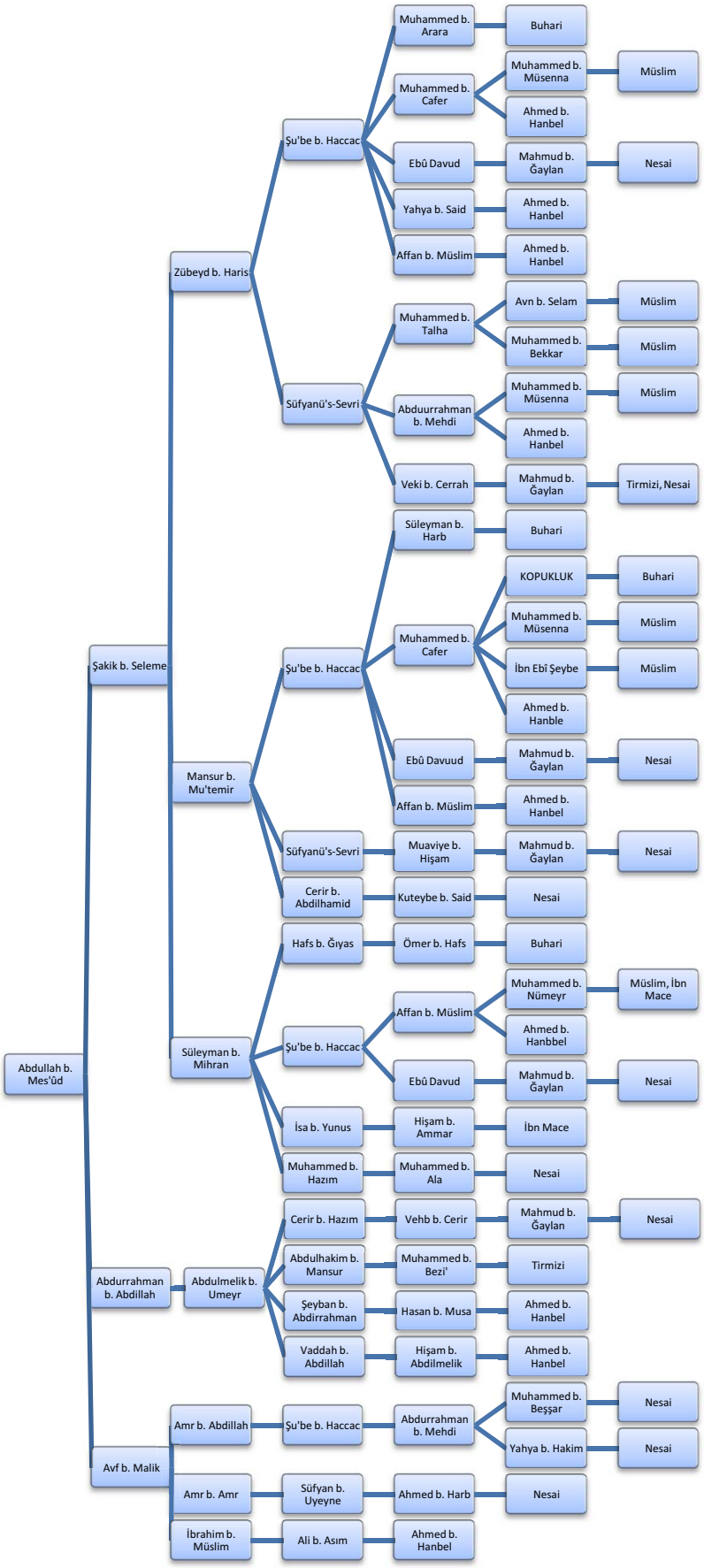
Hadisin ravilerinden Ata b. Saib, Cerir, Süfyan b. Uyeyne daha öncede belirttiğimiz gibi ihtilata maruz kalan ravilerdendir. Hadisin diğer ravileri sikadır. Abdullah b. Mes'ûd ile Ebû Ubeyde arasındaki kopukluk nedeniyle hadisin bu tariki zayıftır.

2.3.38. Müslümanlarla Savaşmak

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah "Müslüman'a sövmek fısk, onunla savaşmak küfürdür" buyurmuştur.[583]

Şekil 146: İsnad Şeması – Hadis 146

[582] Müslim, İmâre 121; Tirmizi Tefsîru'l-Kur'an 3; İbn Mace, Cihad 16.
[583] Buhârî, İmân 36, Edeb 44, Fiten 8; Müslim, İmân 116; Tirmizi, Birr ve Sıla 52, İmân 15; Nesai, Muhârebe 27; İbn Mace, Sünne 9, Fiten 4.

Abdullah b. Mes'ûd
Şakik b. Seleme
Zübeyd b. Haris
Şu'be b. Haccac
Muhammed b. Arara
Buhari
Muhammed b. Cafer
Muhammed b. Müsenna
Müslim
Ahmed b. Hanbel
Ebû Davud
Mahmud b. Ğaylan
Nesai
Yahya b. Said
Ahmed b. Hanbel
Affan b. Müslim
Ahmed b. Hanbel
Süfyanü's-Sevri
Muhammed b. Talha
Avn b. Selam
Müslim
Muhammed b. Bekkar
Müslim
Abduurrahman b. Mehdi
Muhammed b. Müsenna
Müslim
Ahmed b. Hanbel
Veki b. Cerrah
Mahmud b. Ğaylan
Tirmizi, Nesai
Mansur b. Mu'temir
Şu'be b. Haccac
Süleyman b. Harb
Buhari
Muhammed b. Cafer
KOPUKLUK
Buhari
Muhammed b. Müsenna
Müslim
İbn Ebî Şeybe
Müslim
Ahmed b. Hanble
Ebû Davuud
Mahmud b. Ğaylan
Nesai
Affan b. Müslim
Ahmed b. Hanbel
Süfyanü's-Sevri
Muaviye b. Hişam
Mahmud b. Ğaylan
Nesai
Cerir b. Abdilhamid
Kuteybe b. Said
Nesai
Süleyman b. Mihran
Hafs b. Ğıyas
Ömer b. Hafs
Buhari
Şu'be b. Haccac
Affan b. Müslim
Muhammed b. Nümeyr
Müslim, İbn Mace
Ahmed b. Hanbbel
Ebû Davud
Mahmud b. Ğaylan
Nesai
İsa b. Yunus
Hişam b. Ammar
İbn Mace
Muhammed b. Hazım
Muhammed b. Ala
Nesai
Abdurrahman b. Abdillah
Abdulmelik b. Umeyr
Cerir b. Hazım
Vehb b. Cerir
Mahmud b. Ğaylan
Nesai
Abdulhakim b. Mansur
Muhammed b. Bezi'
Tirmizi
Şeyban b. Abdirrahman
Hasan b. Musa
Ahmed b. Hanbel
Vaddah b. Abdillah
Hişam b. Abdilmelik
Ahmed b. Hanbel
Avf b. Malik
Amr b. Abdillah
Şu'be b. Haccac
Abdurrahman b. Mehdi
Muhammed b. Beşşar
Nesai
Yahya b. Hakim
Nesai
Amr b. Amr
Süfyan b. Uyeyne
Ahmed b. Harb
Nesai
İbrahim b. Müslim
Ali b. Asım
Ahmed b. Hanbel

İki metin hariç diğer metinler, lafız olarak aynı şekilde aktarılmıştır. Buna göre, Abdulmelik b. Umeyr- Abdulhakim b. Mansur tarikiyle gelen hadisin metni "Müslümanın kardeşiyle savaşması küfür, Müslümanın müslümana sövmesi fasıklıktır" şeklindedir. Bu metni nakleden ravilerden Abdulmelik ihtilat ile suçlanmış,[584] Abdulhakim b. Mansur ise hadisi terkedilmiş zayıf bir ravi olarak değerlendirilmiştir.[585] Süleyman b. Mihran-Muhammed b. Hazım tarikiyle gelen metin "Müslümanlarla savaşmak küfür, sövmek fasıklıktır" şeklinde nakledilmiştir. Bu hadisin tarikindeki en zayıf ravinin Muhammed b. Hazım olduğunu söylemek mümkündür. İbn Hacer, Hübeyre b. Yerîm için "Beis yok"; Muhammed b. Talha ve Hişam b. Ammar'ı ise sadûk, hata yapan raviler olarak değerlendirmiştir.[586] Bu ravilerin geçtiği senedler hasen derecesindedir.

2.3.39. Bedir Esirleri

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Bedir esirleri getirildiğinde Rasûlullah ashâbına esirlere ne yapılması gerektiğini sordu. –Hadis uzuncadır- Sonra Rasûlullah, "Onlardan her biri ya fidye verecek ya da öldürülecektir" dedi. [587]

Şekil 147: İsnad Şeması – Hadis 147

Hadisin senedi, inkita nedeniyle zayıftır. Rivayeti, Abdullah b. Mes'ûd'dan yalnızca Ebû Ubeyde nakletmiştir. Bununla birlikte farklı sahabîlerden benzer şekilde hadisler nakledilmiştir.

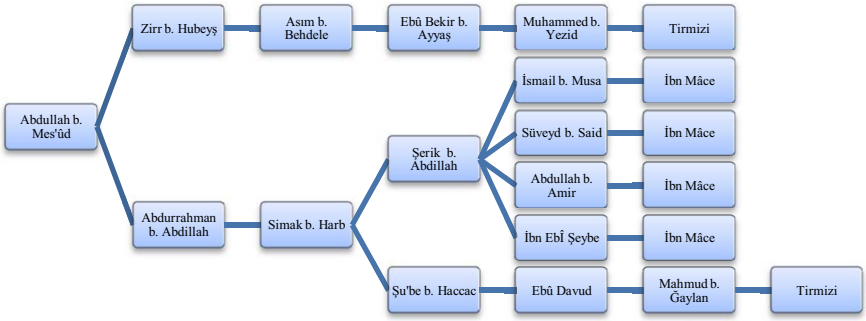
[584] İbn Hacer, Takrib, I,364. Alâi, Muhtelitîn, I, 76.
[585] İbn Hacer, Takrib, I, 332; Ukaylî, ed-Duafâ, III,104.
[586] İbn Hacer, Takrib, I, 485, 570, 573.
[587] Tirmizi,Tefsîru'l-Kur'ân, 8; Cihad 35.

2.4. AHLAKİ KONULARDAKİ HADİSLERİ

2.4.1. Hz. Peygamber Adına Yalan Söylemek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Hz. Peygamber, "Kim kasten bana yalan uydurursa Cehennemdeki yerini hazırlasın" dedi.[588]

Şekil 148: İsnad Şeması – Hadis 148

Hadisin ilk tarikinde Asım b. Behdele ve Ebû Bekir b. Ayyaş "sadûk" olarak vasıflandırılmıştır. Ayrıca Ebû Bekir b. Ayyaş ihtilata maruz kalan ravilerdendir. Bu tarikte geçen Muhammed b. Yezid'in hadiste kuvvetli olmayan, hata yapan bir ravi olduğu ifade edilmiştir.[589] Bu nedenle hadisin bu senedi zayıftır. Hadis, lafzen nakledilmiştir. Ancak Simak - Şu'be kanalıyla gelen rivayetlerin başında "Şüphesiz ki sizler yardım görecek, ganimetler elde edip zaferler kazanacaksınız. Sizden kim bu günlere varırsa Allah'a karşı müttakilerden olsun ve iyiliği emredip kötülüklerden sakındırsın" ifadeleri yer almaktadır. Bu tarikte yer alan Simak ise ihtilata uğrayan sadûk bir ravidir.[590]

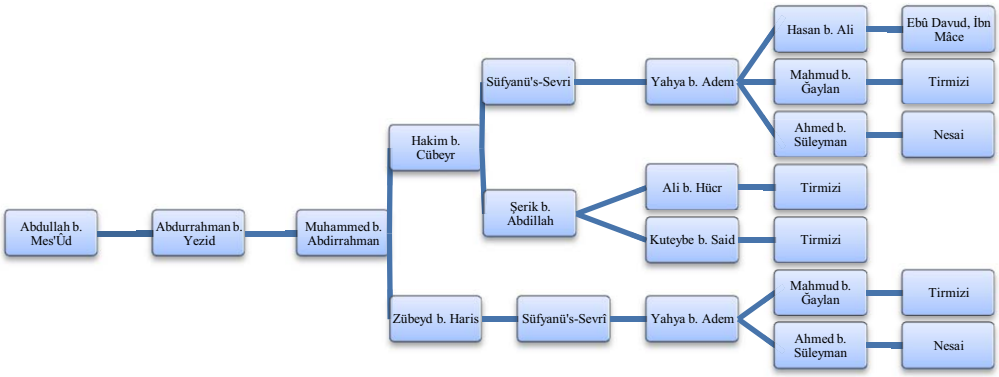
2.4.2. İhtiyacı Olmadığı Halde Başkalarından İsteyen Kişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Kim ihtiyacı olmadığı halde isterse, kıyamet günü yüzünde çizikler ve yaralar olduğu halde gelir." Bunun üzerine

[588] Tirmizi, Fiten 70, İlim, 8 İbn Mâce, Sunne, 4
[589] İbn Hacer, Takrib, I,514; İbn Ebî Hatim, Cerh, VIII, 129.
[590] İbn Hacer, Takrib, I, 255.

ashâb, “Ey Allah’ın Rasûlü zengin olmanın ölçüsü nedir” diye sordular. Hz. Peygamber, “Elli dirhem veya onun değerinde altından bir miktar” dedi. [591]

Şekil 149: İsnad Şeması – Hadis 149

Hakim b. Cübeyr oldukça zayıf bir ravidir.[592] Manası yönüyle aynı şekilde nakledilen hadisi, Abdullah b. Mes’ûd dışında Abdullah b. Amr da nakletmiştir.

2.4.3. Şarkı

Abdullah b. Mes’ûd anlatıyor: Rasûlullah, “Şarkı kalpte münafıklığa yol açar” dedi.[593]

Şekil 150: İsnad Şeması – Hadis 150

Hadisi, Şakik’ten nakleden ravinin ismi zikredilmemiştir. Bu nedenle rivayet senedi itibariyle zayıftır.

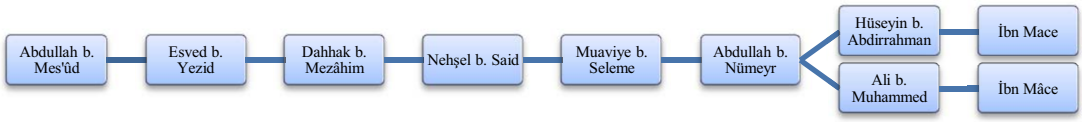
2.4.4. İlim Ehli

Abdullah b. Mes’ûd anlatıyor: Rasûlullah, “Kim Dünya’ya ait birçok isteğini, Ahirete ait tek bir arzuya dönüştürürse, Allah onun dünyaya ait isteklerine yeterlidir” dedi. [594]

---

[591] Ebû Dâvûd, Zekât, 24; Tirmizi, Zekât, 22, Nesai, Zekât, 87; İbn Mâce, Zekât, 26
[592] İbn Hacer, Takrib, I, 176, Ukayli, ed-Duafa, I, 316.
[593] Ebû Dâvûd, Edeb, 52
[594] İbn Mâce, Sünne 23; Zühd 2.

Şekil 151: İsnad Şeması – Hadis 151

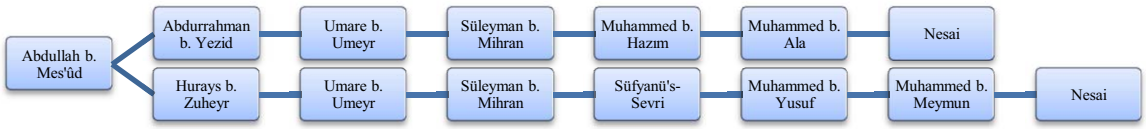

Hadis İbn Mâce'de iki metinle er almaktadır. Ancak aynı isnada sahip olmasına rağmen ilkinde "Şayet ilim ehli, ilmi koruyup yanlarında tutmuş olsalardı, insanların en değerlileri olacaklardı. Fakat alimler, onunla dünya menfaati elde etmek için ilmi düşünüp değerlendirmeksizin halka gelişigüzel aktardılar. Rasûlullah şöyle buyurdu. "Kim Dünya'ya ait birçok isteğini, Ahirete ait tek bir arzuya dönüştürürse, Allah onun dünyaya ait isteklerine yeterlidir. Kimi dünya hakkındaki arzuları dağıtırsa, Allah onun dünyanın neresinde helak olacağına aldırış etmeyecektir" ilavesi vardır. Hadisin ravilerinden Nehşel'in naklettiği hadislerin metruk olduğu ifade edilmiştir.[595]Bu nedenle hadis, senedi yönüyle zayıftır.

2.4.5. Hüküm Verme

Abdullah b. Mes'ûd: "Bir zamanlar biz hiç hüküm veremezdik. Allah nasib etti de bu günlere ulaştık. Bir kimsenin önüne, bundan sonra bir mesele gelirse Allah'ın kitabıyla hüküm versin. Eğer, Allah'ın kitabında bulunmayan bir sorunla karşılaşırsa; Peygamber'in verdiği hükme tabi olup meseleyi çözsün. Ne Allah'ın kitabında ne de Rasûlullah'ın sünnetinde bulunmayan bir mesele ile karşılaşırsa; Salih kimselerin verdiği hüküm gibi hüküm versin. Ben korkarım, çekinirim demesin. Çünkü helal bellidir, haram bellidir. İkisinin arasında şüpheli ve karışık olan durumlar vardır. Şüpheliyi bırak, şüphesiz olana bak" dedi.[596]

Şekil 152: İsnad Şeması – Hadis 152

Hadis, Abdullah b. Mes'ûd'a ait mevkuf bir hadistir. Kütüb-i Sitte içerisinde yalnızca Nesâi'de yer almaktadır. Hadisin ravileri sikadır.

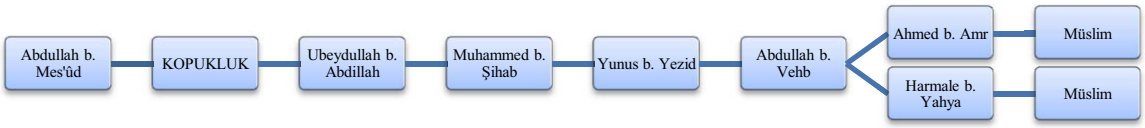
---

[595] İbn Hacer, Takrib, I, 566.
[596] Nesai, Adâbu'l-Kudat 11.

2.4.6. Hadis Nakli

Abdullah b. Mes'ûd, "Bir topluluğa akıllarının ermeyeceği bir söz söylersen, bu söz onlardan bazıları için yalnızca bir fitne olur" dedi.[597]

Şekil 153: İsnad Şeması – Hadis 153

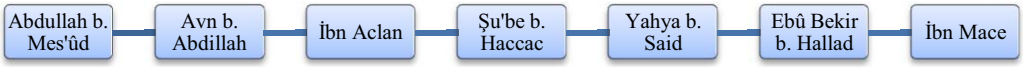

Hadisin senedi, Abdullah b. Mes'ûd ile Ubeydullah b. Abdillah arasındaki inkita sebebiyle zayıftır.

2.4.7. Hadisi En Güzel Şekilde Anlamaya Çalışmak

Abdullah b. Mes'ûd, "Size Rasûlullah'tan bir hadis rivayet edildiği zaman onu en güzel, en doğru ve takvaya en uygun söz olduğunu düşünün" dedi [598]

Şekil 154: İsnad Şeması – Hadis 154

Rivayet mevkuf bir haberdir. İbn Aclân'ın sadûk bir ravi olması nedeniyle hadisin senedi hasen derecesindedir.[599]

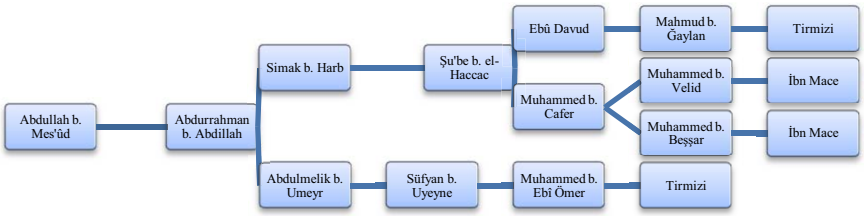
2.4.8. Hadis Nakletmek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Benden bir hadis işitip, başkalarına ulaştırmak için onu muhafaza eden kişinin Allah yüzünü ağartsın. Kendisine ilim ulaştırılan nice kişi vardır ki, onu işitenden daha iyi kavrar" buyurdu.[600]

Şekil 155: İsnad Şeması – Hadis 155

---

[597] Müslim, Mukaddime 5.
[598] İbn Mace, Sünne 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 385, 415; Darimi, Mukaddime 50.
[599] İbn Hacer, Takrib, I, 496.
[600] Tirmizi, İlim 7; İbn Mace, Sünne 18.

Hadisin ravilerinden Simak ve Abdulmelik'in sika bir ravi olmakla birlikte çok hata yaptığı, bazen hadisleri karıştırdığı ifade edilmiştir.[601] Abdulmelik kanalıyla gelen metinde "Üç grup insan vardır ki, hiç aldanmaz.Onlar, işini Allah için ihlasla yapan, Müslümanların liderlerine nasihat eden ve cemaat olmanın gerekliliğine inanan kişilerdir. Şüphesiz islam daveti onları kuşatır" ifadesi ziyadedir.

2.4.9. Kur'an ve Ferâiz İlmi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Kur'an ile Ferâizi öğrenin ve onu insanlara da öğretin" buyurdu.[602]

Şekil 156: İsnad Şeması – Hadis 156

Hadisin senedinde Abdullah b. Mes'ûd ile Süleyman b. Cabir arasında kopukluk vardır. Ayrıca Süleyman meçhul bir ravidir ve kendisinden hadis nakleden kişinin ismi bilinmemektedir. Bu nedenle hadis isnadı bakımından oldukça zayıftır.

2.4.10. Abdullah b. Mes'ûd'un Hadis Nakletmesi

Amr b. Meymun'dan şöyle rivayet edildi. "Her Perşembe akşamı Abdullah b. Mes'ûd'un yanına gelirdim. Onun bir şey hakkında, "Rasûlullah şöyle dedi" dediğini duymadım. Bir gün "Rasûlullah şöyle buyurdu" deyip başını önüne eğdi. Ona baktım, ayaktaydı, gömleğinin düğmeleri çözülmüş, gözleri yaşlarla dolmuş, damarları şişmişti. Sonra "Rasûlullah buna yakın bir şekilde rivayet etti" dedi.[603]

---

[601] Alai, Muhtelitîn, I, 49, 76; İbn Adi, IV, 541; Zehebî, Siyer, V, 247, 439; İbnü'l-Acemî, I, 226.
[602] Tirmizi, Ferâiz 2.
[603] İbn Mâce, Sünne 3.

Şekil 157: İsnad Şeması – Hadis 157

Hadis, ravileri sika olan mevkuf bir haberdir.

2.4.11. Rasûlullah'ın Yattığında Okuduğu Dua

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edildi: Rasûlullah başını yatağına koyduğunda "Allah'ım kullarını toplayacağın gün beni azabından koru" derdi.[604]

Şekil 158: İsnad Şeması – Hadis 158

Hadisin senedinde Abdullah b. Mes'ûd ile Ebû Ubeyde arasında kopukluk vardır. Ravilerinden Ebû İshak es-Sebii, daha önce de geçtiği gibi sika ancak ihtilat nedeniyle cerhedilen ravilerdendir. Hadisin Mu'cemu'l-Evsat'ta Abdullah b. Mes'ûd- Ebu'l-Ahvas- Ebû İshak- Ali b. Abbas tariki de bulunmaktadır.[605] Bu seneddeki Ali b. Abbas zayıf bir ravi olarak kabul edilmektedir.[606] Rivayet sahâbe tabakasında Huzeyfe, Hafsa, Berâ' b. Âzib tarafından da benzer lafızlarla nakledilmiştir.[607] Tirmizi bu rivayeti, hasen-sahih olarak değerlendirmektedir.

2.4.12. Rasûlullah Beş Şeyden Allah'a Sığınırdı

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah beş şeyden Allah'a sığınırdı. Bunlar: Cimrilik, korkaklık, ömrün sonunda kötü duruma düşmek, kalbin kötülüklere meyletmesi ve kabir azabıdır.[608]

Şekil 159: İsnad Şeması – Hadis 159

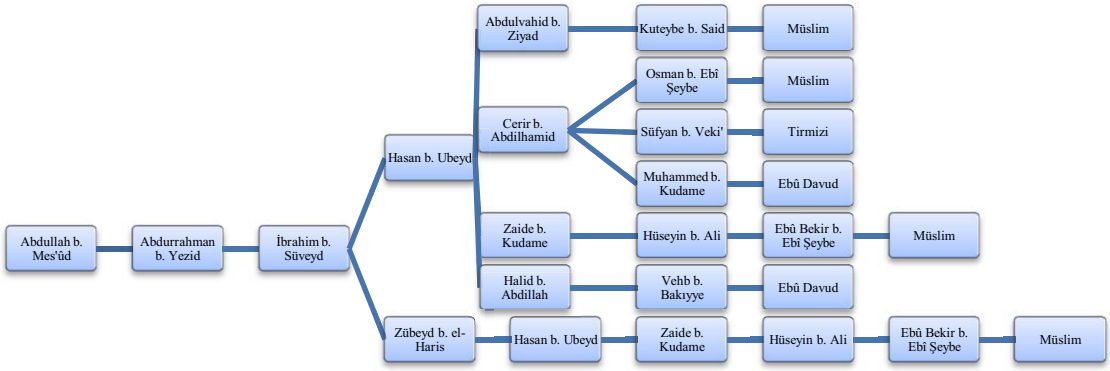
[604] İbn Mace, Dua 15.
[605] Taberanî, Mu'cemü'l-Evsat, III, 296.
[606] İbn Adî, El-Kâmil, VI, 322; Mizzi, Tehzib, XX, 503.
[607] Tirmizi, Daavât 18; Ebû Dâvûd, Edeb 97;Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 280; VI, 287.
[608] Nesai, İstiaze 6.

Hadisin ravileri hakkındaki incelememize göre senedde yer alan bütün ravilerin sika olduğu görülmektedir. Ancak daha önce de geçtiği gibi Ebû İshak'ın ihtilata uğrayan bir ravi olarak değerlendirildiğini göz önünde bulundurmak gerekir. İbn. Mes'ûd'dan gelen hadis, Tasnif dönemi eserlerinde yalnızca Amr-Ebû İshak tarikiyle nakledilmiştir.

2.4.13. Rasûlullah'ın Akşama Ulaştığında Okuduğu Duası

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edildi: Rasûlullah geceye ulaştığı vakit, "Geceledik. Mülk de Allah'ın olarak geceledi. Şüphesiz ki hamd Allah'a mahsustur. Allah'dan başka ilah yoktur Onun ortağı yoktur. Allah'ım! Ben senden bu geceden ve bu gecede bulunan şeylerden hayır dilerim. Bu gecenin şerrinden ve ondaki şerlerden de sana sığınırım. Allah'ım! Ben tembellik, ihtiyarlık ve yaşlılık kötülüğünden, dünya fitnesinden, kabrin azabından sana sığınırım" derdi.[609]

Şekil 160: İsnad Şeması – Hadis 160

Hasan- Zaide kanalıyla gelen rivayette Hz. Peygamber'in duası "…tembellikten, bunaklıktan, yaşlılığın kötülüğünden, dünyanın fitnesinden, kabir azabından…" olarak nakledilmiştir. Ebû Davud'daki metinde ise "..tembellikten, yaşlılığın kötülüğünden, küfürden, kabir ve cehennem azabından.." olarak rivayet edilmiştir. Tirmizi hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmiştir. İsnad şemasında yer alan bütün raviler sikadır ancak daha öncede geçtiği gibi Cerir'in yaşlılık döneminde ihtilata uğradığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır.

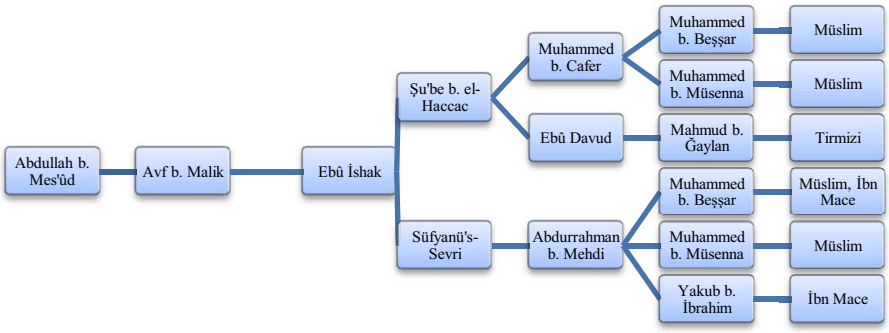
---

[609] Müslim, Zikir ve Dua 74, 75, 76; Tirmizi, Daavat 13; Ebû Dâvûd, Edeb 100.

2.4.14. Rasûlullah'ın Duası

Abdullah b. Mes'ûd rivayet etti: Rasûlullah "Allah'ım ben senden hidayet, takva, iffet ve zenginlik isterim" derdi.[610]

Şekil 161: İsnad Şeması – Hadis 161

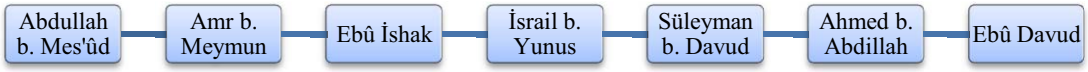

Hadisin senedindeki raviler hakkında yaptığımız incelemeye göre, hadisin ravileri sikadır. Ancak Ebû İshak'ın bazen hadisleri karıştırdığı ifade edilmiştir. Tasnif dönemi eserlerinde ulaşabildiğimiz tüm rivayetler, yalnızca Avf- Ebû İshak tarikiyle nakledilmiştir. Metin yönünden incelendiğinde Müslim, Tirmizi ve İbn Mâce'de yer alan rivayetlerin aynı lafızlarla nakledildiği görülmektedir.

2.4.15. Rasûlullah Üç Kere Dua Eder, Üç Defa İstiğfar Ederdi

İbn Mes'ûd şöyle dedi: Allah Rasûlü üç kere dua etmekten ve üç defa istiğfar etmekten hoşlanırdı.[611]

Şekil 162: İsnad Şeması – Hadis 162

Rivayet, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Abdurrahman b. Yezid- Ebû İshak-İsrail tarikiyle de nakledilmiştir.[612] Tasnif dönemi eserlerinde aynı lafızlarla nakledilmiş olan hadisin bulabildiğimiz tüm senedlerinde Ebû İshak yer almaktadır. Ebû İshak daha önceden de söylediğimiz gibi muhtelitîndendir.

---

[610] Müslim, Zikir ve Dua72; Tirmizi, Daavat 72; İbn Mace, Dua 2.
[611] Ebû Dâvûd, Tefriu' Ebvabi'l-Vitr 26.
[612] Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 397.

2.4.16. Hz. Peygambere Salavat Getirmek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullah'a salavât getirmek istediğinizde, bunu güzelce yapınız. Zira siz bilemezsiniz. Umulur ki getirdiğiniz salavât ona arzedilir" Bunun üzerine orada bulunan bir kişi "Bize salavatı öğret" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd, "Şöyle söyleyiniz" dedi:

اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَاتَكَ، وَرَحْمَتَكَ، وَبَرَكَاتِكَ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، وَإِمَامِ الْمُتَّقِينَ، وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ، إِمَامِ الْخَيْرِ، وَقَائِدِ الْخَيْرِ، وَرَسُولِ الرَّحْمَةِ، اللَّهُمَّ ابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَغْبِطُهُ بِهِ الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ [613]

Şekil 163: İsnad Şeması – Hadis 163

Hadis ilk dönem eserleri içerisinde, Abdullah b. Mes'ûd'dan Esved tarikiyle nakledilmiştir. Hadisin senedinde yer alan Abdurrahman b. Abdillah'ın sadûk olduğu ancak vefatına yakın hadisleri karıştırdığı ifade edilmiştir.[614] Ziyad b. Abdillah da sadûk olarak değerlendirilmiştir.[615] Ayrıca Hüseyin b. Beyan, İbn Hacer tarafından "makbûl" lafzıyla, İbn Ebî Hatim tarafından ise "şeyh" lafzıyla değerlendirilmiştir.[616] Bu nedenle hadisin senedi kuvvetli değildir.

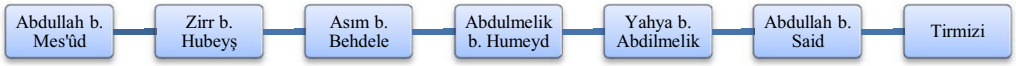
2.4.17. Şiir

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah, "Şüphesiz şiirin bir kısmı hikmettir" buyurdu.[617]

---

[613] İbn Mace, İkâmetü's-Salavat 25.
[614] İbn Hacer, Takrîb, I, 344.
[615] İbn Hacer, Takrîb, I, 705; Zehebî, Siyer, IX, 6.
[616] İbn Hacer, Takrib, I, 165; İbn Ebî Hatim, el-Cerh, III, 48.
[617] Tirmizi, Edeb 69.

Şekil 164: İsnad Şeması – Hadis 164

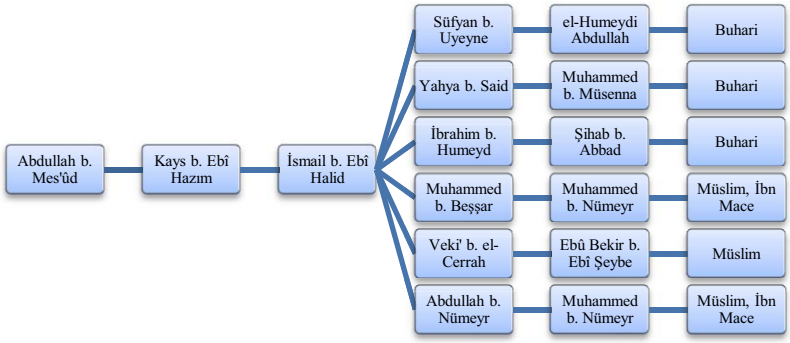

Hadis'in ravilerinden Asım b. Behdele daha önce de geçtiği gibi hafızası yönüyle cerhe uğramış bir ravidir. Tirmizi, rivayetin bu şekliyle garib olduğunu belirtmektedir.

2.4.18. Kendisine Gıpta Edilebilecek Kişiler

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Ancak iki kişiye gıpta edilir. Biri, Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı hak yolunda sarf eden kişi; diğeri de Allah'ın kendisine hikmet verdiği ve onunla hükmedip herkese öğreten kişidir" dedi.[618]

Şekil 165: İsnad Şeması – Hadis 165

Ravilerin tamamı sikadır. Tasnif dönemi eserlerinde, Abdullah b. Mes'ûd'dan Tarık b. Şihab kanalıyla da nakledilmiştir. [619] Kütüb-i Sittedeki tüm metinler lafzen nakledilmiştir.

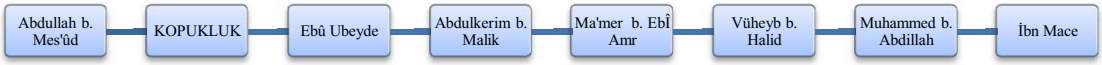
2.4.19. Tövbe Edenin Günahlarının Temizlenmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Günahından tövbe eden kişi, hiç günah işlememiş gibidir" buyurdu.[620]

---

[618] Buhârî, İlim 15, Zekât 5, Ahkam 3, İ'tisam 13; Müslim, Salâtu'l-Musafirin 268; İbn Mace, Zühd 22.
[619] Tayâlisi, Müsned, I, 287.
[620] İbn Mâce, Zühd 30.

Şekil 166: İsnad Şeması – Hadis 166

İbn Mes'ûd ile Ebû Ubeyde arasında kopukluk olması nedeniyle hadisin senedi zayıftır. Rivayet, ferd/garib bir haberdir.

2.4.20. Pişmanlık

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Pişmanlık tövbedir" buyurdu.[621]

Şekil 167: İsnad Şeması – Hadis 167

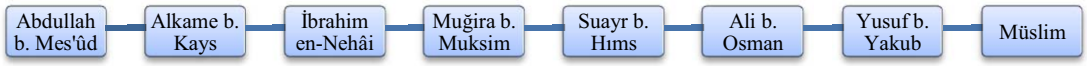

İbn Hacer, hadisin ravilerinden Hişam b. Ammar'ı "sadûk" olarak değerlendirmiştir.[622] Hadisin senedi bu nedenle hasen derecesindedir.

2.4.21. Vesvese

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Hz. Peygamber'e vesvese hakkında soruldu. O, "Vesvese, imânın kendisidir" buyurdu.[623]

Şekil 168: İsnad Şeması – Hadis 168

Tasnif dönemi eserleri içinde hadis, Alkame-İbrahim-Muğire tarikiyle aktarılmıştır. Hadisin ravilerinden Suayr sadûk bir ravi olarak bilinmektedir. Senedi hasen derecesindedir.

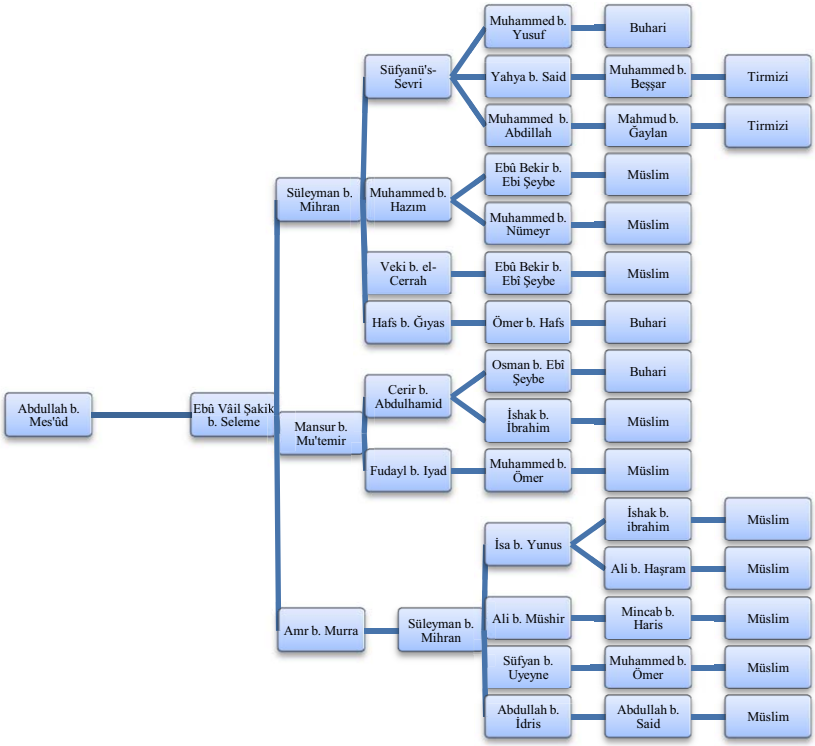
2.4.22. Vaaz ve Nasihat Verirken Dinleyenlerin Durumunu Gözetmek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullah bizim usanmamızdan endişe ettiği için, vaaz ve nasihatleri için durumumuza uygun vakitler gözetirdi" dedi.[624]

---

[621] İbn Mâce, Zühd 30.
[622] İbn Hacer, Takrib, I, 573.
[623] Müslim, İmân, 211

Şekil 169: İsnad Şeması – Hadis 169

Hadisin ravilerinden Cerir ve İshak b. İbrahim sikadır. Ancak yaşlılık dönemlerinde hadisleri karıştıran bir ravi olarak bilinmektedir. Hafs b. Ğıyas, Muhammed b. Yusuf, Fudayl b. Iyad ve Cerir-İshak yoluyla gelen rivayetlerde "endişe" ifadesi yerine "çirkin gördüğü için" ibaresi vardır. Bunun dışında anlamı değeiştirecek bir farklılık bulunmamaktadır.

2.4.23. Allah Kendisinden İstenilmesini Sever

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Allah'tan isteyiniz. Şüphesiz O, kendisinden istenilmesini sever. İbadetlerin en değerlisi sıkıntının giderilmesini beklemektir" dedi. [625]

Şekil 170: İsnad Şeması – Hadis 170

[624] Buhârî, İlim 11, 12, Daavat 69; Müslim, Sıfatu'l-Münafıkın 82, 83; Tirmizi, Edeb 72.
[625] Tirmizi, Daavat 115.

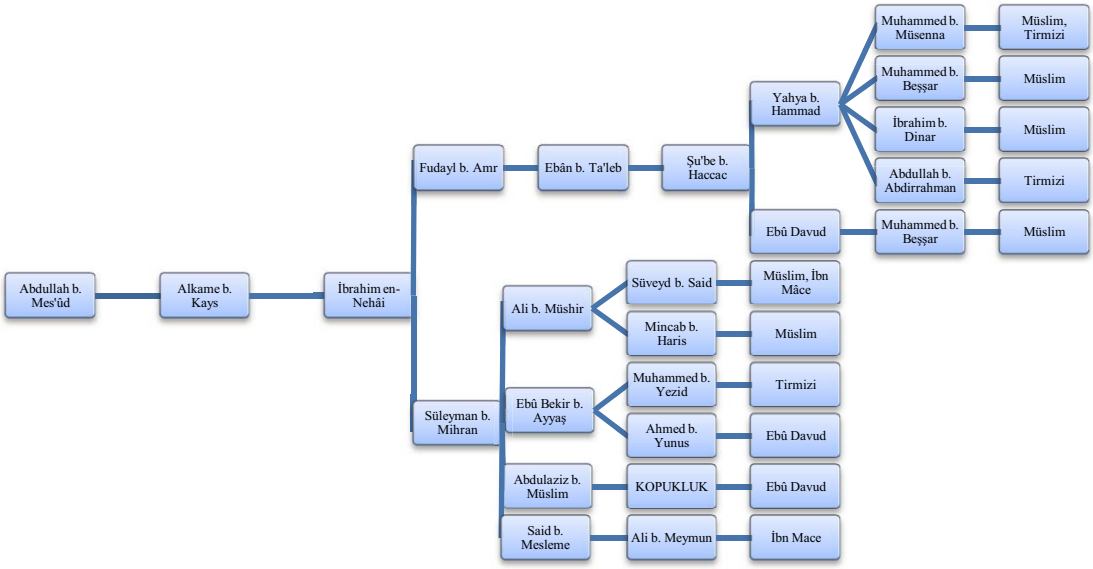
İbn Hacer, Yahya b. Main gibi bazı hadis münekkidleri, Hammad b. Vakıd'ı zayıf bir ravi olarak kabul etmektedir.[626] Rivayetin yer aldığı en eski kaynak, Tirmizi'nin Sünenidir. Bu eserde Tirmizi, rivayeti hasen sahih garib olarak değerlendirmektedir. Hadisin yer aldığı diğer kaynaklarda aynı lafızlarla nakledilmiştir.

2.4.24. Kibir

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Kalbinde hardal tanesi kadar imân olan kişi cehenneme giremez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kişi de cennete giremez" dedi. Bunun üzerine bir adam "Ben temiz elbiseler, yeni ayakkabılar giymekten ve başıma yağ sürmekten hoşlanırım. Ya Rasûlullah bunlar kibirden midir" diye sordu. Allah Rasûlü, "Bunlar kibirden değildir. Şüphesiz Allah güzeldir, güzeli sever. Fakat kibir, hakkı önemsiz görmek, insanları küçümsemektir" dedi. [627]

[626] İbn Hacer, Takrib, I, 79; Mizzi, Tehzîb, VII, 290.
[627] Müslim, İmân 147, 148, 149; Tirmizi, Birr ve Sıla 61; Ebû Dâvûd, Libâs 26; İbn Mâce, Sünne 9, Zühd 16.

Şekil 171: İsnad Şeması – Hadis 171

Hadisin ravilerinden Said b. Mesleme[628] ve Muhammed b. Yezid[629] hadiste zayıf olarak kabul edilmektedir. Süveyd b. Said, Ebû Bekir b. Ayyaş ve Ebân b. Ta'lib ise sadûk ravilerdendir.[630] Tirmizi, Süleyman kanalıyla gelen rivayeti hasen-sahih olarak, Fudayl yoluyla gelen metni ise hasen-sahih-garib olarak değerlendirmiştir. Rivayet, manası yönüyle nakledilmiş; "Hardal tanesi" yerine "zerre", "tohum" gibi kelimeler kullanılmıştır.

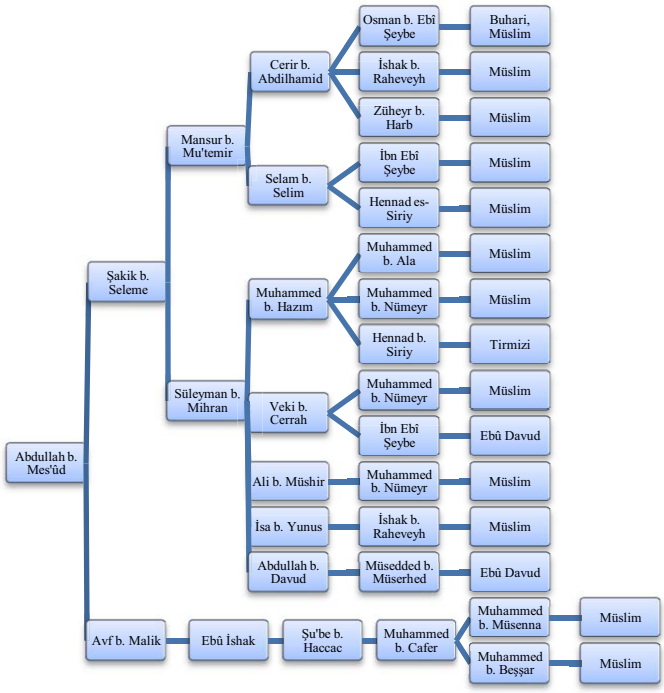
2.4.25. Doğru Konuşmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah: "Yalandan sakının, çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik cennete ulaştırır. Kişi doğruyu gözete gözete Allah katında en doğru olanlardan yazılır. Yalandan da sakınınız. Çünkü yalan kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söyleyeye söyleye Allah katında en yalancılardan yazılır" dedi.[631]

---

[628] İbn Hacer, Takrib, I, 241.
[629] İbn Hacer, Takrib, I, 513.
[630] İbn Hacer, Takrib, I, 87, 260, Zehebî, Siyer, VIII, 497.
[631] Buhârî, Edeb 69; Müslim, Birr ve Sıla 102, 103, 104, 105; Ebû Dâvûd, Edeb 80; Tirmizi, Birr ve Sıla 46.

Şekil 172: İsnad Şeması – Hadis 172

Avf b. Malik yoluyla gelen metin şu şekildedir:

"Dikkat edin. Sizi yalana karşı uyarıyorum. O insanlar arasında dolaşan dedikodudur. Kişi doğruyu söylemeye devam ederek doğru sözlülerden yazılır. Yalan söylemeye sürdürerek de yalancılardan yazılır."

Hadisin senedinde yer alan Ebû İshak'ın yaşlılık dönemlerinde hadisleri karıştırdığı ifade edilmiştir.

Selam b. Selîm yoluyla nakledilen metnin başı "Doğruluk iyiliktir" şeklinde; Müslim ve Tirmizi'de Süleyman b. Mihran yoluyla gelen rivayetler "Size gereken doğru olmaktır" şeklinde, Ebû Davud'da Süleyman b. Mihran kanalıyla nakledilen hadis, "Yalandan sakının" şeklinde rivayet edilmiştir.

2.4.26. Adam Öldüren İki Kişinin Ahiretteki Durumuna Dair Rivayet

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Kıyamet gününde bir kişi, başka birinin elinden tutarak 'Rabbim, bu adam beni öldürdü' der. Allah Teala katile; "Onu niçin öldürdün" diye sorunca; katil, Allah Teâla'ya hitaben: "Gücü ve kuvvetin sadece senin olduğunu bildirmek için, İslam dini uğruna öldürdüm" der. Allah: "Güç ve kuvvet sadece benimdir, haklı olarak öldürmüşsün" diye karşılık verir. Yine bir adam birinin elinden tutarak gelir ve "Bu adam beni öldürdü" der. Allah Teâla: "Onu

niçin öldürdün" diye sorar. Katil: "Galibiyet güç ve kuvvet falanın olsun diye öldürdüm" der. Allah'ta: "Galibiyet güç ve kuvvet benden başkalarının olamaz" der. Adam günahını çekmek üzere Cehenneme gider."[632]

Şekil 173: İsnad Şeması – Hadis 173

Hadisin senedi muttasıl ravileri sikadır.

2.4.27. İnsanlar Arasında Hükmeden Kişinin Ahiretteki Durumu

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir. Rasûlullah şöyle dedi: "İnsanlar arasında hükmeden hiçbir hâkim yoktur ki kıyamet günü hapsedilmesin ve bir melek onun kafasından tutmasın. O melek onu cehennemin üzerinde asılı tutar. Sonra o kafasını kaldırır şayet hükmederken hata yapmışsa cehenneme atılır ve o cehennem çukurunun dibine ancak kırk yılda düşer."[633]

Şekil 174: İsnad Şeması – Hadis 174

Hadisin senedi muttasıl ravileri sikadır.

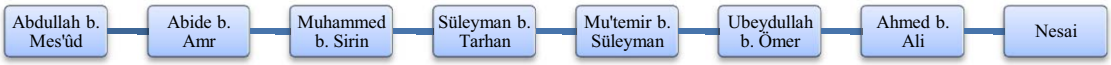
2.4.28. Meşrubatlar

Abide anlatıyor: Abdullah b. Mes'ûd, "İnsanlar özelliğini bilmediğim pek çok meşrubat ortaya koydular. Ben yirmi yıldan beri su ve sevik dışında başka bir şey içmiyorum" dedi. Nebizi saymadı. [634]

---

[632] Nesai, Muhârebe 2.
[633] İbn Mace, Ahkam 2.
[634] Nesâi, Eşribe 58.

Şekil 175: İsnad Şeması – Hadis 175

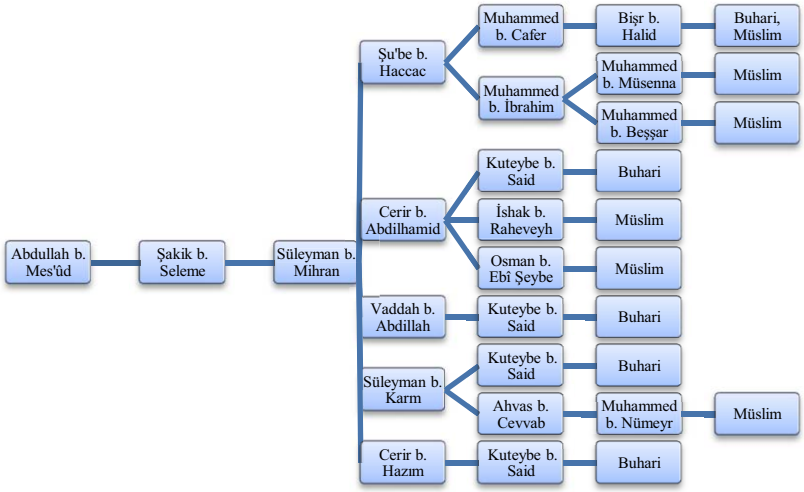

Hadis mevkûf, ravileri sikadır.

2.4.29. Kişi Sevdiği İle Beraberdir

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Kişi sevdiği ile beraberdir" buyurdu.[635]

Şekil 176: İsnad Şeması – Hadis 176

Süleyman b. Karm hadis münekkidleri tarafından hafızası kötü, zayıf bir ravi olarak kabul edilmektedir. [636]Tasnif dönemi eserleri içinde, hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan Ebû Said el-Hudri de nakletmiştir.[637] Hadisin bulabildiğimiz tüm metinleri aynı lafızlarla nakledilmiştir.

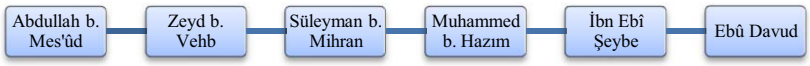
2.4.30. Kusur Aramak

Zeyd b. Vehb anlatıyor: Bir adam hakkında Abdullah b. Mes'ûd'a "Bu adamın sakalından şarap damlıyor" denilmişti. Abdullah b. Mes'ûd: "Gizli kusurların peşine düşmek yasaklandı. Fakat suç açıkça işlenirse onu cezalandırınız" dedi.[638]

Şekil 177: İsnad Şeması – Hadis 177

---

[635] Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr ve Sıla 165.
[636] İbn Ebî Hatim, Cerh, IV,137; Ukaylî, II,136; İbn Hacer, Takrib, I, 253.
[637] Bezzar, Bahru'z-Zahhar, IV,270.
[638] Ebû Dâvûd, Edeb 37.

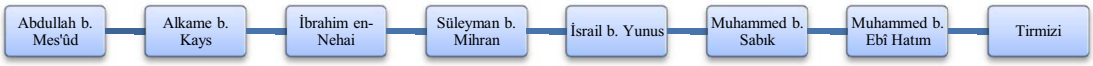

Hadisin senedi muttasıl, ravileri sikadır. İbnü'l-Arabi'nin Mu'cem'inde hadisin Abdullah b. Mes'ûd-Yezid b. Vehb tariki de bulunmaktadır.[639]

2.4.31. İnsanları İncitmek

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir: Rasûlullah "Mü'min kişi; insanlara lanet eden, onları inciten, kötüleyen ve onlara söven kimse değildir" demiştir.[640]

Şekil 178: İsnad Şeması – Hadis 178

Hadisin ravilerinden Muhammed b. Sabık sadûk bir ravidir.[641] Bu nedenle hadis hasen derecesindedir. Ayrıca hadis, Abdullah b. Mes'ûd'dan farklı bir kanalla aktarılmamış, ferd/garib bir haberdir.

2.4.32. Büyük Günahlar

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Ben Rasûlullah'a, "Hangi günah daha büyüktür" diye sordum. Rasûlullah: "Seni yarattığı halde Allah'a şirk koşman, komşunun eşiyle zina etmen ve seninle beraber yediği ya da yemeğinden yediği için çocuğunu öldürmendir" dedi. [642]

Aşağıda isnad şemasını verdiğimiz hadis metninin Amr b. Şurahbil yoluyla gelen versiyonu şu şekildedir:

Ben Rasûlullah'a, "Hangi günah daha büyüktür" diye sordum. Rasûlullah: "Seni yarattığı halde Allah'a şirk koşmandır" dedi. Ben, "Sonra hangisidir" diye sordum. O da, "Komşunun eşiyle zina etmektir" dedi. Sonra ben, "Sonra hangisidir"

---

[639] İbnü'l-Arabî, Mu'cem, II,606.
[640] Tirmizi, Birr ve Sıla 48.
[641] İbn Hacer, Takrib, I, 479.
[642] Buhârî, Tefsîr-Bakara 2; Furkan 2, Edeb 20, Hudûd 20, Diyât 1, Tevhîd 40, 46; Müslim, İmân 141, 142; Ebû Dâvûd, Talak 48, 50; Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 25; Nesâi, Muhârebe 4;

diye sordum. Hz. Peygamber, “Seninle beraber yediği ya da yemeğinden yediği için çocuğunu öldürmendir” dedi. Hadislerin ravileri sikadır. Asım b. Behdele sadûk bir ravi olması nedeniyle bu kanaldan gelen rivayetler hasen derecesindedir.Hadisin ravilerinden Cerir, Asım b. Behdele, İshak ihtilata maruz kalan ravilerdir. Diğer raviler sikadır. Hadis hasen-sahihtir.

Şekil 179: İsnad Şeması – Hadis 179

2.4.33. Arazi Sahibi Olmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah "Arazi edinmeyin, dünyaya rağbetiniz artar" buyurdu.[643]

Şekil 180: İsnad Şeması – Hadis 180

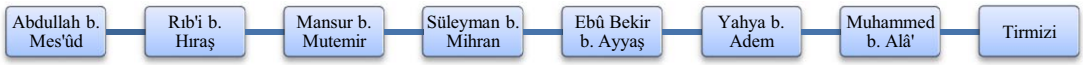

Hadisin senedi muttasıl, ravileri sikadır. Ancak Tirmizi Sa'd b. Ahram'ın hadiserini hasen olarak değerlendirmektedir.[644] Metin, tasnif dönemi eserlerinde aynı lafızlarla yer almaktadır. Kütüb-i Sitte dışındaki eserlerde, Sa'd b. Ahram dışında ismi bilinmeyen bir kişi tarafından da nakledildiği görülmektedir.[645]

2.4.34. Allah'ın Sevdiği Üç Kişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Üç kişi vardır ki Allah onları çok sever. Onlar; geceleyin yatağından kalkarak Kur'an okuyan kişi, sağ eliyle verdiğini sol elinden gizleyen kişi ve bir savaşta arkadaşlarının kaçmasına rağmen düşmana tek başına karşı koyan kişidir." dedi. [646]

Şekil 181: İsnad Şeması – Hadis 181

Ebû Bekir b. Ayyaş sadûk ve çok yanılan bir ravi olarak vasıflandırıldığından, hadis hasen derecesindedir. Tirmizi rivayeti garib olarak değerlendirmektedir.

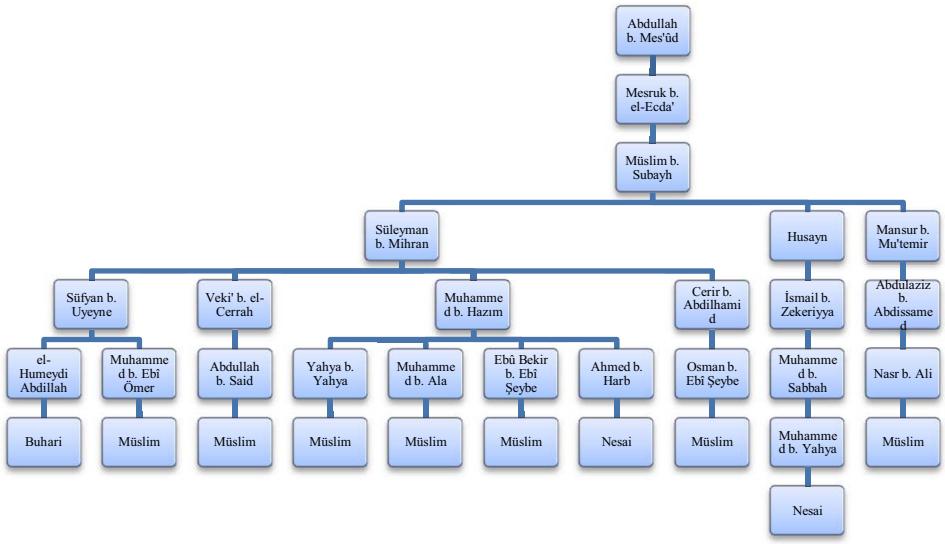
2.4.35. Resim Çizmek

---

[643] Tirmizi, Zühd 20.
[644] Zehebî, Mizân, II, 119.
[645] Şâşî, Müsned, II, 242.
[646] Tirmizi, Sıfatü'l-Cenne 25.

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah "Şüphesiz kıyamet günü Allah katında insanların en şiddetli azab görenleri suret yapanlardır"[647]

Şekil 182: İsnad Şeması – Hadis 182

Rivayet, Abdullah b. Mes'ûd'dan Mesruk yoluyla nakledilmiştir. Hadisin ravilerinden Ahmed b. Harb ve İsmail b. Zekeriyya saduk olarak vasıflandırılmaktadır.[648] Bu ravilerin yer aldığı senedler hasen derecesindedir. Humeydî yoluyla gelen hadisin metninde "Allah katında" ilavesi vardır. Bunun dışındaki metinlerin tamamı aynı lafızlarla nakledilmiştir.

2.4.36. Taşkınlık Yapanlar

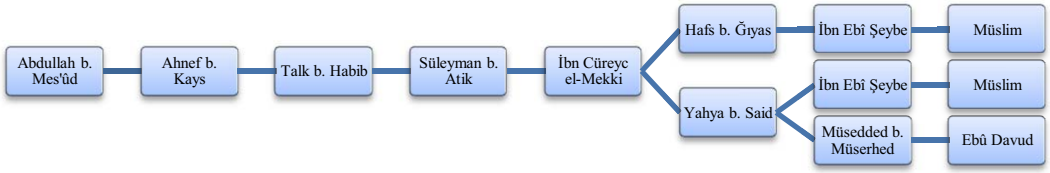
Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Taşkınlık yapanlar helak oldular" dedi ve bu sözü üç kere tekrarladı.[649]

Rivayet, Ahnef'in Abdullah b. Mes'ûd'dan naklettiği tek hadistir ve yalnızca onun vasıtasıyla nakledilmiştir. Talk ve Süleyman'ın saduk olması[650] nedeniyle hasen derecesinde olan hadisin tüm metinleri aynı lafızlara sahiptir. Hadisin isnad şeması şöyledir:

---

[647] Buhârî, Libâs 89; Müslim, Libâs ve Zinet 98;Nesai, Zinet 114.
[648] İbn Hacer, Takrib, I, 78, 107.
[649] Müslim, İlim 7; Ebû Dâvûd, Sünne 5
[650] İbn Hacer, Takrib, I, 253, 283.

Şekil 183: İsnad Şeması – Hadis 183

2.4.37. Rasûlullah'ın Çirkin Gördüğü Şeyler

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah on şeyi çirkin görürdü. 1. Safran yani halûk kullanmak 2. Beyaz kılları değiştirmek 3. Etekleri yerde sürümek 4. Altın yüzük 5. Uygun olmayan bir ortamda zineti göstermek 6. Zar atmak 7. Muavvizat dışındakilerle rukye yapmak 8. Nazar boncuğu takmak 9.Meniyi mahalinden başka yere akıtmak 10.Çocuğun sütünü bozmak[651]

Şekil 184: İsnad Şeması – Hadis 184

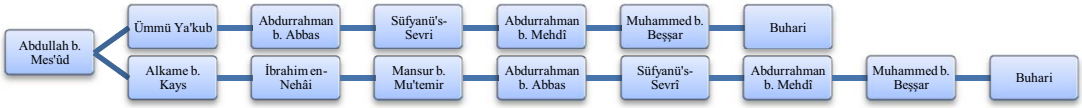
Abdurrahman b. Harmele ve Kasım b. Hassan makbul olarak değerlendirilmiştir.[652] Rivayet, hasen derecesinde ferd /garib bir haberdir. Hadisin metninde sayılanların sıralanışında farklılık bulunmaktadır.

2.4.38. Nazar

Abdullah b. Mes'ûd;"Nazar haktır. Rasûlullah dövme yapmaktan nehyetti" dedi.[653]

[651] Ebû Dâvûd, Hatem 3; Nesai, Zinet 17.
[652] İbn Hacer, Takrib, I, 339,449.
[653] Buhârî, Libâs 86.

Şekil 185: İsnad Şeması – Hadis 185

Hadisin senedinde kopukluk bulunmamaktadır ve ravileri sikadır. Rivayet daha çok Ebû Hureyre tarafından aktarılmıştır.

2.4.39. Hz. Musa'nın Kıyafeti

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah; "Rabbi, Musa ile konuştuğunda üzerinde yünden yapılmış bir elbise, bir başlık, bir cübbe, bir şalvar vardı. Ayakkabıları da ölmüş eşek derisindendi" [654]

Şekil 186: İsnad Şeması – Hadis 186

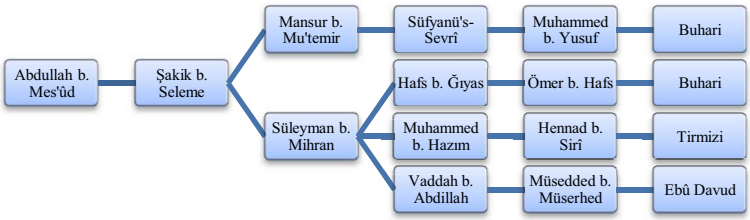

Rivayet ferd/garib bir haberdir. Hadisin isnadında yer alan Humeyd el-A'rac'ın zayıf; Halef b. Halife'nin ise sadûk bir ravi olması nedeniyle hadisin senedi zayıftır.[655]

2.4.40. Kadınların Birbirleriyle Olan İlişkisi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Bir kadın tenini, diğerinin tenine dokundurmasın. Sanki kocası onu görüyormuş gibi tarif edebilir" dedi.[656]

Şekil 187: İsnad Şeması – Hadis 187

[654] Tirmizi, Libâs 10.
[655] İbn Hacer, Takrib, I, 182, 194.
[656] Buhârî, Nikâh 119; Ebû Dâvûd Nikâh 42, 43; Tirmizi, Edeb 38;

Hadisin senedi muttasıl, ravileri sikadır. Rivayet, mana ile nakledilmiştir. Tasnif dönemi eserlerinde hadis, Şakik dışında Zirr b. Hubeyş tarafından da aktarılmıştır.[657]

2.4.41. Kadınların Dışarıya Çıkması

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah "Kadının görünmemesi gerekir. Şayet dışarı çıkarsa şeytan onu ayartmak ister" buyurdu.[658]

Şekil 188: İsnad Şeması – Hadis 188

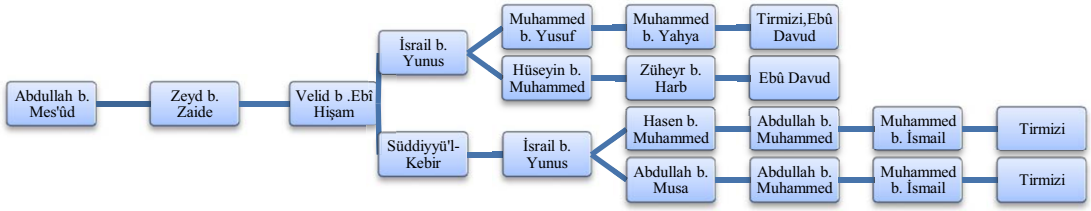

Hadisin ravilerinden Amr b. Asım'ın sadûk bir ravi olması nedeniyle haber hasen derecesindedir.[659] Tirmizi hadisi hasen-sahih-garib olarak değerlendirmektedir.

2.4.42. Kötü Şeyleri Yaymak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Ashâbımdan hiç kimse bana bir başkası hakkında kötü şeyler ulaştırmasın. Çünkü ben yanınızdan salim bir kalple çıkmayı istiyorum" dedi.[660]

Şekil 189: İsnad Şeması – Hadis 189

Hadis Kütüb-i Sitte içerisinde Tirmizi ve Ebû Davud'da yer almıştır. Tirmizi'de yer alan metnin devamında, Abdullah b. Mes'ûd'un ganimetler hakkında konuşan iki kişinin sözlerini Hz. Peygamber'e anlattığı; Hz. Peygamber'in de bu sözlere üzüldüğü nakledilmiştir. İbn Hacer, hadisin isnadında bulunan Zeyd b.

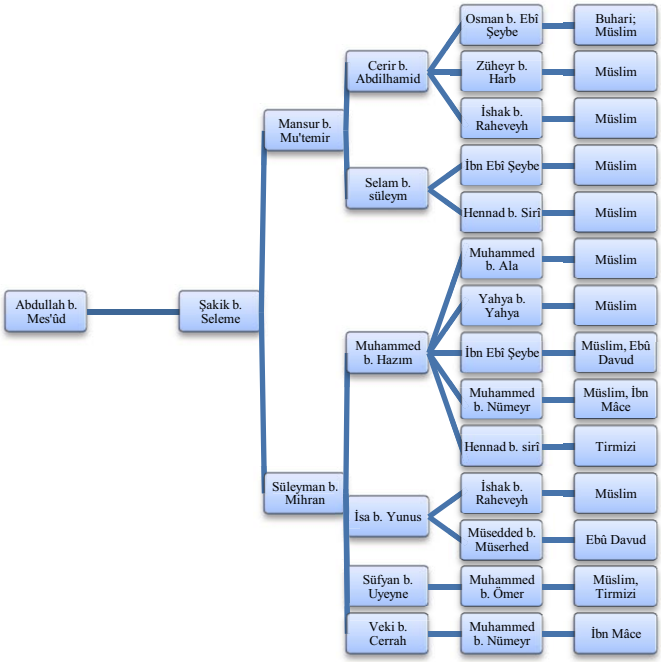
[657] Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, X, 140.
[658] Tirmizi, Rida 18.
[659] İbn Hacer, Takrib, I, 423.
[660] Ebû Dâvûd, Edeb 28;Tirmizi, Menâkıb 63.

Zaide'yi "makbul" olarak değerlendirmektedir.[661] Bu nedenle rivayet hasen derecesindedir. Tirmizi hadisin garib olduğunu ve hadisin senedine bir kişinin ilave edildiğini ifade etmiştir.

2.4.43. Topluluk İçinde Fısıltı İle Konuşmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Üç kişi olduğunuzda iki kişi diğer arkadaşını bırakıp aralarında gizli konuşmasın. Çünkü bu onu üzer" dedi.[662]

Şekil 190: İsnad Şeması – Hadis 190

Tirmizi'deki rivayette "Bu onu üzer" kısmı bulunmamaktadır. Mansur -Cerir yoluyla gelen metinde ise "İnsanların arasına karışıncaya kadar" ibaresi bulunmaktadır. Hadisin ravileri sikadır. Ancak Cerir ihtilata maruz kalan ravilerdendir. Hadis Abdullah b. Mes'ûd dışında farklı sahabîlerden de nakledilmiştir.

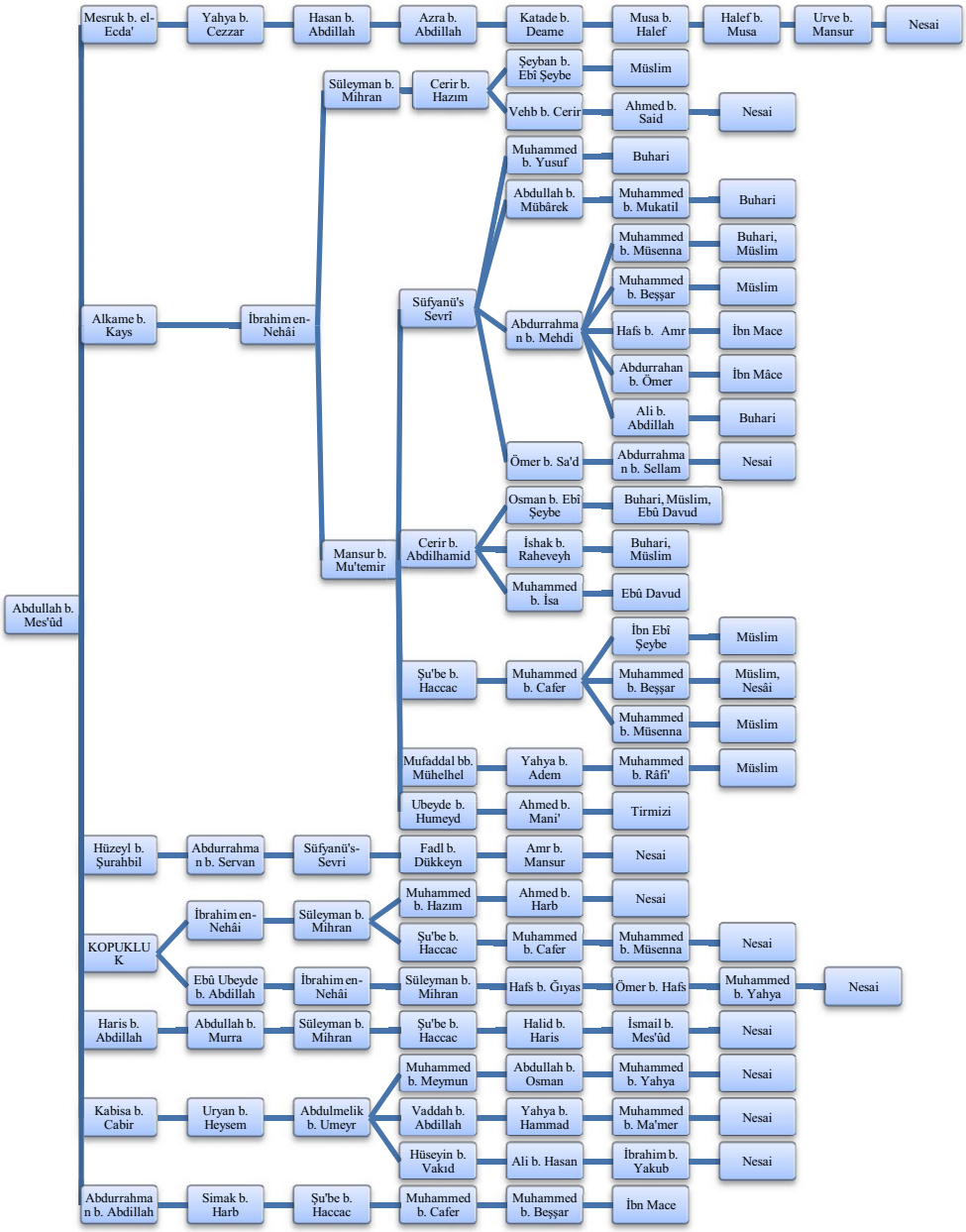
---

[661] İbn Hacer, Takrib, I, 223.
[662] Buhârî, İsti'zan 47; Müslim, Selam 37,38; Ebû Dâvûd, Edeb 24; Tirmizi, Edeb 59; İbn Mâce, Edeb 50.

2.4.44. Allah'ın Lanet Ettiği Şeyler

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Allah dövme yapana, yaptırana, güzelleşmek için yüzündeki kılları yoldurana ve dişlerini aralatana Allah'ın yarattığını değiştirene lanet etmişti" dedi.[663]

Şekil 191: İsnad Şeması – Hadis 191

[663] Buhârî, Tefsîr-Haşr 4; Libâs 82, 84,85, 86, 87; Müslim, Libâs ve Zinet 120; Ebû Dâvûd, Tereccül 5; Tirmizi, Edeb 33; Nesâi, Talak 13; Zinet 23, 24, 25, 26, 72; İbn Mâce, Nikâh 52.

Hüzeyl tarikiyle gelen rivayet "Allah, dövme yapana, dövme yaptırana, saç ekleyene, saç ekletene, faiz alıp verene, hulle nikahı yapan ve yaptırana lanet etti" şeklinde nakledilmiştir.

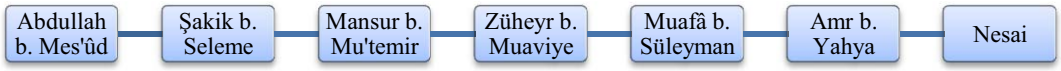
Haris yoluyla gelen rivayet de "Faiz alan, veren ve ona katiplik yapan, dövme yapan ve yaptıran, zekat vermekten kaçınan, hicretten sonra dinini terkeden Hz. Muhammed'in dili ile lanetlenir" şeklindedir.

İsnad şemasında yer alan Cerir b. Hazım ihtilata uğrayan ravilerdendir. Şeyban b. Ebî Şeybe saduktur.[664] Haris b. Abdillah yalancılıkla suçlanmıştır.[665]

2.4.45. Münafıklık Alametleri

Abdullah b. Mes'ûd, "Şu üç özelliğin bulunduğu kişi münafıktır. Bunlar: Konuştuğu zaman yalan söylemek, kendisine emanet verildiğinde ihanet etmek, söz verdiğinde sözünde durmamaktır. Kimde bu özelliklerden biri bulunursa onu bırakıncaya kadar münafıklıktan bir özellik taşımış olur" dedi.[666]

Şekil 192: İsnad Şeması – Hadis 192

Hadisin ravilerinden Muafâ b. Süleyman'ın sadûk bir ravi olması nedeniyle rivayet hasen derecesindedir. [667]

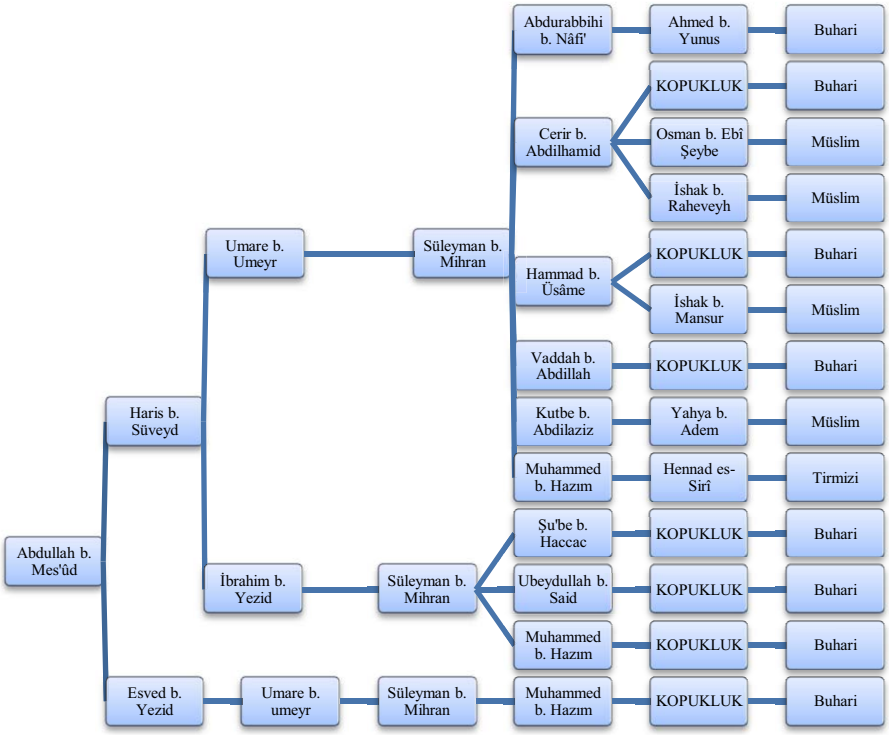
2.4.46. Mü'min ve Facir Kişinin Günaha Bakışı ve Tövbe

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Mü'min kişi günahlarını üzerine düşmesinden korktuğu bir dağ gibi görür. Fâcir kişi ise günahlarını burnunun üzerine konan bir sivrisinek gibi görür. Böylece onun uçacağını düşünür"dedi. Yanında devesi olan ve onun üzerinde yiyeceği içeceği azığı eşyaları ile ıssız bir çöle gidip orada devesini kaybeden biri, ölümle karşı karşıya gelinceye dek devesini arar fakat bulamaz. 'Onu kaybettiğim yere gidip orada öleyim' der. Oraya gider, gözlerine

[664] İbn Hacer, Takrib, I, 269.
[665] İbn Hacer, Takrib, I, 146.
[666] Nesai, İmân ve Şerâuhû 20.
[667] İbn Hacer, Takrib, I, 537.

uyku galip gelir. Uyandığında devesini üzerindeki eşyaları yiyeceği içeceği ve azığıyla başucunda bulur. İşte Allah sizden herhangi birinin yaptığı tevbeye bu kişinin sevincinden daha çok sevinir" dedi.[668]

Şekil 193: İsnad Şeması – Hadis 193

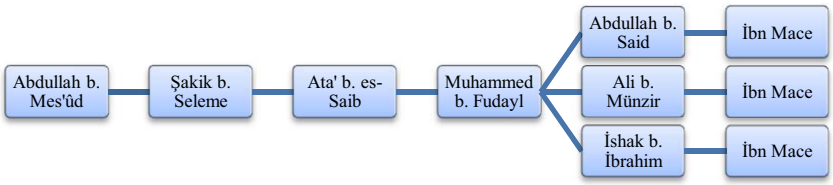
Hadis iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Mü'min ve Facir olan kişilerin günaha bakışı; ikinci bölümde ise Allah Teala'nın tövbe eden kişinin durumuna sevinmesi örnek verilerek açıklanmıştır. Buharideki metin'de her iki bölüm de yer almaktadır. Müslim'de yalnızca ikinci kısım, Tirmizi'de ise yalnızca birinci kısım bulunmaktadır. İsnad şemasındaki Ubeydullah b. Said zayıf bir ravidir.[669]

[668] Buhârî, Daavat 4; Müslim, Tevbe 3; Tirmizi, Sıfatu'l-Kıyame 49;
[669] İbn Hacer, Takrib, I,371.

2.4.47. Yatsı Namazından Sonra Sohbet Etmek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Misafir olan veya geceyi ibadet ile geçiren kişi dışında hiç kimseye gece sohbeti uygun olmaz" dedi.[670]

Şekil 194: İsnad Şeması – Hadis 194

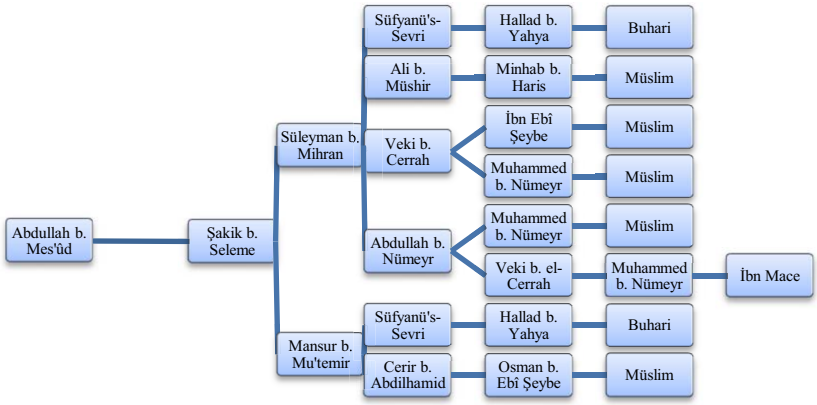

Ata b. Saib ve Muhammed b. Fudayl'ın saduk olması nedeniyle hadis, hasen derecesindedir.[671]

2.4.48. Müslüman Olmadan Önce İşlenen Günahlar

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Biz Rasûlullah'a "Cahiliye döneminde yaptıklarımızdan dolayı cezalandırılır mıyız" diye sorduk. Hz. Peygamber, "Kim müslüman olduktan sonra güzel şeyler yaparsa Cahiliye döneminde yaptıklarından dolayı cezalandırılmaz şayet Müslüman olduktan sonra kötü şeyler yaparsa öncekilerden ve sonrakilerden dolayı cezalandırılır" dedi.[672]

Şekil 195: İsnad Şeması – Hadis 195

---

[670] İbn Mace, Salât 12.
[671] İbn Hacer, Takrib, I, 391, 502.
[672] Buhârî, İstitâbetü'l-Mürteddin 1; Müslim, İmân 189, 190; İbn Mace, Zühd 29.

Hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde dört metinle yer almaktadır. Bu metinler arasında anlamı değiştirecek bir farklılık bulunmamaktadır. İsnad şemasında yer alan ravilerden Hallad b. Yahya sadûk,[673] diğer raviler ise sikadır. Cerir ise ihtilata uğrayan ravilerdendir.

2.4.49. Selamlaşma

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "El sıkışmak, selamı tamamlayan şeylerdendir" dedi.[674]

Şekil 196: İsnad Şeması – Hadis 196

İsnad şemasında yer alan Yahya b. Süleym sadûk bir ravidir.[675] Hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan nakleden kişinin kimliği bilinmemektedir. Bu nedenle hadisin senedi zayıftır. Tirmizi hadisi ferd/garib bir rivayet olarak değerlendirmektedir.

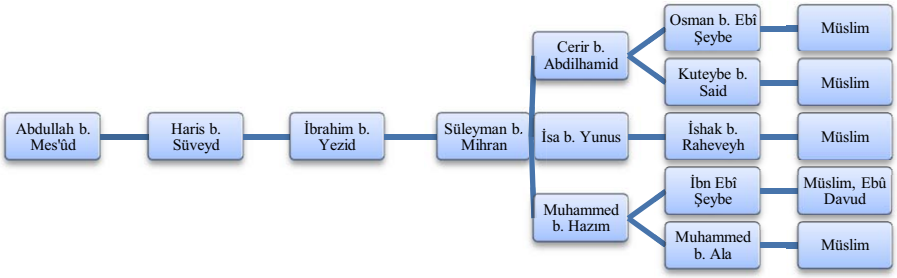
2.4.50. Öfke Halinde Kendisine Hakim Olabilen Kişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Aranızda kime rakûb dersiniz" dedi. Biz "Çocuğu olmayan kişiye rakûb deriz" diyerek cevap verdik. O, "Hayır, rakûb çocuklarından hiçbirinin kendisinden önce vefat etmediği kişidir" dedi. Sonra Rasûlullah "İçinizde kime yiğit dersiniz" diye sordu. Orada bulunanlar, "İnsanların yenemediği kimseye yiğit deriz" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Hayır, çünkü gerçek yiğit öfke anında kendisine hakim olabilen kimsedir" diyerek cevap verdi.[676]

---

[673] İbn Hacer, Takrib, I, 196.
[674] Tirmizi, İsti'zan ve Adâb 31.
[675] İbn Hacer, Takrib, I, 591.
[676] Müslim, Birr ve Sıla, 106 ; Ebû Dâvûd Edeb 3.

Şekil 197: İsnad Şeması – Hadis 197

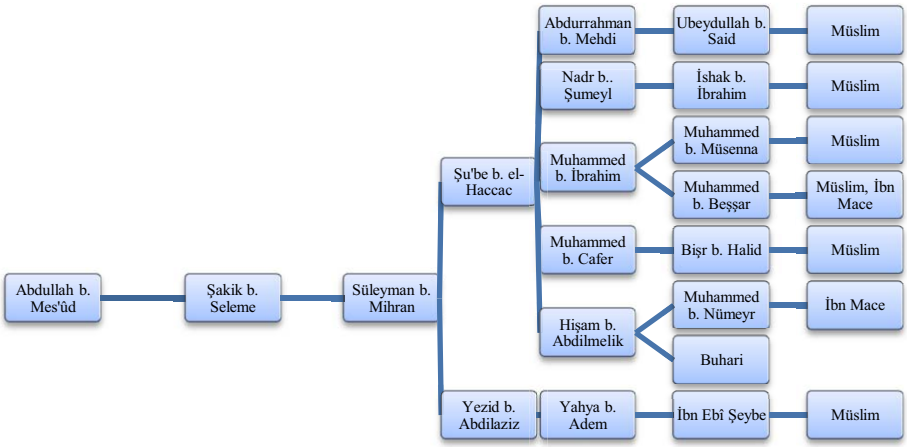

Hadisin ravilerinden Cerir ve İshak b. Raheveyh yaşlılık dönemlerinde ihtilat ile suçlanmıştır. Hadisin Ebû Davud'da yer alan verisyonunda, yalnızca yiğidin kim olduğu ile ilgili kısım nakledilmiş, rakûb ile ilgili kısma değinilmemiştir.

2.4.51. Kıyamet Gününde Vefasızlar

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Kıyamet gününde her vefasız için bir sancak olacak ve 'Bu, şu kişinin vefasızlığıdır' denilecektir" [677]

Şekil 198: İsnad Şeması – Hadis 198

Rivayetin senedi muttasıl ravileri sikadır.Abdurrahman yoluyla gelen rivayette "Bu şu kişinin vefasızlığıdır" kısmı bulunmamaktadır. Yezid b. Abdillaziz yoluyla gelen rivayette ise "Kişi o sancakla tanınacaktır" şeklinde ilave bir lafız vardır. İbn Mâce'deki metinde ise "bir sancak dikilecektir" şeklinde nakledilmektedir.

[677] Buhârî, Cizye ve Muvâdea 22; Müslim, Cihad ve Siyer 12, 13; İbn Mace, Cihad 42.

2.4.52. Ödünç Vermek

Abdullah b. Mes'ûd, "Biz, Rasûlullah zamanında maunu; kova, tencere gibi şeylerin ödünç olarak verilmesi sayardık" dedi.[678]

Şekil 199: İsnad Şeması – Hadis 199

Asım b. Behdele saduk bir ravidir. Hadis hasen derecesinde ferd/garib bir haberdir.

2.4.53. Cehennem Ateşine Haram Olan Kişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "İnsanlara yakın, kolaylaştırıcı ve yumuşak huylu olan kişiye ateş haram kılınmıştır" buyurdu.[679]

Şekil 200: İsnad Şeması – Hadis 200

Abdullah b. Amr makbûl bir ravidir.[680] Bu nedenle rivayet hasen derecesindedir. Tirmizi de hadisi hasen-garib olarak değerlendirmiştir.

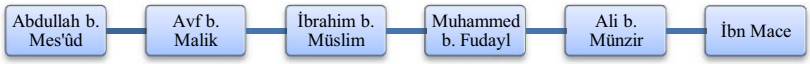
2.4.54. Pişen Yemeği Hizmetçiyle Beraber Yemek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Bir kişinin hizmetçisi yemeği getirdiği zaman, kişi onu da beraberinde oturtsun veya ona pişirilen yemekten versin. Çünkü yemeğin sıcaklığını ve dumanını hizmetçi üstlenir" dedi.[681]

---

[678] Ebû Dâvûd, Zekât 32.
[679] Tirmizi, Sıfatu'l-Kıyame 45.
[680] İbn Hacer, Takrib, I, 316.
[681] İbn Mace, Et'ime 19.

Şekil 201: İsnad Şeması – Hadis 201

Hadisin ravilerinden İbrahim b. Müslim çok zayıf, leyyin bir ravidir.[682] Bu nedenle hadisin isnadı zayıftır.

2.4.55. Hz. Peygamber'in Yemeği

Abdullah b. Mes'ûd, "Hz. Muhammed'in evinde bir ölçek yemek dahi sabahlamadı" dedi.[683]

Şekil 202: İsnad Şeması – Hadis 202

Abdullah b. Mes'ûd ile Ebû Ubeyde arasında kopukluk olması nedeniyle hadisin isnadı zayıftır. Abdurrahman b. Abdillah saduk bir ravidir ve yaşlılık döneminde hadisleri karıştırmıştır.[684]

2.4.56. Sarhoş Eden Her Şeyin Haram Olması

Abdullah b. Mes'ûd: Rasûlullah, "Sarhoşluk veren her şey haramdır" buyurdu.[685]

Şekil 203: İsnad Şeması – Hadis 203

Eyyüb b. Henî sadûk bir ravi olması nedeniyle hadis hasen derecesindedir. Tasnif dönemi eserlerinde Mesruk dışında Alkame tarikiyle de aktarılmıştır.[686]

2.4.57. Komşunun Kişinin Yaptığı İşler Hakkındaki Düşüncesi

---

[682] İbn Hıbban, Mecruhîn,I, 99; İbn Hacer, Takrib, I, 94; Ukaylî, Duafa, I, 65.
[683] İbn Mâce, Zühd 10.
[684] İbn Hacer, Takrîb, I, 344.
[685] İbn Mace, Eşribe 9, 14.
[686] Darekutnî, **Sünen,** thk. Şuayb Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2004, V, 450.

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Bir adam Rasûlullah'a "İyi mi yoksa kötülük mü yaptığımı nasıl anlarım" diye sordu. Rasûlullah, "Komşuların iyi bir iş yaptığını söylerlerse sen iyilik yapmış, kötü bir iş yaptığını söylerlerse sen kötülük yapmış olursun" buyurdu.[687]

Şekil 204: İsnad Şeması – Hadis 204

Hadisin senedi muttasıldır. Abdurrezzak b. Hemmam yaşlılık dönemlerinde ihtilata maruz kalan ravilerdendir. Bunun dışında ravilerin tümü sikadır.

2.4.58. Kavmine Haksızlıkta Yardım Eden Kişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Kavmine haksızlıkta yardım eden kişi, düşüp de kuyruğundan çekilen deve gibidir." [688]

Şekil 205: İsnad Şeması – Hadis 205

Simak b. Harb'ın saduk bir ravi olması nedeniyle hadis hasen derecesindedir. Rivayet ferd/garib bir haberdir.

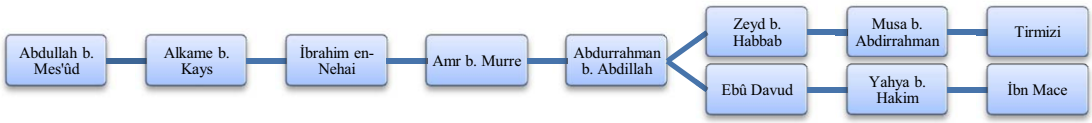
2.4.59. Dünya Rahatlığı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah bir hasırın üzerine yatmış ve alnında izler oluşmuştu. Uyandığı zaman alnını ovaladı. Ona "Ya Rasûlullah keşke bize izin verseydin de hasırın üzerine bir şey örtseydik" dedim. Rasûlullah, "Benim dünya rahatlığı ile bir işim yoktur. Şüphesiz hem ben, hem de dünya, bir yaz günü ağaç altında gölgelenen sonra ayrılıp giden bir yolcuya benzeriz" buyurdu.[689]

---

[687] İbn Mace, Zühd 25.
[688] Ebû Dâvûd, Edeb, 111, 112
[689] Tirmizi, Zühd 44; İbn Mace Zühd 3.

Şekil 206: İsnad Şeması – Hadis 206

Hadisin ravilerinden Abdurrahman b. Abdillah ve Zeyd b. Habbab sadûk ravilerdendir.[690] Tirmizi, hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmektedir.

2.4.60. İntikam Korkusundan Dolayı Yılan Öldürmekten Kaçınmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Yılanların hepsini öldürün. Onların intikam korkusundan dolayı bundan kaçınan bizden değildir" dedi.[691]

Şekil 207: İsnad Şeması – Hadis 207

Hadis münekkidleri, Şerik b. Abdillah'ı sadûk bir ravi olarak nitelendirmiş ve çok hata yaptığını söylemişlerdir.[692] Meymun b. Esbağ da makbûl olarak tavsif edilmiştir.[693] Bu nedenle hadis hasen derecesindedir.

2.4.61. Yılanların Öldürülmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Biz Rasûlullah'la beraber bir mağaradaydık. Ona Mürselat suresi iniyor, biz de onun ağzından alıyorduk. O sırada taşların arasından bir yılan çıktı. Hz. Peygamber, "Onu öldürün" buyurdu. Onu öldürmek için harekete geçtik fakat, bizden kaçarak bir taşın arasına girdi. Rasûlullah "Allah onun şerrinden sizi koruduğu gibi sizin şerrinizden de onu korudu" buyurdu.[694]

Şekil 208: İsnad Şeması – Hadis 208

---

[690] İbn Hacer, Takrîb, I, 222.
[691] Ebû Dâvûd, Edeb, 161, 162; Nesai, Cihad 48.
[692] İbn Hacer, Takrîb, I, 266.
[693] İbn Hacer, Takrîb, I, 556.
[694] Buhârî, Cezâu's-Sayd 7, Bed'u'l-Halk 17, Tefsîr-Mürselat 1, 4; Müslim, Selâm 137, 138, Nesâi, Menâsiku'l-Hac 114.

Mansur- İsrail tarikiyle gelen metinlerde, Hz. Peygamber'in "O yılanı öldürün" sözüne değinilmemiştir. Müslim'de Hafs b. Ğıyas tarikiyle gelen rivayetlerde Hz. Peygamber'in Mina'da ihramlı bir hacıya yılanı öldürmeyi emrettiği nakledilmektedir. Ayrıca Nesâi'de bu tarikle gelen metinde Rasûlullah'ın "Allah onun şerrinden sizi koruduğu gibi sizin şerrinizden de onu korudu" kısmı yoktur.

2.4.62. Beyaz Renkli Küçük Yılanlar

Abdullah b. Mes'ûd, "Gümüş beyaz renkli ince yılanlar dışındaki tüm yılanları öldürün" dedi.[695]

Şekil 209: İsnad Şeması – Hadis 209

[695] Ebû Dâvûd, Edeb 161, 162.

Rivayet mevkûftur. Hadisin senedinde yer alan tüm raviler sikadır.

2.4.63. Kuşu Yavrularından Ayırmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah ile bir sefere çıkmıştık. Bir ihtiyacı için yanımızdan ayrıldığı sırada, iki yavrusuyla beraber bir kuş gördük ve yavrularını aldık. Kuş kanat çırpmaya başladı. Rasûlullah gelince, "Bu kuşu hanginiz üzdü, yavrularını ona geri verin" buyurdu. Yine bir gün Rasûlullah bizim yakmış olduğumuz bir karınca yuvasına rastladı. Bunun üzerine Rasûlullah; "Hiçbir kişiye Allah'ın azabıyla eziyet vermek uygun değildir" dedi.[696]

Şekil 210: İsnad Şeması – Hadis 210

Hadisin ravilerinden Mahbûb b. Musa saduk bir ravidir.[697] Bu nedenle hadis hasen derecesindedir.

2.4.64. Allah'a Karşı Takvalı Olmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Allah'tan hayâ edin" buyurdu. Biz, "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a hamdolsun ki biz Allah'a karşı hayâlı davranıyoruz" dedik. Hz. Peygamber, "Öyle değil, Allah'tan gereği gibi hayâ etmek; baş ve ihtiva ettiği organlarla, karın ve ihtiva ettiği organları günahlardan korumak; ölümü ve çürüyüp yok olacağını hatırlamaktır. Ahireti isteyen dünyanın süsünü terk eder. Kim bunu yaparsa Allah'tan gereği gibi hayâ etmiş olur" buyurdu. [698]

Şekil 211: İsnad Şeması – Hadis 211

[696] Ebû Dâvûd, Cihad, 112; Ebû Dâvûd, Edeb, 163, 164
[697] İbn Hacer, Takrib, I, 521.
[698] Tirmizi, Sıfatü'l-Kıyame 24.

Hadisin ravilerinden Sabbah b. Muhammed zayıf bir ravidir. [699] Tirmizi hadisi garib olarak değerlendirmiştir.

2.4.65. İslam Garib Başladı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "İslam garip başladı başladığı gibi de garip olacaktır. Ne mutlu gariblere!" buyurdu. Bunun üzerine ashâb, "Garipler kimlerdir" diye sordu. Rasûlullah, "Kabilelerinden İslam için ayrılanlardır"dedi. [700]

Şekil 212: İsnad Şeması – Hadis 212

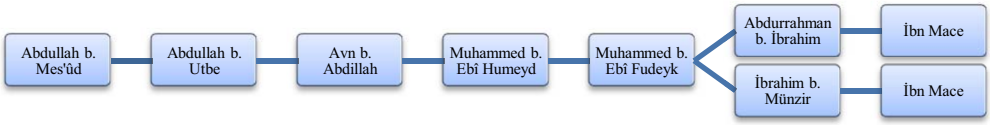

Hadisin ravilerinden Ebû İshak ve Hafs b. Ğıyas sika ancak ihtilata maruz kalan ravilerdendir.[701] Tirmizi, rivayeti hasen-sahih-garib olarak değerlendirmiştir.

2.4.66. Allah Korkusundan Dolayı Ağlamak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Allah korkusundan dolayı bir sinek başı kadar gözünden yaş akan hiçbir mü'min yok ki Allah onu ateşe haram kılmasın" dedi.[702]

Şekil 213: İsnad Şeması – Hadis 213

Hadis münekkidleri Muhammed b. Ebî Humeyd'i zayıf bir ravi olarak kabul etmişlerdir. [703] Muhammed b. Ebî Fudeyk ve İbrahim b. Münzir ise sadûk olarak değerlendirmiştir.[704]

---

[699] İbn Ebî Hatim, Cerh, IV, 441; Ukaylî, ed-Duafâ, II, 213; İbn Hıbban, Mecruhîn, I, 377.
[700] Tirmizi, İmân 13; İbn Mace, Fiten 15.
[701] İbn Hacer, Takrib, I, 173, 423.
[702] İbn Mace, Zühd 19.
[703] İbn Hacer, Takrib, I, 475
[704] İbn Hacer, Takrib, I, 94, 468.

2.4.67. Başına Felaket Gelen Bir Kişiyi Ziyaret Etmek

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Başına felaket geleni ziyaret edene, o kişiye verilen sevabın aynısı vardır" dedi[705]

Şekil 214: İsnad Şeması – Hadis 214

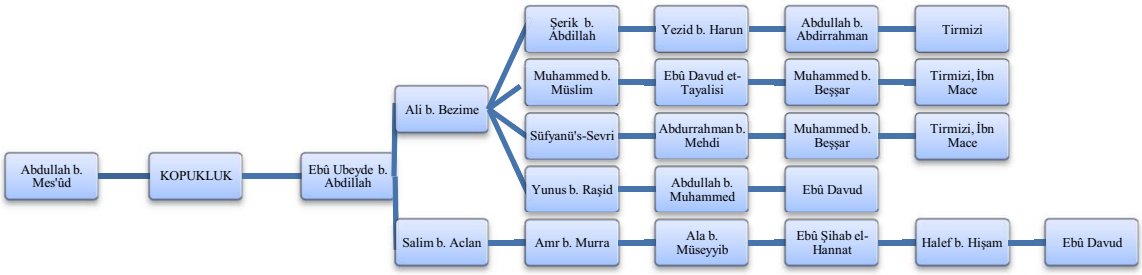
Hadisin ravilerinden Ali b. Asım zayıf bir ravidir.[706] Bununla birlikte rivayet garib bir haberdir.

2.4.68. İsrailoğullarının Yaptığı İlk Hata

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "İsrail oğulları Allah'a isyan içinde olduklarında, âlimler onları uyardılar. Fakat onlar yaptıklarından vazgeçmediler. Ama ne var ki âlimler de onlarla beraber meclislerde, çarşılarda oturup onlarla beraber yiyip içtiler. Allah da onların kalplerini birbirine benzetti." Sonra Rasûlullah, "İsrail oğullarından kâfir olanlara Davud'un diliyle de lanet edilmişti, Meryem oğlu İsa'nın diliyle de. Bu da isyan ettiklerinden ve aşırı gittiklerindendi" ayetini okudu. Hz. Peygamber bir yere yaslanmış iken doğrulup, "Hayır, nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki sizler de aranızda günahlara engel olmadıkça kurtulamazsınız" dedi.[707]

Şekil 215: İsnad Şeması – Hadis 215

[705] Tirmizi, Cenâiz 71; İbn Mace, Cenâiz 56.
[706] Ukaylî, ed-Duafâ, III, 245.
[707] Ebû Dâvûd, Melâhim 17; Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 5; İbn Mace, Fiten 20.

Abdullah b. Mes'ûd ile Ebû Ubeyde arasında kopukluk vardır. Bu nedenle hadisin senedi zayıftır. Rivayet, Ebû Ubeyde'nin rivayeti olarak garibtir.

2.4.69. Uğursuzluğa İnanmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Bir şeye uğursuzluk atfetmek şirktir. Bizim içimizde ise onu yapmayan neredeyse yoktur. Fakat Allah onu tevekkül ile giderir" dedi.[708]

Şekil 216: İsnad Şeması – Hadis 216

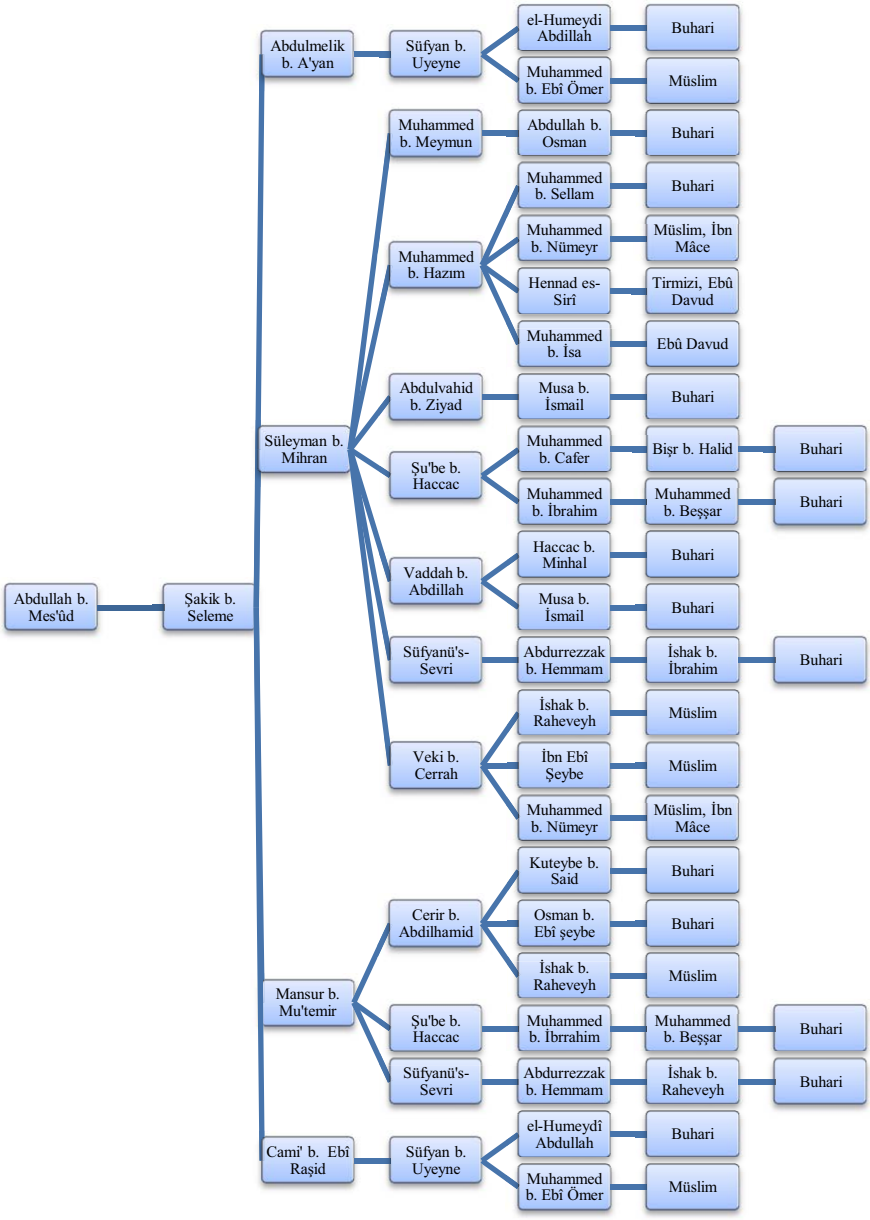
Hadisin ravileri sika, senedi muttasıldır. Bununla birlikte metin lafzen nakledilmiştir. Tirmizi de rivayeti hasen-sahih olarak değerlendirmiştir.

[708] Ebû Dâvûd, Tıb 24; Tirmizi, Siyer 47; İbn Mace, Tıb 43.

2.4.70. Yalan Yere Yemin Ederek Bir Kişinin Malını Almak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Kim bir Müslümanın malını alabilmek için yalan yere yemin ederse, kıyamet günü Allah'ı kendisine karşı öfkeli olarak bulur" dedi.[709]

Şekil 217: İsnad Şeması – Hadis 217

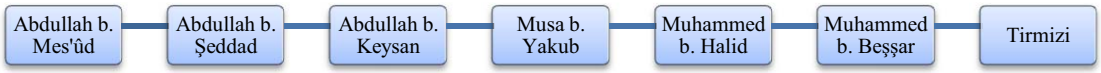
[709] Buhârî, Musakat 4; Rehn fi'l Hazar 6; Şehâdet 19, 20, 23, 25, Tefsîr-Ali İmran 3; Eymân ve'n-Nüzûr 11, 17, Ahkam 30, Tevhîd 24; Müslim, İmân 220, 221, 222; Ebû Dâvûd, Eymân ve Nüzûr 1; Tirmizi, Buyu 42; Tefsîru'l-Kur'an 3, İbn Mace, Ahkam 8.

Hadis, mana ile nakledilmiştir. Tirmizi tarafından hasen-sahih olarak değerlendirilmiştir.

2.4.71. Hz. Peygambere Salavat Getirmek

Rasûlullah: 'Kıyamet günü insanların bana en yakın olanı, bana salavatı en çok getirendir'[710]

Şekil 218: İsnad Şeması – Hadis 218

Abdullah b. Keysan zayıf,[711] Musa b. Yakub ve Muhammed b. Halid ise sadûk ravilerdir.[712] Tirmizi hadisi garib olarak değerlendirmektedir.

2.4.72. Mü'min Kişinin Vefatı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Mü'min alnı terleyerek ve sıkıntılı olarak ruhunu teslim eder ve ölür. Eşek ölümü gibi, ölümü sevmem" buyurdu. Kendisine, "Eşek ölümü ne demektir" diye soruldu. Hz. Peygamber "Ansızın ve çabucak ölümdür" [713]

Şekil 219: İsnad Şeması – Hadis 219

Hadisin ravilerinden Hüsam b. Misak zayıftır.[714]

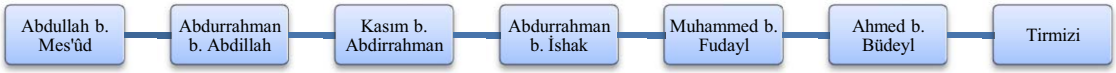
---

[710] Tirmizi, Vitr 21.
[711] Ukaylî, ed-Duafâ, II, 290;
[712] İbn Hacer, Takrib, I, 475, 554.
[713] Tirmizi, Cenâiz 8.
[714] İbn Hacer, Takrib, I, 157.

2.4.73. Kan Aldırmak

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah bize, İsra ve Mirac gecesinde uğradığı her melek taifesinin "Ümmetine kan aldırmayı emret" dediğini söyledi.[715]

Şekil 220: İsnad Şeması – Hadis 220

Hadisin senedinde yer alan Abdurrahman b. İshak zayıf,[716] Muhammed b. Fudayl ve Ahmed b. Büdeyl saduk olarak nitelenen ravilerdir.[717] Rivayet garibtir.

2.4.74. Bulaşıcı Hastalıklar

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah aramızda otururken ayağa kalkıp bir hutbe verdi ve "Bulaşıcılık yoktur" dedi. Bunun üzerine bir bedevi, "Ancak uyuz olmuş bir deveyi ahıra alıyoruz sonunda tüm develer uyuz oluyor" dedi. Rasûlullah, "Peki ilk deveyi uyuz yapan kimdir? Bulaşıcılık ve uğursuzluk diye bir şey yoktur. Allah her canlıyı yaratmış onun hayatını rızkını ve başına geleceklerini de takdir etmiştir" diyerek cevap verdi.[718]

Şekil 221: İsnad Şeması – Hadis 221

Hadisi Abdullah b. Mes'ûd'dan alan kişinin kimliği belli değildir. Bu yüzden rivayet senet bakımından zayıftır.

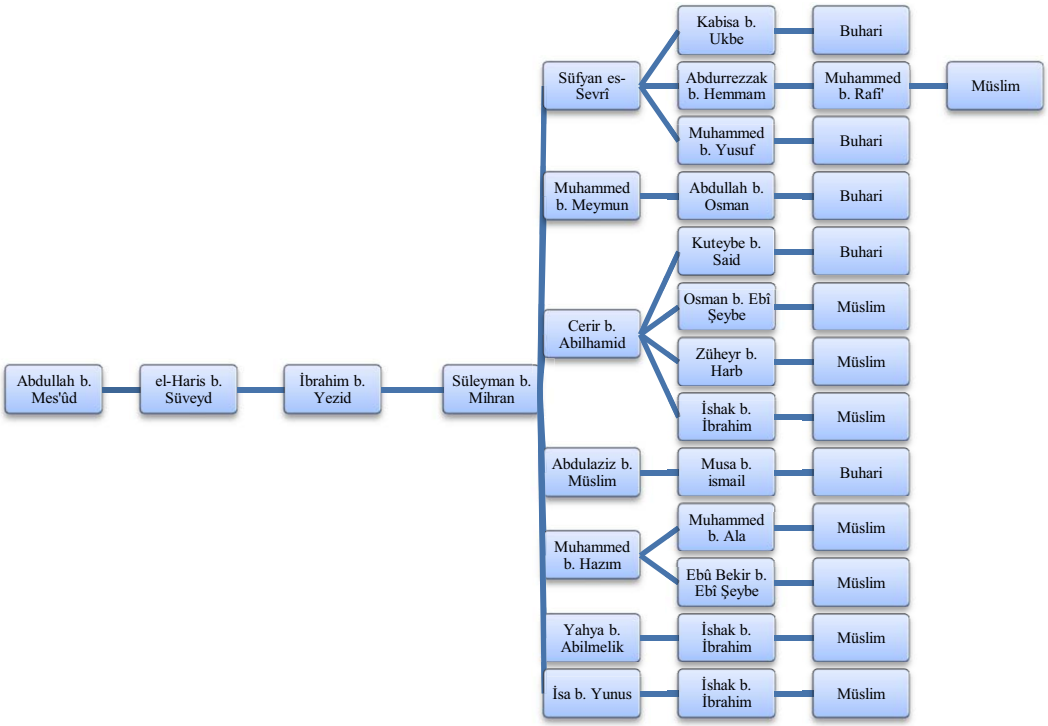
---

[715] Tirmizi, Tıb 12.
[716] İbn Hacer, Takrib, I, 336;
[717] İbn Hacer, Takrîb, I, 77.
[718] Tirmizi, Kader 9.

2.4.75. Hastalıkların Günahları Dökmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlulah'ın odasına girdim. Ateşli bir hastalık geçiriyordu. Ben, "Ey Allah'ın Rasûlü senin çok şiddetli şekilde ateşin var" dedim. Rasûlullah, "Evet, ben sizden iki kişinin geçirdiği hastalık gibi bir hastalık geçiriyorum" dedi. Bunun üzerine ben "Bundan dolayı senin için iki ecir vardır" dedim. Rasûlullah, "Evet nefsim elinde olan zata yemin olsun ki, yeryüzünde kendisine hastalıktan ya da bunun dışındaki herhangi bir şeyden eza gelen hiçbir Müslüman yoktur ki hataları ağaç yaprakları gibi dökülmemiş olsun" dedi.[719]

Şekil 222: İsnad Şeması – Hadis 222

Cerir ve İshak b. İbrahim sika olmakla birlikte yaşlılık dönemlerinde hadisleri karıştırmışlardır. Hadis mana olarak nakledilmiştir. Muhammed b. Meymun tarikiyle gelen hadis metninde "diken veya daha küçük bir şeyin verdiği ezadan dolayı" ibaresi vardır. Bu ibare diğer metinlerde bulunmamaktadır.

[719] Buhârî, Merdâ 2, 3, 13, 14, 16; Müslim, Birr ve Sıla 45.

2.4.76. Her Hastalığın İlacının Olması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Allah şifasını indirmediği hiçbir hastalığı indirmemiştir. Onu bilen bildi, bilmeyen bilmedi" dedi. [720]

Şekil 223: İsnad Şeması – Hadis 223

Ata' b. es-Saib'in sadûk bir ravi olması nedeniyle rivayet hasen derecesindedir.

2.4.77. Şifalı Olan İki Şey

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah, "Size şifalı olan iki şey; bal ve Kur'an gerekir" dedi.[721]

Şekil 224: İsnad Şeması – Hadis 224

Zeyd b. Hubab'ın saduk olması nedeniyle rivayet hasen derecesindedir. Tasnif dönemi eserlerinde Avf b. Malik dışında Esved ve Haysem kanalıyla da aktarılmıştır.[722]

2.4.78. Rukye Yapmak

Abdullah b. Mes'ûd'un eşi Zeyneb anlatıyor: Abdullah b. Mes'ûd ihtiyaçlarını gördüğünde evin kapısına gelir ve hoşlanmayacağı bir şeyi görmemek için öksürürdü. Bir gün öksürerek eve geldi. Bu sırada yanımda hummaya karşı bana rukye yapan yaşlı bir kadın vardı. Onu yatağın altına soktum. Abdullah b. Mes'ûd içeri girdi ve yanıma oturdu. Boynumdaki ipi gördü ve "Bu ip nedir" diye sordu. "Kendisiyle bana rukye yapılmış olan bir iptir" diyerek cevap verdim. Onu tutup

---

[720] İbn Mace, Tıb 1.
[721] İbn Mace, Tıb 7.
[722] Nisabûri, Müstedrek, IV, 223.

kopardı ve "Abdullah'ın ailesi şirkten uzaktır. Ben Rasûlullah'ın 'Şüphesiz rukye, muska ve nazarlık şirktir' dediğini işittim" dedi. Bunun üzerine ben, "Niçin böyle söylüyorsun, benim gözümden su akıyordu. Rukye yapan filanca yahudinin yanına gidip geliyordum. O, rahatsız olduğum şeye okuduğunda diniyordu" dedim. Abdullah b. Mes'ûd, "Şüphesiz o şeytan işidir. Eliyle ona zarar veriyor rukye yapılınca da onu bırakıyor. Rasûlullah'ın dediği gibi "Ey insanların rabbi! Sıkıntıyı gider, şifa ver. Şifa veren sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Hiçbir hastalık bırakmayarak şifa ver" demen sana yeterlidir" dedi.[723]

Şekil 225: İsnad Şeması – Hadis 225

Hadis, Yahya b. Cezzar'ın sadûk bir ravi olması nedeniyle hasendir. İbn Mâce'deki rivayetin senedinde kopukluk vardır.

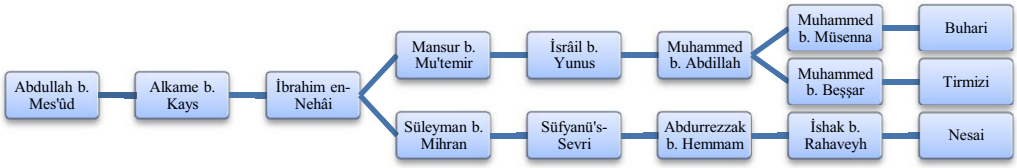
2.5.TARİHİ KONULARDAKİ HADİSLERİ

2.5.1. Hz. Peygamber'in Parmaklarından su Fışkırması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Biz ayetleri bereket olarak sayardık. Siz ise korkutmak için sanıyorsunuz. Hz. Peygamber ile bir seferde bulunduğumuzda suyumuz azalmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah "Haydi biraz su bulun gelin" buyurdu. Sahâbiler içinde çok az su olan bir kase getirdiler. Kasenin içine elini daldırdı ve "Haydi temiz mübarek olan suya gelin. Suyun bereketi Allah'tandır" buyurdu. Allah'a yemin olsun ki ben Hz. Peygamber'in parmakları arasından suyun aktığını gördüm. Yine biz yemek yerken, sofradaki yemeğin "Sübhanallah" dediğini işittik.[724]

[723] Ebû Dâvûd, Tıb 17; İbn Mace, Tıb 39.
[724] Buhârî, Menâkıb 25; Tirmizi, menâkıb 6; Nesâi, Tahâret 61.

Şekil 226: İsnad Şeması – Hadis 226

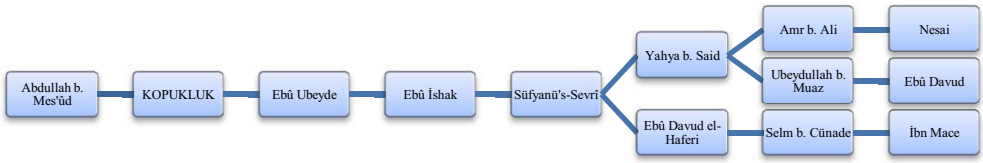

Hadisin ravilerinden Abdurrezzak b. Hemmam ve İshak b. Raheveyh sika ancak yaşlılık dönemlerinde hadisleri karıştıran ravilerdendir. Tirmizi hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmiştir.

2.5.2. Abdullah b. Mes'ûd'un Ganimette Ortak Olması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Bedir savaşında ben, Ammar ve Sa'd ganimetlerde ortak olmuştuk. Sa'd iki esirle döndü, ben ve Ammar ise bir şey getiremedik.[725]

Şekil 227: İsnad Şeması – Hadis 227

Abdullah b. Mes'ûd ile Ebû Ubeyde arasında kopukluk olması nedeniyle hadisin senedi zayıftır.

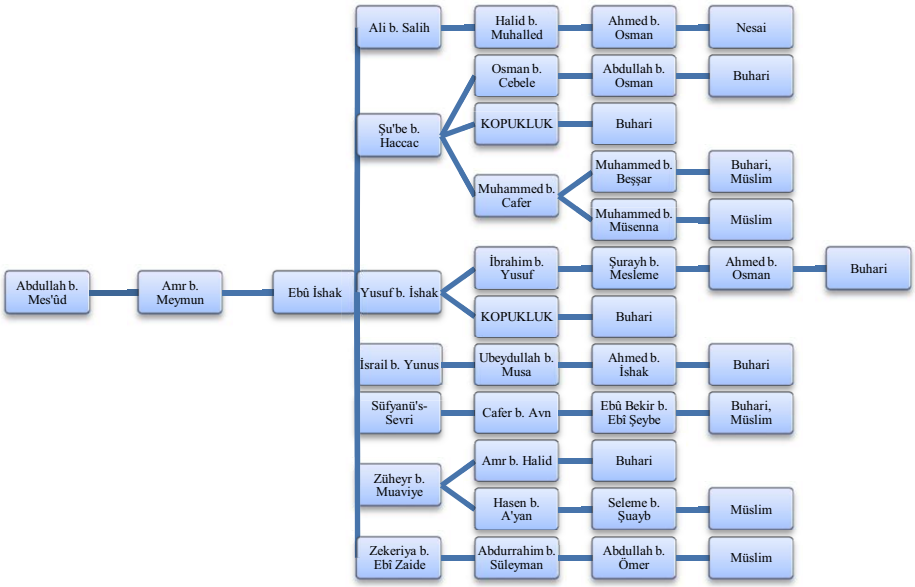
2.5.3. Hz. Peygamber'in Beddua Etmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah Kâbe'nin yanında namaz kılıyordu. Kureyş'ten bir grup da buradaydılar. Yakınlarında yeni kesilmiş bir devenin bağı vardı. Ukbe b. Ebî Muayt onu alıp, Hz. Muhammed secde ettiğinde üzerine attı. O, Fatıma gelip onu sırtından alıncaya dek başını secdeden kaldırmadı ve bunu yapanlar için beddua etti. Hz. Peygamber namazını bitirince "Ey Allah'ım Kureyşin sana havale ediyorum. Ebû Cehil b. Hişam'ı, Utbe b. Rabia'yı, Şeybe b. Rabia'yı, Ukbe b. Ebî Muayt'ı sana havale ediyorum" diyerek yedi kişinin ismini saydı.. Abdullah b.

[725] Ebû Dâvûd, Büyû 29; Nesâi, Müzârea 47; Büyû 105; Ticâret 63.

Mes'ûd: "Allah'a yemin olsun ki ben onların hepsini Bedir günü öldürülmüş olarak gördüm" dedi.[726]

Şekil 228: İsnad Şeması – Hadis 228

Daha öncede geçtiği gibi hadisin ravilerinden Ebû İshak ihtilata maruz kalan ravilerdendir.Ahmed b. İshak saduktur. Bu nedenle bu kanaldan gelen hadis hasen derecesindedir.

2.5.4. Müslümanların Hz. Ebû Bekir'i Lider Kabul Etmeleri

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Rasûlullah vefat ettiğinde Ensar, "Sizden bir emir bizden bir emir olsun" dediler. Ömer onların yanına geldi ve "Ey Ensar topluluğu! Rasûlullah Ebû Bekir'in insanlara imamlık yapmasını emretmişti. Hanginiz Ebû Bekir'in önüne geçmeyi arzu eder" dedi Onlar, "Ebû Bekir'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız" dediler.[727]

Şekil 229: İsnad Şeması – Hadis 229

[726] Buhârî, Vudu 69, Salât 109, Cihad 98, Cizye ve Muvâdea 21, Menâkıbu'l-Ensâr 29, Megâzi 7; Müslim, Cihad ve Siyer 107, 108,109,110; Nesâi, Tahâret 192.
[727] Nesai, İmamet 1.

Asım b. Ebi'n-Nücud'un saduk olması nedeniyle rivayet hasen derecesindedir.

2.5.5. Müslüman Olduğunu Açıklayan Yedi Kişi

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edildi. Müslüman olduğunu açıklayan yedi kişi, Rasûlullah, Ebû Bekir, Ammar, annesi Sümeyye, Suheyb, Bilal, Mikdad idi. Allah, Rasûlullah'ı amcası ile korudu. Ebû Bekir'i de kavmiyle korudu. Fakat diğerlerine gelince müşrikler onları yakaladı. Demirden zırhlar giydirip güneşin altına yatırdılar. Bilal hariç diğerleri müşriklerin isteğini kabullendiler. Bilal ise, Allah uğrunda canını feda etmeyi dahi az buldu. Kavmi de onu öldürmeyi küçümsedi. Bu yüzden onu çocuklara verdiler. Onlar Bilal'i Mekke sokaklarında dolaştırdılar. Bilal 'Allah birdir, birdir' diyordu. [728]

Şekil 230: İsnad Şeması – Hadis 230

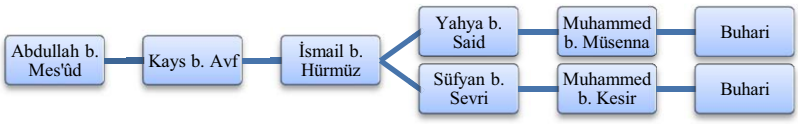

Asım b. Behdele'nin saduk bir ravi olması nedeniyle hadis hasen derecesindedir. Mevkuf bir rivayettir.

2.5.6. Hz. Ömer'in İslam'a Girmesiyle Müslümanların Kuvvetlenmesi

Abdullah b. Mes'ûd, "Ömer'in İslam'a girmesiyle bizler kuvvetli olmayı sürdürdük" dedi. [729]

Şekil 231: İsnad Şeması – Hadis 231

Kays b. Avf ihtilat ile bilinen bir ravidir.[730] Rivayet mevkûftur.

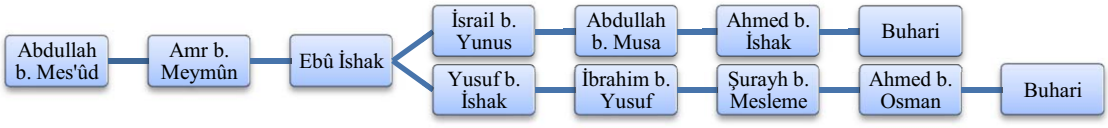
---

[728] İbn Mâce, Sünne, 11.
[729] Buhârî, Fedâilü Ashâbi'n-Nebi 6,Menâkıbu'l-Ensar 35.
[730] Alai, Muhtelitîn, I, 99.

2.5.7. Sa'd b. Muaz ile Ümeyye b. Halef Arasındaki Anlaşmazlık

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: Sa'd b. Muaz umre yapmak maksadıyla gelmiş ve Ümeyye b. Halef'in evinde kalmıştı. Ümeyye de Şam'a gittiğinde Medine'ye uğrar Sa'd'ın evinde konaklardı. Ümeyye, Sa'd'a: "Günün yarısı oluncaya ve insanlar uyuyuncaya kadar bekle sonra tavafını yap" dedi. Sa'd bu şekilde tavaf yaparken onun yanına Ebû Cehl geldi ve "Kâbe'yi emniyetli halde tavaf eden bu kişi kimdir" diye sordu. Sa'd ismini söyledi. Bunun üzerine Ebû Cehl "Kâbe'yi emniyetli bir şekilde tavaf ediyorsun, fakat siz Muhammedi barındırıyorsunuz" dedi. Böylece onlar münakaşa ettiler. Ümeyye, Sa'd'a: "Ebû'l Hakem'e'e karşı sesini yükseltme çünkü o vadi ehlinin efendisidir" dedi. Sa'd : "Vallahi sen beni Kâbe'yi tavaf etmekten men edersen ben de sana Şam yolunu keserim" diyerek cevap verdi. Ümeyye ona "Ebû'l Hakem'e sesini yükseltme" demeye ve onu tutmaya başladı. Sa'd ona kızarak "Bırak beni. Ben Muhammed'in seni öldüreceğini söylerken işittim" dedi. Ümeyye: Beni mi? Sa'd: Evet. Ümeyye: Vallahi Muhammed yalan söylemez. Oradan ayrılınca eşinin yanına döndü. Ümeyye eşine, "Yesribli kardeşimin bana söylediğini biliyor musun" dedi ve ona olanları anlattı. Bedire gitmek için, insanları davet eden çığırtkanlar geldiğinde Ümeyye'nin karısı, "Yesribli kardeşinin söylediğini duymadın mı' dedi. Bu yüzden Ümeyye savaşa gitmek istemedi fakat Ebû Cehl ona "Sen vadinin önemli eşraflarından birisin, bizimle beraber bir veya iki gün yürü" dedi. O da onlarla beraber haraket etti. Sonunda Allah onu öldürdü.[731]

Şekil 232: İsnad Şeması – Hadis 232

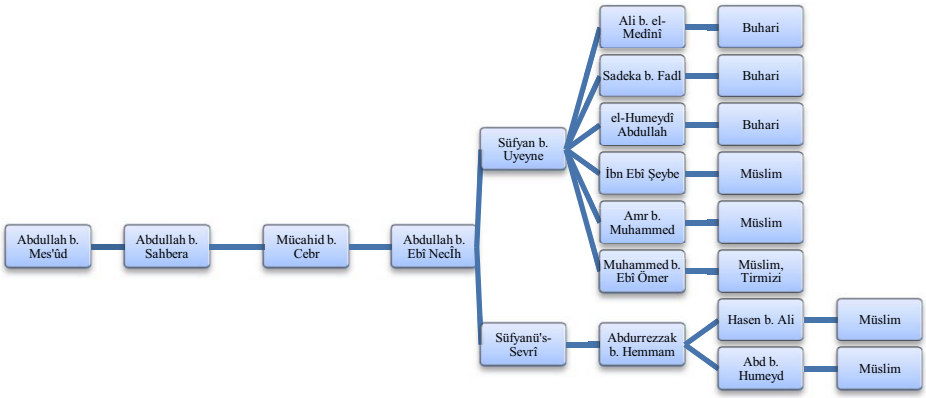
Ahmed b. İshak'ın sadûk bir ravi olması nedeniyle hadis hasen derecesindedir.

[731] Buhârî, Menâkıb 25; Megazi 2.

2.5.8. Kabe'nin Putlardan Temizlenmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Hz. Peygamber, Mekke'ye girdiğinde Kâbe'nin etrafında üç yüz altmış put vardı. Hz. Peygamber elindeki değnekle onlara vurdu ve "Hak geldi ve batıl zail oldu" ayetini okudu.[732]

Şekil 233: İsnad Şeması – Hadis 233

Ali b. el-Medini haricindeki rivayetlerde "Batıl yok olmaya mecburdur" sözü de bulunmaktadır. Mücahid b. Cebr ve Süfyan b. Uyeyne sika olan ancak yaşlılık dönemlerinde hadisleri karıştıran ravilerdendir.

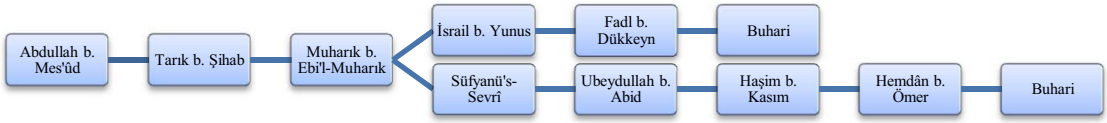
2.5.9. Mikdad b.Esved'in Cihad Hakkındaki Sözleri

Abdullah b. Mes'ûd şöyle rivayet etti: Ben Mikdad b. Esved'in bir olayına şahit oldum ki onun sahibi olmak bana her şeyden daha hoş gelirdi. O müşriklere karşı insanları davet ederek Rasûlullah'ın yanına geldi ve "Biz İsrail oğullarının Musa'ya dediği gibi 'Sen ve rabbin gidin ve savaşın. Biz burada oturacağız' demeyiz. Biz, Allah sana fethi nasip edinceye dek, senin sağında, solunda, önünde ve arkanda olmak üzere savaşacağız" dedi. Bu söz üzerine Rasûlullah'ın buna sevindiğini ve yüzünün parladığını gördüm.[733]

---

[732] Buhârî, Mezâlim 32; Megazi 49, Tefsîr-Benî İsrâil 12; Müslim, Cihad ve Siyer 87; Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'ân 17.
[733] Buhârî, Megâzi, 4; Tefsîr- Maide 4.

Şekil 234: İsnad Şeması – Hadis 234

Hadisin ravilerinden Hemdân b. Ömer'in sadûk olması nedeniyle hadis hasen derecesindedir. [734]

2.5.10. Abdullah b. Mes'ûd'un Ebû Cehil'i Öldürmesi

Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Cehil ölmek üzereyken onun yanına gelmiş ve "Ey Allah'ın düşmanı Allah seni alçak kılsın" demişti. Ebû Cehil de "Sizin öldürdüğünüz kişiden daha şereflisi olur mu" demiştir.[735]

Şekil 235: İsnad Şeması – Hadis 235

Rivayet mevkuftur. Hadisin ravilerinden Kays b. Avf sika ancak yaşlılık döneminde hadisleri karıştıran bir ravidir.[736]

2.5.11. Ebû Cehil'in Kılıcı

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Bedir gününde Rasûlullah Ebû Cehil'in kılıcını bana verdi." [737]

Şekil 236: İsnad Şeması – Hadis 236

Hadisin senedinde Abdullah b. Mes'ûd ile Ebû Ubeyde arasında kopukluk vardır. Hadisin senedindeki diğer bir olumsuzluk da ravilerin durumları ile ilgilidir. Buna göre Cerrah b. Melic sadûk ve hata yapan biri olarak, Harun b. Abbad ise

---

[734] İbn Hacer, Takrib, I, 498.
[735] Buhârî, Megazi 8.
[736] Alai, Muhtelitin, I, 99.
[737] Ebû Dâvûd, Cihad, 139

makbul olarak vasıflandırılmıştır.[738] Ebû İshak sika olmakla beraber ihtilata uğrayan ravilerdendir.

2.5.12. İbn Nevvaha

Harise b. Mudarrab Abdullah b. Mes'ûd'un yanına gelip, "Ben Araplardan hiç kimseye düşman değilim. Bir gün Hanife oğullarının mescidine uğradım. Herkes Müseylimeye inanıyordu" demişti. Bunun üzerine İbn Mes'ûd haber gönderip onları huzuruna getirtti. İbn Nevvaha dışındaki herkesin tövbe etmelerini istedi. İbn Nevvaha'ya ise "Sen Müseylime'nin elçisi olarak geldiğinde Rasûlullah'ın senin hakkında "Şayet sen elçi olmasaydın senin boynunu vururdum" dediğini duydum. "Bugün sen elçi değilsin" dedi ve Karaza b. Ka'b'a onun boynunun vurulmasını emretti. Sonra "Kim İbn Nevaha'yı ölü olarak örmek istiyorsa sokakta görsün" dedi.[739]

Şekil 237: İsnad Şeması – Hadis 237

Hadisin senedi muttasıl ravileri sikadır. Bununla birlikte Ebû İshak'ın yaşlılık döneminde hadisleri karıştırdığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Hadis "Şayet sen elçi olmasaydın seni öldürürdüm" şekliyle Ebû Vâil tarafından da nakledilmiştir.[740]

2.5.13. Rasûlullah'ın Et Sevmesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Rasûlullah koyunun kol kısımlarını çok severdi. Yahudilerin kendisini bir butla zehirledikleri görüşündeydi"[741]

[738] İbn Hacer, Takrîb, I,138
[739] Ebû Dâvûd, Cihad, 154
[740] İbn Hıbban, Sahih, XI, 235.
[741] Ebû Dâvûd, Eti'me, 20

Şekil 238: İsnad Şeması – Hadis 238

Hadisin ravilerinden Sa'd b. Iyad'ın sadûk olarak değerlendirilmesi nedeniyle, rivayet hasen derecesindedir.

2.5.14. Cin Gecesi

Abdullah b. Mes'ûd, "Ben cin gecesi Rasûlullah ile beraber değildim ancak onunla beraber olmayı isterdim" dedi.[742]

Şekil 239: İsnad Şeması – Hadis 239

Hadisin senedi muttasıl, ravileri sikadır. Rivayetin Ebû Davud'daki versiyonu "Bizden hiç kimse Cin gecesinde onunla beraber bulunmadı" şeklindedir.

2.5.15. Komutana İtaat

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Bir gün bir adam, bana kendisine ne cevap vereceğimi bilmediğim bir soru sordu. O şöyle dedi. "Silahlı ve dinç olarak savaşa gitmiş olduğu halde, kumandanın herkese karşı sert ve şiddetli emirler vermesi hakkındaki hükmün nedir. Ona itaat vacib midir?" Ben de ona: "Vallahi ben ne cevap vereceğimi bilmiyorum. Biz Rasûlullah ile beraber birçok savaşlarda bulunduk. Bize verdiği bir işi yaptığımız sürece asla sert ve şiddetli davranmazdı. Sizler Allah'ın azabından korunduğunuz müddetçe hayır ile berabersiniz. Şayet bir kimse nefsinde bir şüphe taşıyorsa, onu sorup öğrenerek gönlünü şifalandırsın. Sizin böyle bir kişiyi bulmayacağınız günler yaklaştı. Kendisinden başka ibadet edilecek bir ma'bud bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, bu dünyadan kalan ve geçen

[742] Müslim, Salât, 152; Ebû Dâvûd, Tahâret, 42

günleri derede birikmiş su gibi düşündüğümde, onun temiz kısmının içildiğini geriye bulanık kısmının kaldığını düşünüyorum"[743]

Şekil 240: İsnad Şeması – Hadis 240

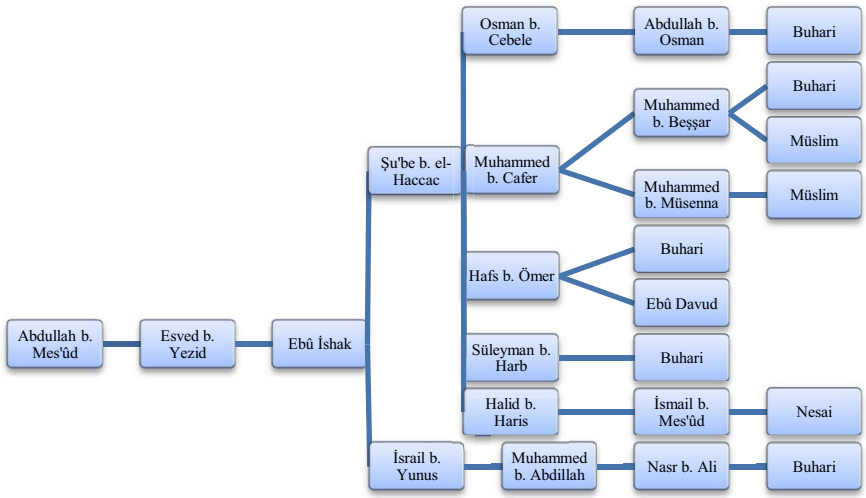
Hadisin senedi muttasıl, ravileri sikadır. Ancak Cerir b. Abdilhamid yaşlılık döneminde hadisleri karıştırdığı bilinen bir ravidir.

2.6.KIRAAT İLE İLGİLİ RİVAYETLERİ

2.6.1.Tilavet Secdesi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Hz. Peygamber Necm suresinde secde etmişti. Bunun üzerine Kureyş'ten bir kişi hariç herkes secde etti. O adam yerden bir avuç toprak alıp onu alnına doğru kaldırdı ve ona secde etti. Daha sonra onun kafir olarak öldüğünü gördüm" dedi. [744]

Şekil 241: İsnad Şeması – Hadis 241

[743] Buhârî, Cihad 111.
[744] Buhârî, Sücûdu'l-Kur'an 1, 4; Menâkıbu'l-Ensar 29, Megazi 8, Tefsîr-Necm 4; Müslim, Mesâcid 105; Ebû Dâvûd, Sücudu'l-Kur'an 3; Nesai, İftitah 49.

Hadisin Nesâi'deki versiyonu "Hz. Peygamber Necm Suresini okudu ve secde etti" şeklindedir. Rivayet mana ile nakledilmiş, senedindeki Ebû İshak sika ancak yaşlılık döneminde ihtilata uğrayan ravilerden biri olarak değerlendirilmiştir.

2.6.2. Hadid Suresinin İnişi

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Bizim Müslüman oluşumuz ile Allah Teâla'nın bizleri "İmân edenler için Kalplerin Allah'ın zikri ile huşu'ya ulaşmasının vakti gelmedi mi" ayeti[745] ile uyarması arasında dört sene vardı.[746]

Şekil 242: İsnad Şeması – Hadis 242

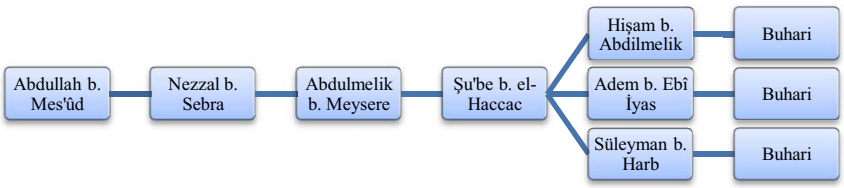

Rivayet, mevkuf bir haberdir. Ravileri sikadır. Muttasıl bir şekilde nakledilmiştir.

2.6.3. Kur'an Kıraatinde İhtilaf

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Ben, Rasûlullah'ın bana okuduğu bir ayeti benden farklı okuyan bir kişiyi işittim. Onun elinden tuttum ve beraber Rasûlullah'ın yanına gidip ayeti ona okuduk. O, bize "İkiniz de güzel okudunuz. İhtilaf etmeyin çünkü sizden öncekiler kitaplarında ihtilafa düştüler ve helak oldular" dedi.[747]

Şekil 243: İsnad Şeması – Hadis 243

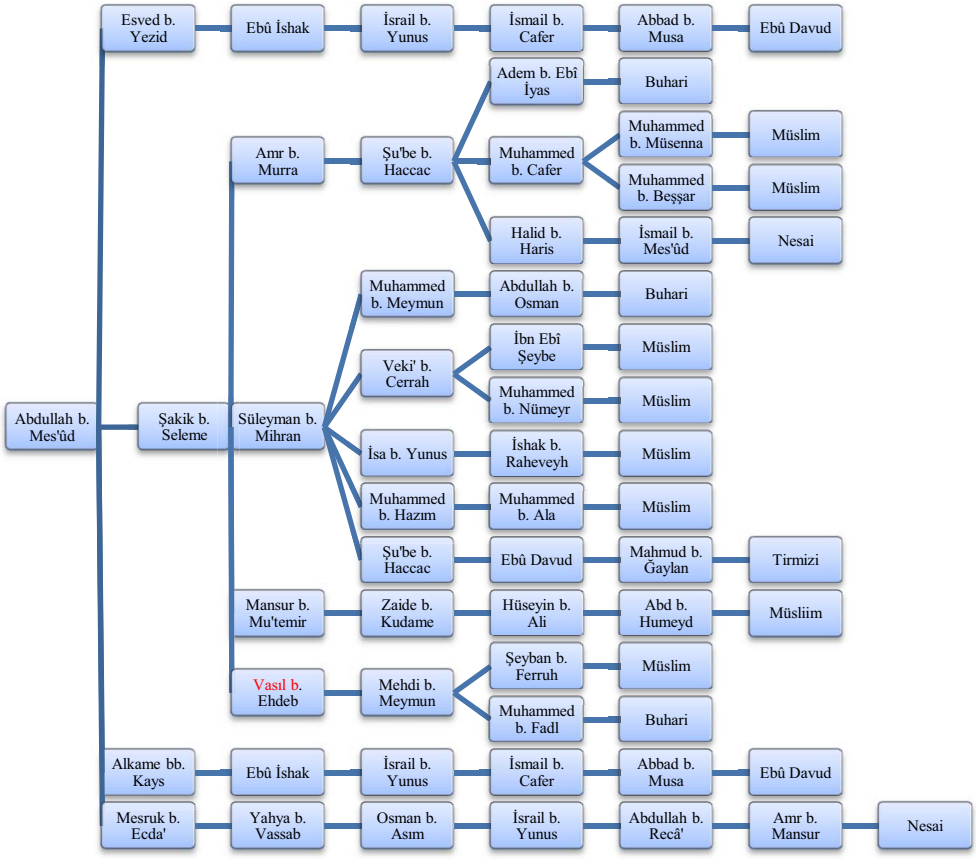
[745] Hadid Suresi 57/16.
[746] Müslim, Tefsîr, 24
[747] Buhârî, Husûmat 1, Ehâdisu'l-Enbiyâ 54, Fedâilu'l-Kur'an 37.

Hadisin senedinde yer alan raviler sikadır. İsnad muttasıldır. Hişam b. Abdilmelik tarikiyle gelen rivayet yalnızca "İkiniz de güzel okudunuz" şeklinde olup hadisin devamı zikredilmemiştir.

2.6.4. Mufassal Sureler

Abdullah b. Mes'ûd, "Allaha yemin olsun ki ben Hz. Peygamber'in her rekatte hangi sureleri bir araya getirdiğini biliyorum." ikişerli olmak üzere yirmi sure saydı.[748]

Şekil 244: İsnad Şeması – Hadis 244

Hadisin ravilerinden Ebû İshak ihtilat ile suçlanmıştır. Diğer ravileri sikadır. Tirmizi hadisi hasen sahih olarak değerlendirmektedir.

[748] Buhârî, Ezan 106; Fedâilu'l-Kur'an 6;

2.6.5. Kıyamet Günü Dumanın Ortaya Çıkması

Mesruk'tan şöyle rivayet edildi: Abdullah b. Mes'ûd'un yanına bir adam geldi ve ona "Ey Ebâ Abdirrahman! Mescitte Kur'an ayetlerini kendi görüşüne göre açıklayan bir adam bıraktım. O, Kıyamet günü bir dumanın ortaya çıkacağını, bu dumanın kafirlerin ve münafıkların kulaklarını sağırlaştıracağını, mü'minlerin de o dumandan nezle gibi olacaklarını söyledi" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd: "Kim bir ilim biliyorsa onu söylesin, eğer bilmiyorsa 'Allah en iyi bilendir' desin. Şüphesiz kişinin bilmediği şey için 'Allah bilir' demesi onun anlayışındandır. Allah Hz. Peygamber'ine, "Ey peygamber: Bu mesajıma karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Ben size kendiliğimden bir şeyler yükleyenlerden de değilim de"[749] buyurdu. Kureyş kabilesi Hz. Peygamber'e isyan ettiğinde, Rasûlullah, "Ey Allah'ım Yusuf'un kavmine verdiğin yedi yıl kıtlık gibi, Kureyş'e de kıtlık ver" diye dua etti. Bunun üzerine onlara bir kıtlık isabet etti. Ölü etlerini ve kemiklerini bile yemeye çalıştılar. Bir adam açlığın vermiş olduğu zorluktan dolayı kendisi ile gökyüzü arasında bir duman gördü. Ebû Süfyan Hz. Peygamber'in yanına gelerek, "Sen bize akrabalarla ilgilenmeyi emrediyorsun oysa kavmin açlık çekiyor. Onlar için dua et" dedi. Bunun üzerine Allah Teala "Artık göğün apaçık duman getireceği günü gözle, o insanları sarmıştır, işte bu şiddetli bir azaptır" ayetini indirdi. [750]

Bu hadislerin bazıları şu şekilde devam etmiştir:

Bunun üzerine biri Rasûlullah'ın yanına geldi ve ona'Ey Allah'ın Rasûlü Mudar kabilesi için Allah'tan yağmur yağdırmasını iste, çünkü onlar helak oldular' denildi. Allah Rasûlü onlar için dua etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ 'Biz azabı azaltsak da şüphesiz siz dönecek olanlarsınız' ayetini indirdi. Onlara ikinci defa isabet ettiğinde onlar döndüler. Bunun üzerine "Büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün, biz mutlaka intikam alacağız" ayeti indi. Hadisin isnadı muttasıl ravileri sikadır.

---

[749] Sa'd Suresi 38/86.

[750] Buhârî, İstiska 2, 13, Tefsîr-Yusuf 4, Rûm 1, Sad 2, Duhan 2,3,4,5; Müslim, Sıfatu'l-Münâfıkîn ve Ahkamuhum 39,40; Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 44.

Şekil 245: İsnad Şeması – Hadis 245

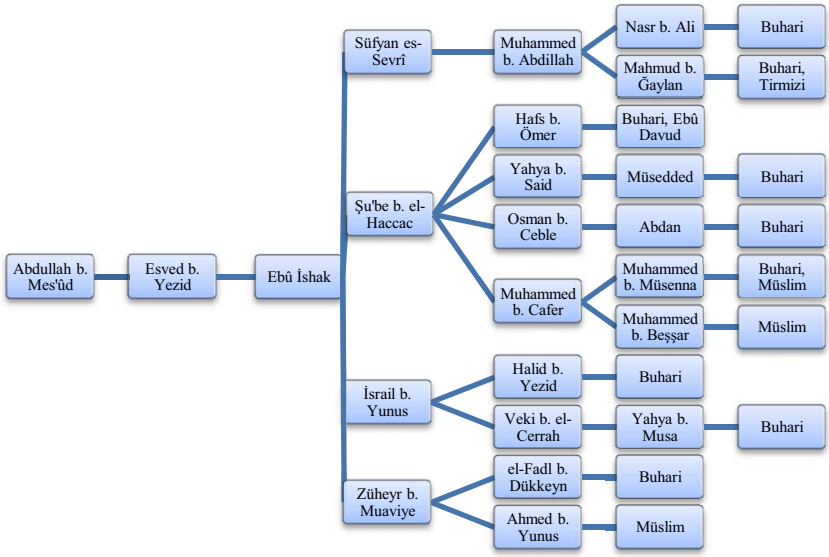

2.6.6. "Fehel Min Müddekir" Ayeti

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: Rasûlullah bana " ولقد يسرنا القرآن للذكر فهل من مدكر" ayetini okudu. Bunun üzerine bir adam *"Ey Ebû Abdurrahman* مدكر *mı yoksa* مذكر *mı?* Okursun"Abdullah b. Mes'ûd 'Rasûlullah bana مدكر şeklinde okudu" dedi.[751]

[751] Buhârî, Ehâdisü'l-Enbiyâ 3, 6, 16, Tefsîr-Kamer 2, 3, 4; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin ve Kasruhâ 280, 281, Ebû Dâvûd, Hurûf ve Kıraat 1, Tirmizi, Kıraat 5.

Şekil 246: İsnad Şeması – Hadis 246

Hadisin metinleri arasında anlamı değiştirecek bir fark bulunmamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, senette yer alan Ebû İshak ihtilata uğrayan ravilerdendir. Tirmizi hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmektedir.

2.6.7. Leyl Suresi

Alkame, Ebu'd-Derdâ'ya: Ben Abdullah b. Mes'ûd'un "و الليل إذا يغشي" ayetini "و الذكر و الأنثى" şeklinde okurken işittim" dedi. Ebu'd-Derdâ: "Ben de Hz. Peygamber'in böyle okuduğunu işittim. Ancak Şam halkı benim "و ما خلق الذكر و الأنثى" şeklinde okumamı istiyorlar. Ben onlara uymuyorum" dedi.

Şekil 247: İsnad Şeması – Hadis 247

Hadisin senedi muttasıl, ravileri sikadır. Ancak Hafs b. Ğıyas yaşlılık döneminde hafızası kötüleşen ravilerden biri olarak değerlendirilmiştir.[752]

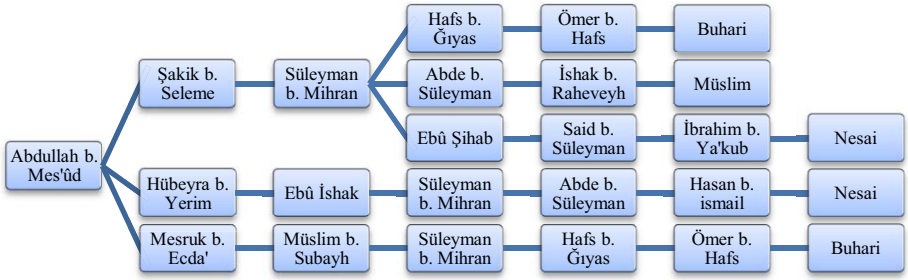
2.6.8. Abdullah b. Mes'ûd'un Kıraati

[752] İbn Hacer, Takrib, I, 173.

1-Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Ben Rasûlullah'ın ağzından yetmiş sure aldım. O zaman Zeyd saçları örgülü bir şekilde çocuklarla oynuyordu.Şüphesiz ki, Rasûlullah'ın ashâbı bilirler ki ben Allah'ın kitabını onlar içinde en iyi bilenim. Kur'an'ı benden daha iyi bilen birini mutlaka ona giderim." [753]

2-Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki; nerede indirildiğini bilmiş olmadığım hiçbir sure, ne hakkında indiğini bilmiş olmadığım hiçbir ayet inmedi. Eğer Allah'ın Kitâbi'nı benden daha iyi bilen ve kendisine develerin ulaşabileceği bir kişinin mevcut olduğunu bilseydim, muhakkak binip ona giderdim"[754]

Şekil 248: İsnad Şeması – Hadis 248

Hadisin ikinci versiyonu Mesruk ve Abde tarikiyle nakledilmiştir. Hadisin ravilerinden Hafs b. Ğıyas, İshak b. Raheveyh daha öncede geçtiği gibi yaşlılık dönemlerinde kötüleşen sika bir ravidir.

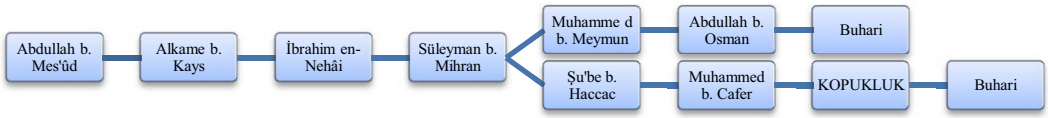
2.6.9. Alkame'nin Kıraati

Alkame anlatıyor: Abdullah b. Mes'ûd ile oturuyorduk. Bu sırada Habbab geldi ve "Ey Ebû Abdurrahman. Onlar da senin gibi Kur'an okuyabilir mi" diye sordu. İbn Mes'ûd "İstersen onlardan biri sana okusun" diyerek cevap verdi. Habbab'ın onaylaması üzerine İbn Mes'ûd, Alkame'den Kur'an okumasını istedi. Bu sırada Zeyd b. Hudayr "Alkame içimizdeki en iyi okuyan olmadığı halde ona mı okutuyorsun" diyerek itiraz etti. İbn Mes'ûd: "İstersen Hz. Peygamber'in senin kabilenle onun kabilesi hakkında söylediklerini haber vereyim" dedi. Alkame "Ben

[753] Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an 8;Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 114; Nesâi, Zinet 10.
[754] Buhârî, Fedâilu'l-Kuran 8.

Meryem suresinden elli ayet okudum." Bunun üzerine İbn Mes'ûd Habbab'a "Nasıl buldun" diye sordu. Habbab: "Güzel okudu" deyince, Abdullah b. Mes'ûd: "Ben ne okursam Alkame de onu okuyabilir" dedi. Ardından Habbab'ın elindeki altın yüzüğü gördü. "Bu yüzüğün atılma zamanı hala gelmedi mi" dedi. Habbab "Bundan sonra onu bende göremeyeceksin" dedi.[755]

Şekil 249: İsnad Şeması – Hadis 249

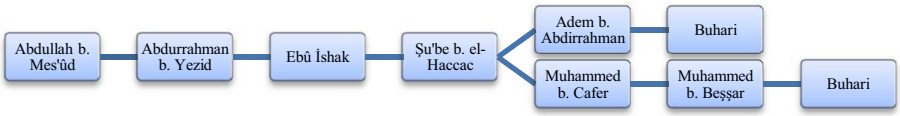

Hadisin senedinde Muhammed b. Cafer ile Buhari arasında kopukluk vardır. Senedde yer alan tüm raviler sikadır.

2.6.10. İnişi En Eski Olan Sureler

Abdullah b. Mes'ûd; İsra, Kehf, Meryem, Tâhâ ve Enbiyâ sureleri hakkında şöyle söyledi: "Şüphesiz bu sureler inişi en eski olan, ilk kazanılan ve ilk ezberlenen surelerdendir." [756]

Şekil 250: İsnad Şeması – Hadis 250

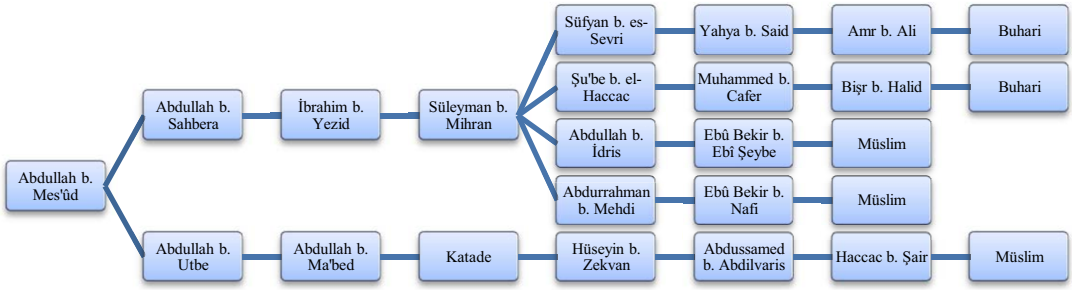
Hadis mevkuf bir haberdir. Ravilerinden Ebû İshak sika ancak yaşlılık döneminde hadisleri karıştırmıştır.

[755] Buhârî, Megazi 75.
[756] Buhârî, Tefsîr-Enbiyâ 1, Tefsîr-Benî İsrail 1, Fedâilu'l-Kur'an 6.

2.6.11. Rablerine Vesile Arayıp Duruyorlar Ayeti

Abdullah b. Mes'ûd "Onlar öyle kimselerdir ki, dua ederler; Rablerinden vesile dilerler. âyeti hakkında şöyle söyledi. Bu Araplardan bir topluluğun durumu için inmiştir. Bunlar cinlerden bir taifeye taparlardı. Derken cinler müslüman oldu, onlara tapan insanların haberi bile olmadı. Bunun üzerine : Onlar öyle kimselerdir ki, dua ederler; Rablerinden vesile dilerler." ayeti indi.[757]

Şekil 251: İsnad Şeması – Hadis 251

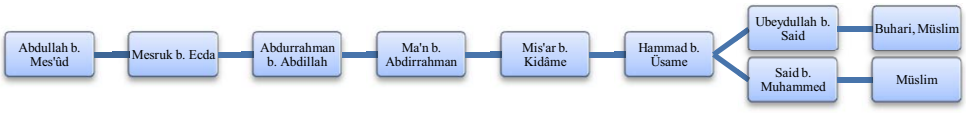

Hadis mevkuf ve mana ile nakledilmiş bir haberdir. Senedi muttasıl, ravileri sikadır.

2.6.12. Cinlerin Kuran Dinlemek İstemesi

Mesruk'a : "Cinler Hz.Peygamber'den Kur'an dinlemek istediklerinde bunu ona kim haber verdi" diye soruldu. Mesruk Abdullah b. Mes'ûd bana "Bunu ağaçların haber verdiğini" söyledi.[758]

Şekil 252: İsnad Şeması – Hadis 252

Hadisin ravileri sika senedi muttasıldır. Lafzen nakledilmiştir. Tasnif dönemi eserleri içinde Mesruk dışında Ebû Ubeyde tariki ile de gelmiştir. Ancak bu tarikte Ebû Ubeyde ile Abdullah b. Mes'ûd arasında inkita vardır.

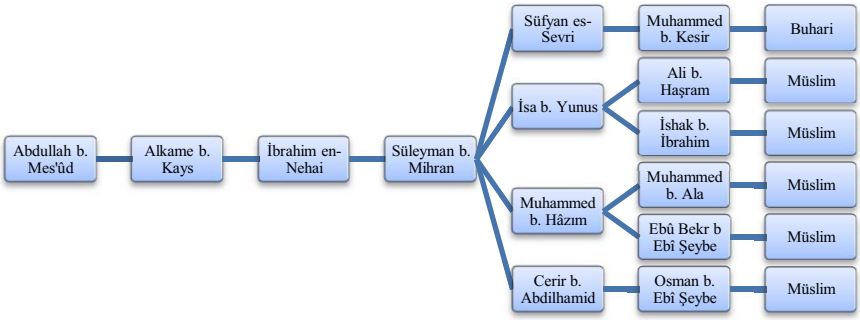
---

[757] Buhârî, Tefsîr-Benî İsrail 7,8; Müslim, Tefsîr 28, 29, 30.
[758] Buhârî, Menâkıbu'l Ensâr 32.

2.6.13. İbn Mes'ûd'un Şarap İçme Cezası Uygulaması

Abdullah b. Mes'ûd Şam'a gittiğinde Hıms halkından bazı insanlar "Bize Kur'an'dan oku" dediler. Bunun üzerine Yusuf Suresi'ni okudu. Topluluktan bir adamın, "Allah'a yemin olsun ki bu sure böyle indirilmedi" demesi üzerine Abdullah b. Mes'ûd: "Sana yazıklar olsun. Ben onu Rasûlullah'a bu şekilde okudum ve o benim güzel okuduğumu söyledi" diyerek cevap verdi. Adama yaklaştığında onda şarap kokusu bulan İbn Mes'ûd, "Sen bu pis şeyi içip hak olan şeyi yalanlıyor musun? Seni cezalandırana dek seni bırakmayacağım" diyerek ona şarap içme cezası uyguladı.[759]

Şekil 253: İsnad Şeması – Hadis 253

Hadisin Buhari ve Müslim'de bir metin ile nakledilmiştir. Hadisin ravileri sikadır. Ancak daha öncede belirttiğimiz gibi İshak b. İbrahim ve Cerir yaşlılık döneminde hadisleri karıştırdığı bilinen ravilerdir.

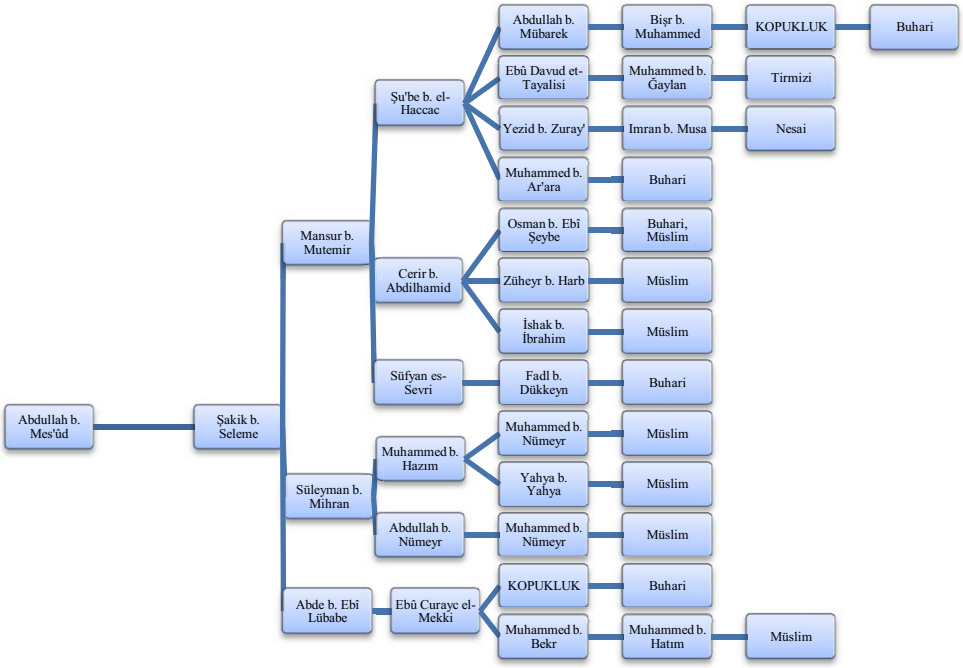
2.6.14. Ayetlerin Unutulması

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edildi: Rasûlullah "Sizden birisi için ben şu şu ayetleri unuttum demesi ne kötüdür. Bilakis o unutturulmuştur. Kur'an'ı ezberlemeye çalışın çünkü o kalplerden develerin iplerinden kurtulup kaçmasından daha hızlı kaçar."[760]

---

[759] Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an 8; Müslim, Salâtu'l Müsâfirin ve Kasruhâ 249.
[760] Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an 23, 26; Müslim, Salâtu'l Müsâfirin ve Kasruha 228, 229, 230; Tirmizi, Kıraat 8; Nesai, İftitah 37.

Şekil 254: İsnad Şeması – Hadis 254

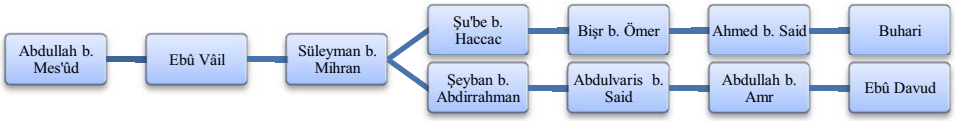

Hadisin Süfyan, Süleyman b. Mihran, Muhammed b. Bekr tarikiyle gelen metinlerinde son cümle bulunmamaktadır. Ravilerden Muhammed b. Hatim saduk olarak değerlendirildiği için[761] bu isnad hasen derecesindedir. Cerir sika ancak yaşlılık döneminde hadisleri karıştırdığı bilinen bir ravidir. Tirmizi hadisi hasen sahih olarak değerlendirmektedir.

2.6.15. Yusuf Suresi 32. Ayet

Abdullah b. Mes'ûd Yusuf Suresi 32. ayeti هَيْتَ لَكَ şeklinde okudu ve "Bize nasıl öğretildiyse o şekilde okuruz" dedi. O, "مثواه"ayetini "مقامه " olarak, "وألفيا"ayetini "وجدا"olarak "ألفوْا اباءهم" ayetini de"ألفينا " şeklinde okudu. Saffat 12. Ayeti de " "بَلْ عَجِبْتُ يَسْخَرُونَşeklinde okumuştur.[762]

Şekil 255: İsnad Şeması – Hadis 255

Hadis, ravileri sika senedi muttasıl olan mevkuf bir haberdir.

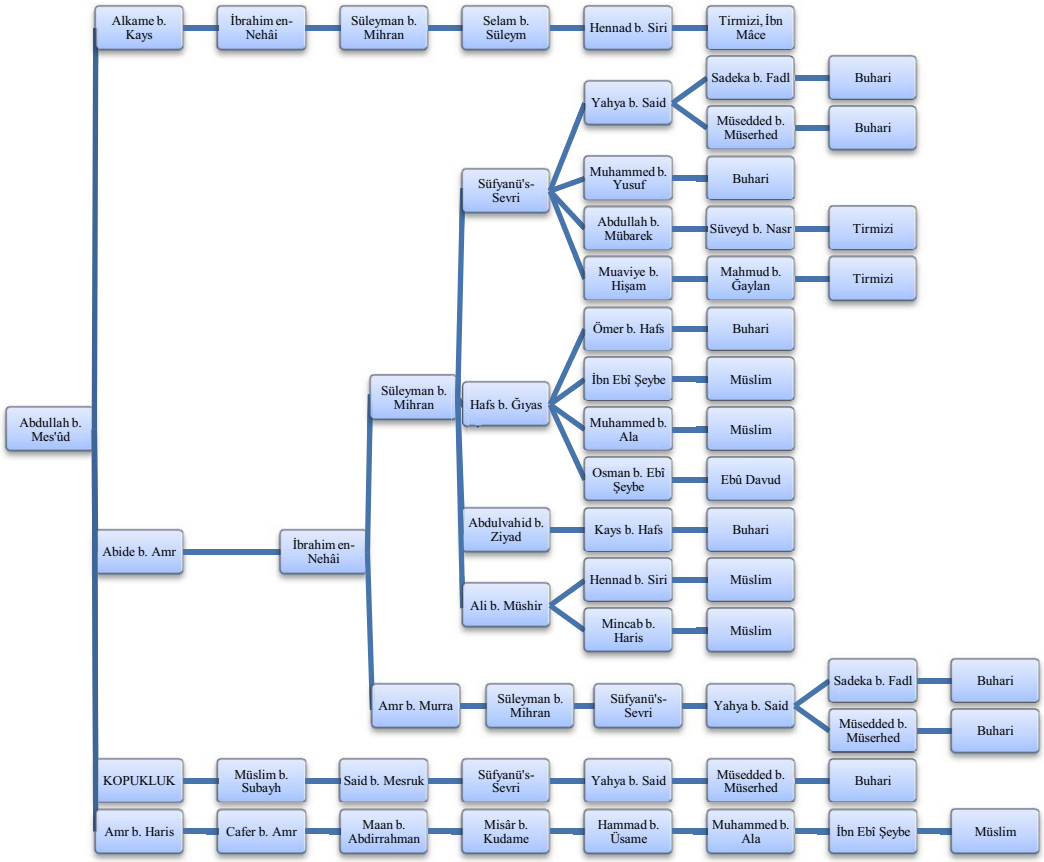
---

[761] İbn Hatim, Takrib, I, 472.
[762] Buhârî, Tefsîr-Yusuf 4; Ebû Dâvûd Hurûf ve Kıraat 1.

2.6.16. Abdullah b. Mes'ûd'un Nisa Suresini Okuması

İbn Mes'ûd'dan rivayet edildi: Rasûlullah, "Bana Kur'an'dan oku" buyurdu. Bunun üzerine ben "Ya Rasûlullah Kur'an'ın kendisine indiği kişi sen olduğun halde sana mı okuyayım" dedim. O; "Ben Kur'anı kendimden başkasından dinlemeyi de severim" diyerek cevap verdi. Nisa suresini okumaya başladım. "Her ümmete bir şahit seni de onların üzerine bir şahit olarak getirdiğimizde halleri nice olur" ayetini okudum. Ona baktım gözlerinden yaşlar dökülüyordu. [763]

Şekil 256: İsnad Şeması – Hadis 256

Hadisin ravilerinden Muaviye b. Hişam saduk ve hatası olan bir ravidir.[764] Bu nedenle bu tarik hasen derecesindedir.

---

[763] Buhârî, Tefsîr-Nisa 9; Fedâilu'l-Kur'an 32, 33, 35, Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin ve Kasruhâ 247, 248, Ebû Dâvûd, İlm 13; Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 4; İbn Mâce, Zühd 19.
[764] İbn Hıbban, Takrib,I, 538.

2.6.17. Abdullah b. Mes'ûd'un Okuduğu bir Ayet

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edildi: Rasûlullah bana "Şüphesiz ben rızık verenim, güç ve kuvvet sahibi benim" ayetini bana okuttu[765]

Şekil 257: İsnad Şeması – Hadis 257

Hadis aynı lafızlarla nakledilmiştir. Ebû İshak sika olup yaşlılık döneminde hadisleri karıştıran bir ravidir.

2.6.18. Kur'an'dan Bir Harf Okumak

Abdullah b. Mes'ûd Rasûlullah'tan şöyle rivayet etti: "Kim Kur'an'dan bir harf okursa ona bir sevap yazılır. Her sevap on katıyla karşılık bulur. Elif lam mîm bir harftir demiyorum. Fakat elif bir harf lam bir harf mim de bir harftir." [766]

Şekil 258: İsnad Şeması – Hadis 258

Hadisin senedinde kopukluk olması nedeniyle isnad zayıftır. Tirmizi rivayeti hasen-sahih-garib olarak değerlendirmektedir. Ravilerden Dahhak b. Osman saduk olarak değerlendirilmektedir.[767]

2.6.19. En'am 151-153. Ayetlerin Okunması

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edilmiştir: Her kim üzerinde Peygamber'in mührü bulunan sahifeye bakmaktan hoşlanırsa şu ayetleri okusun. "De ki: "Gelin

---

[765]Tirmizi, Kıraat 6; Ebû Dâvûd, Hurûf ve Kıraat 1.
[766] Tirmizi, Fedâilu'l-Kur'an 16.
[767] İbn Hacer, Takrib, I, 279.

Allah'ın gerçekten neyi yasakladığını size anlatayım. O'ndan başka şeylere asla ilâhlık yakıştırmayın; anne-babanıza iyilik yapın ve onlara saygısızlık yapmayın ve çocuklarınızı yoksulluk korkusuyla öldürmeyin. Sizin de, onların da rızıklarını sağlayacak olan biziz. Açık veya gizli hiçbir utanç verici fiil işlemeyin ve adaleti yerine getirmek dışında, Allah'ın kutsal saydığı insan hayatına haksızca kıymayın. Allah size aklınızı kullanasınız diye bunları emreder." (En'am 151-153) "Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, diğer yollardan gitmeyin ki, sizi O'nun yolundan ayırıp saptırmış olurlar. Allah bütün bunları size emretti ki, yolunuzu Allah'ın kitabıyla bulmuş olasınız."[768]

Şekil 259: İsnad Şeması – Hadis 259

Hadisin ravilerinden Davud zayıf bir ravi olarak kabul edilmektedir.[769] Tirmizi rivayeti hasen garib olarak değerlendirmektedir.

2.6.20. Kur'an'ı İndiği Gibi Okumak İsteyen

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edildiğine göre; Ebû Bekir ve Ömer, İbn Mes'ûd'u Rasûlullah'ın şu sözü ile müjdelediler: "Kim, indiği gibi Kuran'ı okumak isterse, İbn Ümmi Abd'ın kıraatı üzerine onu okusun."[770]

Şekil 260: İsnad Şeması – Hadis 260

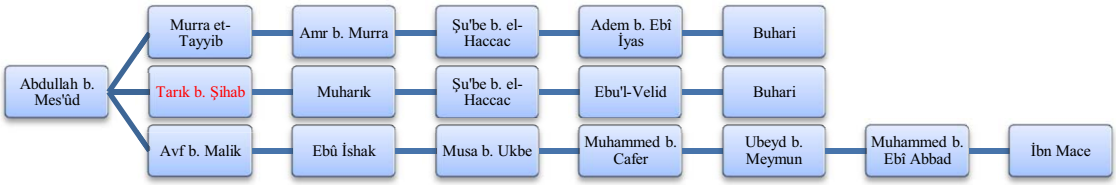
Hadisin ravilerinden Asım b. Behdele ve Ebû Bekir b. Ayyaş'ın sadûk raviler olması nedeniyle hadis hasen derecesindedir.

2.6.21. Sözün En Güzeli

[768] Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an 6
[769] İbn Hacer, Takrib, I, 200; Mizzi, Tehzib, VIII, 467.
[770] İbn Mace, Sünne 11.

Abdullah b. Mes'ûd şöyle rivayet etti: "Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın Kitabı'dır. Yolların en güzeli de Muhammed'in yoludur."[771]

Şekil 261: İsnad Şeması – Hadis 261

Muhammed b. Ebî Abbad saduk bir ravidir. Bu nedenle hadis hasen derecesindedir.[772] Ubeyd b. Meymun da yalnızca İbn Hıbban tarafından sika olarak değerlendirilmiştir. İbn Mace'de hadis çok uzun bir şekilde nakledilmekte ve yukarıdaki metne ilaveten şöyle devam etmektedir:

"Dikkat edin! Dinde oluşturulmak istenen şeylerden kaçının. Çünkü ihdas edilen şeyler şerdir. Dinde sonradan ortaya konan herşey bidattir. Bidatlerin çoğu delalettir. Dikkat edin! İstek ve arzularınız size ecelinizi unutturmasın. Yoksa kalbiniz katılaşır. Dikkat edin! Ölüm çok yakındır. Gerçekte olmayacak herşey uzak sayılır. Şaki kişi annesinin karnında şaki olur, Mes'ûd kişi ise başkasından ibret alır. Dikkat edin! Mü'minle dövüşmek küfür, sövmek fasıklıktır. Müslüman için üç günden fazla kardeşiyle küs kalması helal değildir. Dikkat edin! Yalancılıktan şiddetle kaçının. Çünkü ne ciddi ne de şaka yollu yalancılık mübah değil, müslümanın şanına yakışmaz. Sakın kimse, yerine getiremeyeceği bir şeyi çocuğa dahi vadetmesin. Çünkü yalancılık insanı şerre sürükler. Şer de cehenneme götürür. Doğruluk ise insanı hayra yöneltir. O kişi artık hayırlı işlerde cennete kılavuz olur. Doğru sözlü kişi için "O, doğru söyledi hayra ulaştı" denir. Yalancı kişi için de "O, yalan söyledi şer işledi" denir. Dikkat edin! Kul gerçekten yalan söyleye söyleye bu hali kendisine şiar edinir. Nihayet yalancılığı alışkanlık haline getiren kişi Allah katında "yalancı" olarak yazılır"

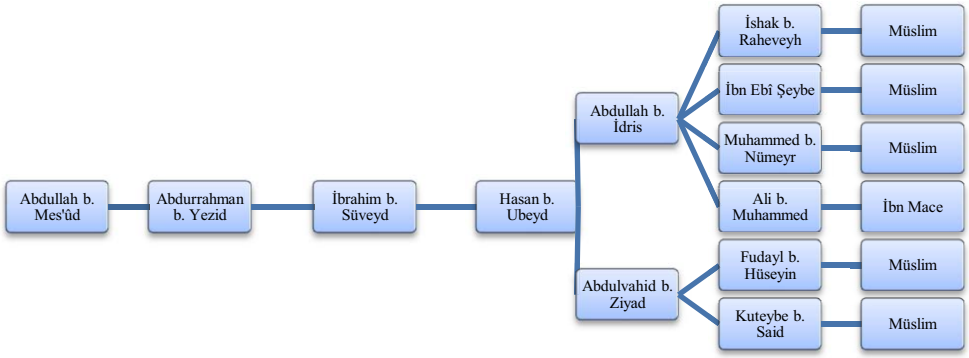
2.7. SAHÂBENİN FAZİLETİ

[771] Buhârî, Edeb 70, İ'tisam 2; İbn Mâce, Sünen 7.
[772] İbn Hacer, Takrib, I, 486.

2.7.1. İbn Mes'ûd'un Hz. Peygamber'in Evine Rahatça Girip Çıkması

Abdullah b. Mes'ûd Rasûlullah'ın şöyle söylediğini rivayet etti: Seni nehyedinceye kadar, yanıma girmen için iznin, perdenin kaldırılması ve benim sesimi işitmendir.[773]

Şekil 262: İsnad Şeması – Hadis 262

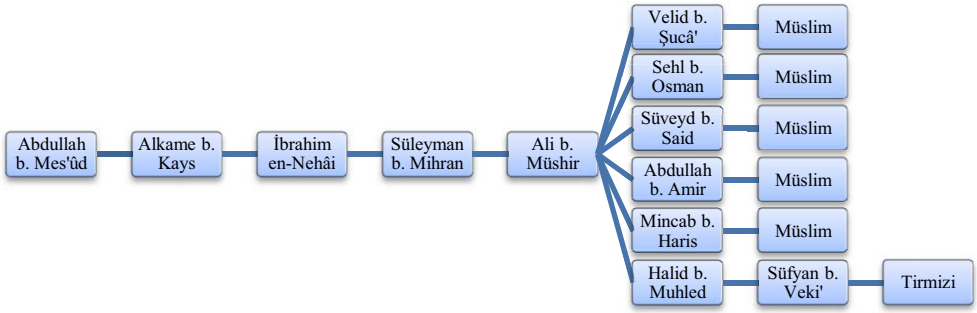
Hadisin ravileri sikadır. Senedinde herhangi bir kopukluk bulunmamaktadır.

2.7.2. Abdullah B. Mes'ûd'un Salih bir Kişi Olması

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: "İmân edip salih ameller işleyenler, Allahtan korkup sakındıkları sürece bi yedikleri şeylerden dolayı bir günah yoktur" ayeti indiğinde Rasûlullah bana "Sen de onlardansın" dedi. [774]

[773] Müslim, Selam, 16; İbn Mâce, Sunne, 11
[774] Müslim, Fadâilu's Sahâbe, 109; Tirmizi,Tefsîru'l-Kur'ân, 5

Şekil 263: İsnad Şeması – Hadis 263

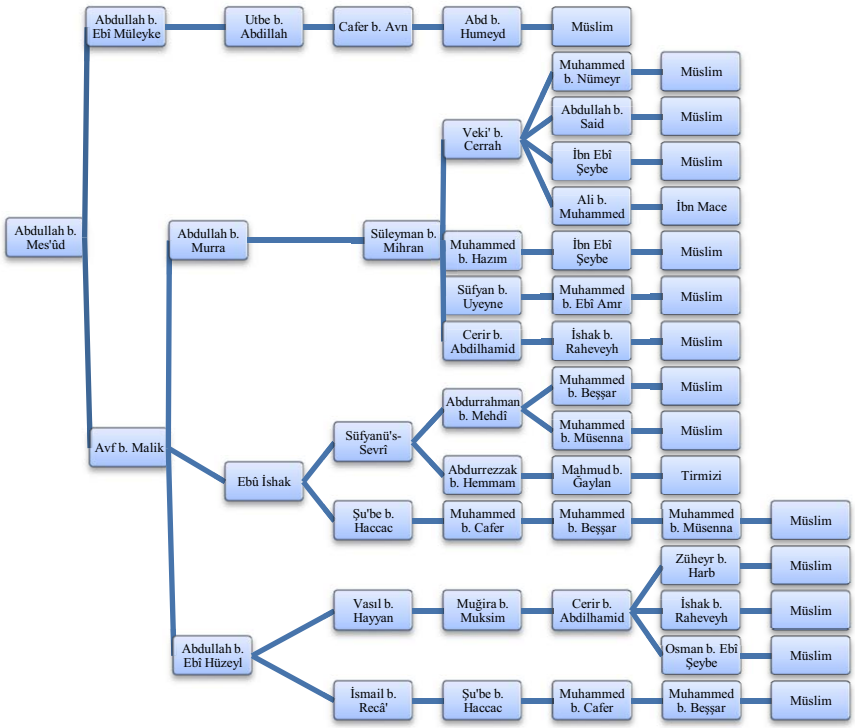

Hadisin ravileri sika, senedi muttasıldır.

2.7.3. Hz. Peygamber'in Halilliği

Abdullah b. Mes'ûd Rasûlullah'ın şöyle dediğini nakletti: "Şüphesiz ben her halilin halilliğinden beriyim. Ben bir halil edinseydim Ebû Bekir'i edinirdim. Gerçekte sizin arkadaşınız, Allah (c.c) ın halilidir."[775]

Şekil 264: İsnad Şeması – Hadis 264

[775] Müslim, Fadâilu's Sahâbe, 3, 4, 5, 6, 7; Tirmizi, Menâkıb 14; İbn Mâce, sünne 11;

Hadisin senedi muttasıldır. Ebû İshak ve Cerir yaşlılık dönemlerinde hadisleri karıştırdığı ifade edilmektedir. Tirmizi hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmektedir.

2.7.4. Ebû Ubeyde b. Cerrah

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor. Rasûlullah Ebû Ubeyde b. Cerrah için "O, bu ümmetin eminidir" buyurdu.[776]

Şekil 265: İsnad Şeması – Hadis 265

Ebû İshak, ihtilata maruz kalan bir ravidir. Bu nedenle hadis hasen derecesindedir.

2.7.5. Abdullah b. Mes'ûd'un Duası

Namaz kılıyordum. Hz. Peygamber, Hz. EbûBekir ve Ömer de oradaydılar. Namazı bitirince Allaha hamd ettim Hz. Peygambere salavat getirdim ve kendim için dua etmeye başladım. Bunun üzerine Hz. Peygamber "İste istediğin sana verilecek" dedi.[777]

Şekil 266: İsnad Şeması – Hadis 266

Asım ihtilata maruz kalan ravilerdendir. Hadis hasen derecesindedir.

2.7.6. Cennet Ehlinden Olan Sahâbiler

Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Hz. Peygamber "Şu anda size Cennet ehlinden biri görünecektir" dedi. Hemen ardından Ebû Bekir çıkageldi. Sonra Peygamber:

[776] İbn Mâce, Sünne 11.
[777] Tirmizi, Cuma 63;

“Şimdi yine Cennetliklerden bir kişi daha size görünecektir” dedi. Ardından Ömer göründü[778]

Şekil 267: İsnad Şeması – Hadis 267

Muhammed b. Humeyd metruk bir ravidir.Hadis hasen-garib derecesindedir.

2.7.7. Hz. Ömer ve Ebû Bekir’e İtaat

Abdullah b. Mes’ûd anlatıyor. Rasûlullah “Benden sonra ashâbımdan Ebû Bekir ve Ömer’e itaat edin. Ammar’ın gösterdiği yola uyun İbn Mes’ûd’un sözlerine sarılın’ dedi.[779]

Şekil 268: İsnad Şeması – Hadis 268

Tirmizi, rivayeti hasen- garib olarak değerlendirilmiştir.

2.7.8. Umare b. Ukbe

Dahhak b. Kays Mesruk’u vali tayin etmek istediğinde Umare b. Ukbe “Hz. Osman’ın katillerinden geriye kalan birini mi vali tayin ediyorsun” diyerek itiraz etti. Bunun üzerine Mesruk, Abdullah b. Mes’ûd’dan işittiği bir hadiseyi anlattı: “Peygamber, babanı öldürmek istediğinde baban Ukbe “Çocuklara kim kefil olacak “ diye sormuş; Hz. Peygamber de “Baban!” diye cevap vermişti. Rasûlullah’ın senin için razı olduğuna biz de razı oluruz.[780]

[778] Tirmizi, Menâkıb 17.
[779] Tirmizi, Menâkıb 37.
[780] Ebû Dâvûd, Cihad, 118

Şekil 269: İsnad Şeması – Hadis 269

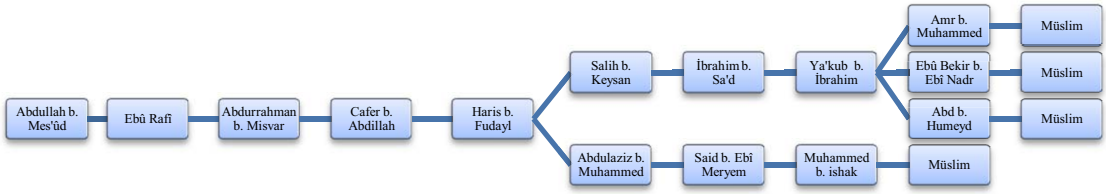

Hadisin başka bir versiyonunu bulamadık. Rivayet bu nedenle garib bir haberdir.

2.7.9. Peygamberlerin Davetine Uyanlar

Abdullah b. Mes'ûd Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: Hiçbir peygamber yoktur ki ashâbından havarileri ve emirlerine uyan, onun yolunu takip eden arkadaşları olmasın. Sonra onların arkasından yapmadıklarını söyleyen, emr olunmadıkları şeyleri yapan bir nesil gelir. Kim onlarla dili ve kalbiyle mücadele ederse onlar mü'mindir. Bunun ötesinde imândan bir hardal tanesi yoktur.[781]

Şekil 270: İsnad Şeması – Hadis 270

Abdurrahman b. Misvar ve Abdulaziz b. Muhammed saduk olması nedeniyle rivayet hasen derecesindedir.

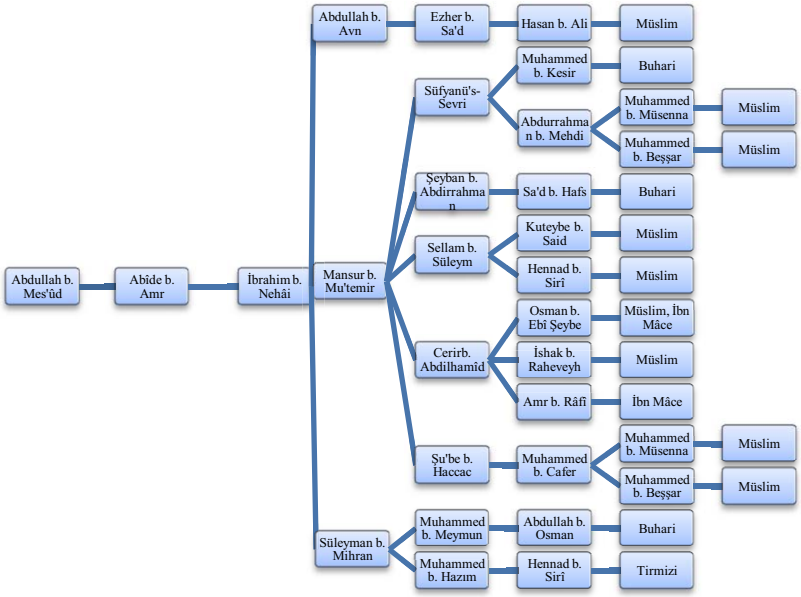
2.7.10 İnsanların En Hayırlıları

Abdullah b. Mes'ûd Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: İnsanların en hayırlıları benim sahâbilerimdir. Sonra onu takip eden nesildir sonra bunların arkasından gelen nesildir. Sonra öyle bir topluluk gelir ki şahitlikleri yeminlerini, yeminleri şahitliklerini geçer.[782]

---

[781] Müslim, İmân 80.
[782] Buhârî, Şehâdet 9; Fedâilü Ashâbi'n-Nebî 1; Rikak 7, Eymân ve'n-Nüzûr 10; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 210, 211, 212; Tirmizi, Menâkıb 56; İbn Mâce 27.

Şekil 271: İsnad Şeması – Hadis 271

Hadis Abdullah b. Mes'ûd dışında Ebû Hureyre, İmran b. Husayn ve Hz. Aişe gibi farklı sahabîlerden de nakledilmiştir.[783] Ravileri sikadır. Tirmizi hadisi hasen-sahih olarak değerlendirmektedir.

[783] Buhârî, Şehâdât 9; Müslim Fedâilü's-Sahâbe 52;

SONUÇ

Abdullah b. Mes'ûd Hz. Peygamber'in tedrisatından geçmiş, daha sonra Kûfe'ye yerleşip burada kendi adı ile anılan büyük bir ekolün kurucusu olmuş bir sahâbidir. Nübüvvetten yaklaşık on sekiz yıl önce Mekke'de doğmuştur.

İslamiyet'in ilk yıllarında Müslüman olması ve sonraki yıllarda Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunup yakınında yer alması; onu ilmî yönden seçkin bir konuma yükseltmiştir. Hz. Peygamber ona olan güvenini "Eğer istişare etmeden size bir kişiyi yönetici olarak bıraksam bu kişi Abdullah b. Mes'ûd olur" diyerek belirtmiştir. O, yetmiş sureyi bizzat Hz. Peygamber'den öğrendiğini, Kur'an'daki tüm ayetlerin ne zaman ve ne hakkında indiğini bildiğini ifade ederek Kıraat ilmindeki bilgisine sıklıkla değinmiştir. Kur'an'ın ağır bir şekilde, manası düşünülerek okunmasını ve onu yaşantıya aksettirilmesini öğütlemiştir. Hz. Ömer de onun hakkında "İlim dolu küpçük" diyerek ilmi zenginliğini ve doluluğunu belirtmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd, fiziki yapısı itibariyle çok zayıf ve kısa boylu bir kişi olmasına rağmen tarih sahnesinde cesaretiyle ön plana çıkmıştır. O, İslamiyetin ilk yıllarında Kur'an'ı açıktan okuyarak müşriklere Allah'ın ayetlerini duyurmuş, Bedir savaşında da müşriklerin önde gelen liderlerinden Ebû Cehil'i öldürmüştür. Mekke'de müşriklerin baskıları nedeniyle ikinci Habeşistan hicretine katılan İbn Mes'ûd, Rasûlullah'ın Medine'ye hicretini duyunca kendisi de Medine'ye gitmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse Halifeler döneminde üzerine düşen ve kendisine tevdi edilen her görevi yerine getirmiştir. Hz. Peygamber dönemindeki bütün savaşlara katılmış; Bedir'de keşif kolunda görev almıştır. Ebû Bekir döneminde irtidat edenler ve zekatı vermeyenlerle mücadeleye girmiş ayrıca Yermük savaşında artçı birlikleri komuta ederek büyük başarılar sağlamıştır. Hz. Ömer döneminde Abdullah b. Mes'ûd, yeni kurulan Kûfe şehrinde kadı olarak görevlendirilmiş bununla birlikte beytü'l malden sorumlu olmuştur. Hz. Osman döneminde de bu görevlerini sürdürmüştür. Bunlara ek olarak Kûfe'de Kur'an ve hadisin öğretimi üzerinde de büyük gayret göstermiştir. Onun bu gayretleri neticesinde Kûfe şehrinin İslam dünyasındaki yeri bizzat onun ilmi neticesinde şekil almıştır. Ayrıca gerek kıraat bilgisi ve rivayet ettiği hadisler,

gerekse kendi içtihadıyla vermiş olduğu hükümler Hanefî mezhebinin oluşumunda büyük bir etkiye sahiptir.

Abdullah b. Mes'ûd Kur'an'da bulunmayan bir mesele hakkında hüküm verirken, öncelikle bu konuda hadislerin olup olmadığına bakmış, şayet yoksa kendi ictihadıyla karar vermiştir. Kendi hükmünü ortaya koyarken, ayetlerin hangi olaylar üzerine indiği, nâsih-mensuh olup olmadığı gibi hususları da dikkate almıştır.

Abdullah b. Mes'ûd'un kendisine ait bir Mushaf'ının olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. Taberî, Hz. Osman'ın emri neticesinde bu mushafın yakıldığını belirtirken, Yakubî, Hz. Osman döneminde istinsah edilen resmi mushaf dışında diğer mushafların yakıldığını ancak Abdullah b. Mes'ûd'a ait olan bu nüshanın imha edilmeden kaldığını ifade etmektedir. Kur'an'ın bu nüshasında Fatiha suresi ve Muavvizeteyn surelerinin bulunmadığı, 6218 ayetten oluştuğu, Berae Suresinin başında besmele bulunmadığı kaynaklarda yer almaktadır.

Kıraat, tefsir, fıkıh ilimlerinde büyük bir âlim olan Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber'den de bir çok hadis nakletmiştir. Onun nakletmiş olduğu hadislerinin sayısı, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde 892; Baki b. Mahled'in Müsned'inde 848 tanedir.Abdullah b. Mes'ûd'un Kütüb-i Sitte içindeki eserlerde 960 hadisi bulunmaktadır. Buharinin Sahih'inde 261, Müslim'in Sahih'inde 168, Ebû Davud'un Sünen'inde 97, Tirmizi'nin Sünen'inde 140, Nesâi'nin Sünen'inde 166, İbn Mâce'nin Sünen'inde ise 128 rivayeti vardır. Abdullah b. Mes'ûd'un Kütüb-i Sitte içerisinde tekrar eden hadislerini çıkarıp yeniden tasnif ettiğimizde bu sayıyı 271 hadis olarak bulmaktayız.

Abdullah b. Mes'ûd Hz. Peygamber dışında, Hz. Ebû Bekir, Ömer gibi bir çok sahabî ile ilmi müzakerelerde bulunmuş, onlardan da hadis işitmiştir. Kendisinden de başta Ebû Vâil Şakik b. Seleme, Alkame b. Kays, Esved b. Yezid, Mesruk b. el-Ecdâ', Abdurrahman b. Yezid, Avf b. Malik, Abide b. Amr, Zirr b. Hubeyş, Abdullah b. Sahbera, Abdurrahman b. Mül gibi isimler hadis nakletmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd genellikle "قال رسول الله" demediği için onun Rasûlullah'tan işittiği bazı hadislerinin mevkuf olarak nakledildiği görülmektedir. Nitekim incelediğimiz rivayetlerde aynı hadis, bazen merfû bazen mevkuf olarak nakledilmiştir. Bu durumu, Abdullah b. Mes'ûd'un hem müftü hem kadı olarak görev yapmış olması büyük ölçüde etkilemiştir. Abdullah b. Mes'ûd hadisler

konusundaki titizliği nedeniyle hadis naklinde bu ifadeyi kullanmamış "Rasûlullah bu veya buna benzer söyledi" diyerek hadisleri nakletmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd çok hadis naklettiği için Hz. Ömer tarafından uyarılmıştır. Hatta bazı kaynaklarda onun bu nedenle hapsedildiği bilgisi yer almaktadır. Hadislerin yazımına karşı olan Abdullah b. Mes'ûd, mana ile hadis nakline cevaz vermiştir. Bununla birlikte kesin olarak hadis olduğu bilinmeyen sözlerle amel etmektense rey ve kıyas ile amel etmeyi tercih etmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd'un hadislerinin çoğu ibadet ve ahlak alanındadır. Bunun yanı sıra İtikadi konularda ve Kıraat ile ilgili de pek çok hadisi bulunmaktadır.

Araştırmamızın konusu olan Abdullah b. Mes'ûd, hicrî 32 senesinde Medîne'de vefat etmiş, Baki' kabristanlığında Osman b. Maz'ûn'un yanına defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

-ÂMİRİ, Yahya b. Ebî Bekr, **Behcetü'l-Mehâfil**, I-II, Dâru Sâdr, Beyrut, [ts].

AYNÎ, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, **Meğâni'l-Ahyâr**, I-III, thk. Muhammed Hasen, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006.

A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa, **Dirâsât fi'l-Hadîsi'n-Nebeviyye**, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Riyad, 1980.

ABDULLAH B. MÜBÂREK, **ez-Zühd ve'r-Rakâik**, thk. Habiburrahman A'zamî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, [ts].

ABDULLAH B. MÜBÂREK, **Müsnedu Abdillah b. Mübârek,** Subhî el-Bedrî, Mektebetü'l-Maârif, Riyâd, 1407.

ABDULLAH B. VEHB, Ebû Muhammed el-Kuraşî, **Muvatta**, thk. Hişam İsmail es-Sînî, Dâru İbni'l-Cevzî, 1999.

AHATLI, Erdinç, "Şakik b. Seleme", DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII, s.306.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillah eş-Şeybânî, **Fedâilü's-Sahâbe**, I-II, thk. Vasiyullah Muhammed Abbas, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1983.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillah eş-Şeybânî, **Müsned,** Çağrı yay, İstanbul, 1992.

AHMED B. MUHAMMED HAMİD, **Kitâbetü'l-Hadis Beyne'n-Nehy ve'l-İzn**, Medine.

AHMED B. ÖMER; **Kitâbetü's-Sünneti'n Nebeviyye fî Ahdi'n-Nebiyyi ve's-Sahabe,** Medine, [ts].

el-ALÂÎ, Ebû Saîd Halîl İbn Keykeldî, **Câmiu't-Tahsîl**, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefî, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1986.

el-ALÂÎ, Ebû Saîd Halîl İbn Keykeldî, **Kitâbu'l-Muhtelitîn**, thk. Rıfat Fevzî, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 1996.

ALİ ABDULBÂSİT MEZÎD, **el-Menhecü'l-Muhaddisîn**, Mısır, [ts].

ALTIKULAÇ, Tayyar, **"Zir b. Hubeyş"** DİA, İstanbul, 2013, XLIV, s.449.

APAK, Adem, **"Hz. Osman'ın Hilafeti Döneminde Ümeyyeoğulları'nın Devlet İdaresindeki Yeri"** UÜİFD, 1998, c.VII.

AYDINLI, Abdullah, **"Ebû Zer el-Gıfârî"** DİA, İstanbul,1994, X, s.267.

AYDINLI, Abdullah, **Sünnetin Dindeki Yeri,** İstanbul,1997.

AYDINLI, Abdullah, **Hadis Istılahları Sözlüğü,** İFAV, İstanbul, 2013.

BAĞCI, Musa, **Hicri İlk Üç Asır Hadis Târîhi**, Ankara, 2009.

el-BAĞDÂDÎ, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, **Emvâl**, thk. Halil Muhamed Hıras, Dâru'l-Fikr, Beyrut, [ts].

el-BAĞDÂDÎ, Hatîb, **Şerefü Ashâbi'l-Hadîs**, thk. Mehmed Said Hatipoğlu, Dâru İhyâ', Ankara.

el-BAĞDÂDÎ, Hatîb, **Takyîdu'l-Ilm**, İhyau's-Sünneti'n-Nebeviyye, Beyrut, [ts]

el-BAĞDÂDÎ, Hatîb, **Târîhu Bağdâd**, thk. Beşşâr Avvâd, I-XVI, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002.

el-BAĞDÂDÎ, Hatîb, **el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye,** thk. İbrahim Hamdi el-Medenî, Medine, [ts].

BAŞARAN, Selman, **"Hadislerin Lafız ve Mana Olarak Rivayeti Meselesi",** UÜİFD, 1991, III.

BAZMÛL, Ahmed b. Ömer, -**el-Mukterib fî Beyâni'l-Muzdarib**, Dâru İbn Hazm, 2001.

el-BEĞAVÎ, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd, **Şerhu's-Sünne**, I-XV, thk. Şuayb Arnaut, Beyrut,1983.

el-BEĞAVİ, Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed, **Mu'cemü's-Sahâbe**, I-V, thk. Muhammed Emîn, Kuveyt, 2000.

el-BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya, **Fütûhu'l-Büldân**, Dâru'n ve Mektebetü'l-Hilal, Beyrut, 1988.

el-BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya, **Ensâbu'l-Eşrâf**, I-XIII, thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.

el-BERRÎ, Muhammed b. Ebî Bekr, **el-Cevheratü fî Nesebi'n-Nebi**, I-II, thk. Muhammed et-Tüncî, Riyad, 1983.

el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, **Delâilü'n-Nübüvve**, I-VII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405.

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, **Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr**, I-XV, thk. Emîn Kal'acî, Dâru'l-Vefâ, Kahire, 1991.

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, Şu**abu'l-Îmân**, I-XIV, thk. Abdulalî Abdulhamîd, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003.

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, **el-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ**, thk. Muhammed el-A'zamî, Dâru'l-Hulefâ, Kuveyt, [ts].

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

el-BEZZAR, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, **el-Bahruz-Zahhâr**, I-XVIII, thk. Mahfûzu'r-Rahman, Âdil b. Sa'd, Sabrî Abdulhâlık, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 2009.

BÖLÜKBAŞ, Ali Haydar, **İbâdetler bağlamında Abdullah b. Mes'ûd'un Ebû Hanife'ye Etkisi**, (Basılmamış yüksek lisans tezi).

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil, **el-Târîhu'l-Kebîr**, I-VIII, Dâru'l-Maârifi'l-Osmaniyye, Haydarabad, [ts].

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil, **Sahîhu'l-Buhârî**, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

el-CADÎ', Abdullah b. Yusuf, **Tahrîru Ulûmi'l-Hadis**, I-II, Beyrut, 2003.

el-CASSÂS, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, I-V, thk. Muhammed Sâdık el-Kamhâvî, Dâru İhyâu't-Türas, Beyrut, 1405.

CERRAHOĞLU, İsmail, **"Garanik Meselesinin İstirmarcıları"** AÜİFD, c. XXIV, Ankara, 1990,

el-CEZÂİRÎ, Abdullatif b. Ali, **Fî Sebîli'l-Akîdeti'l-İslami**, Dâru'l-Ba's, Cezâir, 1982.

el-CUD', Ahmed Abdullatif, **Fedâiyyun Min Asri'r-Rasûl**, Dâru'z-Ziyâ, Ürdün, 1987.

el-CÜRCÂNÎ, Ebû Osman Saîd b. Mansûr, **Tefsir min Süneni Saîd b. Mansûr**, I-V, thk. Sa'd b. Abdillah, Dâru's-Samîî, 1997.

ÇAKAN, Lütfü, **"Ebû Osman en-Nehdî"** DİA, İstanbul, 1994, X, s.210.

ÇAKAN, Lütfü, **Şekil ve Örneklerle Hadis Usûlü**, İFAV, İstanbul, 2010.

DAKR, Abdulğani, "Abdullah b. Mes'ûd", **Min A'lami't-Terbiyeti'l- Arabiyyeti'l-İslamiyye**, Mektebetü't-Terbiyyeti'l Arabî, Riyad, 1988.

ed-DÂREKUTNÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer, **Sünen,** I-V, thk. Şuayb Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2004.

ed-DARİMİ, Abdullah b. Abdirrahman, **Sünen**, Çağrı Yay, İstanbul, 1992.

ed-DİHLEVÎ, Şâh Veliyullah Ahmed b. Abdirrahim, **Huccetullâhi'l-Bâliğa**, I-II thk. Seyyid Sâbık, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 2005.

ed-DİYÂRBEKRÎ, Hüseyin b. Muhammed, **Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi'n-Nefîs**, I-II, Dâru Sâdr, Beyrut, [ts].

DÖLEK, Adem, "**el-Velîd b. Ukbe'nin Hayatı ve Sahâbe Adaleti Açısından Değerlendirilmesi"** CÜİFD, 2002, c.VI, S.1.

EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as, **Sünen**, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul,1992.

EBÛ ŞUHBE, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim, **es-Sîretü'n-Nebeviyye alâ Dav'il-Kur'ân,** I-II, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1427.

EBÛ ŞUHBE, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim, **el-Vasît fî Ulûmi Mustalihi'l-Hadis**, Dâru'l Fikri'l-Arabî, [ts]

EBÛ ZEHRA, Muhammed b. Ahmed, **Hâtemü'n-Nebiyyîn**, I-III, Dâru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, 1425.

EBÛ ZEHV, Muhammed, **el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn**, Dâru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, 1378.

EFENDİOĞLU, Mehmet, "Rivayet", DİA, İstanbul, 2008, c. XXXV.

ELMALI, Ayşe, **Abdullah b. Mes'ûd ve Hukuki Kişiliği**, (Basılmamış doktora tezi), DEU, İzmir, 2009.

el-ENDELÜSÎ, İbn Saîd (ö. 685/1286), **Neşvetü't-Tarab fî Târîhi Câhiliyyeti'l-Arab**, thk. Nusret Abdirrahman, Ürdün, [ts].

ERUL, Bünyamin, **"Mesruk b. Ecda"**, DİA, İstanbul, 2004, XXIX, s.336.

el-ESBEHÂNÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah, **Delâilü'n-Nübüvve**, I-II, thk. Muhammed Ravvas, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986.

el-ESBEHÂNÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, I-VII, thk. Adil b. Yûsuf el-Azâzî, Dâru'l-Vatan, Riyâd, 1998.

el-ESBEHÂNÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah, **Hilyetü'l-Evliyâ**, I-X, Mısır,1974.

el-ESBEHÂNÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah, **Târîh**, thk. Seyyid Kisrevî Hasen, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

el-ESBEHÂNİ, Ebu'l-Kâsım İsmâil b. Muhammed, **Siyeru's-Selef**, thk. Kerem b. Hilmi, Dâru'r-Râye, Riyâd, [ts].

el-ESBEHÂNÎ, Ebu'ş-Şeyh Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed, **Zikru'l-Akrân ve Rivâyetühüm an Ba'zihim Ba'zan**, thk. Mis'ad es-Su'danî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

eş-ŞEYH, Abdussettar, **A'lâmü'l-Huffâzî ve'l-Muhaddisîn**, Dâru'l-Kalem, Dımeşk,1998.

eş-ŞEYH, Abdussettar, **Abdullâh b. Mes'ûd**, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1982.

el-FÂSÎ, Muhammed b. Ahmed, **Şifâu'l-Ğarâm bi Ahbâri'l-Beledi'l-Harâm**, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

el-FESEVÎ, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân, **el-Ma'rife ve't-Târîh**, I-III, thk. Ekrem Ziya, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1981.

el-GADBÂN, Münir Muhammed, **el-Menhecü'l-Hareki li's-Sîreti'n-Nebeviyye**, I-III, Ürdün, 1990.

el-GAZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed, **İhyau Ulûmiddin**, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, [ts].

ĞALÛŞ**,** Ahmed, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve'd-Da'vetü fi'l-Ahdi'l-Mekki**, Müessesetü'r- Risale, 2003.

ĞANAYIM, Muhammed Nebil, "Abdullah b. Mes'ûd", **Mevsûatü A'lami'l-Fikri'l-İslâmî**, Kahire, 2004.

el-HÂDİMÎ, Ebû Saîd Muhammed b. Muhammed el-Hanefî, **Berîkatü Mahmûdiyye**, I-IV, Matbaatü'l-Halebî, [yy], 1348.

el-HALEBÎ, Ebu'l-Ferec Ali b. İbrahim, **İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mun**, I-III, Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1427.

HÂLİD MUHAMMED, **Ricâl Havle'r-Rasûl**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000.

el-HALÎFÎ, Abdullah b. Fehd, **es-Sahihu'l-Müsned min Âsâri's-Sahabe**, I.

HAMİDULLAH, Muhammed, **Hz. Peygamber Zamanında Hadis Tedvini,** İstanbul, 1958.

el-HANBELİ, İbnü'l-Müflih, **el-Adâbu'ş-Şer'iyye ve Menehu'l-Mer'iyye,** I-III, Âlemü'l-Kütüb, [ts].

HÂTİ, Yusuf b. Abdillah, **el-İnâye bi'l-Kur'ani'l-Kerim fi'l-Ahdi'n-Nebeviyye**, Riyâd, [ts].

el-HATTÂBÎ, Ebû Süleyman Hamid b. Muhammed, **Garîbu'l-Hadîs**, I-III, thk. Abdulkerim el-Garbâvî, Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1982.

el-HATTÂBÎ, Ebû Süleyman Hamid b. Muhammed, **Meâlimü's-Sünen**, I-IV, Matbaatü'l-İlmiyye, Haleb, 1932.

HÜSNA BİNT BEKRÎ NECCAR, **Kitâbetü'l-Hadisi'n-Nebeviyye**, Medine, I.

ICLÎ, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdillah, **Ma'rifetü's-Sikât**, I-II, thk. Abdulalîm Abdulazîm, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1985.

el-IRÂKÎ, Ebu'l-Fadl Abdurrahim b. Hüseyin, **et-Takyîd ve'l-İzâh**, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1969

ITR, Nureddin Muhammed el-Halebî, **Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadis**, Dâru'l-Fikr, Suriye, 1997.

İBN ABDİLBERR, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah, **el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb**, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1992.

İBN ADÎ, Ebû Ahmed el-Cürcânî, **el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl**, I-IX, thk. Adil Ahmed, Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.

İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan, **Târîhu Dımeşk**, I-LXXX, thk. Amr b. Ğurâme el-Amrî, Dâru'l-Fikr,1995.

İBN EBÎ HATİM, Ebû Muhammed Abdurrahman er-Râzî, **Ilelü'l-Hadîs**, I-VII, thk. Sa'd b. Abdillah, Metâbiu'l-Humeydî, [yy] 2006.

İBN EBÎ HATİM, Ebû Muhammed Abdurrahman er-Râzî , **el-Cerh ve't-Ta'dil**, I-IX, Dâru İhyâi't-Turas, Beyrut, 1952.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, **Musannef**, I-VII, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Riyad, 1409.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, **Müsned**, I-II, thk. Adil b. Yusuf, Dâru'l-Vatan, 1997.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, I-VIII, thk. Adil Ahmed, Beyrut, 1994.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **el-Ucâb fî Beyâni'l-Esbâb**, I-II, thk. Abdulhakim el-Enîs, Dâru İbni'l-Cevzîyye [ts].

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Fethu'l-Bâri,** I-XIII, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Lisânu'l-Mîzan**, I-VII, Müessesetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1971.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Nüzhetü'n-Nazar**, thk. Nureddîn Itr, Dımeşk, 2000.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Ta'cîlü'l-Menfea**, I-II, thk. İkramullah İmdadu'l-Hak, Dâru'l-Beşâir, Beyrut,1996.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Ta'rîfu Ehli't-Takdîs**, thk. Asım el-Karyûtî, Mektebetü'l-Menâr, Amman, 1983.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Takrîbu't-Tehzîb,** thk. Muhammed Avvâme, Daru'r-Reşîd, Suriye, 1986.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I-XII, Dâiratü'l-Maarif, 1326.

İBN HIBBAN, Ebû Hâtim Muhammed el-Bustî, **es-Sikât**, I-IX, Dâiratü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, Hind, 1973.

İBN HIBBAN, Ebû Hâtim Muhammed el-Bustî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâri'l-Hulefâ**, I-II, Beyrut, 1417.

İBN HIBBAN, Ebû Hâtim Muhammed el-Bustî, **Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr**, thk. Merzûk Ali İbrahim, Dâru'l-Vefâ, Mansûra, 1991.

İBN HIBBAN, Ebû Hâtim Muhammed el-Bustî, **Sahîh**, I-XVIII, thk. Şuayb Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdulmelik, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, I-II, thk. Mustafa es-Saka, [yy], 1955.

İBN HUDEYDE, Muhammed b. Ali, **el-Misbâhu'l-Mudî fî Küttâbi'n-Nebiyyi'l-Ümmî,** I-II, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, [ts].

İBN İSHÂK, Muhammed el-Medenî, **es-Siyer ve'l-Meğâzi**, thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1978.

İBN KEYYÂL, Berekât b. Ahmed, **el-Kevâkibu'n-Neyyirât**, I-II, Dâru'l-Me'mun, Beyrut, 1981.

İBN KUNFUZ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hüseyin, **Vesîletü'l-İslâm bi'n-Nebî**, Dâru'l-Ğarbi'l-İslamî, Beyrut, 1984.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, **el-Maârif**, Servet Ukkaşe, Kahire, 1992.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, **Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis**, Mektebetü'l-İslamiyye,[yy], 1999.

İBN MACE, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid, **Sünen**, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükrim, **Lisânu'l-Arab**, I-XV, Dâru Sâdr, Beyrut, 1414.

İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükrim, **Muhtasaru Târîhi Dımeşk**, I-XXIX, Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1984.

İBN RECEB, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed, **Letâifu'l-Maârif**, Dâru'l-İbn Hazm, [yy], 2004.

İBN SA'D, Ebû Abdillah Muhammed el-Basrî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, I-VIII, thk. Abdulkadir Ata, Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

İBN SALAH, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî, **Ulûmu'l-Hadis**, thk. Nureddin Itr, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1986.

İBN SEYYİDİNNAS, **Uyûnu'l-Eser fî Fünûnu'l-Megâzi ve'ş-Şemâil ve's-Siyer**, I-II, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1993.

İBN ŞÂHİN, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed, **Târîhu Esmâi's-Sikât**, thk. Subhî es-Samrâi, Dâru's-Selefiyye, Kuveyt, 1984.

İBN ŞEBBE, Ebû Zeyd Ömer el-Basrî, **Târîhu'l-Medîne**, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, Cidde, 1399.

İBN TEYMİYYE, Takiyyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdilhalîm, **Mecmûu Fetâvâ**, I-XXX, thk. Abdurrahman b. Muhammed, Medine,1995.

İBNU KAYYIM, Muhammed b. Ebî Bekir el-Cevziyye, **İ'lamü'l-Muvakki'in**, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

İBNÜ'L-ACEMÎ, Burhaneddin Ebu'l-Vefâ el-Halebî, **el-İğtibât bi-men Rumiye Mine'r-Ruvâti bi'l-İhtilât**, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1988.

İBNÜ'L-ADİM, Ömer b. Ahmed, **Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb**, I-XII, thk. Süheyl Zekkar, Dâru'l-Fikr, [yy], [ts].

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâleddin Abdurrahman b. Ali, **ed-Duafâ ve'l-Metrukîn**, I-III, thk. Abdullah el-Kadı, Beyrut, 1406.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâleddin Abdurrahman b. Ali **, el-Muntazam fi't-Târîh**, I-XIX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâleddin Abdurrahman b. Ali , **et-Telkîh Fuhûmu Ehli'l-Eser**, Dâru'l-Erkam, Beyrut, 1997.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâleddin Abdurrahman b. Ali, **Sıfatü's-Safve**, I-II, thk. Ahmed b. Ali, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2000.

İBNÜ'L-CEZERÎ, Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, **Ğâyetü'n-Nihâye**, I-III, Mektebetü İbn Teymiyye,1351.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem, **el-Kâmil fi't-Târîh**, I-X, thk. Ömer Abdusselâm, Beyrut, 1997.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem, **Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, I-VI, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1989.

İBNÜ'L-ESÎR, el-Cezerî, **Câmiu'l-Usûl**, terc. Kemal Sandıkçı, İstanbul, 2008.

İBNÜ'L-KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, -**el-Bidâye ve'n-Nihâye**, I-XIV, thk. Ali Şîrî, Dâru'l-İhyâit-Turas, 1998.

İBNÜ'L-KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, **İhtisâru Ulûmi'l-Hadîs**, Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

İBNÜ'L-KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, I-VIII, thk. Sami es-Selâme, Dâru Tayyibe, [yy],1999.

İBNÜ'L-KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, **et-Tekmîl fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl**, I-IV, thk. Şâdî b. Muhammed, Yemen, 2011.

İBNÜ'L-MUKRÎ, Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim el-Esbehânî, **Mu'cem**, thk. Adil b. Sa'd, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1998.

İBNÜ'L-ARÂBİ, Ebû Said Ahmed b. Muhammed el-Basrî, **Mu'cem,** I-III, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim, Daru İbni'l-Cevzî,1997.

İSÂMÎ, Abdulmelik b. Hüseyin, **Semtu'n-Nücûmu'l-Avâli,** I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

İMAM MALİK b. ENES, Muvatta, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.

KAHHALE, Ömer b. Rıza, **Mu'cemü Kabailü'l-Arab**, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997.

KAHRAMAN, Hüseyin, **Kûfe'de Hadis**, Emin Yayınları, Bursa, 2006.

KAL'ÂCİ, **Mevsûatü fıkhi Abdullah b. Mes'ûd**, Beyrut, 1992.

KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf b. Muhammed, **Hayâtü's-Sahâbe**, I-V, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut, 1999.

KARAARSLAN, Nasuhi Ünal, "Hüzeyl", **DİA**, İstanbul, 1999, XIX.

KARATAŞ, Mustafa, Hadislerin Sayısı, Nun Yay. İstanbul, 2008.

el-KÂRÎ, Nureddin Ali b. Muhammed, **Mirkâtü'l-Mefâtîh**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2002.

el-KATTÂN, Menna' b. Halil, **Târîhu't-Teşrîi'l-İslâmi**, Mektebetü'l-Vehbe, [yy] 2001.

el-KAYSÎ, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib, **el-İbâne 'an Meâni'l-Kırâât**, thk. Abdulfettâh İsmâil, Mısır [ts].

el-KENÂNÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. İbrahim, **el-Menhelü'r-Ravî fî Muhtasari Ulûmi'l-Hadisi'n-Nebevî**, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1406.

KESLER, M. Fatih, **Irak Tefsir Ekolü**, Ankara 2005.

KILIÇ, Ünal, **Kûfelilerin Hz. Osman'a Muhalefet Etmelerinin Sebepleri, CÜİFD**, Sivas, 2002, c.VI, S.II, s.253.

KİLÂÎ, Ebu'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ, **el-İktifâ**, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420.

KOÇYİĞİT, Talat, Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tesbiti, 1957, AÜİF.

KOÇYİĞİT, Talat, **Hadis Târîhi**, TDV, Ankara, 2003.

KÖSE, Saffet, "Esved b. Yezid" DİA, İstanbul,1995, XI.

KÜÇÜKKALAY, Hüseyin, **Abdullah b. Mes'ûd ve Tefsir İlmindeki Yeri**, Konya, 1971.

el-LEKÂNÎ, İbrahim b. İbrahim, **Behcetü'l-Mehâfil ve Ecmelü'l-Vesâil**, I-II, thk. Şâdi b. Muhammed, Yemen, 2011.

MAHMÛD TAHHÂN, Ebû Hafs Mahmûd b. Ahmed, **Teysîru Mustalihu'l-Hadîs**, Mektebetü'l-Maârif, 2004.

el-MAKDİSÎ, el-Mutahhir b. Tahir, **el-Bed'ü ve't-Târîh**, I-VI, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, [yy, ts].

el-MAKRÎZÎ, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ali, **İmtâu'l-Esmâ**, thk. Muhammed Abdulhamîd, Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.

MECBERÎ, Abdusselam Mukbil, **İzhâbu'l-Hüzn ve Şifâu's-Sadri's-Sakîm**, Dâru'l-İman, Kahire, [ts].

el-MEKKÎ, Ebû Talib Muhammed b. Ali, **Kûtü'l-Kulûb fî Muameleti'l-Mahbûb**, I-II, thk. Asım İbrahim Keyyalî, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.

MİZZÎ, Yusuf b. Abdirrahman, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl**, I-XXXV, thk. Beşşâr Avvad Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980.

MOĞOLTAY B. KILIÇ, Ebû Abdillah Alaaddîn el-Hanefî, **el-İşâretü ilâ Sîreti'l-Mustafa**, thk. Muhammed Nizâmeddin, Dâru'l-Kalem, Beyrut.

MOĞOLTAY B. KILIÇ, **İkmalü Tehzibü'l-Kemâl**, I-XII, thk. Adil b. Muhammed, 2001.

el-MUALLİMÎ, Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî, **Envâru'l-Kâşife**, Beyrut, 1986.

MUHAMMED ACCAC, **es-Sünnetü Gable't-Tedvîn,** Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1980.

MUHAMMED RIZA, **Osman b. Affan Zünnureyn**, [yy, ts].

MUHEYSİN, Muhammed Sâlim, **Mu'cemü Huffazi'l-Kur'an**, I-II, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1992.

MÜSLİM, Ebul-Hüseyin b. Haccac, Sahih-i Müslim, I-III, Çağrı yay, İstanbul, 1981.

NESÂİ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, **ed-Duafa ve 'l-Metrukîn**, thk. Mahmud İbrahim Zayid, Haleb, 1396.

NESÂİ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, **Sünen**, Çağrı yay, İstanbul, 1982.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya, **Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lügât**, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

en-NÎSÂBÛRÎ, Ebû Abdillah Hâkim Muhammed b. Abdillah, **Müstedrek ale's-Sahîhayn**, I-IV, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut, 1990.

en-NÎSÂBÛRÎ, Ebû Abdillah Hâkim Muhammed b. Abdillah, **Şerefü'l-Mustafa**, I-VI, Dâru'l-Beşâiru'l-İslamiyye, Mekke,1424.

en-NÜMERÎ, Hâfız Yusuf b. el-Berr, **ed-Dürer fî İhtisâri'l-Megâzi ve's-Siyer**, Dâru'l-Maarif, Kahire, 1403.

ÖMERÎ, Ekrem b. Ziya, **Asru'l-Hılâfeti'r-Râşide**, Riyâd, 2009.

ÖMERÎ, Ekrem b. Ziya, **Sîretü'n-Nebeviyye**, Medine, 1994.

ÖZEL, Ahmet, "Alkame b. Kays", DİA, İstanbul,1989, II, s. 467.

ÖZKUYUMCU, Nadir, "Hilf", DİA, İstanbul,1998, XVIII, s.29.

RÂMEHURMÜZÎ, Ebû Muhammed Hasen b. Abdirrahman, **el-Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Râvî ve'l-Vâî**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404.

RIF'AT B. FEVZÎ, **Kitâbetü's-Sünnet fî Ahdi'n-Nebî**, Medine,[ts].

RIF'AT B. FEVZÎ, **Tevsîku's-Sünne**, Mektebetü'l-Hancı, Mısır, [ts].

RUDÂNÎ, İmam Muhammed b. Süleyman, **Cem'ul-Fevâid min Câmi'il-Usûl**, I-IV, Beyrut, 1998.

es-SAFEDÎ, Salahaddin Halil, **el-Vâfî bi'l-Vefeyât**, I-XXIX, thk. Ahmed Arnâut, İhyau't-Turas, Beyrut, 2000.

SALİH B. ABDİLLAH, **Nadratü'n-Naîm fî Mekârimi Ahlâki'r-Rasûli'l-Kerîm**, I-XII, Cidde,[ts].

es-SALİHÎ, Muhammed b. Yusuf, **Sübülü'l-Hüdâ**, I-XII, thk. Ali Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

SALLÂBÎ, Ali Muhammed, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, 2008.

SALLÂBÎ, Ali Muhammed, **Esma'l-Metâlib fî Sîreti Emiri'l-Mü'minîn**, I-II, Mektebetü's- Sahâbe, 2004.

SAN'ÂNÎ, Muhammed b. İsmâil, **Tavdîhu'l-Efkâr**, I-II, thk. Salâh b. Muhammed, Beyrut, 1997

SAN'ÂNİ, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam, **Tefsiru'l-Kur'an**, I-III, thk. Mahmûd Abde, Dâru'l-Kütüb'il-İlmiyye, Beyrût, 1419.

SARIÇAM, İsmail, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, DİA, Ankara, 2004.

es-SEM'ÂNÎ, Ebû Sa'd Abdulkerim b. Muhammed el-Mervezî, **Edebü'l-İmlâ ve'l-İstimlâ**, thk. Max Weisweiller, Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981.

es-SEMERKANDİ, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed, **Tenbîhu'l-Ğâfilîn bi-Ehâdisi Seyyidi'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn**, thk. Yusuf Ali Bedevi, Daru İbn-i Kesir, Beyrut, 2000.

es-SEMHÛDÎ, Ali b. Abdillah, **Hulâsatü'l-Vefâ bi- Ahbâri Dari'l-Mustafa**, I-II, thk. Muhammed Emin.

SEZGİN, Fuat, **Buharinin Kaynakları**, Kitâbiyat, Ankara, 2000.

es-SİBÂİ, Mustafa b. Hüsnî, **es-Sünnetü ve Mekânetühe fi't-Teşrîı'l-İslamî**, Mektebetü'l-İslamî, Beyrut,1982.

SÖYLEMEZ, Mahfuz, **Bedevîlikten Hadariliğe Kûfe**, Ankara Okulu, 2001, s.21.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekr, **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, I-IV, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, 1974.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekr, **el-Müzhir fî Ulûmi'l-Lugat**, I-II, thk. Fuad Ali Mansur, Beyrut, 1998.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekr, **Husnü's-Semt fi's-Samt**, thk. Ahmed Muhammed Süleyman, Mısır, 2010.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekr, **Tedrîbu'r-Râvî**, I-II, Dâru Tayyibe,[yy, ts]

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekr, **Târîhu'l-Hulefâ**, Mektebetü Nezzar Mustafa el-Bâz, 2004.

es-SÜHEYLÎ, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdillah, **Ravdu'l-Unuf**, I-VII, thk. Ömer Abdusselâm, Dâru'l-İhyai't-Turâs, Beyrut, 2000.

SÜLEYMAN B. ABDİLLAH, **Teysîru'l-Azîz**, thk. Züheyr eş-Şâveyş, Mektebetü'l-İslamî, Dımeşk, 2002.

eş-ŞÂFİÎ, Muhammed b. İdris, **er-Risâle**, trc. Abdulkadir Şener, İbrahim Çalışkan, TDV, Ankara, 2012.

eş-ŞÂŞÎ, Ebû Saîd Heysem b. Küleyb, **Müsned,** Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 1410.

eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, **Neylü'l-Evtâr**, thk. Isâmuddîn es-Sabâbitî, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1993.

eş-ŞÎRÂZÎ, Ebû İshak İbrahim b. Ali, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, thk. İhsan Abbâs, Daru'r-Râidi'l-Arabî, Beyrut, 1970.

et-TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, **Mu'cemü'l-Kebîr**, I-XXV, Mektebetün İbni Teymiyye, Kahire, 1994.

et-TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, **Mu'cemu'l-Evsat**, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim, Dâru'l-Haremeyn, Kahire.

et-TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, M**u'cemü's-Sağîr,** thk. Muhammed Şekûr, Mektebetü'l-İslami, Beyrut.

et-TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân**, I-XXIV, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesestü'r-Risâle, 2000.

et-TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Târîhu'r-Rusul ve'l-Mülük**, I-XI, Daru't-Turas, Beyrut, 1387.

et-TABERÎ, Ebu'l-Abbas, Ahmed b. Abdillah, **er-Riyâdu'n-Nadıra fî Menâkıbi'l-Aşere,** I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

et-TAHÂVÎ, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, **Şerhu Müşkili'l-Âsâr**, I-XV, thk. Şuayb Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994.

et-TAYÂLİSÎ, Ebû Davud Süleyman b. Davud, **Müsned**, I-IV, thk. Muhammed b. Abdilmuhsin, Mısır, 1999.

TİRMÎZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa, **Sünen,** I-V, Çağrı yay, İstanbul, 1992.

UKAYLÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr, **ed-Duafâu'l-Kebîr**, I-IV, Abdulmu'tî Emin Kal'aci, Beyrut, 1984.

USAYMİN, Muhammed b. Salih, **Mustalihu'l-Hadîs**, Mektebetü'l-Ilm, Kâhire, 1994.

el-VÂSITÎ**,** Eslem b. Sehl, **Târîhu Vasıt**, thk. Korkis Avvad, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, I.

YAHYA B. SELLÂM, **Tefsîr,** thk. Hind Şelebî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

YA'KÛB B. İBRAHİM, Ebû Yûsuf, **el-Âsâr**, thk. Ebu'l-Vefâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut [ts].

YA'KÛBİ, Ahmed b. İshak, **Târîhu'l-Ya'kûbi**, Dâru Sadr, Beyrut.

el-YÂFÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Es'ad, **Mir'âtü'l-Cinân ve İbretu'l-Yekzân**, I-IV, thk. Halil Mansur, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.

YARDIM, Ali, **Hadis II**, İstanbul 2000.

YÜCEL, Ahmet, **Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetlerin Tenkid ve Değerlendirilmesi**, MÜİFD, 1998, S.16-17, s.93.

YÜCEL, Ahmet, **Başlangıçtan Günümüze Hadis Usûlü**, İFAV, İstanbul, 2009.

ez-ZEHEBİ, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, **Dîvânu'd-Duafâ**, thk. Hammad b. Muhammed, Mekke, 1967.

ez-ZEHEBİ, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, **el-Iber fî Haberi Men Ğaber**, I-IV, thk. Muhammed Zağlûl, Beyrut, [ts].
ez-ZEHEBİ, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, **el-Muğnî fi'd-Duafâ**, thk. Nureddin Itır, I-II, [yy, ts].

ez-ZEHEBİ, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, **Ma'rifetü'l-Kurra'il-Kibâr ale't-Tabakati ve'l-A'sâr**, Kütübi'l-İlmiyye.

ez-ZEHEBİ, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, **Mîzanu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl**, I-IV, thk. Ali Muhammed Becâvî, Beyrut, 1963.

ez-ZEHEBİ, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, **Siyeru A'lami'n-Nübelâ**, I-XXV thk. Şuayb Arnâut, Müessesetü'r-Risâle, 1985.

ez-ZEHEBİ, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, **Târîhu'l-İslâm**, I-XV, thk. Beşşar Avvad Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslami.

ez-ZEHEBİ, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, **Tezkiratü'l-Huffâz**, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut, 1998.

ez-ZERKEŞÎ, Bedreddîn Muhammed b. Abdillah, **el-Burhân fî Ulûmu'l-Kur'ân**, I-IV, Dâru'l-İhya, 1957.

ez-ZİRİKLÎ, Hayruddîn b. Mahmûd, **A'lâm**, Dâru'l-İlm, I-VIII, [yy], 2002.

ez-ZÜRKÂNİ, Muhammed Abdulazîm, **Menâhilu'l-İrfân**, I-II, İsâ el-Bâbî Matbaası.